

FORTID OG NUTID

TIDSSKRIFT FOR KULTURHISTORIE
OG LOKALHISTORIE

UDGIVET AF

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING

VED

R. L. BALSLEV

FORENINGENS SEKRETÆR

UNDER MEDVIRKNING AF

GUNNAR KNUDSEN OG **CHR. AXEL JENSEN**

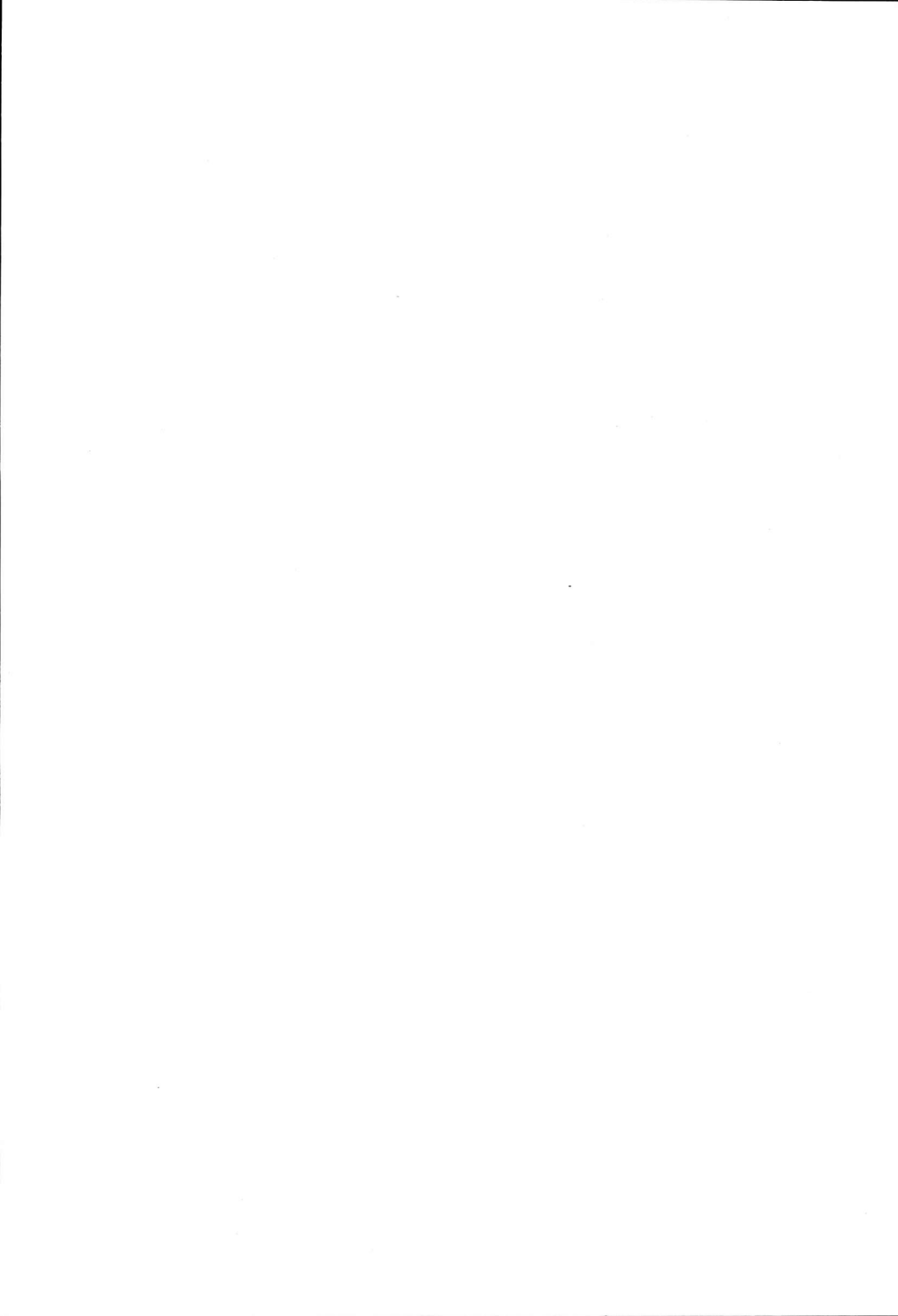
8^{ENDE} BIND

KØBENHAVN
H. HAGERUP'S FORLAG

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1929—30

INDHOLD

AFHANDLINGER M. M.:

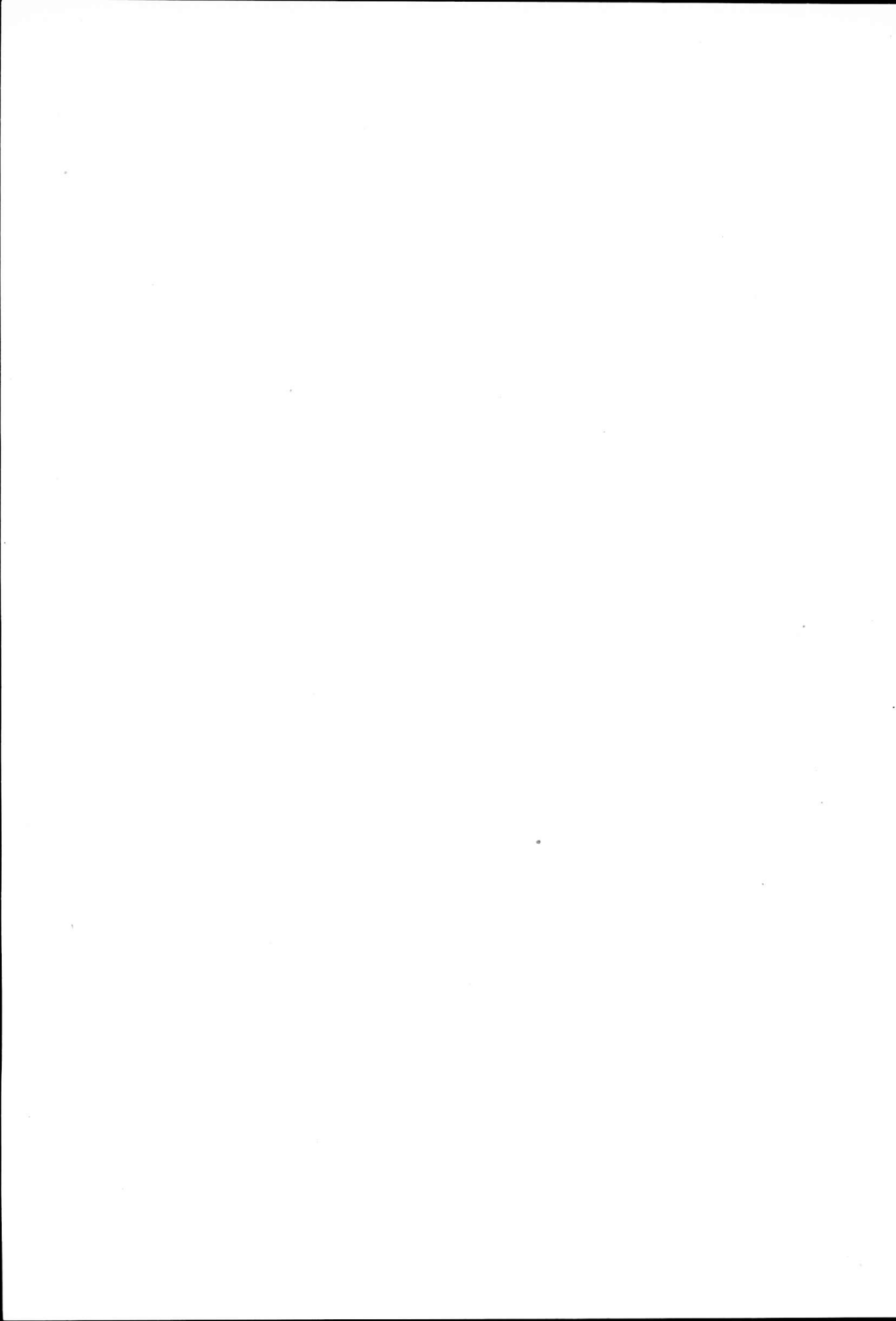
	Side
GUNNAR KNUDSEN: Lokalhistorie og Stednavnestudium.....	1
JØRGEN PEDERSEN: Om Institutet for Historie og Samfundsøkonomi.....	249
KAJ ULDALL: Dansehøj, Pinsebød og Gildesvold.....	131, 169
Registratur over Kirkeregnskaber	
fra Sjællands og Maribo Stifter ved Victor Hermansen.....	81
fra Fyens Stift og Als ved Holger Hansen.....	279

ANMELDELSER:

Oversigt over personhistorisk Litteratur i 1927—29 [H. Hjorth-Nielsen]	14, 152, 261
Ny Litteratur om Almuekultur og Folkeminder 1928—29 [Aug. F. Schmidt]	33, 213
Oversigt over topografisk Litteratur 1928—29 [Otto Smith].....	55, 193
Danmarks hellige Kilder, en bibliografisk Oversigt ved Aug. F. Schmidt...	40
ÅKE CAMPBELL: Skånska bygder [Henrik Larsen og H. Zangenberg].....	43
AUG. F. SCHMIDT: Morsingboer i gamle Dage. I. [Niels Haislund].....	278
Ribe Bys Historie [Vilh. Lorenzen].....	227

FORENINGSMEDDELELSER:

Repræsentantmøde i København ^{25/5} 1929.....	70
Aarsmøde paa Bornholm ^{20/5—1/6} 1930.....	228
Dansk kulturhistorisk Museumsforening:	
Aarsmøde ^{27/5} 1929.....	75
Ekstraordinært Møde ^{16/11} 1929.....	238
Aarsmøde ^{29/5} 1930.....	240
Fællesforeningens Love.....	77
Fællesforeningens Regnskab 1928—29.....	168, 248
Nekrologer:	
Generalløjtnant Tuxen (ved Knud Fabricius).....	246
Professor Matthias Bidstrup (ved Chr. Axel Jensen).....	247

DANSK KULTURHISTORISK MUSEUMSFORENING.

Love, vedtagne paa Museumsrådet ^{27/5} 1929.

§ 1. Foreningens Formaal er at fremme de kulturhistoriske Museers ideelle og praktiske Interesse og indbyrdes Samvirken.

§ 2. Foreningen bestaar af Museer, ikke af Enkeltpersoner. Som Medlem kan optages ethvert dansk kulturhistorisk Museum.

§ 3. I Møderne kan ethvert Museum deltage med en eller to Repræsentanter, men ved Afstemningen kan det enkelte Museum, for Nationalmuseets Vedkommende de enkelte Afdelinger, kun afgive een Stemme.

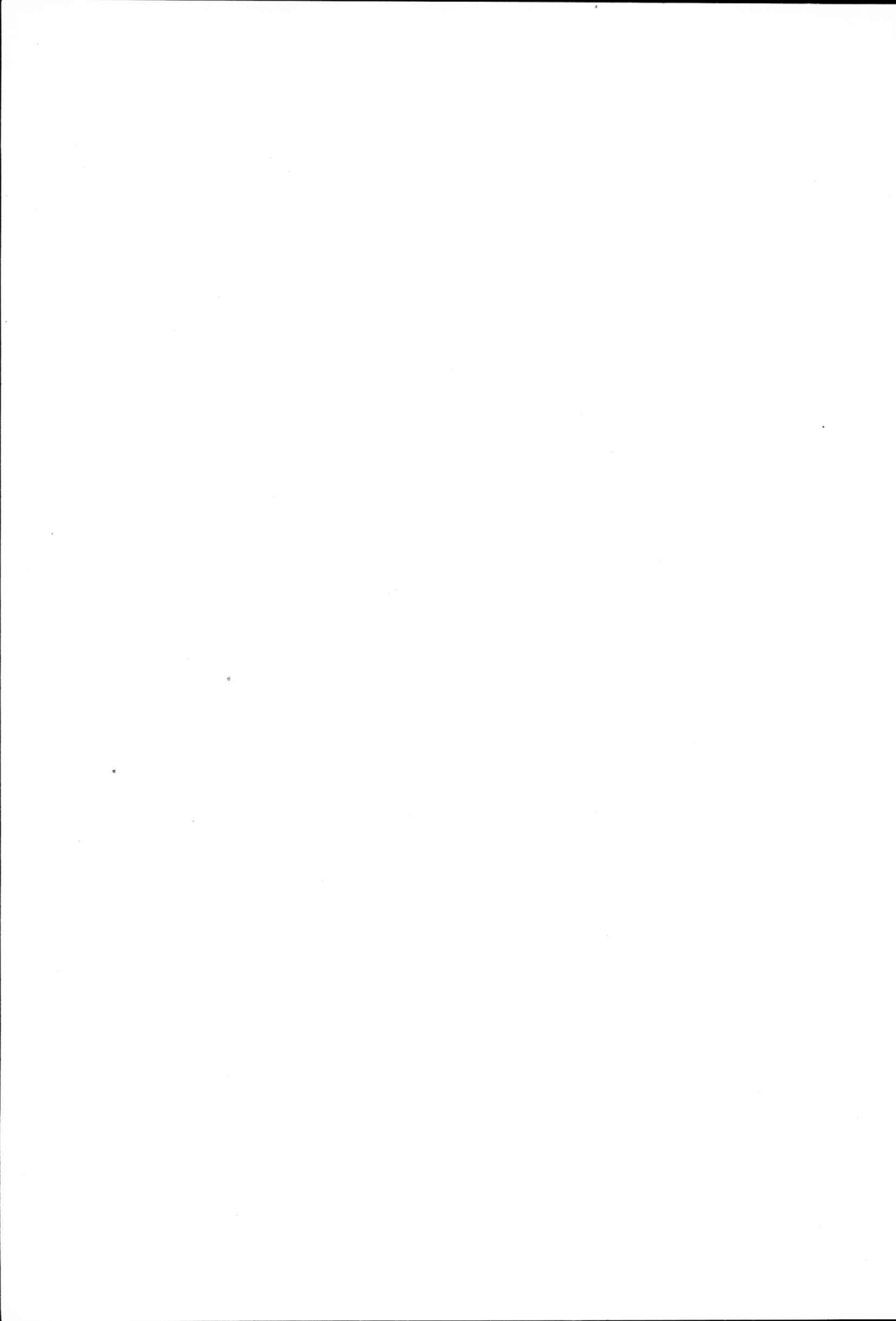
§ 4. For hvert Museum, eller for Nationalmuseets Vedkommende, hver Afdeling, er Medlemskontingentet 20 Kr.

§ 5. Bestyrelsen bestaar af 7 Medlemmer, hvis Funktions-tid er 2 Aar, og hvoraf 4 afgaar det ene Aar, 3 det andet Aar, (første Gang ved Lodtrækning). De vælges enkeltvis paa et ordinært Møde. Formanden ved direkte Valg. Iøvrigt fordeler Bestyrelsen selv Hvervene som, Næstformand, Kasserer og Sekretær.

§ 6. Ændringer i disse Love kan vedtages paa et ordinært Møde med almindelig Stemmeflerhed, dog kun naar Halvdelen af Foreningens Medlemmer er repræsenterede.

§ 7. Foreningen indtræder i Dansk historisk Fællesforening, saaledes at ethvert af dens Medlemmer er Medlem af denne, men den bevarer iøvrigt sin fulde Handlefrihed. Museumsforeningen betaler af sine Midler Kontingenterne for sine Medlemmer til Fællesforeningen (10 Kr.). Dens Aarsmøder afholdes umiddelbart før Fællesforeningens aarlige Repræsentantmøde, hvor dens Vedtagelser refereres. Fællesforeningens Tidsskrift, »Fortid og Nutid«, hvoraf hvert Museum modtager 2 Exemplarer, søges udformet saaledes, at det ogsaa kan være Organ for Museernes Interesser.

§ 8. I Historisk Fællesforenings 7-Mands Styrelse repræsenteres Museerne med 2 Medlemmer. Museumsforeningens Formand er selvskrevet Medlem, det andet Medlem vælges indtil videre paa Fællesforeningens Repræsentantmøde. En Repræsentant for Museumsforeningen skal sidde i Redaktionen af »Fortid og Nutid«.

LOKALHISTORIE OG STEDNAVNESTUDIUM.

Foredrag ved Dansk historisk Fællesforenings Repræsentantmøde 25 Maj. 1929.

Af GUNNAR KNUDSEN.

Den, der efter Evne søger at sætte sig ind i, hvad der kan oplyses om hans Egns ældre Historie, vil ikke kunne undgaa at komme til at arbejde med Stednavne. Det er ganske vist ikke de ældste Minder om Menneskets Færd, Arkæologien naar jo meget længere tilbage i Tiden, men det er i mange Tilfælde de ældste sproglige, eller om man vil, litterære Minder, vi har. Hvad Alderen angaar, gaar vore ældste Landsbynavne længere tilbage end til Runestenenes Tid.

Hvad kan der læres af Stednavnene? Jeg skal nævne nogle af de vigtigste Forhold.

Ved Studiet af de forskellige Typers Udbredelse kan man drage vidtrækkende Slutninger om Kultursammenhæng og trække Hovedlinierne op i vor Bebyggelses Historie.

Mange af Stednavnene er sammensatte med Personnavne; de yder derved paa en Maade Bidrag til Stedets Personhistorie.

Vigtigere i historisk Henseende er de *kulturhistoriske* Oplysninger, Navnene rummer. Saaledes Minder om hedensk Gude dyrkelse, Minder af kirkelig Art (Navne paa forsvundne Kapeller og Klostre, hellige Kilder), Minder om gammelt Landbrug og Fællesskabet (Marknavne, Forte og Fæled, Bystævne), Minder om gammelt Haandværk og andre Næringsveje, Minder om gamle Veje og Samfærdsel i ældre Tid (Broer, Vadesteder, Havne, Tingsteder og Handelspladser) og Minder om forsvundne Slotte, Gaarde og Møller (Navne paa Voldsteder, Tofter og Gaardsteder).

Ogsaa *naturhistoriske* Minder kan Stednavnene indeholde. Jeg nævner Minder om Fortids Plantevækst og Dyreliv (forsvundne

Skove; Dyr som Bæveren, Ulven og Bjørnen; det hævdes ganske vist fra geologisk Side, at Bjørnen ikke har levet vildt i Danmark i de sidste 3—4000 Aar, men de talrige Stednavne med Bjørn synes ikke at stemme hermed) og endvidere Minder om ældre Søer og Vandløb, der nu er forsvundne.

Der kunde anføres mange andre Forhold, men dette turde være de mest betydningsfulde. Ethvert Kulturforhold fra ældre Tid, der kan have stedlig Tilknytning, vil kunne forekomme i Forbindelse med Stednavne.

Om Stednavneundersøgelsens Metode skal jeg fatte mig i Korthed; det er almindelig kendt, at man maa søge at finde det enkelte Stednavns ægte, oprindelige Form, idet Erfaringen viser, at mange Navne i Tidens Løb er blevet noget ændrede, gerne i Overensstemmelse med Sprogets almindelige Udvikling, men ofte har de dog været Genstand for en stærkere Afslidning, undertiden ogsaa for bevidst Omdannelse. Ved Hjælp af Navnets ældre Skriveformer, i Forbindelse med Oplysning om Navnets ægte folkelige Udtale paa Stedet, der ofte kan have bevaret oprindelige Elementer, søger man ad filologisk Vej at fastslaa Navnets Grundform. Navnetolkningen bliver derfor nærmest en filologisk Opgave.

Spørgsmaalet er nu, om Historikeren, specielt Lokallhistorikeren, paa egen Haand kan drive disse Studier. Svaret maa blive bekræftende; der er mange Eksempler paa, at Historikere med Held har givet sig af med dem; jeg behøver her kun at nævne Johannes Steenstrup.

Desuden viser Erfaringen, at enhver Videnskab kan tilegnes ved Selvstudium, og Sprogvidenskabens danner ingen Undtagelse. Men et vist Fond af sproghistoriske Kundskaber er dog i alle Tilfælde nødvendigt for med Udbytte at drive Stednavnestudier. Dog er der mange, der ikke tager det saa nøje paa dette Punkt, og saa gaar det ikke sjælden galt.

Hermed skal jeg dog ikke rette nogen Bebrejdelse mod dem, der uden de fornødne Hjælpemidler og Kundskaber tumler med disse Opgaver; Stednavne vækker som bekendt altid Spørgsmaal, og disse Spørgsmaal paatrænger sig Bevidstheden hos ethvert

tænkende Menneske. Det har de alle Dage gjort. Selv i Middelalderens Klostre tumlede man med Problemerne. Naar Munkene i Øm oversatte dette Navn ved *Cara Insula* (den kære, »ømme« Ø), var det et Udslag af en Forstaaelsestrang, ligesom naar de sjællandske Munke drillede hverandre paa latinske Vers:

Sora decora quidem, melior tamen altera silva
Nec tamen his cedit vilior iste locus.

(Vel er Sorø smuk, bedre er dog »den anden Skov«, d. v. s. Antvorskov. Tilbage for disse staar dog ikke hint »ringere Sted«, d. v. s. Ringsted). Ogsaa hos Saxo og Ælnoth finder vi Eksempler. Jo mindre Forudsætninger, der er til Stede i det enkelte Tilfælde, des ringere er Udsigten til Opnaaelse af et godt Resultat. Men da der foruden sproglige Kundskaber tillige kræves historiske, topografiske, undertiden endogsaa naturhistoriske Kundskaber for at kunne tolke Stednavne, og dertil naturligvis et vist Fond af Logik, den sunde Fornuft, kan undertiden Overflødighed af den ene Egenskab bøde paa Mangel af den anden, og rigtige Resultater alligevel naas, selv om de sproglige Kundskaber er lidt tynde. Dog gælder det, at Logikken, hvor nødvendig den end er, aldrig kan klare Sagen alene, lige saa lidt som paa andre videnskabelige Omraader. Den maa have et vist Indhold; Formen er ikke nok. Men det er for Resten noget, man ikke sjælden overser.

Mange Lokalhistorikere giver sig ufortrødent i Lag med Spørgsmaalet, sætter sig ind i den foreliggende Stednavnelitteratur og bygger videre herpaa, idet de efter bedste Skøn udnytter det foreliggende Materiale. Tit vil de naturligvis i Litteraturen finde de Oplysninger, de har Brug for, men det er dog sjældent, at de faar direkte Svar paa alle deres Spørgsmaal, dertil er Litteraturen endnu for sparsom; alt for mange Navne og Omraader henligger endnu ubehandlede. Men bygger de blot videre paa det foreliggende Grundlag og udviser fornøden Skønsomhed og Forsigtighed, kan de som Regel nok naa lidt længere paa egen Haand.

Erfaringen viser dog, at der ikke altid udvises fornødent

Maadehold. Ganske vist er det ikke saa hyppigt, at de forfejlede Produkter, der bliver Resultater af de mangelfulde Behandlinger, naar frem i Trykken, men det er aabenbart fordi vore Amtsaarbøger som Regel er meget kritiske; jeg har selv undertiden faaet forelagt saadanne Arbejder til Bedømmelse; der har været Ting imellem, som jeg ikke, hvor gerne jeg end vilde, kunde anbefale til Optagelse; de værste Artikler har jeg rimeligvis aldrig faaet forelagt; dem har Aarbogsredaktionerne sikkert ombragt i Stilhed.

Ved enkelte Lejligheder har jeg maattet skrive Imødegaaelser, saaledes naar jeg personlig er blevet angrebet, f. Eks. i Fortid og Nutid mod Sagfører Peder Eeg og i Laaland-Falsters Aarvog 1928 mod Pastor V. C. Frederiksen, men at imødegaa alt hvad der fremkommer af mere tvivlsomt Stof overstiger dog Enkeltmands Kræfter. Det er desuden et utaknemligt Arbejde at øve Kritik, det er bedre at vejlede, og det har altid været mig en Glæde, naar jeg i min Egenskab af Sekretær ved Stednavneudvalget har kunnet bistaa de Lokalhistorikere, som under deres Studier søger Oplysninger hos Udvalget.

Jeg skal derefter anføre enkelte typiske Eksempler paa uheldig Metode.

En jysk Gaardmand, der med særlig Interesse har studeret sin Hjemstavns Historie, er derigennem kommet ind paa Stednavnestudier, som han har drevet i stor Udstrækning og meget grundigt, idet han har søgt at sætte sig ind i al den foreliggende Litteratur. Han sendte mig nylig til Gennemsyn et Arbejde, hvori han gjorde Rede for, hvad Endelsen *-løse* betyder. Spørgsmaalet var behandlet paa alle mulige Maader, betragtet under topografisk, filologisk, arkæologisk og historisk Synsvinkel. Resultatet, han kom til, var, at Løserne var Hømagasiner. Han gik ud fra det jyske Udsagnsord *løse*, som foruden »læse« tillige betyder »samle«. Altsaa maatte *-løse* være et Sted, hvor man samler noget. Efter Beliggenheden kunde det meget godt passe, at det var Steder, hvor man samlede Hø; der var altid Enge i Nærheden. Men nu ligger ikke alle løse-Byerne i Jylland, hvor man siger *løse* i Stedet for *læse*. Adskillig flere ligger paa Øerne og

i Sverige, hvor denne Forklaring ikke lader sig anvende. Det er altid farligt at ville forklare ældgamle Stednavne ud fra Nutidens Dialektudtale, den kan nemlig skyldes en senere Udvikling, og særlig uheldigt er det, naar man ikke har Øje for de Konsekvenser, Forklaringen medfører.

En anonym Forfatter skrev for nylig en længere Artikel i Sorø Amtstidende om Stednavnene *Niløse* og *Tersløse*, som han udledte af Gudenavnene *Njord* og *Tyr*. Egentlig passede kun Forbogsstaverne; det øvrige gik han meget let hen over. Jeg følte mig derfor foranlediget til at sende Bladet en kort Imødegaaelse. Man støder ofte paa en Tendens til at ville finde Gudenavne i vore Stednavne; mange gaar paa dette Omraade langt videre end Materialet kan tillade.

I Vendsyssels Aarbøger for 1919—21 har Lærer S. C. *Sortfeldt* skrevet en Række Studier over Stednavne i Vendsyssel. De indeholder mange gode og rigtige Iagttagelser, men har den Fejl, at Forfatteren kender for lidt til det historiske Navnemateriale og i for høj Grad har benyttet oldnordiske Ordbøger uden at være klar over, at mange Ord i Oldnordisk har været forskellige i Form og Betydning fra de tilsvarende i gammel Dansk.

Han tolker *Raabjærg* af oldn. *rá* »Afkrog, Hjørne«. Det er galt, fordi oldn. *rá* er samme Ord som dansk *Vraa*; i Oldn. er *r* faldet bort foran *r*; paa samme Maade hedder det *Vrist* paa Dansk, men *rist* paa Oldnordisk. *Romholt* tolker han som Dativ af samme Ord. Mange andre er gaaet i Vandet paa dette oldnordiske *rá*; jeg kan saaledes nævne afd. Evald Tang Kristensen, der har det samme i Vejle Bys Historie.

Byrholt udleder han af oldn. *byr* »Gaard«. Paa samme Maade opfatter han *Børglum*. Men han overser, at *r* er et gammelt Nominativmærke, der tidlig er svundet i Dansk, hvor Ordet hedder *By*.

Kartoft skal komme af oldn. *kjarr* »Kær«. Men dette hedder virkelig *Kær* paa Dansk og ikke *Kar*.

Trankjær mener han skulde komme af oldn. *drafn* »Bølge eller bølgeformet Terræn«. Han har vel iagttaget, at oldn. *t* i visse

Stillinger kan svare til dansk *d*, men det omvendte finder ikke Sted. Oldn. *drafn* vilde paa Dansk hedde *Drawn*, om det fandtes.

Dyrheden vil han udlede af isl. *dyr* »Ræv«. Men paa Dansk har *Dyr* jo ikke denne Betydning; ved *Dyr* forstaar vi »stort Vildt«.

Rent meningsløst bliver det, naar *Gærum* (1350 Gedrum) sættes i Forbindelse med oldn. *hreyrr* »Rør, Stensætning«, og naar *Staa* (1454 Stade) afledes af oldn. *steig* »stige«, sigtende til den høje Beliggenhed. Oldn. *steig* er endda Datid af Udsagnsordet *stiga* »stige«, og Datidsformerne indgaar ikke i Stednavne; *Liggeplads* kunde man for Eksempel nok anvende som Stednavn, men *Laaplads* vilde man ikke kunne bruge.

Hovedfejlen ved alle disse Tolkninger er som allerede antydet en kritikløs Benyttelse af Oldnordisk.

F. Rasmussen har skrevet om Vends Herreds Stednavne, oprindelig i Middelfart Venstreblad, men senere er det udkommet som særlig Bog. Han er godt klar over Metoden, idet han gør sig Umage for at finde Navnenes ældste Former og deres nuværende Udtale, som han omhyggeligt meddeler, og mange af hans Resultater er derfor ogsaa rigtige. Men ofte slutter han galt, ledet af en Trang til Sammenstilling, der fører til, at han bringer vidt forskellige Ting sammen under een Rubrik. Jeg skal anføre nogle Eksempler.

»Navnene paa *Kjørup* og *Kjødstrup* er antagelig af samme Rod. *Kjørup* er da den ældste, og fra et Tidsrum, da Ejeformsendelsen s ikke endnu var kommen i Brug. Der er her i Landet 2 *Kjørup*, 1 *Kjøstrup*, 3 *Korup*, 2 *Korrup*, 2 *Kornerup*, 1 *Kortrup*, 1 *Korterup*. *Korup* i *Trøstrup* S. kaldes 1389 for *Korndrup*, og 1413 for *Kordrup*. *Køring* har været Efternavn paa *Falster* . . . . og i Danmarks Breve (d. v. s. Repertorium) findes følgende Navne: 1351 *Jens Korne*, 1381 *Olawus Niclæssun Korrebonde*, 1390 *Yvarus Korning*, 1938(!) *Birge Kørningh*, 1400 *Jæppæ* og *Palnæ Kyrth*, 1434 *Kørninge Kedelson*. . . . 1435 nævnes en *Korrægardh* i *Malmøe*. Naar vi nu blot vidste, hvad der er gaaet for sig i denne Gaard? Var det en *Vognmandsgaard*? Thi *Køring* er jo noget, der gaar rundt. Eller var det en *Møllegaard*, og

Kører eller Kørning et andet og tidligere Navn for en Møller. Landmændene bruger at lade det aftærskede Byg gaa en Gang til gennem Tærskværket for at faa den sidste Stak slaaet af, det kaldes at kjørne. Ved vort Kjøstrup har der til vore Dage været en Vandmølle, og ved Kjørup, der ligger ved en Slugt med et Aaløb igennem, blev for en Snes Aar siden nede ved Aaen opgravet et mindre Møllehjul. At Kjørup i Middelalderen har været en Møllegaard, er ogsaa den eneste tænkelige Forklaring paa, at denne enlige Gaard netop er lagt paa dette Sted«.

Hertil skal kun bemærkes, at Ejeformsendelsen *s* har eksisteret lige fra de ældste Tider. En anden Sag er, at den senere har fortrængt de andre Ejeformsendelser i Dansk. De mange sammenstillede Stednavne og Personnavne udgør en mekanisk Blanding af forskelligartede Bestanddele, men det vil ikke lønne sig i denne Forbindelse at give sig til at analysere den. At *Kører* skulde betyde »Møller«, er der ingen Sandsynlighed for, og Udsagnsordet *korne* hænger ikke sammen med *køre*, men derimod med *Korn*.

Om *Middelfart* hedder det: »Navnet bliver som Regel forklaret saaledes, at det skal betyde det mellemste Overfartssted over Sundet, det kan dog ogsaa kort og godt udsige, at her er Faren (Færgen), der forener »mæler« Fyn med Jylland. Den Snor, Plovkarlen trækker mellem de to Hestes Bidsler, og som bevirker, at Hestene maa følge hinandens Bevægelser, kalder han en Mæletømme, og Ordet kendes ogsaa fra at formæle og fra at mægle, hvor det har samme Betydning »at forene«.

De anførte Eksempler hører slet ikke sammen; *Mæletømme* kommer ganske sikkert af *Mile* »Bidsel«; *formæle* og *mægle* er indbyrdes forskellige Ord. Og det værste ved det hele er, at ingen af dem kan stemme med den gamle danske Form af Stednavnet, *Mæthæljar*.

Forfatterens uheldige Trang til Sammenstillinger kulminerer, naar han finder det oldnordiske Ord *skipt* »Deling« i en Række Navne som *Skydebjærg*, *Skidne Mae*, *Skidenaas*, *Skejbyes Eng*, *Skyekjær* og *Skinshøj*. Jeg vover den Paastand, at det ikke indgaar i et eneste af dem.

Ligesom han ved Middelfart søger at komme uden om den gængse Fortolkning, er han heller ikke tilfreds med at forklare *Gamborg* som »Gamleborg«; *Gaml-* skal være en Omlydning (dette Udtryk bruger han) af *Kuml* »Gravmæle«, og det ganske klare Navn *Bogelund* tolkes af oldn. *beygja* »bøje« og *Long* »Mose«. En original Opfattelse kan være af stor Værdi, men saa maa den vel at mærke bæres af et reelt Grundlag. Dog vil jeg tilraade alle begyndende Forskere hellere at bygge videre paa de allerede anerkendte Resultater end at erstatte dem med en Række nye, originale Paafund.

Hvorledes skal nu Lokalhistorikeren stille sig til Stednavnespørgsmaalet? Fremfor alt bør han ikke lade sig skræmme af de Uheld, der har ramt tidligere Forskere, men drage Lære af dem og søge at undgaa de Fejl, de har begaaet.

Men det vil sikkert være paa sin Plads at gøre sig klart, hvilke Vanskeligheder der er at overvinde. Som jeg flere Gange har fremhævet, maa man sætte sig godt ind i Sagen ved at studere den foreliggende Faglitteratur og tilegne sig Metoden. Det næste Skridt er Tilvejebringelsen af *Materialet*. Grundlaget for Studiet af vore Landsbynavne er i første Række Navnenes middelalderlige Former. De findes spredt i middelalderlige Breve (Diplomer) og Jordebøger, Nekrologier, Gavebøger, Annaler m. m.; skal en Forsker være sikker paa at finde alle gamle Former af et Stednavn, maa han gennemgaa hele dette Stof, hvilket vil betyde flere Aars Arbejde. Og det er endda paa en Maade ganske overflødigt Arbejde, for det er allerede gjort af Stednavneudvalget, der har gennemgaaet hele Stoffet systematisk og har hvert enkelt Navn udskrevet og stedfæstet. Ganske vist er det ikke offentlig tilgængeligt, og da Udvalget selv har Planer om at udgive det, kan der kun i begrænset Omfang gives Adgang til at benytte det, men Udvalget stiller sig altid imødekommende, naar det gælder Oplysninger om enkelte Navne. Efter at *Materialet* er tilvejebragt, kommer Spørgsmaalet om *Behandlingen*. Det er det vanskeligste, og kræver som tidligere omtalt et vist Kendskab til Sprogets almindelige Historie, om man skal bevæge sig

udenfor de allerede betraadte Veje. Og mange Navne er saa gaadefulde, at heller ikke Filologerne med Sikkerhed kan udsige noget om deres Betydning, og jeg tvivler meget stærkt paa, at det, selv om Videnskaben gør aldrig saa stærke Fremskridt, nogensinde skulde blive muligt at naa saa vidt, at man kan sige, at ethvert Stednavn kan tolkes.

Vanskelighederne er størst ved de ældre Stednavne, særlig de gamle Landsbynavne. Sagen bliver en ganske anden, naar man kommer til Navne, der er af nyere Oprindelse. Her ligger en vid Arbejdsmark aaben, hvor ogsaa Ikke-Filologer kan være med.

Medens hvert Sogn kun indeholder ganske faa Landsbyer, findes der mange Gange flere mindre Stednavne af forskellig Art, Navne paa Enkeltheboelser, paa Marker, Enge, Bakker, Dale, Veje, Vandløb, Moser, Kilder, Skove, enkelte Stene og Træer o. s. v. Disse mindre Stednavne kendes i meget stort Antal; ved de Optegnelser, der i de sidste 7 Aar er foretaget for Stednavneudvalget ved stedlig Bistand, er der gennemsnitlig optegnet 100 saadanne Stednavne i hvert Sogn, i enkelte større Sogne endog over 600. Og det er i det væsentlige kun hvad der endnu erindres paa Stedet. Tager man Arkivstoffet til Hjælp, særlig Markbogen fra ca. 1682 i Matrikulsarkivet, i Forbindelse med Kort fra Udskiftningstiden, gamle Skøder, Jordebøger o. lign., vil der kunne findes meget mere frem af denne Art. Ganske vist findes der ogsaa mellem Natur- og Marknavne en Del ældgammelt Stof, der kan frembyde betydelige Vanskeligheder, men som Helhed er disse Navne yngre, og en Mængde af dem lader sig tolke ud fra Kendskab til Egnens Folkemaal og Fortrolighed med ældre Tidens Kulturhistorie, herunder særlig Kendskab til gamle Landbrugsforhold; de trækker ikke saa store Veksler paa den særlige sproghistoriske Viden, selv om der naturligvis stadig vil være Tilfælde, hvor Filologien maa træde til.

Men i Natur- og Marknavnene findes dog ganske afgjort et Stof, hvor Lokalhistorikeren vil kunne yde en meget værdifuld Indsats. Kortlægningen af disse Navne er Hjemstavnens Geografi. Lokalhistorikeren har Lejlighed til mere intensivt at sætte sig

ind i det enkelte Steds Historie, han har Adgang til at undersøge den stedlige Tradition, der ved yngre Navne ofte kan bringe den rette Forklaring. Han kan vinde et dybere Kendskab til Egnens Folkemaal end det, Filologen kan opnaa ved Hjælp af foreliggende Ordbøger og Dialektbeskrivelser og derigennem forklare adskilligt, der ellers vil være Gaader for Filologen. Han har Lejlighed til at erhverve sig en mere indgaaende Kendskab til Stedets Topografi og til derigennem at skønne over, i hvilken Grad de stedlige Naturforhold kan have spillet ind ved Navnets Opstaaen. Et saadant Stedkendskab er værdifuldere end det, en Stednavneforsker kan opnaa gennem Undersøgelser paa et Generalstabskort. Ganske vist ser man ofte, at den særlig stedkendte er tilbøjelig til at lægge for megen Vægt paa saadanne Forhold, hæfte sig ved mindre karakteristiske Ejendommeligheder og derved tabe Overblikket over Spørgsmaalet i sin Helhed. Men det skader jo aldrig, at alle Momenter bliver draget frem.

Hvilket Udbytte i lokalhistorisk Henseende kan der vindes gennem et Studium af Natur- og Marknavne? For at kunne give et mere præcist Svar herpaa har jeg taget en Stikprøve fra Samsø Stednavne, der foreligger udgivet i Stednavneudvalgets Udgave, og hvor alle Navne findes behandlede.

Selve *Naturnavnene* indeholder for en stor Del naturbeskrivende Ord, der henviser til Stedets Naturforhold og derfor har Gyldighed den Dag i Dag, men adskillige Navne paa *-sø* og *-mose*, *-kær* o. lign. bæres nu af Steder, der i vor Tid er Ager og Eng, hvor Udgrøftning eller Tørlægning har fundet Sted, de minder altsaa om tidligere Naturforhold; dem skal jeg ikke her gaa nærmere ind paa.

Skovnavne indeholder ofte Navne paa Træsorter og minder derfor om Bevoksningen; vi finder *Bøg*, *Eg*, *El*, *Birk*, *Lind*, *Ask*, *Elm*, *Asp*, *Hassel*, *Hylde*, *Pil*, *Vier*, *Abild*, *Røn*, *Torn* og *Ris*, men ikke noget Spor af nogen Slags Naaletræ. Mange af disse Navne findes paa Steder, hvor der ikke længer er Skov eller Bevoksning.

Plante- og Dyrenavne findes meget hyppigt og kan være af naturhistorisk Interesse, navnlig om de paagældende Arter er

forsvundne fra Stedet. *Bassebjærg* synes at minde om æ. da. *Basse* »Vildsvin«, *Bjornedam* om Bjørnen, *Ørneknøs* om Ørnen, *Odderballe* om Odderen. Lokalhistorikeren vil tit have Udbytte af at undersøge, om Stedernes Naturforhold er saadanne, at de stemmer med Planternes Vækstforhold eller Dyrenes Levevis, eller om det kan være berettiget at slutte, at Naturforholdene har ændret sig. Stednavnene viser, saavidt jeg kan se, ikke noget om, at der har været Ulve paa Samsø, men det kan jo skyldes en Tilfældighed.

Agerbrug og Landboforhold i gammel Tid er der en Mængde Minder om, særlig i Marknavnene. Vi finder Minder om alle de dyrkede Kulturer og Kornsorter; meget hyppige er Navne med *Ærter*, *Bønner*, *Hør*, *Hamp* og *Boghvede*. *Ærtebjærg* findes mange Steder; maaske *Ærterne* særlig har været dyrkede paa Bakkerne. Men der findes ogsaa Jorder, hvor ingen Kulturer kunde trives, som *Svelteholm* og *Sorrigfuld Toft*.

Alle vore kendte Husdyr optræder; de har ofte haft deres særlige Indhegninger at gaa i: *Kalbehave*, *Lammeløkke*, *Hestehave*, *Kologgen*, *Rymplingløkke*; der nævnes ogsaa *Driften*, *Fælleden*, *Forten*, *Folden*, *Svinefjæll*, *Fædriften* og andre. Om Hyrden, som har passet Kreaturerne, minder Navnet *Hyrdelejr*. Flere Steder findes *Tyrejord* og *Ornejord* udlagt til Underhold for disse Avlsdyr. Mange Navne vidner om Svinene, der i gamle Dage gik frit omkring i Skov og paa Mark.

Til Fællesskabets Tid føres vi hen med Navne som *Grandehøj*, Stedet hvor Bymændene samledes til Forhandling, *Almind*, *Fællesmose* og *Fællesjord*. Samlingspladser finder vi ogsaa i *Tinghøj*, hvor Øens Ting afholdtes, i *Dansebjærg* og *Dansholm*, hvor Dansefesterne foregik i fri Natur. Om de indhegnede Vange erindres vi ved Navnene paa Leddene: *Ledager*, *Vangeled*, *Ledspjæld* og *Skimmellaage*.

Ældre Tidens huslige Sysler finder ogsaa Udtryk: *Blegdam*, *Lovkilde* (af *Lov*, »Vand til Brygning«), *Bagetruget* og *Ølkarret*. Haandværkere nævnes der ikke saa mange af, vistnok kun *Mølleren*, *Smeden*, *Skræderen*, *Skomagere* (*Suderen*,

Skusteren) og *Fiskeren*. Men paa en Ø som Samsø har der vel heller ikke været saa mange Slags Haandværkere.

Dette kan sikkert være tilstrækkeligt til at vise lidt om Stednavnestoffets kulturhistoriske Indhold.

Skal vi til sidst trække Linjerne lidt skarpere op, vil Stednavneproblemet forme sig omtrent paa følgende Maade.

Stednavneforskningens Resultater er af Betydning for de lokalhistoriske Forskning, men Forskningen kan, i hvert Fald ikke for de ældre Stednavne, Landsbynavnenes, Vedkommende drives med tilstrækkeligt Udbytte uden særlige Forkundskaber, hvorimod det vil være muligt at udrette mere paa Natur- og Marknavnenes, Gaard- og Husnavnenes Omraade.

Stednavneforskningen er et Omraade, hvor det paa Grund af Materialets Omfang og Vanskelighederne ved det Tilvejebringelse er næsten umuligt for Enkeltmand at udrette tilstrækkeligt. Et Hundrede Forskere, der arbejder hver for sig, vil næppe naa saa langt som ti, der arbejder i Fællesskab efter bestemte Planer. Stednavneforskningen er derfor et Omraade, der egner sig for kollektivt Arbejde, Andelsvirksomhed, om man vil, og paa denne Maade er den ogsaa blevet organiseret i mange Lande. Herhjemme er Sagen taget op i 1910 ved Nedsættelsen af Stednavneudvalget, der har iværksat omfattende Indsamlinger af Materiale og paabegyndt Udgivelsen i bearbejdet Stand; i 1922 udkom *Samsøs Stednavne*, i Aar udsendes *Frederiksborg Amts Stednavne*, der efter Overenskomst med Historisk Samfund for Frederiksborg Amt tillige leveres dettes Medlemmer som Aarbog; til Udgivelse forberedes *Sønderjyllands Stednavne*. Efterhaanden skulde lignende Udgaver af de øvrige Landsdeles Stednavne kunne udgives, men det vil tage mange Aar.

Foruden Navnesamlinger fra hele det nuværende Danmark besidder Udvalget ogsaa Samlinger fra Skaane, Halland og Blekinge samt Sydslesvig, og en Afdeling med Navne fra Danelagen og Normandiet er grundlagt i 1928. Til Udvalget er knyttet flere Filologer og Historikere, som er specielt uddannede gennem længere Tids Virksomhed ved Udvalget. Indsamlingen af Navne-

stof foregaar dog i meget stort Omfang med Bistand af stedlige Meddelere. Over 1200 Indsamlere har i de sidste 7 Aar arbejdet for Udvalget og indsendt Optegnelser fra mere end 1000 Sogne, fra de fleste større Skovdistrikter og fra mange af vore større Farvande, men endnu er der betydelige ubehandlede Omraader tilbage. Der er Brug for Producenter i Andelsvirksomheden. Jeg har stærkt anbefalet Lokallhistorikerne Natur- og Marknavnene som Studieæmne og haaber, at de i nogen Grad vil tage Virksomheden op, saaledes at efterhaanden ogsaa de Egne, hvor der ikke hidtil er blevet udrettet noget, kan blive draget ind i Undersøgelserne, til Supplering af det allerede udførte Arbejde. Naturligvis vil Stednavneudvalget sætte stor Pris paa at blive delagtig i Resultaterne, f. Eks. ved at erholde en Afskrift af det indsamlede Materiale, men det staar Indsamleren frit for selv at benytte det i sine lokallhistoriske Studier og at udgive Afhandlinger om det. Udvalget er til enhver Tid til Rede med Vejledning i Optegnelsen, og udleverer gratis Sognekort til dette Brug. Som Eksempler paa gode Afhandlinger, der er fremkommet i Forbindelse med Optegnelser for Stednavneudvalget, skal nævnes: *Aug. F. Schmidt, Skanderup Sogns Stednavne*, i Aar bog for Ribe Amt, og *A. Kjolbye, Lødderup Sogns Stednavne*, i Historisk Aar bog for Mors. Saadanne Artikler burde Amtsaarbøgerne bringe mange flere af, for der er i Virkeligheden en ganske overordentlig stor Interesse for disse Spørgsmaal blandt Samfundenes Medlemmer. Artiklerne bør skrives af dem, der personlig har foretaget Indsamlingen og er indlevede i de stedlige Forhold og fortrolige med den stedlige Tradition. Naturligvis er det ikke min Mening, at Aarbøgerne skal fyldes med Stednavneafhandlinger; der er jo mange andre Ting, der skal have Plads. Men efter at have set de ca. 1200 Indberetninger, der allerede foreligger, er jeg klar over de Muligheder, Sagen rummer, og anbefaler Redaktionerne at overveje den med Velvilje, og opmuntre Lokallhistorikerne til at tage den op.

OVERSIGT OVER PERSONHISTORISK LITTERATUR I 1927.

Redaktionen af »Fortid og Nutid« har anmodet mig om i Tidsskriftet at skrive Oversigter over personhistorisk Litteratur i Lighed med de i Tidsskriftets 7. B. 2. H. givne over topografisk og folkloristisk Litteratur. Idet jeg efterkommer Redaktionens Ønske, maa jeg fremsætte følgende orienterende Bemærkninger til Forstaaelse af Oversigtens Begrænsning o. a. m.

Der fremkommer mellem Aar og Dag saa megen Litteratur, der, baade med og uden lidt god Vilje, kan henføres under Personhistoriens Omraade. Der fejres jo saa at sige ikke et Jubilæum, hvad enten det nu er en Bank, en Sparekasse, en Stump Jernbane eller en Brugsforening, der fylder 25 Aar eller mere, sommetider ogsaa mindre, i vor paa Jubilæer saa rige Tid, uden at Begivenheden celebreres med Udgivelsen af et Jubilæumsskrift, og saa godt som alle disse Publikationer indeholder Personhistorie. At tage alle disse Lejlighedsskrifter med i Oversigten lader sig ikke gøre. Paa lignende Maade indeholder en Mængde andre mellem Aar og Dag udkommende Bøger et eller andet af Interesse for Personhistorikeren, selv om Bøgerne ellers iøvrigt intet som helst har med Personhistorie at gøre. Saadanne Bøger er, paa ganske enkelte Undtagelser nær, heller ikke medtagne i Oversigten. Undtagelserne skyldes de rene Tilfældigheder, at Bøgerne hændelsesvis er komne mig for Øje, og at jeg har fundet det personhistoriske Stof værd at omtale.

Som Hovedregel gælder det da, at Oversigten kun omfatter Bøger og Afhandlinger, der indenfor Folkebibliotekernes Decimal-klassedeling har deres Plads i Gruppe 99: Personalhistorie. Men ogsaa denne Gruppe Bøger har jeg i Oversigten maattet indskrænke, fordi der hvert Aar fremkommer en Del personhistoriske og genealogiske Skrifter, der er forsynede med Paategningen: Trykt som Manuskript, hvorved Udg. eller Forf. har villet tilkendegive, at Bøgerne kun er bestemt for en snevrere Kreds, og at de ikke ønskes gjort til Genstand for offentlig Omtale. Da Redaktionen af »Fortid og Nutid« har ønsket, at Oversigten skulde have Karakter af Kritik, har jeg ikke ment mig berettiget til at omtale saadanne Skrifter. En enkelt Undtagelse har jeg, som det vil ses af Oversigten, dog fundet mig beføjet til at gøre.

Desuden har jeg ikke i Oversigten omtalt adskillige Artikler i Aamtsaarbøgerne, naar de ikke har Interesse for en større Kreds.

De efterhaanden talrige Erindringer fra Krigsaarene, mindre prominente Folks Dagbogsoptegnelser o. a. m. har jeg saaledes ment mig berettiget til at forbigaa, saa meget mere som de ofte er omtalt i Oversigten over Litteratur vedrørende Almuekultur og Folkeminder, hvor de vel ogsaa nærmest maa høre hjemme, ganske uanset at Memoirelitteratur hører hjemme under Personhistorie. Da Redaktionen, som sagt, har ønsket, at Oversigten skal have Karakter af Kritik og ikke være en blot og bar Oprensning af Bogtitler, føler jeg mig, nu da jeg nævner disse Bidrag til Amtsaarbøgerne, beføjet til at bemærke, at Aarbøgernes Redaktioner altfor ofte giver Plads for meget ganske overflodigt Stof. Som Eksempel herpaa skal jeg nævne en stor Artikel, ikke mindre end 72 Sider, i »Hardsyssels Aarvog« »*Af en Landsby-tærers Dagbog*«. Selv om disse Dagbogsoptegnelser ikke kan frakendes en vis Interesse, for saa vidt som de giver et godt Billede, emend kun af lokalhistorisk Interesse, af deres Forfatter, saa lægger de dog altfor stort Beslag paa kostbar Plads, end forsvarligt er. Optegnelser om Vejr og Vind — se f. Eks. 21. Juli 1872: Ualmindelig varmt Vejr og Hede, og 31. Oktober s. A.: Vedvarende Tordenvejr med Storm og Regn, — har dog neppe nogen som helst Interesse. Alle saadanne Overflodigheder kan formentlig kun trætte Læserne, og de gør neppe Amtsaarbøgernes Opgave: at gøre Folk interesserede i historisk Læsning, nogen Gavn. Det maa og bør være Aarbøgernes Opgave at fremskaffe godt og interessant Stof, — jeg indrømmer, at det kan være meget vanskeligt, — og adskillige Bidrag som det her omtalte er ingenlunde uegnede, men Beskærerkniven bruges desværre altfor lidt.

M. H. t. Anmeldelse af genealogiske Arbejder ønsker jeg at bemærke følgende. En Genealogi bør være et Dokument, der kan holde overfor enhver Prøve. Hver enkelt Dato, der meddeles, bør være fastslaaet ved Kildeundersøgelse, og Kilden bør være anført. Heraf følger ogsaa, at der ved hver Dato bør være anført, hvor den paagældende Begivenhed, Fødsel, Vielse, Død, har fundet Sted. Kan dette ikke anføres, maa Grundene hertil angives. Et genealogisk Arbejde, der ikke opfylder disse elementære Regler, er saa godt som uden Værd. Dette er desværre langt fra, som det vil fremgaa af Oversigten, gaaet op for de fleste, der forsøger sig paa Genealogiens vanskelige Felt, men disse bør vide, at det ikke er enhver beskaaret at kunne udarbejde en Genealogi. Hertil kræves baade Teknik og Kendskab til Kilder, og begge Dele kan kun erhverves gennem aarelangt, energisk Arbejde. De fleste Genealogier, der ikke netop er udarbejdede

af Folk, der har erhvervet sig disse Kundskaber, er byggede paa Familiemeddelelser. Ak, intet er upaalideligere, og derfor bliver de Stamtavler, der er byggede paa dette løse Grundlag, kun Makværker, og burde vel egentlig slet ikke skænkes nogen Opmærksomhed her. Naar det alligevel sker, er Grunden, at de haarde Ord maaske kunde bane Vejen for en bedre Forstaaelse af Genealogens meget ofte vanskelige og slidsomme Arbejde.

Endnu bemærkes, at jeg selvfølgelig ikke har kunnet paatage mig at efterprøve enkelte Data, og Anmeldelserne gælder da ogsaa kun Arbejdernes tekniske Udførelse, men ikke deres større eller mindre Paalidelighed.

Palle Rosenkrantz har med et nyt, tredje, Bind fortsat sine Erindringer, »*Billeder fra min Barndom*«, 1916, og »*Junkerdromme*«, og nu »*Tre Aar paa Herlufsholm*«. Titlen er i nogen Grad misvisende, idet Bogens sidste halvhundrede Sider af ca. 200 omhandler det sidste Skoleaar, ikke paa Herlufsholm, men i Borgerdydskolen i København. Desuden har han i 1927 udgivet »*Tredive Aar paa det danske Parnas*«, der vel ogsaa maa betragtes som et Bind Erindringer, selv om den ikke, som de tre førstnævnte, betegnes som saadan i den Fortegnelse over hans Arbejder, 337 i Tallet, der ledsager den sidstnævnte Bog. Palle Rosenkrantz's saa ofte manifesterede personhistoriske Interesser træder ogsaa tydeligt frem i de to nyudkomne Bøger, navnlig dog i »*Tre Aar paa Herlufsholm*«, hvor han tegner livfulde, ogsaa ofte skarpe og vittige, Portrætter af Lærerne paa Herlufsholm. Billederne er ikke altid smigrende for de portrætterede, navnlig er Billedet af »*Møvsen*«, Overlærer S. T. Kielsen, meget lidt flatteret, og dog dukker der ikke sjældent Antydninger frem, der tyder paa, at Forf. inderst inde har Forstaaelse af og en vis Sympati for denne gamle, forbenede Lektierper. Overhovedet er det Terperiet, Forf. stærkest drager til Felts imod, denne forfærdelige Tvang, der har været hele hans stærkt levende, og ikke netop flittige Natur imod. Trods de mørke Toner, som denne Tvang lagde over de tre Aar paa Herlufsholm, lyser der fra hvert Blad en levende Kærlighed til den prægtige gamle Skole ved Sussaens glidende Strøm. Bogen er et meget fornøjeligt Bidrag til Skoleundervisningens Historie for blot en fyrretyve Aar siden.

»*Tredive Aar paa det danske Parnas*« fortæller om Forf.s ikke altid lette Livsvej som dansk Forfatter. »Den meget skrivende Baron»; jfr. det ovennævnte Tal paa hans Værker, smaa og store, Avisartikler og Bøger, giver ret detaillerede Oplysninger om, hvor meget, eller rettere hvor lidt, selv en Forfatter, der er saa læst som Rosenkrantz, kan bringe det til, naar han udelukkende

er henvist til at leve af sin Pen, er ikke uden Værdi. Forf. trætter ikke Læseren med udførlige Skildringer, men henkaster i flygtige, levende Rids sine forskellige Arbejders Forhistorie, fortæller om sin Strid, ofte om Sejr, men ogsaa ofte om Nederlag. Let og meget fornøjeligt skrevet, i ægte Rosenkrantz'sk Stil, med skarpe Hug til højre og venstre, ofte bidende vittig, er Bogen et godt Bidrag til vor Tids Litteraturhistorie.

Biskop i Viborg *Johs. Götzsche* har i »*Frederik Zeuthen. Et Livsbillede*« skrevet en meget smuk Biografi af Præsten Frederik Zeuthen, 1837—1915, i væsentlig Grad bygget paa dennes efterladte Breve til Hjemmet, til Broderen, Professor H. G. Zeuthen, og til Vennen Pastor Baumann samt endelig paa Z.s egne Optegnelser. Efter først at have givet en, med fyldige Kildehenvisninger forsynet, ret indgaaende og værdifuld Skildring af Z.s Forældre, Dr. phil. F. L. B. Zeuthen, død 1874 som Sognepræst til Michaelis i Fredericia, i hvilket Embede Sønnen fulgte ham i 1895, og Magdalene Laub, skildrer Forf. Z.s Liv fra Fødsel til Død. Efter en Omtale af Skoleaarene i Sorø, hvorfra Z. blev Student i 1857, behandles Deltagelsen i Felttoget 1864, og dette er ikke Bogens ubetydeligste Afsnit. Gennem Z.s egne Optegnelser og gennem hans Breve faar man et levende Indtryk af, hvor stærkt Krigens Grusomhed har grebet den religiøse Mand, der synes, at det er saa svært at være et kristent Menneske og Soldat paa samme Tid og forstaar, at hvis han skal blive Soldat til Gavns, maa han først til Gavns være kristen. Gennem Brevene til Forældrene faar Læseren et stærkt Indblik i den trykkede Stemning, der i Dagene for Stormen paa Dybbøl herskede blandt Soldaterne, og 21. April skriver Z., at det var en Skam, at Stillingen ikke var blevet rømmet to Dage før Stormen, da det dog var indlysende for alle, at Stillingen ikke kunde holdes, og meget Myrderi vilde være blevet undgaaet. Af Z.s Forhold og Tilknnytning til Indre Mission gennem Villh. Becks Forkyndelse, — »Jeg er forelsket i Beck«, skriver Z. i 1870 efter at have hørt denne prædike, — giver Bogen en udmærket Skildring, men først og sidst er det den helt igennem ædruelige og dog saa hjertevarme Skildring af Mennesket Zeuthen, der gør denne Bog til en af de bedste af Aarets Biografier.

En anden Præstebioграфи foreligger i Seminarieførstander *Stig Bredstrups* »*Jørgen Herman Monrad*«, Vartovs og Marmorkirkens meget afholdte Præst, død 1903. Det ligger fristende nær at sammenligne saavel de to Biografier som de to Præsteskikkelser, den ene Tilhænger af Indre Mission, den anden gennemtrængt af Grundtvigs Aand. En saadan Sammenligning hører dog

ikke hjemme her, og det skal derfor blot siges, at Zeuthen gennem Biskop Götzsches Skildring træder mere levende frem for Læserne, end Monrad gør det. Maaske skyldes dette, at der til Skildringen af Zeuthen har foreligget et righoldigere Kildemateriale, Breve og Dagbogsoptegnelser, end der synes at have foreligget til Biografien af Monrad. Alligevel er Bogen om Monrad et godt Arbejde, der læses med Interesse.

Endnu en tredje Bog om en Præst har set Dagens Lys i 1927. I »*Hans Janus Kring*« har en Kreds af hans Venner samlet nogle Mindeblade om denne sympatiske Præsteskikkelse, f. 1875, d. 1926 som Præst i Stege. Som »Kirkeligt Samfund«s Sekretær fra 1918 til sin Død gjorde han et meget stort og paaskønnet Arbejde. Skønnest er Hustruens Beretning om Krings sidste Sygdom og Død, men iøvrigt er den beskedne lille Bog ikke blot et Vidnesbyrd om en dygtig og trofast Kirkens Tjener, men ogsaa om en god og trofast Ven for den store Venneskare, han erhvervede sig gennem sin Gerning, først i København, senere i Linnerup-Hammer, i Aale-Linnerup og tilsidst i Stege. Bogen indledes med nogle Meddelelser om Slægter af Navnet Kring, som Forf. afleder af gammeldansk kreng = snild, rask, træsk, paa jysk: fingernem, dygtig, næsvis, mundkræng, ordkræng.

I »Sønderjydske Aarbøger« offentliggøres et efterladt Manuskript af afdøde P. Andresen: »*Nicolaj Lavrentius Feilberg, Præst i Ullerup 1847—48, 1850—64*«. Naar Afhandlingen i en Fodnote af Redaktionen betegnes som en »Levnedstegning«, er dette ikke ganske korrekt, idet den fortrinsvis beskæftiger sig med en Skildring af Feilbergs Optræden som Præst i Ullerup, i hvilken Egenskab Forf. og da navnlig dennes Forældre har kendt ham, men kun i liden Grad beskæftiger sig med F.s Levned før 1847 og omtrent slet ikke med Tiden efter 1864 og til hans Død i 1883. Skildringen af Feilberg i Ullertiden er sympatisk og læseværdig og giver gode Bidrag til Belysning af det smukke Forhold, der bestod mellem Befolkningen paa Als og Ulleruppræsten, der levede sig saa stærkt ind i Befolkningens Forhold, at han helt og fuldt følte sig som Slesviger. Ogsaa om hans Forhold til General von Goeben, der gennem Samtaler med F. blev en bestemt Modstander af Slesvig-Holstenerne og særlig af Hertugens Politik, og som var stemt for en Deling af Slesvig fra Flensborg til Tønder, giver Afhandlingen gode, omend noget kortfattede Oplysninger. Man kunde have ønsket Afhandlingen uddybet saavel paa dette Punkt som paa flere andre, men maa, til Trods for at dette ikke er sket, anerkende den som et godt Bidrag til Belysning af F., denne djærve, kærnedanske og

viljestærke Mand, hvis Virksomhed faldt i de bevægede Aar før og efter Trearskrigen, og som evnede at erhverve sig hele Befolkningens, og da navnlig hans Sognebørns udelte Beundring, Højagtelse og Kærlighed. I en anden Artikel i samme Aarvog, »Nogle Breve og Skrivelser til Biskop Jørgen Hansen«, ved Pastor H. F. Petersen, Flensborg, møder vi atter N. L. Feilberg i tre Breve fra denne. Brevene er skrevne fra København i 1849, hvor F. opholdt sig efter i Oktober 1848 at være blevet afskediget af den provisoriske slesvig-holstenske Regering. De er et Led i en Serie af Breve, ialt 9, foranledigede af, at Præsterne Fr. Petersen i Notmark og H. P. Schlaikier i Asserballe i April 1848 var blevne suspenderede, fordi de formodedes at nære Sympatier for Hertugen af Augustenborg. Brevserien giver gode Bidrag til de vanskelige Forhold, der opstod i Sønderjylland ved Fjernelsen af Embedsmænd, der mistænktes for slesvig-holstenske Sympatier. Ligeledes i »Sønderjydske Aarbøger« fortæller Dr. Th. O. Achelis om »Hvorledes Jørgen Boysen blev Sognepræst i Beftoft«, hvilket nærmest skyldtes en fredelig Overenskomst mellem ham og hans Medansøger, Fjerde Lektiehører ved Ribe Skole Niels Rasmussen. Begge havde de prædiket for Menigheden og erholdt Kaldsbrev af Kaldsmændene. Sagen gik til retslig Paakendelse, og 2. December 1657 bestemte Retten, at Sagen skulde udsættes til bedre Tider, da Boysen ikke havde sine Papirer i Orden. To Dage senere forligtes Parterne, idet Rasmussen trak sig tilbage, og Boysen rejste til Middelfart, hvor han opnaaede Gyldenløves Ordre til Biskop Kragelund om at ordinere B., hvilket skete 13. Januar 1658. Hvem der blev misfornøjet med dette Resultat, var hans Formands Datter, der havde haabet, at Faderens Efterfølger vilde ægte hende. Da dette ikke skete, forlod hun Præstegaarden i Vrede og tog Embedets Bøger med sig, Hun glemte dog Kirkeregnskabsbogen fra 1609, og denne var saaledes det eneste af Arkivet, der undgik Ødelæggelse, da hele det øvrige gik op i Luer med den Bondegaard, i hvilken hun havde giftet sig ind.

I samme Aarvog skriver Carsten Petersen om »Billedskæreren Hans Dreyer, f. 1572, d. 1653. Fra regnet en Oversættelse af Lig-prædikenens Personalia, der iøvrigt tidligere har været meddelt i »Fra Arkiv og Museum«, falder Afhandlingen udenfor denne Oversigts Rammer, idet dens Formaal er at søge de forskellige Arbejder, der, med større eller mindre Ret, tillægges Hans Dreyer, bestemt.

Endelig bringer »Sønderjydske Aarbøger« en Artikel af Sognepræst L. Vesten i Sulsted om »Præsterne Boëtius i Vilstrup«.

Der har m. H. t. Præsterækkerne i Haderslev Amt hersket en ikke ringe Forvirring, navnlig naturligtvis for ældre Tids Vedkommende, og selv om nyere Forskninger i nogen Maade har raadet Bod herpaa, er dog alt endnu ikke i Orden. Værst har Forholdene været i Vilstrup, saa slemme, at de moderne Forskere indtil nu stiltiende er gaaet uden om dette Sogn. Det er da Pastor Vestens Fortjeneste, at han nu tager dette Sogns ældre Præstehistorie op til Behandling og søger at sprede Lys over nogle af de mest dunkle Punkter. Til Præsteslægten Boëtius eller Boye, der beklædte Vilstrup Præstekald fra o. 1524 til 1650, hørte den i Sønderjyllands Præstehistorie bekendte og flere Steder ret udførligt omtalte (Biogr. Lex., Kirkehist. Saml. og Rørdams Universitetshistorie) Jørgen Boye, d. 1569. Den lille Afhandling er godt skrevet og læses med Glæde. Det maa ønskes, at det fra dansk Side hidtil saa lidet dyrkede Omraade, Sønderjyllands Præstehistorie, i Fremtiden maa finde flere gode Forskere.

I »Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift« meddelel *Emanuel Sejr* et Supplement til de i forrige Aarbøger givne Oplysninger om *Morten Børup*, idet han, grundet paa Meddelelser fra Bibliotekar Chr. Heilskov, paaviser, at Børups Fødested antagelig maa søges i Adslev Sogn, hvor der endnu i 1761 fandtes en »Bøerupgaard«, der da hørte under Skanderborg Rytterdistrikt.

Storgaard Pedersens Bidrag i »Hardsyssels Aarbog«: »*Smaating om Familien Krag's Medlemmer her i Hardsyssel*« lover i sin Titel ikke mere, end det holder. Det er kun Smaatræk, og de synes at være ret tilfældigt samlede. Otto Krag til Voldbjerg er den af Familien, der skildres bedst, idet man dog faar et nogenlunde godt Billede af ham og da navnlig af hans Virksomhed i hans Hjemegn. Desværre er Afhandlingen i alt for ringe Grad forsynet med Kildehenvisninger, noget, der ikke blot gælder denne, men ogsaa adskillige andre Bidrag til Amtsaarbøgerne, saaledes *Fr. Møllers* i »Fra Himmerland og Kjær Herred« om »*Viffertsholm og dens Ejere*«, Slægterne Viffert, Kjærulff, Thestrup og Svanholm. Amtsaarbøgernes Bidragydere burde lægge sig paa Sinde, at et godt udarbejdet Kilderegister ikke blot bærer Vidnesbyrd om indgaaende Studier, men der er heller intet, som andre kan lære saa meget af, som netop af Kildeangivelser. Et Modstykke til de nævnte Afhandlinger danner Adjunkt *J. O. Arhnungs* Afhandling i »Fra Københavns Amt«: »*Professor, Dr. theol. Niels Hemmingsens Alderdom i Roskilde*«, der, ikke mindst gennem sine Kildehenvisninger, ikke mindre end 140 til 32 Sider,

bærer Vidne om stor Grundighed og dybtgaaende Kildestudier. Afhandlingen hører til de bedste blandt de i Amtsaarbøgerne for 1927 bragte. Stoffet er behandlet systematisk og fremtræder i en meget let læselig Form. Forf. bringer adskilligt nyt frem om de residerende Kannikers Pligter og Opgaver. En lille Indvending: Forf. bør ikke det ene Sted skrive Brochenhus og det andet Sted Brockenhusz, naar Navnene ikke netop forekommer i citerede Skriftstykker. Navnet er Bröckenhuus, og saaledes bør det skrives uden Hensyn til tidligere Tidens Forvanskninger. Men dette ganske ufortalt, er Arbejdet af en saa fremragende Art, at det oprigtigt maa ønskes, at der vil komme mere Stof frem af lignende Art i Amtsaarbøgerne.

Et andet lodigt Bidrag skyldes den i Aar afdøde Historiker, Generallojtnant, Dr. phil. A. Tuxen, der i »Fra Frederiksborg Amt« har skrevet om: »Lorenz Tuxen«. Ridefogden paa Hørs-holm, hvis Navn er saa nøje knyttet til Svenskekrigen, er flere Gange behandlet og har endog maattet tjene som Romanhelt. Det er dog først nu, at der gennem General Tuxens Afhandling fore-ligger en virkelig fyldestgørende, paa omfattende og indgaaende Kildestudier bygget Biografi af Lorenz Tuxen. Afhandlingen gør udtømmende Rede for T.s Herkomst og Familieforhold, for hans økonomiske Omstændigheder og for hans hele Forhold saavel i det bevægede Tidsrum, i hvilket han med Klogskab og Dyg-tighed tjente sit høje Herskab og sit Fædreland, som i Fredens Dage. Afhandlingen bærer Vidne om sin Forf.s store Belæsthed, hans store Teknik, Kendskab til Kilderne og Evne til at trænge til Bunds i sit Emne samt om hans store Fremstillingsevne. Afhandlingen hører til Tuxens bedste og er en Pryd for den Aarvog, der har faaet Æren at offentliggøre den.

Højskolelærer J. P. Jensen i Høng har i »Fra Holbæk Amt« under Titlen »Tscherning og Spinningekredsen 1849—1866« gi- vet en, væsentligst paa hidtil utrykte Breve, bygget Skildring af A. F. Tschernings Forhold til sine Vælgere. De fleste af Brevene er rettede til Arvefæster i Kundby Jens Gregersen, der havde været Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling som Re-præsentant for Holbæk Amts 2. Distr., valgt med $\frac{7}{8}$ af de afgivne Stemmer, men ikke ønskede at tage mod Valg til Rigsdagen og i Stedet henviste til T. Brevene er skrevne i Tiden fra 28. Aug. 1849 til 3. Aug. 1866, altsaa lige til Afslutningen af T.s Deltagelse i det politiske Liv, men det fremgaar af en Note, at Brevvekslin-gen med Gregersen fortsattes lige til 1874, og en Offentliggørelse af Brevene fra dette Tidsrum stilles i Udsigt. Selv om de med-delte Breve vel ikke giver nye Bidrag til Belysning af T.s Per-

sonlighed, er Offentliggørelsen fuldt berettiget, idet de viser det hjertelige og fortrolige Forhold, der gennem Aarene kom til at bestaa mellem T. og hans Vælgere, og da særlig mellem ham og deres stedlige Fører, Jens Gregersen. Interessant er den skarpe Udtalelse i det sidst meddelte Brev, hvori T. meddeler, at han har nedlagt sit Rigsdagsmandat, efter at Grundloven af 1866 er blevet stadfæstet: »Jeg har holdt mit Ord, ikke at ville deltage som Medlem i en Repræsentation, hvis Grundsætning er af en saa slet Natur, som den, der er nedlagt i den ny Forfatning, ved hvilken Pengegriskhed, Egennytte, Lykkefjæs osv. ere udsete til at give politiske Forretthigheder, hvor Folket, det politiske Folk, er opløst og adsplittet i forskellige Klasser til Erindring om deres forskelligartede Interesser.«

Samme Forfatter har under Titlen »*Sjællandsk Bondeliv. Slægtshistorier, Optegnelser og Minder fra Sydsjælland*« udgivet et lille Skrift, 154 Sider, trykt som Manuskript og tilegnet Jubilæaren Gaardejer Hans Larsen i Lundby i Anledning af hans 70aarige Fødselsdag den 23. Maj 1927. Ved Betegnelsen »Trykt som Manuskript« har det antagelig været Forf.s Mening at unddrage Skriftet offentlig Omtale. Da Bogen imidlertid er saa god, langt bedre end mange af de Lejlighedsskrifter, der udkommer mellem Aar og Dag uden at være forsynede med den nævnte Forbudspaategning, vil Forf. forhaabentlig tilgive, at den alligevel nævnes her. I Indledningen fremdrager Forf. Minder fra Bondefrigørelsestidens Begyndelse, Gentoftebonden Hans Jensens lille Bog fra 1771: »Brev fra Hans Jensen, Selvejerbonde paa det Bernstorffske Gods, til sine Landsmænd, de øvrige danske Bønder, om de nyere Indretninger til Landvæsenets Forbedringer i Danmark«, om Jordfællesskabets Ophævelse i Raabylille paa Møn 1770 og om Præsten C. L. Børresens i 1836 paabegyndte Blad »Den danske Bondeven«. I næste Afsnit »Et Kapitel af Bondebevægelsens Historie« fortælles om Bonderøret i Kundby, Holbæk Amt, og i Lundby, Præstø Amt, hvor Førerne var hhv. den ovenfor omtalte »støtte og kloge« Jens Gregersen og Fæstehusmanden Peder Hansen. Meget morsomt fortælles om de to Føreres Møde i 1844, da Peder Hansen efterkom en Indbydelse fra en Række Gaardmænd i Kundby, hvoriblandt Jens Gregersen. Rejsen til Kundby blev Indledningen til den lange Række Rejser, Peder Hansen i de følgende Aar foretog i Holbæk Amt. Saaledes talte han 30. Juni 1845 ved den første store sjællandske Folkefest i Ulkestrup Bakker, hvor 8—10.000 Mennesker var til Stede. Talen er gengivet i Bogen. Ogsaa Oprettelsen af Præstø Amts Landkommunalforening i 1843, blandt hvis Stiftere P. H. var,

og hvis første Sekretær han var, ligesom i det hele Bondebevægelsen, saaledes ogsaa Stiftelsen af Lundby Læseselskab, omtales ret indgaaende, og man faar gennem Skildringen et godt Kendskab til P. H.s Liv og Virksomhed. Ogsaa om Præster og Degne i Lundby bringer Bogen Meddelelser, men disse giver intet nyt. Bogens sidste større Afsnit »Bidrag til en Bondegaards og en Bondeslægts Historie« er et meget smukt Vidnesbyrd om, hvad der kan fremskaffes og fortælles om en jævn Slægt, der har fostret en Række gode Mænd, saaledes den indenfor sjællandsk Landbrug kendte Gaardejer Hans Larsen til »Løvelændegaard«, hvis Gaardbrug omtales udførligt i Krarup og Tuxens Bog »Beskrivelse af Landbrugets Udvikling paa Sjælland fra 1835 til 1900«. Da Bogen somt sagt er trykt som Manuskript, skal der intet bemærkes her om den tekniske Udførelse af Stamtavlen.

Proprietær F. Hjort skriver i »Aarvog for historisk Samfund for Odense og Assens Amter« »Lidt om Professor Rasmus Nyerup og hans Slægt«. Den biografiske Skildring af Nyerup bringer kun lidet nyt, men er ret læseværdig. Naar Forf. skriver, at N. »var præget af Rationalismen, hvilken Retning han desværre aldrig forlod«, og udtaler, at man tør tro, »at Gud naadig afbrød hans gejstlige Vej«, saa er dette utilstedeligt i en historisk Afhandling. Uagtet det falder udenfor denne Oversigt, kan jeg ikke modstaa Fristelsen til at citere nogle Linier af samme Forf. i en Anmeldelse i samme Aarvog af Anna Lincks Bog om J. P. Jacobsen. »Det er trist at genopfriske denne sjældne og godt begavede unge Mands Liv, der endte saa tidligt (38 Aar), og de sidste 15 Aar var plaget af baade legemlig Svaghed og aandelige Forvildelser. Thi Jacobsen var jo en af vore allerførste Darwinister, og trods indtrængende og alvorlige Advarsler fra gode Venner blev han dog ved at leve i — og døde i denne Livsopfattelse«. Moraliseren er ikke Historikerens Opgave.

I *Skovrider Rosthøj, Oremandsgaard*«, »Aarvog for historisk Samfund for Præstø Amt«, tegner Gaardejer Hans Hansen et smukt Billede af en af Skyttesagens og Husflidssagens Pioner i Danmark, og i samme Aarvog skriver Arkivar i Rigsarkivet E. Marquard nogle Mindeord om Frede Bojsen og vurderer navnlig dennes betydelige Indsats som Møns Historiker.

Den i December i Fjor afdøde Pastor *Richter* i Vejen har i »Fra Ribe Amt« skrevet om »Jægermesteren paa Kærgaard«, d. e. Andreas Charles Teilmann, f. 1785, d. 1852 som fhv. Toldinspektør i Vestindien og Hofjægermester. T.s brogede og vildsomme Livsvej er tidligere behandlet i »Fra Ribe Amt«, men denne Fremstilling giver, som Richter bemærker, »kun en enkelt, ganske vist

meget iøjnefaldende og fremtrædende Egenskab hos ham: hans umættelige Jagtlyst og hans Forsømmelighed som Landmand«. Richter har bygget sin Skildring af T. paa en Række af dennes efterladte Dagbøger, og det Billede R. her giver af Mennesket, Jægeren og Naturelskeren, ofte gennem ret udførlige Citater af Dagbøgerne, er unægtelig betydeligt mere tiltalende end det tidligere givne. Forf. slutter, efter at have karakteriseret T. som en meget sammensat Natur af særdeles uensartet Støbning, sin Skildring med følgende Ord: »Snart den sorgløse muntre Svend, der ikke lader sig overvælde af Pengesorger, snart den tungsindige Grubler, der længes til Fortvivlelse efter sin afdøde Hustru; snart den plumpe, hensynsløse Jægersmand, der med Bøssen paa Nakken og med de tunge Jagstøvler travet omkring paa Heder og Moser, snart den fejende Balkavaler i de høje Sale og den begejstrede Elsker af Kunstens Herligheder, — lige stærkt med i det altsammen og under alle Himmelstrøg. Kort sagt: en Friluftsnatur, et Stemningsmenneske med en Undergrund af varm Kærlighed til Danmark, hvad enten han syslede med Minderne fra dets fjerne Fortidsdage, eller hans Tanker var vendt mod dets faretruede Nutid. Dette skulde da gerne være hans Eftermæle.« — Disse smukke Ord er ikke blot hidsat som det Resultat, Forf. naar til gennem sin Skildring af T., men ogsaa som en lille Prøve paa den gode og kønne Stil, i hvilken Richter formaaede at klæde sit mangeaarige og flittige Forfatterskab. Med Vemod tænker man paa, at man ikke mere skal se nyt fra hans Pen.

To sønderjydske Førere har i 1927 fundet deres Historie-skrivere, idet *Hans Kau* i Anledning af 60 Aaret før Krügers og Ahlmanns Optræden i Berlin i Foraaret 1867 har skrevet en lille Bog »*Sønderjyden Nicolaj Peter Ahlmann*« og *Kai Edvard Larsen* »*En sønderjydske Høvding. Jacob Peter Reimers*«. Man maa med oprigtig Glæde hilse disse to Bøger og haabe, at de maa blive læst med aabent Sind af vor Ungdom. Sønderjyllands Historie mellem 1863 og 1920 er desværre kun i liden Grad kendt af Ungdommen, der egentlig kun kender H. P. Hanssens Navn og de berømte Ord »Vi er Danske, vi ville forblive Danske, vi ville behandles som Danske og det efter Folkerettens Forskrifter«, de Ord, som Krüger udtalte, men som Ahlmann, hvad der er mindre kendt, havde lagt ham i Munden. Bogen om Ahlmann er, saavel i Omfang som i Betydning, den mindste af de to Bøger, ikke mindst fordi A.s politiske Virksomhed, hvor betydelig den end var, strakte sig over et forholdsvis kort Spand af Aar, fra 1866 til 1875, medens Reimers, omend i sine sidste Aar

stærkt svækket af Alderdommen, oplevede Genforeningen med Moderlandet. Ahlmann, der i Forbindelse med Krüger, men, paa Grund af sin stille, tilbageholdende og beskedne Natur, noget fordunklet af denne, var Repræsentanten paa Tinge, medens Reimers var Agitatoren, der gjorde det store forberedende Arbejde i Marken, ildnende, opflammende, altid paa Vagt, — den betydeligste Agitator efter 1864, har H. P. Hanssen kaldt ham. Bogen om Ahlmann optages for en stor Del af Citater af hans og Krügers Taler, og Forf. kommer ikke i større Grad ind paa Ahlmanns Personlighed. Bogen om Reimers er skrevet med stor Varme og giver en udmærket Skildring af Reimers, Manden, »der ikke førte og ledede ved Hjælp af store Fagter, men førte og ildnede ved sit Eksempel, rev alle med sig ved en Nidkærlighed, der udsprang af et levende Haab om Genforening med Danmark«, (Andreas Graus Forord til Bogen). De to Bøger er meget forskellige, Bogen om Ahlmann mere nøgternt vurderende, Bogen om Reimers besjælet af Forstaaelse, Beundring og Kærlighed, men de er begge værdifulde Bidrag, ikke blot til Sønderjyllands Historie i Trængselstiden, men ogsaa til vor biografiske Litteratur.

I »Thomas Olesen Løkken. En dansk Folkeliivsskildrer« har Jørgen Bukdahl i Afsnittet »Biografi og Begyndelse« skrevet om den ejendommelige Forfatters Slægt paa fædrene og mødrene Side, om hans Barndom og hans Trængselsaar, indtil han i en Alder af 43 Aar og efter 35 Aars Slid og Stræb vandt Anerkendelse som Forfatter. Bogens øvrige Kapitler, der handler om Løkkens Værker, og hvori Forf. gennemgaar disse, finder Modelterne og Lighedspunkter i Løkkens eget Liv, falder noget udenfor en personhistorisk Bedømmelse.

Den foreliggende, allerede ret righoldige Litteratur om Natalie Zahle er blevet forøget med et stateligt Bind »Natalie Zahle til Minde 1827 — 1852 — 1927«, udgivet af Bestyrelsen for den Skole, der bærer hendes Navn, og udsendt i Anledning af Hundreårsdagen for hendes Fødsel. Professor Edv. Lehmann har i det første Afsnit skrevet om Natalie Zahle selv, Frk. Martha Steinthal om hendes nærmeste Medarbejdere og Frk. Rigmor Grum om Skolens Lærerkæfter, medens de øvrige Bidragydere, — der er 16 ialt, — behandler Emner, der ligger udenfor denne Oversigts Omraade. Professor Lehmanns Skildring af Natalie Zahle er ikke alene skrevet med al den stilistiske Kunst, som denne Forf. raader over, og som gør Læsningen til en Glæde, men Skildringens Indhold staar fuldt ud paa Højde med dens Form. Frk. Steinthal omtaler i »Nærmeste Medarbejdere« navnlig den mest bekendte blandt disse, Frk. Henriette Skram, af

hvem hun giver et meget smukt Billede. Det tredje af de personhistoriske Bidrag til Bogen, »Lærerkræfterne«, er en, efter Tiltrædelsesaarene kronologisk ordnet, Fortegnelse over Lærere og Lærerinder ved Skolen. De Oplysninger, den giver, er dog kun meget kortfattede, og Afsnittet er, personhistorisk set, kun lidet værd.

Rektor ved Kolding højere Almenskole *G. Bruun* har i »*Seks Rektorer*« givet en Række Skildringer fra Kolding lærde Skole fra o. 1800 til Skolens Nedlæggelse i 1856. Bogen giver betydeligt mere, end dens Titel lover, idet den gennem Kapitler som Byen, Rektorresidensen, Skolens Styrelse og økonomiske Forhold, Undervisningens Art og Omfang og mange flere giver selve Skolens Historie i det nævnte Tidsrum. Lektor Tang Petersen har tidligere i sin »Kolding lærde Skoles Historie« givet fyldige personhistoriske Oplysninger om Skolens Rektorer, men ikke beskæftiget sig med Skolens indre Historie. Det er da dette Arbejde, Rektor Bruun har taget op, idet han i den foreliggende Bog giver et Billede af Skolens Forhold, ydre og indre, under de seks Rektorer, der stod i Spidsen for Skolen i det nævnte Tidsrum. Skildringen er bygget paa indgaaende Studier i Skolens efterladte Arkiv, suppleret med talrige andre, ogsaa trykte, Kilder, og Fremstillingen giver gode Bidrag til Tidens Skolevæsens Historie. Kapitlet »Pennalisme, Stontning, Drikkegilder, Disciplin, Prygl« giver adskillige Oplysninger om Skoledisciplines Forhold i ældre Tid. I selvstændige Afsnit om de seks Rektorer, Mathias Beck til 1809, Chr. Peter Thorlacius, 1809—17, Erik Gjørup Tauber, 1812—22, Peder Grib Fibiger, 1822—33, Johannes Grønlund, 1833—44, og Chr. Fr. Ingerslev, 1844—56, skildres Skolens Forhold gennem Tiden, dens vekslende Forfald og Opgang, alt afhængigt af den paagældende Leders Personlighed. Billederne af de nævnte Rektorer er godt tegnede, og man mærker, at Forf. ærligt har bestræbt sig for at skifte Sol og Vind lige. Interessantest er maaske Kapitlet »De Bjerregaardske Affærer«, der har sat sig stærke Spor i Skolens efterladte Korrespondanceprotokol, hvor Sagen fylder ca. 100 Sider. Striden varede i fem Aar og endte med begge Parters, Rektor Grønlunds og Mag. Bjerregaards, Afsked i 1844. Forf. giver en udmærket Fremstilling af Bjerregaards stridbare Karakter, der førte ham ind i en bitter Kamp baade mod Rektor og Medlærere, en Kamp, der gav Genlyd over hele Byen og stærkt bidrog til Skolens Forfald. Det er en god Bog, Rektor Bruun her har skrevet, en Bog, der paa kalder Opmærksomhed ogsaa udover Personhistorikernes Kres. Kammerherreinde *Helga Stemann, f. Meldahl*, har udsendt

andet Bind af »*F. Meldahl og hans Venner*« omfattende Aarene 1854—58. Bogen er bygget paa Meldahls samtidige Optegnelser, hans Erindringer og paa Brevstof. Forfatterinden skriver i Forordet, at det ikke er let at skrive om sin Fader, idet Lys og Skygge ikke kan lægges paa samme Maade, som naar man taler om en fremmed. Hun har derfor valgt at forholde sig refererende overfor Emnet, og der er neppe nogen Grund for Læseren til at beklage sig over dette Standpunkt. En kritisk Vurdering har naturligvis sine store Fordele, naar Vurderingen foretages af en Kapacitet, men en klar Fremlæggelse af Stoffet for Læseren, saa at denne sættes i Stand til at danne sig en egen Mening, har ogsaa sine store Fordele, og det store Brev- og Optegnelsesstof er i den foreliggende Bog gengivet i saa stor en Udstrækning, at Læseren selv bliver sat i Stand til at danne sig et Billede af Meldahl og hans Venner. Den største Del af Bogen omhandler M.s Rejser, og kun et halvthundrede Sider vedrører hans Ophold i Danmark i Aarene 1857—58. Bogen har Betydning ved det Bidrag, den giver til dansk Kunsthistorie i det 19. Aarhundredes Midte. M. hører vel ikke til Danmarks største Arkitekter, har kun i ringe Grad dannet Skole, men han har alligevel indtaget en høj Position, ikke mindst som Direktør for Akademiet, og præsteret værdifulde Arbejder som f. Eks. Blindeinstituttet, Marmorkirken og Genopførelsen af Frederiksborg, der stedse vil sikre ham et smukt Navn. Bogen omhandler jo M.s Ungdomskaar, han var født 1827, og Bogen slutter altsaa ved hans 37. Aar, førend han endnu havde haft Lejlighed til at udøve sin Manddomsgerning. Med Interesse maa man imødesee Fortsættelsen, hvor Forf. vil lade M. selv fortælle om sit Arbejde med Frederiksborg og Marmorkirken.

Det er ikke blot en vanskelig Sag at skrive Biografier af nulevende Personer; det er ligesaa vanskeligt at bedømme saadanne Bøger og Afhandlinger. Som Regel vil Forf. være en Person, der er den biograferede venligt stemt, maaske endog hans særlig gode Ven, og alene af den Grund neppe i Stand til at se objektivt paa Skildringens Genstand. Og Bevidstheden om, at dette er Tilfældet, lægger selvfølgelig et meget stærkt Baand paa Anmelderen. I saadanne Arbejder findes neppe Antydning af, at Arbejdets Genstand overhovedet ejer en menneskelig Svaghed, og han fremtræder derfor i Biografien nærmest som en Engel, — hvad jo dog intet Menneske er. Alligevel kan saadanne Arbejder have deres Berettigelse, de maa blot behandles og læses med aarvaagen Kritik.

I »*En praktisk Idealist*« fortæller Bibliotekar *Erling Stensgård*

om Forlagsboghandler Chr. Eriksen, hvis Fordobling af Nobelprisen i 1922 til Fridtjof Nansen vakte saa stor Opsigt og Beundring. Bogens Værdi ligger ikke saa meget i Skildringen af Chr. Eriksen som Menneske, men mere i Fremstillingen af hans Virksomhed som Forlægger og Bladudgiver (Børnenes Bogsamling, Hus og Hjem o. m. a.). Bogen er livligt og morsomt skrevet, morsomst er vel egentlig Kapitlet om Eriksens Kamp for Modersmaalets Renhed.

Karl Christensen slutter sin Bog om »*Poul Bjerge*«, Hojskolemanden fra Askov, med disse Ord: »Han skal kendes«. Det er dog ikke lykkedes Forf. at give en Skildring af Bjerge, saa at Læseren, naar han lægger Bogen til Side efter endt Læsning, kan sige, at nu kender han Poul Bjerge. Bogens bedste Del er Meddelelserne om Bjerges Forbindelse med A. D. Jørgensen, Bricka, Nutzhorn, H. F. Feilberg o. fl., men de citerede Breve giver bedre Bidrag til disse Mænds end til Poul Bjerges Karakteristik. Redegørelsen for B.s Forfattervirksomhed er ikke uden Værdi, og Bogen er, hvad der ikke plejer at være Reglen for den Slags Bøger, forsynet med en god Navnefortegnelse.

Anders Uhrskov traf i Sommeren 1925 under et seks Ugers Kurophold paa Gammel Skovridergaard ved Silkeborg den derværende Kurlæge Peder Christian Bjerregaard, og kom straks, som han siger, til at beundre ham. Bjerregaard døde i Februar Aaret efter, og Uhrskov har i Bogen »*Kurlæge P. C. Bjerregaard*« rejst ham et meget smukt Minde. Da Forf. kun har kendt B. i saa kort en Tid, har han naturligvis maattet søge Hjælp andet Steds, men han har desuden til Støtte haft forskellige Breve og Optegnelser. Interessantest er vel B.s egen detaillerede Skildring af den pinefulde Sygdom, der hele hans Manddomsliv plagede ham, en Ansigts-Neuralgi, der saa at sige aldrig lod ham i Fred og kun tillod ham ringe Sovn og Hvile, saa at han altid var træt, naar han gik til sit Arbejde. Meget smuk er Skildringen af B.s Forhold til Hustru og Børn, — der findes i Bogen et vidunderligt skønt Brev til Hustruen, — og smuk er Beskrivelsen af hans Forhold til Patienterne, hans store, næsten ubegrænsede Offervillighed og hans dybe Religiositet, der bragte ham saa vidt, at han af sit ganske Hjerte kunde takke sin Gud for sine Lidelser. Uhrskovs Bog aftvinger Læseren er dyb Beundring for denne Læge, der, selv plaget af uophorlig Sygdom og af Sorger i Hjemmet, Hustruens og to Sønners Død, dog formaaede stadig at hjælpe og trøste andre. Trods den store Beundring, Forf. nærer for B., er der i Bogen adskillig mere uhildet Karakterbedømmelse, end der som Regel findes i saadanne Biografier.

Forstanderen for det kgl. Vajsenhus *Chr. Ottesen*, der har udgivet »*Det kgl. Vajsenhus gennem to hundrede Aar*«, har heldigvis ikke fornægtet sine personhistoriske Interesser, idet han af Bogens ca. 350 Sider har helliget Personhistorien noget over 200. Paa disse Sider behandler han ikke blot Direktører, Kuratorer, Forstandere, Præster, Lærere og hele det underordnede Personale, men ogsaa Vajsenhusets Elever. Meget morsomt er det, at det, der har drevet Forf. til at gaa i Gang med dette store Arbejde, er en Ytring i et Skrift, der udkom efter Vajsenhusets Brand 1795, »at ingen nogensinde havde hørt, hvad Vajsenhusets Drengene var blevne til, de maatte derfor antages at føre en obskur Tilværelse«, en Ringeagt, som Smedemesteren i »Genboerne« ogsaa giver Udtryk for, naar han til Lars siger om dennes Arbejde, at det »kan jo enhver Vajsenhusdreng gøre efter«. Disse to Udtalelser bevirkede, at Forf. for 25 Aar siden tog sig for at undersøge, hvad Vajsenhusets Drengene »var blevne til«; og Resultatet blev ikke blot det glædelige, at Hovedparten af Drengene ikke alene gjorde Mesterstykke, men ogsaa paa anden Maade blev nyttige Borgere i Staten, men det førte ogsaa til, at Forf. har kunnet give os en »Etat« over Vajsenhusets Drengene. Formaalet med Undersøgelsen, at faa oplyst, hvad Drengene var blevet til, har medført, at disse er ordnede efter de Erhverv, som de kom ind i. Dette vilde der for saa vidt intet være at sige til, hvis blot Drengene var blevne medtaget i det ellers saa udmærkede Personregister, men dette er desværre ikke sket, og dette er Bogens store Fejl.

Byretsfuldmægtig *C. Petresch-Christensen* har gennem en Aarrække i Amtsaaarbøgerne meddelt de Relationer, der i 1735 i H. t. Forordn. af 25. Juni s. A. indsendtes til Regeringen om Købstædernes Tilstand, og har i »Vejle Amts Aarbøger« meddelt, hvad Relationerne fortæller om Kolding. Naar Relationerne omtales under denne Rubrik, er Grunden, at de bringer Specificationer over Købstædernes Indvaanere, delt klassevis i Militærpersoner, Geistlige, Civilbetjente, Køb- og Handlsmænd, Skippere og Baadsmænd, Privilegerede Personer, Haandværkere o. s. fr. De Oplysninger, som Relationerne giver om de enkelte Personers Forhold, navnlig da Ejendoms- og Formuesforhold, gør dem til en ikke uvigtig personhistorisk Kilde, og Udg. har ofte nedlagt et meget stort Arbejde i en Supplering af Relationernes Oplysninger. Skade kun, at Relationerne skal søges saa at sige i samtlige Aarbøger, hvad der naturligvis vanskeliggør Benyttelsen en Gang i Fremtiden. Det vilde have været ønskeligt, om disse Publikationer kunde have været fremstillet saaledes, at de, naar Udgivelsen var

sluttet, kunde have fremtraadt som en samlet Bog, men dette umuliggøres jo alene ved Amtsaaarbøgenes forskellige Formater og Tryk.

Som ovenfor meddelt har Proprietær *F. Hjort* i »Aarboeg for historisk Samfund for Odense og Assenss Amter« skrevet »*Lidt om Professor Rasmus Nyerup og hans Slægt*«. Forf. er jo en forsøgt Genealog, der har udgivet flere Stamtavler, og den her meddelte Stamtavle over Nyerups Slægt bærer da ogsaa Præget af, at det ikke er første Gang, Forf. behandler et genealogisk Stof. Alligevel er det ikke behandlet helt tilfredsstillende, navnlig ikke ganske ensartet, og mangfoldige Steder mangler Kildeangivelser. Forf.s Betragtninger over Slægtens Degeneration, udtrykt i stor Stigning i Dødsfald i ung Alder, er ikke helt indlysende, idet Forf. netop undlader at anføre de mange tidlige Dødsfald »lige- som andre, i og for sig interessante Foreteelser i Slægten«. At bygge Ræsonnementer og Betragtninger paa Omstændigheder, der er udeladte i Arbejdet, er forkasteligt og minder nærmest om Sladder. Enhver Paastand i et historisk Arbejde maa kunne dokumenteres gennem dette.

Bertha Bache genfortæller i »*Billeder af Livet i en dansk Præstegaard*« dels ældre Slægtsmedlemmers Beretninger om hendes fædrene Slægt, der stammer fra Nordby paa Samsø, og fortæller Barndoms minder fra Græsted Præstegaard, alt pænt og underholdende, men uden større Værdi for en videre Kreds. Til Bogen er knyttet en Oversigtstavle over Efterkommere af Sognepræst til Jyderup og Holmstrup Jens Assenius Bache, 1804—1881, Købmand i Kalundborg Rasmus Peter Bache, f. 1808, og Ane Bache, g. m. Mægler Omøe i Kalundborg. Stamtavlerne er uhyre kortfattede og lider i fremtrædende Grad af Mangel paa Datoer og Aarstal.

Kommunelærer *P. C. Knudsen*, Aalborg, har i »*Slægten fra Søndergaard i Borris Sogn (Ringkøbing Amt) fra ca. 1680 til 1927*« behandlet sin fædrene Slægt. Forf. bemærker, at han for Tiden fra ca. 1680 til o. 1800 har skaffet sig Oplysninger fra Landsarkivet i Viborg, men desværre har han ikke stedfæstet de forskellige Begivenheder, ikke givet biografiske Oplysninger, og Navnefortegnelse mangler.

»*Stamtavle over Familien Pedersen fra Paradis i Ibsker Sogn, Bornholm*« falder i to Dele. Første Del omhandler de ældste Led, nemlig Stamfaderen Peder Pedersen, f. 1772, d. 1842, hans Fader, Bedstefader og Oldefader. Om denne Del, der er Bogens mindste, er kun godt at sige, idet Fremstillingen er bygget paa

Arkivundersøgelser. Anden Del, der altsaa omhandler Peder Pedersens Efterkommere, er af den sædvanlige Art, bygget paa Familiemeddelelser, uden Stedfæstelser og uden Navnefortegnelse. Bogen, der er meget pænt trykt, er forsynet med et Par Billeder af Gaarden. De kunde have været bedre.

Det var Immanuel Barfod, der i »Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie« første Gang behandlede Familien Engberg, over hvilken der nu foreligger et nyt Arbejde »*Familien Engbergs Stamtable. Efterkommere af Provst Jesper Jepsen Engberg, f. 1599, d. 1668*«, udarbejdet af A. og J. Engberg. Arbejdet hviler tildels paa Barfods Stamtable, i nogen Grad paa Arkivundersøgelser, men i større Grad vistnok paa Familiemedlemmers Oplysninger. Ligesom de foran nævnte Arbejder savner dette næsten overalt Stedfæstelser, ligesom Navneregister mangler. Der er gjort en Del Tillob til at give biografiske Oplysninger, men det er blevet herved. I Bogens sidste Del gives nogle Oplysninger om nogle af de i Familien indgiftede Familier, Zeuthen, Topp, Thestrup, Moth. Kilder mangler desværre adskillige Steder. Hvorfor dog ikke henvise til Giessings Jubellærere, naar Krøniken om Major Peder Jacobsen Topp fortælles? Generationsbetegnelsen er forfærdelig. Hvad mener man om at betegne en Person i Stamtavlen saaledes: A II B I C I D 3 E 3 F I G 2 H 3? Det er jo til at faa Hjernebetændelse af.

I »*Nørreby Skole gennem Hundrede Aar 1827—1927*« meddeles en Stamtable over Efterkommere af Lars Nielsen Lund, f. 1800, d. 1868, Lærer ved Nørreby Skole fra 1827 og Hustru Helene Marie. Den er meget kortfattet, saa kortfattet, at den for indgiftede Personers Vedkommende kun anfører Efternavn. Ligesaa kortfattet er *Sv. Tr. Sveistrups »Stamtable over den Sveistrupske Slægt*«, saa kortfattet endog, at det ikke nævnes, hvem Stamfaderen var gift med i første Ægteskab, uagtet dette ikke er helt uden Indflydelse paa Stamtavlen, idet der var fem Born i Ægteskabet. Datoer mangler overalt, for Vielser endog Aarstal. Bestyrelsen for Klokker Ludvig Holger Kruses Familielegat har i H. t. Legatfundatsens § 8, hvorefter Stamtavlen skal suppleres hvert tyvende Aar, udsendt en ny Udgave af »*Stamtable over Simon Carstensen Schiøtts og Anna Kirstine Harboe's Efterkommere*«. Det er beklageligt, at en Legatbestyrelse, der har Midler til at udsende en godt udarbejdet Stamtable, ja, der egentlig har Pligt hertil, da Stamtavlen dog skal benyttes som Dokumentation for Adkomstberettigelse, tager sig sin Opgave saa ubegribeligt let. Kildehenvisninger mangler komplet, i mange Tilfælde ogsaa Stedfæstelse af Begivenheder, ligesom Navneregister fattes.

Efter at have bæskæftiget sig med disse sorgelige Forsøg paa Genealogiens vanskelige Felt, er det en Lise at kunne nævne et Par virkelig gode Arbejder.

Den med Mellemrum stadig opdukkende »*Matfeldtske Arvesag*« har givet Direktør *Th. Hauch-Fausbøll* Anledning til i »*Vejle Amts Aarbøger*« at bringe en Genealogi over Arveladeren Erik Matfeldts fædrene Slægt, af hvilken der f. T. kun kendes en enkelt Linie. Den modrene Slægt vides der kun meget lidt om, og Resultatet af Forf.s Undersøgelser er, at der endnu er meget langt igen, før man har Rede paa alle de Arvinger, der mulig kan melde sig en Gang for at faa Part i Arven, der i Fantasien har antaget Millionstørrelse. Sandheden er imidlertid den, som Forf. oplyser, at der paa Ceylon, hvor Arveladeren døde i 1811, eksisterer en Lov, hvorefter der ikke kan gøres Fordring paa Renter til et større Beløb end selve Hovedstolen. Da Arvelodden var paa 636 Pund, vil der neppe blive nogen større Kapital at hente hjem til Fordeling blandt de mange Arvinger, navnlig da Summen vil svinde meget stærkt, naar der først skal føres Sag paa Ceylon om den. Det vilde være ønskeligt, om Forf.s nøgterne Meddelelser om Sagen kunde virke beroligende paa alle de, der mener sig Arvinger til Formuen »i Maanen«, saa at Offentligheden ikke fremtidig skal ulejliges med dette Fantasifoster. — Stamtavlerne viser, at der er adskillige Personer af Familien, hvis Efterkommere ikke kendes, og at Slægten er spredt viden om. Selve Familien Matfeldt er forlængst uddød, men er paa Spindesiden fortsat i to Linier af Familien Flies, til hvis Genealogi Afhandlingen giver gode Bidrag.

Albert Fabritius har med »*Familien Wellmanns Stamtavle og tre Sødskende Wellmanns Ahnetavle*« leveret en Bog, der opfylder alle tekniske Krav, maaske endda mere, end der med Føje kan forlanges. Ikke blot anfører Forf. ofte Dødsaarsager, men ogsaa, naar Ligbrænding har fundet Sted, hvor Urnen er nedsat. Forf. har aabenbart ikke skyet nogen Anstrengelse for at gøre Arbejdet tilfredsstillende i enhver Henseende. Ahnetavlestudiet, der desværre saa sjældent ses at give sig Udslag i vor Litteratur, har sat en meget smuk Blomst i denne Bog. Der mangler kun tre af de 32 Ahner, og af de 64 kender Forf. de 42. Hver enkelt Dato er bilagt med Oplysninger om Kilder, og i mange Tilfælde er der yderligere tilvejebragt kortfattede Biografier. Bogen bringer et halvhundredede gode Portrætter, over hvilke der meddeles et særligt Kunstnerregister, samt en fyldestgørende Navnefortegnelse.

Bibliotekar *Josef Fischer*, der allerede forlængst har gjort sig

i høj Grad fortjent af den jødiske Genealogi i Danmark, har med »*Slægten Salomonsen (Nyborg)*« føjet et nyt Led til den allerede fra hans Haand foreliggende store Række af Slægtbøger over jødiske Familier, Eichel, Lazarus, Rée, Israel, Kalkar, Levin-Fredericia m. fl., og dokumenterer med dette nye Arbejde paany sin store Viden paa dette specielle Felt. Da Bogen gør Rede for alle Efterkommere saavel i Mands- som i Kvindeliniier, saavidt de har kunnet opspores, — en Del lever i Udlandet, — rummer den en stor Mængde Navne, — Listen over indgiftede tæller ca. 1000, — og giver alene derved et godt Bidrag til vor genealogiske Litteratur. Biografiske Oplysninger bringer Bogen kun om Stamfaderen og hans Børn.

Til Slut skal blot nævnes, at »Danmarks Adels Aarbog« for 1927 bringer fuldstændige Stamtavler over de endnu levende Slægter: Krabbe af Østergaard, Krabbe af Damsgaard, Lützwow, den grevelige Slægt Schaffalitzky de Muckadell, og over den danske Gren af Familien Walkendorff samt over de uddøde Slægter: Carlsen (Lange), Krabbe af Herpinggaard, von Suhm, Walstorp, Walter, de Wilster og Wormskiold. Da Stamtavlerne er udarbejdede af Dr. *Louis Bobé*, befinder man sig naturligvis her paa sikker Grund.

H. Hjorth-Nielsen.

AF DEN NYE LITTERATUR VEDRØRENDE ALMUEKULTUR OG FOLKEMINDER, OKTB.—DECB. 1928

Da Anmeldelserne i Fortid og Nutid i Fremtiden skal omfatte Kalenderåret, skal i det følgende blot omtales de Arbejder om Almuekultur og Folkeminder, der er fremkommet i de sidste tre Måneder af 1928, idet min sidste Oversigt omtalte, hvad der var udkommet til o. Oktober 1928.

Når første Bind af *Jeppe Aakjærs* Erindringer: *Fra min Bitte-Tid* (Gyldendal. 228 S.) anmeldes i dette Tidsskrift, er det, fordi Værket indeholder en af de omfangsrigeste og skønneste kulturhistoriske Skildringer af en dansk Bondeegn, som overhovedet findes. Første Afsnit: »Mor kliner« giver en livfuld og malende Skildring af det i gamle Dage så nødvendige Arbejde: Kliningen i Forsommeren af Gårdens Mure. Omhyggeligt får vi Besked om dette nu ukendte Arbejde.

I sin nye store Folkelivsskildring: *Det gamle Harboøre* (Schön-Fortid og Nutid. VIII.

berg 1928. 312 S. Ill.) har Dr. *Henrik Ussing* med *Karen Thuborg* som Optegnerske fortsat sit meget nyttige og påskønnede Arbejde med Udgivelsen af en enkelt Meddelers udførlige Optegnelser om en bestemt Egns Almuekultur. *Karen Thuborg* er i Besiddelse af et barnligt følsomt Sind, har en stærk Fantasi og samtidig stor lagttagelsesevne og Virkelighedssans. Og så er hendes Meddelelser fra et Område, der er meget ejendommeligt både ved sin barske Natur, sit Næringsliv og sin Folkekarakter og derfor også ved sine Vaner, Tro og Tænkemåde. I 22 Afsnit gives en alsidig Skildring af Harboørefolkenes Liv på Hav og Fjord, i Klitterne og på de grønne Marskenge. Her fortælles om Bøndernes Liv, om Husbygning og Bohave, Håndværkere, Sognefoged og Fattigfolk, Handelsmænd og Markeder, Højtider, Sagn og Sange, Leg og Skæmt, Skole og Kirke og meget andet. »Det gamle Harboøre« har sin særlige Værdi ved sin indgående Skildring af en Egns Fiskerliv; thi selv om Danmark er et havomflydt Land, er det dog kun forholdsvis få Bøger, der er skrevne om danske Fiskeres Kår, Digtning og Tro (jfr. min Oversigt i *Fiskernes Lommebog* 1929. 44 f., 76 f.). Det er med ikke ringe Interesse, man læser *Karen Thuborgs* Optegnelser om Harboørefiskernes Religiositet og om deres Færd, når de i stormfulde Nætter i største Livsfare reddede skibbrudne Mennesker, som de med hjælpsomme Sind tog sig af, så længe det var nødvendigt. Det var over 26 brave, modige og religiøse Harboørefiskere, der druknede en Stormnat på Vesterhavet i 1893, at I.-M.-Præsterne Moe og Madsen holdt deres berygtede Taler. I *Karen Thuborgs* og *Ussings* Bog får man den sandfærdige Oplysning om Harboøres Befolkning. Den levede under usikrere Vilkår end nogen anden Befolkning i Danmark, og måtte nødvendigvis være dybt religiøs. »Men dette forhindrede ikke, at de samme Mennesker, der nys var sluppet ud af den mest overhængende Livsfare, slog sig løs i et lystigt Lag med Dans og Sang«. Det var denne Livsglæde midt i Alvor og Fattigdom, I.-M. vilde til Livs. »Det gamle Harboøre« er udkommet som Nr. 36 i »Danmarks Folkeminder«s Skriftrække.

I Forbindelse med *Ussings* og *Karen Thuborgs* Bog bør nævnes *Torben Klintings: Under Blaabjerg* (Viggo Nielsens Forlag, Nr. Nebel 1928. 117 S.), hvori der gives smukke Skildringer af Fisker- og Bondebefolkningen i Klitsognene Syd for Ringkøbing Fjord, mest dog fra Henne Sogn. Forfatteren fortæller om Strandinger, Arbejder i Klitterne og på Marken, men mest er det dog hans egen Tid som Hyrdedreng og hans Skolegang, der optager Bogens Plads. I Teksten er indflettet en Mængde Ordsprog og

Talemåder, som Klinting hørte i sin Barndom i 1860'erne, og ikke mindst disse smukke Arveord gør hans elskværdige lille Bog underholdende. Den slutter sig smukt til hans tidligere Bøger om vestjyske Skoleforhold og Fiskerkår. Afdøde Pastor J. Richter, Vejen, har forsynet »Under Blaabjærg« med et Forord.

Om Fiskerbefolkningen på mange danske Småøer gives der Oplysninger i *Achton Friis'* nu afsluttede Værk: *De danskes Øer* (Gyldendal) med Tegninger af *Johannes Larsen* og Forfatteren. Det store Værk er ualmindelig vel forsynet med Registre, så det med Lethed kan benyttes som Håndbog. Her er Sted- og Personnavneregistre, Historie, Befolkningens Liv i gammel Tid og nu, Typer og Skikkelser, Folketro, Sagn og Overtro, Oldtidslevninger, Voldsteder, Ruiner, gamle Gårde og Huse, Byggeskik; endvidere en specificeret Fugleliste, Literaturfortegnelse m. v.

I de historiske Amtsårbooks er fremkommet nogle Bidrag, der bringer Oplysninger om enkelte Landsbyers gammeldags Folkeliv. I Vends. Arb., 98 ff., har *Mine Thomsen* meddelt Erindringer fra *Nørre Tornby*, især om to Fætre, der drev Studehandel på Norge. Efterhånden som Handlens tiltog, blev der begyndt en større Forretning i Nr. Tornby. De fyldige Erindringer indeholder også Træk om Skoleforhold, Selskabelighed, Julefest, Lystestøbning m. v. — *Knud Thøgersen* har i *Fra Grinderslev Sogn* (Skivebogen, 129 ff.) skrevet om Forholdene i en lille Gård o. 1860, om en synsk Mand og Fortæller Jens Dommerby, der var Kostgænger hos Gårdmændene efter Sognerådets Anvisning, og om en dialektisk begavet Bonde, Laust Sillemark. — *Christian Pedersen* fortsætter i samme Årbog, 137 ff., Meddelelsen af *Folkeminder fra det nordøstlige Fjends Herred*, om en klog Kone Inger Skov, der var Fødselshjælper i Dalsgård Præstegård, da den senere så bekendte Præst Otto Møller, Gylling, i 1831 kom til Verden, Træk fra 1848 m. v. — I Morsø Årbog, 23 ff., har jeg meddelt *Folkemindestoffet fra Sundby Sogn*, Morsø Nørre Herred, deriblandt talrige Sagn om Vilsundtap, Varselssagn, Hekse, Byggeskik, Klædedragt o. s. v. — Red. *Martin Pedersen* har i *Fynsk Hjemstavn*, 178 ff., offentliggjort ældre *Langelænderes Erindringer* om Dagligliv, Føde, Bagning, Slagting, Selskabelighed og andet mere i langelandske Bøndergårde for 30—40 År siden. — I Randers Årbog, 104 ff., har *N. Nielsen* skrevet om Tro, Sagn om Gengangere, kloge Folk og Folkemedicin i *Tved Sogn* på Mols. — Optegnelser af Sagn og Tro, Rim, Remser, Ordsprog, Skik, Arbejder m. m. findes der i hvert Heft af Sdj. Mdskr. og Frydendahls Fynsk Hjemstavn. —

Om *Originaler* og *Særlinge* findes der trindt omkring i den

folkloristiske Literatur Småtræk, men sjældent findes der udførlige Oplysninger om sådanne Skikkelser, der i de gamle Bondebyer var en Kilde til Adspredelse. Det må derfor hilses med Glæde, at Museumsforstander *H. P. Hansen*, Herning, i en nydelig udstyret Bog: *Jens Pråwst* (Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing. 55 S.) har givet en udførlig Levnedsskildring af en Original fra Heden. *Jens Pråwst* (f. på Arnborg Hede) var Tække-mand, ivrig Jæger — også Krybskytte — samt Grovæder. Om ham fortæller *H. P. H.* såre fornøjeligt på Herningegnens Mål, hvilket giver Bogen et stort Fortrin, idet Historier om Originaler helst skal fortælles i samme Mål, hvori de lever, Bondesproget; thi oversat til Bogsproget går noget af det allerbedste ved disse tabt. Enhver Ynder af Dialekttekster vil med Glæde læse om *Jens Pråwst*, hvis Bedrifter og Appetit nok kan fornøje Nutids-læsere, foruden ved at en Skikkelse som hans giver os et morsomt Indtryk af en Almuesmand, der ikke var som Folk var flest.

Havearkitekt *Johannes Tholle* fortsætter med at skildre de gamle *Haver*, som fandtes udenom Bøndergårdene, nu i et udførligt Årbogsbidrag om Havebruget i Randers Amt (Randers Årb., 5 ff.), medens *N. H. Stephen Dahl* har skrevet om Havebruget i Vejle Amt (Vejle Årb., 159 ff.). I Sjd. Mdskr. fortsatte *Axel Lange* og *Chr. Seeberg* indtil 1. Febr. 1929 deres udførlige Redegørelse for sønderjyske Planter, deres Navne og Stilling i Folkloren. Den lange, fortrinlige og nyttige Artikelrække er heldigvis udkommet som Særtryk.

Vandrer vi fra Haven ind i Huset, er det rart at have en kyn-dig Vejleder også på de Gebeter, der vedrører det hygiejniske. En sådan Vejleder i de gammeldags Bondehjem Hygiejne har *H. P. Hansen*, Herning, givet os i sin Bog: *Om Renlighed i gamle Dage* (Gyldendal 1928. Ill.), hvori Forfatteren meddeler en Fylde af Eksempler, som på få Undtagelser nær er indsamlet fra Folke-munde af ham selv i Midt- og Vestjylland. De anførte Træk bør dog ikke opfattes som særegne for Vestjylland; thi lignende vil eller vilde man i ældre Tid let kunne indsamle i andre Egne af Landet. Ved at fortælle om Renlighedsbegreberne i gamle Dage kommer *H. P. H.* til at nævne Detailler, som man med et mildt Udtryk kan kalde mindre pæne; men dette har ikke let kunnet undgås, når der skulde gives nogle Billeder af en Side af vor kulturelle Udvikling, der ogsaa har Krav på vor Opmærksomhed, idet Århundreders Skik og Levemåde afspejler sig i meget af det, vi nu kalder Uskik. I Bogens første Afsnit skildres de gamle Hedehjem og de gamle Hedebonders personlige Hygi-

ejne. Særligt malende er Beskrivelsen af Sengene, i hvis Bund der var Lyngknipper, og som ofte var Tilholdssteder for et rigt Dyreliv af Pattedyr, Krybdyr og Insekter. Endvidere omtaler H. P. H. Renlighed, rettere Urenlighed, med Mad og Drikke, Opvartningen og alt, hvad her kan komme på Tale. Forfatterens herlige jyske Lune fornægter sig ikke, »Renlighed i gamle Dage« er en meget morsom Bog. H. P. Hansen har en særlig Evne til at få alle humoristiske Træk med og få en fængslende Helhed ud af de mange Enkeltheder. Hans Bog viser tilfulde, hvor stor en Forskel der er i Livsvanerne og Hygiejnen nu til Dags og for blot 30—40—50 År siden. Det gamle Dagligliv var ikke altid så morsomt, som det er at læse om det i Nutiden. — En anden stor Forskel på da og nu træffer vi, når der sees hen til, hvor højt Ædrueligheden i vor Tid på Landet står over gamle Dages Umådehold og Fylder. *Jeppe Aakjers* grumme fornøjelige Afhandling: *Brændevin* (Skivebogen, 14 ff.) giver en Mængde Eksempler herpå ved sin Omtale af Slagsmål, Øltragedier, Brændevinsbrænding, Jagt efter Brændevinstøj, Viser om Brændevinen — og Afholdssagen.

Om *Fester* (Jul, Nyår, Faste, Forår, Sommerfester m. v.) har *K. L. Kristensen* påbegyndt en Skildring i det af Thorkild Graylund redigerede Månedsskrift: *Bygd* (Woel), der begyndte at udkomme i Novbr. 1928. Kristensens Oversigt hører ikke til de bedste, bl. a. er hans Redegørelse for Julefesten på flere Punkter forældet. — Skikken at pynte det sidste Læs i Høsten, »Kvædelæset«, har *Ellen Raae* skrevet en instruktiv Afhandling om i Danske Folkemaal II, 113 ff. (suppleret af *Johs. E. Tang Kristensen* smsts. II, 102 f.). Der er i dette Tidsskrift naturligvis lagt stor Vægt på at fremdrage de forskellige Folkemålsord knyttet til sidste Læs.

Særlig Hensyn til Folkemålet har *Anna Pedersen*, Strøby, også taget i sine Artikler om *Bier*, *Slagtning* og *Slagteskikke* fra Stevns Herred i D. F. II, 97 ff., 143 ff. — Helt på Folkemålet, skrevet med Lydskrift, er *M. Kristiansens* Artikel i Fynsk Hjemstavn I, 184 ff. om *Huggehusarbejde* for 60—70 År siden (Ørsted, Fyn). — Talrige Oplysninger om *Fodtøj i gamle Dage* er givet i F. H. I, 151 ff. af *Johs. M. Jensen*, suppleret af *M. Kristiansen* og *Sv. Frederiksen*. — I Sdj. Mdskr. har *M. H. Nielsen* i en fortrinlig Afhandling: *Fra den gamle Kniplestue* fortalt om Kniplearbejdet, Kniplestuenes Aftensammenkomster, hvor de under Arbejdet fornøjede sig med Sang og Fortællen af lignende Art, som vi kender det fra E Bindstouw og En Kaargild.

Om særlige Emner vedrørende tidligere Tidens Landboforhold

er der nogle Bidrag at nævne. I Sorø Årb., 69 ff. har Gdr. *Johs. T. Christensen* i en god og saglig Afhandling skrevet om *de gamles Forsørgelse i forrige Århundrede* og gør deri Rede for Aftægtsforholdets Ordning i Landbohjemmene o. 1850. Jfr. også *et Skifte fra 1803* i Lime By, udg. af *P. A. Petersen* i Randers Årb., 143 ff. — Om den ansete Bonde *Lars Pilgaard* i Snevre og hans Brug har *P. Christensen* i Vendss. Årb., 48 ff. meddelt en Række Enkeltheder, hvoraf de fleste er af særlig agrarhistorisk Interesse. Her er Oplysninger om Jordens Dyrkning, Besætning, Forbrug, Tyendeforhold m. m. *Lars Pilgaard* døde 1858. — Om *Hyrden Søren Nielsen* i Lime, f. 1723, d. 1801, har Lærer *P. A. Petersen* (Randers Årb., 95 ff.) skrevet en Afhandling, der giver en Del reelle Oplysninger om Byhyrdens Hjem og økonomiske Kår. Når Forfatteren i sin Indledning taler om »visse lokalhistoriske Skribenter«, der ikke kan finde hånden og nedsættende Ord nok til at karakterisere Byherdens elendigt lave Stilling, da må dette stå på Lærer *P. A. Petersens* egen Regning, da ingen Lokalhistoriker, så vidt jeg véd, har skrevet noget bevidst uretfærdigt og ufordelagtigt om Byhyrden. (Om Byhyrden jfr. *F. Skrubbeltrangs* Afhandling i Tdskr. f. d. Folkeoplysning 1928, 623 ff.). — I Danske Studier 1928, 187 f. er af undertegnede meddelt Oplysninger om *et Hyrderim* fra Mors, første Gang optegnet 1769, vistnok det ældst optegnede af den Slags Rim. — *H. C. Frydendahl* har i F. H. I, 155 ff. udgivet en gammel *Hegnsvedtægt* fra Lydinggård i Brahe Trolleborg Sogn, og smsts., 171 f. har *C. Jørgensen* udg. en lignende Vedtægt fra Hågerup. — Endelig kan nævnes, at *I. V. Christensen* i »Bygd« har påbegyndt en længere Artikelrække om Landsbyforhold o. Ign. i Midtsjælland; dette Arbejde er præget af Forfatterens solide Viden og lagt til Rette for en bred Læsekreds. Og at den ivrige Folke-mindedesamler, *Svend Frederiksen*, i F. H. I, 145 ff. har offentliggjort en fornøjelig Afhandling om Forhold i det gamle Åsum (Bylavet, Tinggilde, Ombud og Fælling, Veje, Brandvæsen, Fatigforsørgelse, Byhyrden, Sagn m. m.).

I Skivebogen, 43 ff. har *Gudmund Schütte* i en større Afhandling: *Færdselsskel paa langs af Jylland* givet en Række Eksempler på Forskellen mellem øst- og vestdansk Skik og Tro i Jylland, begyndende med Oldtidfundenes Vidnesbyrd herom og fortsættende med Skel indenfor Folketro, Sprog, Stednavnetyper, Kirkebygninger og meget andet. Den nyttige Afhandling er forsynet med en Række instruktive Kort af Betydning for den etnologiske Forskning.

Professor *Chr. Blinkenbergs* fængslende Undersøgelse: *Statuen*

med *Guldhovedet* (Danske Studier, 97 ff.) er et Bevis på, hvorledes et af E. Tang Kristensen optegnet Sagn i Oddum (Vestjylland) er en Variant af et Sagn- eller Eventyrmotiv, som af den kyndige Forsker forfølges gennem mange Tider og Lande — tilbage til en epidaurisk Steleindskrift i Oldtidens Grækenland. — Sagnet om *de tre Søskende*, knyttet til Glesborg Sogn i Djursland, har undertegnede omtalt i Randers Årb., 82 ff. Dette Sagn er også internationalt (jfr. DgF. Nr. 349). — Til *Højslev Kirke* i Fjends Herred er stedlagt det kendte Sagn om Bruderovet. I Skivebogen, 1 ff. har jeg gjort Rede for Sagnene fra Højslev. *Sagn og Tro knyttet til Sten i Sorø Amt* er afhandlede ved undertegnede i Sorø Årb., 21 ff., og i Forening med *Axel H. Pedersen* er givet (Kbhns. Årb., 373 ff.) Oplysninger om Sten fra Ballerup og Omegn og om Alterkalken i Ledøje.

I Bogen: *Dansk Folkekarakter* (Jespersen og Pio 1928. 135 S.) har Dr. *Gudmund Schütte* givet en systematisk Undersøgelse af det danske Folkelyne ved at opstille på en Plusside: Organisatorisk Evne, Tålmod, Jævnhed, Hjærtevarme, Hjærtevarmen i organiseret Form som Folkevenlighed, det sproglige Udtryk for Kærlighed, og Kærligheden til Modersmålet — og på en Minuside: Den organisatoriske Evnes Svigten, Tålmodets Svigten, — Overtålmod, Jævnhedens Overdrivelse til Selvundervurdering, Hjærtevarmens Overdrivelse og Svigten — og endelig: Facit. Her, som sædvanligt i Schüttes Arbejder, er der mange Implser at hente. Meget nyttigt er det, at han har samlet så mange og træffende Eksempler til Belysning af vort Folks Karakter. Schütte har hentet sit Stof sammen mange Steder fra, ikke mindst fra Digtetekunsten. Til Trods for, at enkelte Eksempler synes mindre heldige, er det dog en lærerig Bog om et stort og vanskeligt Emne her er skrevet. *Dansk Folkekarakter* er forsynet med et godt Register. — I sit Månedsskrift »Bygd« har *Thorkild Gravlund* udgivet *folkepsykologiske Afhandlinger* om sin vestsjællandske Hjemegn og om Grundstammen i vort Folk: Bonden og Fiskeren I »Folkevid« (smsts.), en af Gravlunds bedste, mindre Arbejder, viser han, især belyst udfra E. T. Kr.'s Molbo- og Aggerbohistorier, hvorledes der er Forskel på østdansk og vestdansk Folkevid; »intet er mere stedfast og hjemstavnsbundet end Viddet.« — En anden sjællandsk Diger, *Knud Hjortø*, har i *Dansk Udsyn*, 393 ff. skrevet om *sjællandsk Folkekarakter*. Som Modstilling til Sjællændere anfører Hjortø ofte Jyder. Når han siger, at »for den sjællandske tjenestedreng var livet nærmest en idyl, i Jylland var det efter alle udsagn drøjt«, så passer den første Udtalelse lige så lidt som den sidste er rigtig. Det er lærerigt at

læse Hjortø, der her er inde på Gravlunds særlige Gebet, men der er stor Forskel på de to Digteres folkepsykologiske Arbejder.

Af Dr. *Ernst von der Reckes* store Værk: *Danmarks Fornviser* er tredje Bind (Viserne 161—264) udkommet i Slutningen af 1928 (Møller & Landschultz. 445 S.), indeholdende Fortsættelsen af Ridderviserne fra andet Bind. Til hver Vise gives en Indledning, hvor der i temperamentsfulde Ord gives en Karakteristik af den pågældende Vise. Ernst v. d. Reckes eminente Kyndighed indenfor Emnet er en Borgen for, at Danmarks Fornviser vil bevare en fremskudt Plads iblandt vore Folkevisendgaver, der til Grundlag har DgF. — I D. St., 163 ff. har Dr. *F. Ohrt* meddelt en Undersøgelse over *Folkevisen om Jesu Liv* (DgF. Nr. 534), og i Vejle Årb., 273 ff. har *Jens A. Petersen* udgivet to Viser om Jesu Liv (»Christus blev født en Julenat«, »En Jomfru ren oprunden er«), sunget af en gammel Kone i Sjølund.

I *Lund Madsens* påbegyndte Skildring i Randers Årb., 62 ff. af *Ras Sams' Krønike* er et nyttigt og underholdende Arbejde om en Skillingsvise-Digter fra Grenåegnen. Ras Sams blev født 1845. Hans Viser er af den almindelige Skillingsviseart (»Ny Vise om den mærkværdige laadne Dreng«, Sang om Giftmordet på Gmd. Søren Johansen, Sang til den ustadige Pige o. s. fr.). Lund Madsen giver udførlige Oplysninger om Sams' Levnedsløb. Han burde dog have nævnt, at et af Sams' Vers, hvori han overvurderer sine egne Skjaldegaver, er et Plagiat af St. Blichers: »Dit Navn skal i de fjerne Dage mindes« (!).

August F. Schmidt.

DANMARKS HELLIGE KILDER. (EN BIBLIOGRAFISK OVERSIGT).

I »Fortid og Nutid« V 3—8 (1925), 137 ff., er meddelt nogle foreløbige Resultater af mit Studium af det danske Materiale om hellige Kilder. En udførlig Redegørelse for dette Materiales Indhold blev senere givet i min Bog: »*Danmarks Helligkilder*«, Oversigt og Literaturfortegnelse (Danmarks Folkeminder Nr. 33. 160 S. Ill. 1926), jfr. *Kr. Hald* i »Fortid og Nutid« VI 5—8 (1926—27), 326 f. I dette Arbejde er givet udenlandske Parallelsteder til det danske Helligkildestof. Af hellige Kilder er i Kildefortegnelsen nævnt 618. Dette Tal kan nu forhøjes lidt, idet der siden Bogens Fremkomst er fundet Oplysninger om et lille Antal hidtil

ukendte Helligkilder, bl. a. i de sidste Par Års Indberetninger til Stednavneudvalget. Ny Literatur om Emnet og nyfundne Helligkilder er nævnt i mine Literaturoversigter i Fortid og Nutid VII, 91, 261.

Offentliggørelsen af selve Helligkildestoffet har fundet Sted i

de *historiske Amtsårboøger* af forskellige Forfattere, som følgende Liste viser.

M. K. Zahrtmann i Bornholmske Samlinger VIII (1914).

Thomas B. Bang: Odense og Assens Amter 1914.

— Salling og Fjends Herred (Skivebogen 1917).

Gunnar Knudsen: Sorø Amt 1918, 1921.

Marius Dahlsgaard: Mors 1920 (suppleret 1925).

August F. Schmidt: Frederiksborg Amt 1922.

— Københavns Amt 1925.

— Holbæk Amt 1926.

— Præstø Amt 1923.

— Lolland-Falster 1924.

— Svendborg Amt 1928.

— Hjørring Amt 1926.

— Thisted Amt (med Mors) 1925.

— Himmerland og Kjær Herred 1924.

— Viborg Amt (Skivebogen) 1924.

— Randers Amt 1925.

— Århus Amt 1926.

— Vejle Amt 1925.

— Ringkøbing Amt 1926.

— Ribe Amt 1926.

— Sønderjylland 1926.

Disse Årbogsafhandlinger i Forening med Literaturen om de berømte hellige Kilder — af *H. Olrik*, *Chr. Blinkenberg*, *E. Nystrøm*, *H. F. Rørdam* m. fl. — indeholder det Materiale, hvoraf Bogen »Danmarks Helligkilder« er bygget op. Skulde det danske Helligkildestof, selv i kortfattet Gengivelse, samles i én Bog, vilde den blive ca. 500 Sider. Da Kildebeskrivelserne nu er let tilgængelige i de historiske Amtsårboøger, føles det neppe som et større Savn, at de ikke er samlede på et Sted. Med »Danmarks Helligkilder« ved Hånden er det let at orientere sig indenfor hele Spørgsmålet. Den er ikke alene et brugeligt Grundlag for Forskningen af en bestemt Form for Naturdyrkelse i Danmark, men med sine over 3500 Henvisninger kan den også med Fordel bruges som Håndbog vedrørende andre Emner end de hellige Kilder. Side 35 i »Danmarks Helligkilder« savnes en Henviſning til *Marius Kristensens* Afhandling om *Helgennavne* i Universitetsjubilæets Blandinger II, 68 ff. Og som et Supplement til Afsnittet om Helligkildernes geografiske Fordeling S. 158 ff. bedes medfølgende *Kort* betragtet.

August F. Schmidt.

Åke Campbell: Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet. *Etnografisk studie över den skånska allmogens äldre odlingar, hägnader och byggnader*. Akademisk Afhandling. Uppsala 1928. 279 Sider og 21 Plancher (geometriske Kort).

Ovennævnte Arbejde af den svenske Forsker Åke Campbell er en indgaaende Skildring af Landboforholdene i Skaanes forskellige Egne i den første Halvdel af det 17. Aarh. og alle dermed i Forbindelse staaende Forhold, saasom Næringsvejene, Naturen, Skovene, Hegnene, Bygningerne og meget mere. Om alt det faar man en Fylde af Efterretninger, alt efter samtidige Kilder, som for dette Tidsrum for Skaanes Vedkommende, men nok ikke for det øvrige Sverige, findes i betydelig Mængde.

Af disse Kilder kan først og fremmest nævnes Akter fra Lantmåteristyrelsens Arkiv, hvoriblandt *Skatllægningsakter* for Skaane, der gaar tilbage til 1688. I dette Arkiv findes ogsaa de gamle Kort over Skaanes Landsbyer og deres Marker, hvilke man i Sverige begyndte at optage meget tidligere end i Danmark, og som udmærker sig ved at man baade kan se, hvor Gaardene ligger i Byen, og hvor deres Agre ligger paa Marken, noget de danske Kort kun rent undtagelsesvis tillader. Af disse Kort findes 21 Gengivelser i Bogen, det ældste fra 1685. Endvidere har Forfatteren benyttet de *Husesynsinstrumenter*, som findes i det svenske Krigsministerium over de Gaarde og Huse, der blev udlagt til Bopæl for den svenske staaende Hær, samt Akterne vedrørende den *Hägnadsrannsaking*, der paabegyndtes 1736 af Hensyn til Skovenes Bevarelse, foruden mange andre Kilder. Desuden har Forfatteren haft stor Nytte af Beskrivelsen af den Rejse, som *Linné* 1749 efter Øvrighedens Befaling foretog i Skaane, og ikke mindst af den Kritik, som *Carl Hallenborg* underkastede den. Forfatteren tillægger denne, som var Herredshovding i Skaane og altsaa kendt med Forholdene, større Tiltro end *Linné*, hvis Ophold i Skaane vel kun har været forholdsvis kort. Derimod har Forfatteren ikke benyttet ældre Kilder og undgaar helst at komme ind paa Forholdene i ældre Tider, saa man ved ikke, om de Oplysninger, som han giver, ogsaa passer for Fortiden, eller om de alene gælder for det Tidsrum, han behandler.

I Skaane har man fra gammel Tid af skelnet mellem Slettebygden, særlig mod Syd og ved Øresund, og Skovbygden mod Nord og Øst. Endvidere har man til Tider brugt Betegnelsen Risbygden om den mellemliggende Egn, strækkende sig fra Sydøst fra Albo Herred og mod Nordvest til Kullen og Bjerger Her-

red. I Slettebygden var Agerbruget den vigtigste Næringsvej, i Risbygden kom Kvægbrug og andre Næringsveje til, og i Skovbygden levede man af at forarbejde og sælge Skovens Produkter og af Kvægbrug. Denne Inddeling tager nu Forfatteren op og fører den videre og deler, idet han udførlig gennemgaar Egn for Egn, Skaane i 15 Dele, nemlig 3 *slättbygder*, 8 *ris- och mellanygder* og 4 *skogsbygder*, af hvilke sidste den ene Romeleaaen laa mod Syd og paa en kort Strækning naaede ud til Østersøen. Disse Bygder havde hver sine Ejendommeligheder, men var dog ikke altid skarpt afgrænsede fra hverandre. Ved Inddelingen tager Forfatteren særlig Hensyn til Skovene og Hegnene. De første manglede omtrent ganske i Slettebygden, i Risbygden laa de hovedsagelig i Vangene og i Skovbygden paa Udmarken. Af Hegn fandtes der i Skaane mange forskellige Arter, Jorddiger, Ris- og Stengærder, Skegærder og Braadegærder og mange andre Former. Desuden kommer han ind paa Dyrkningsmaaden, dog mere paa Vangenes Antal end paa Sædskiftet, endvidere behandler han Bygningerne og de forskellige Bygningsformer, samt meget andet.

Derimod kommer Forfatteren mindre ind paa Jordbundsforholdene, ej heller paa Befolkningens Tæthed, uden for saavidt han bemærker, at i Slette- og Risbygden er Byerne ofte meget store, medens der i Skovbygden findes Enestegaarde og Torper ved Siden af Byerne. Mod denne Inddeling kan bemærkes, at de to gamle Betegnelser Slettebygd og Skovbygd jo egentlig er lidt ulogiske, da Slette og Skov, i alt Fald ifølge Nutidsdansk, ikke er hinanden modsatte Begreber. Skovarealet har desuden ikke altid været lige stort, selv om det vel i Reglen er blevet mindre og mindre, derfor kan en Inddeling efter Skovens Forekomst kun gælde for et bestemt Tidsrum. Derimod er Naturforholdene mere konstante. Gønge Herred vil vel aldrig blive en Slettebygd som f. Eks. det sydvestlige Hjørne af Skaane.

Forfatteren omtaler, at der i Skovbygden fandtes en Mængde mere eller mindre opdyrkede Lykker i Udmarken eller Skoven. Men har disse ikke oprindeligt været bestemte til at beskytte Kvæget og først senere, da dette, ved at afbide al Opvækst, har ødelagt Underskoven, blevne tagne i Brug til Sæd? Mange Steder i Danmark havde man jo Heste-, Ko- og Kalvehaver, hvor der ofte intet Agerjord var.

Forfatteren skelner mellem *treskiftet* (Trevangsbruget) paa Sletten, *ensådet* (med 1 Vang, der er aarlig inde) i Skovbygden og *tvåskiftet* (med 2 Vange, der ligeledes ofte brugtes aarlig) i Risbygden, hvor man dog ogsaa kunde have andre Dyrknings-

maader. Men er der saa stor Forskel paa de to sidste? Ifølge Beskrivelsen af Träne fra 1705 havde Byen 2 Vange *Norre* og *Södre vång*, der begge var aarlig i Brug, men dette synes at være rent topografiske Vange, liggende, som det fremgaar af Kortet, paa hver sin Side af Byen og skilte fra hinanden dels af denne og dels af Kreaturdrifter og Lykker, og uden Betydning for Sædskiftet, saaledes som det var Tilfældet med Vangene, hvor Trevangsbruget herskede. I Svensköp er den ene Vang *Lilla vång* ifølge Kortet temmelig ubetydelig og vel heller ikke skilt fra den anden uden ved en Vej. Hulebecksryd har ifølge Beskrivelsen kun en Vang, men denne er dog ifølge Kortet beliggende paa 2 Steder, eller rettere de 2 Gaarde i Byen har deres Jord for sig selv paa den ene Side af denne og de andre deres Jord paa den anden Side. Der synes derfor ikke altid at være Aarsag til at skelne mellem *ensädet* og *tvåskiftet*, især naar de to Vange begge er i aarlig Brug, uden for saavidt de store Byer vel i Reglen havde 2 Vange, da Vangenes Antal vel ofte ahang af Agerjordens Størrelse og den og Overdrevets Beliggenhed i Forhold til Byen.

Jeg er enig med Forfatteren i, at Trevangsbruget gaar tilbage til Middelalderen, mindst til Landslovenes Tid, og at Agerbruget allerede da spillede en Rolle. Interessant havde det været, om de meddelte Oplysninger om Byerne og Agerbruget havde meddelt noget om, at Trevangsbruget et eller andet Sted var blevet forladt eller nylig var indført. Om Bygningerne vil andetsteds blive talt.

Det var ønskeligt, om man for Danmarks Vedkommende kunde faa lignende Beskrivelser og Undersøgelser samt en Inddeling i Bygder, hver med sine Ejendommeligheder, skönt Landets Naturforhold ikke er saa forskelligartet som Skaanes. Paa Sjælland skelnede man i tidligere Tid mellem Skovegnen og Heden, men Forskellen mellem dem var næppe saa stor. Trevangsbruget fandtes begge Steder, Hegnene var vist ogsaa omtrent ens, og Agerbruget havde overalt større Betydning end Skovbruget, uden maaske enkelte Steder. I Jylland er Naturforholdene mere afvekslende, men paa Hegnene er der dog langt fra den Forskel, som i Skaane, og mange Steder fandtes slet ingen Hegn. Derimod har man fra Jylland fyldige Oplysninger om Agerbruget og Sædskiftet fra Markbøgerne til Christian den 5.'s Matrikel, tillige er her Rebningsforholdene og Fællesskabet, som Forfatteren ikke kommer meget ind paa for Skaanes Vedkommende, meget mere uensartet end paa Sjælland. Men det, som gør Skaane saa afvekslende, at her mødes Skandinaviens Kultur og Natur,

dets Bjerge og Naaleskove med Mellemeuropas Kultur, dets Sletter og Løvskove, savner man i Danmark, som helt henhører til den mellemeuropæiske Slette.

Henrik Larsen.

Ved en Doktordisputats paa Universitetet i Uppsala, den 29. Januar i indeværende Aar, erhvervede fil. lic. Ake Campbell den filosofiske Doktorgrad ved ovennævnte Afhandling, den første i nordisk Etnologi, som er blevet antaget til Disputats ved et Universitet i Sverige.

Fra dansk Side maa denne Afhandling hilses med Glæde, da den bringer en længe savnet Fremstilling af Bygdekulturen i den tidligere danske Provins Skaane, den Del af vort Naboland, der har mest tilfælles i etnologisk Henseende med vort Hjemland, især Øst- og Midtsjælland og Bornholm. Det er vel ogsaa første Gang at Skaane er blevet gjort til Genstand for en samlet Fremstilling af saa omfattende Karakter og belyst ved saa mangfoldige og dog saa sammenhørende Begreber som Dyrknings-system og Husholdningsforeteelser, Marktyper, Hegnssystem og Hegnstyper, og endelig Bygningsmaterialet og Bygningstyperne.

Afhandlingen er Resultatet af Studier, dels af en Mængde litterære Kilder, hvoraf Linnés skaanske Rejse og Hallenborgs kritiske Anmærkninger hertil, ganske naturligt indtager en fremtrædende Plads, dels af et stort og omfattende Arkivmateriale saasom Skattelægningsakter, »Husesyneinstrumenter« (et samlet Materiale af saa store Dimensioner fra et saa tidligt Tidspunkt er vistnok uden Sidestykke her i Landet), Skattekøbshandlinger, Relationer og Hegnsransagninger m. m., samt en Mængde Kort.

En ret indgaaende Kildekritik, foruden den Campbell selv anvender ved at lade Kilderne kontrolere hinanden, har første officielle Opponent, fil. dr. S. Erixon givet i sin Anmeldelse af Afhandlingen i »Fataburen« 1928, Hefte 4, Side 200 ff. Erixen efterlyser tillige savnet Kildemateriale og udtaler det fra et etnologisk Synspunkt betænkelige ved at Afhandlingen begrænses til en 50 Aars Periode, samt at Campbell, paa visse Undtagelser nær, afholder sig fra Forsøg paa at udrede noget af Udviklingen før og efter det Tidspunkt, han ved sin Afhandlings Begrænsning binder sig til.

Selv om det maaske nok kunde have været ønskeligt, at Afhandlingen, i hvert Fald for Bygningkulturen, havde givet noget mere af Udviklingen baade før og efter den første Halvdel af det 18. Aarhundrede, især da der synes at være Materiale til en saadan Fremstilling, maa det dog fremhæves, at Campbell ved

denne Afhandling har givet os en fortrinlig kulturhistorisk Fremstilling af Skaane i et Tidsrum, der aabenbart har betydet meget for denne Provins. Afhandlingen hviler ikke alene paa et indgaaende og forstaaende Studium af et vægtigt Arkivmateriale, men ogsaa paa en Række sunde og, som det synes, følgerigtige Slutninger, dragne ud fra de Synspunkter, som Studiet af Arkivmaterialet anviser, og som Forf. næppe kunde have draget uden tillige at have et ganske betydeligt og omfattende Kendskab til det nutidige Feltmateriale og Landskabsbillede. Campbells Værk vil derfor, for Fremtidens Studium af Skaane, være en Kilde af stor Betydning, som man stedse vil ty til, naar det gælder at søge Oplysning saavel om visse etnografiske, som kulturgeografiske og bygningskulturelle Forhold.

Efter en orienterende Klarlægning af saavel literære som arkivalske Kilder, og en almindelig Orientering af Bygderne, Hegnene og Hegnskampagnen i første Halvdel af det 18. Aarhundrede, falder Campbells Afhandling i 2 Hoveddele, hvoraf den største Del (169 Sider) omfatter de landskabelige Betragtninger (Dyrkningssystem, Husholdning, Marktyper, Hegnssystem og Hegnstyper), medens den sidste Del (67 Sider) behandler Bygningerne. At det første Afsnit er det største, falder ganske naturligt, da det jo behandler en Række samvirkende Enheder, der er afgørende Betydning for Bygdens ydre Skikkelse og karakteriserer de enkelte Landskabsbilleder. Denne Del omtales andetsteds af cand. phil. Henrik Larsen, hvorfor jeg ikke her skal komme nærmere ind paa dette Afsnit, men jeg maa dog bemærke, at naar Campbell i Indledningen til Afhandlingen understreger den Betydning, som en etnografisk Undersøgelse af saavel Landskabsbilledet som Marktyperne har for det museale Arbejde, og ikke mindst for Friluftsmuseet, da er dette naturligvis rigtigt, men en strengt gennemført og rigtig landskabelig Indramning af de forskellige Bygninger ved et saadant Museum lader sig desværre næppe gennemføre. Ved de større Friluftsmuseer (Skansen i Stockholm, Bygdø i Oslo og Frilandsmuseet i Lyngby) er dette simpelt hen ugørligt, da disse Museer først og fremmest er Studiesamlinger, hvor Landets samlede Bygningskultur skulde kunne studeres under ét, og hvor Bygningerne jo vil være af en meget uensartet Karakter. Det rigtige og karakteristiske Landskab for disse Bygninger vil kræve baade en uforholdsmæssig Plads og særlige Betingelser for Museumsarealet, som det utvivlsomt vil være vanskeligt at skaffe i Nærheden af de Storbyer, hvortil det af Studiehensyn dog vil være rimeligt at henlægge sadanne Museer. At finde et Areal, der under ét

kunde vise vore Vesterhavsklitter, den jydsk Hede, det kraftige østjydske Bakkelandskab og desuden vise de forskellige Ølandskaber, vilde være ganske utænkeligt. De større Museer maa derfor indskrænke deres Opgave i saa Henseende til Gaardenes nærmeste Omgivelser, som f. Eks. korrekt Haveanlæg og Hegn herom, Gaardsplads, rigtig Anbringelse af Længerne i Forhold til Vej og Verdenhjørner, og de paagældende Egenes rigtige Led og Hegn m. m. For de mindre Friluftsmuseer derimod, hvor der vises en enkelt Egn eller Bygds Kulturkarakter, vil den rette Landskabsindramning jo bedre kunne efterleves, om de økonomiske Forhold tillader det, og det vil her naturligvis være af stor Betydning, om de gamle, fra Undergang frelste Gaarde, maatte beholde deres oprindelige og fra Naturen givne Forhold. Sverige er jo netop paa dette Omraade et Foregangsland, og her skal blot, for at blive ved Skaane, peges paa Friluftsmuseet paa Fredriksdahl ved Helsingborg, der ved sin Anlægsplan har Betingelser for, og sikkert ogsaa Vilje til at skabe de rette Landskabsforhold om en udmærket, seværdig og skønsomt udvalgt Bygningssamling.

Maaske vil de smaa Hjembygdmuseer som f. Eks. Østarp, Tomelilla og Ola Måns-Gaarden i Bondrum i Albo Herred blive Fremtidens Form for Friluftsmuseer, og da disse Gaarde er blevet liggende paa deres gamle Plads, vil de, om det oprindelige Naturlandskab kan bibeholdes — som ved Østarp — vistnok være af stor Værdi for selve Studiet af Almuens Byggekultur, men en saadan Række af smaa Bygdemuseer vil selvfølgelig ikke gøre Studiet lettere, da man fra spredte Steder over en hel Landsdel maa samle de Oplysninger og det til Studiet fornødne Materiale, som de større Friluftsmuseer samler paa ét Sted, bortset fra den landskabelige Indramning.

Efter disse Betragtninger skal jeg derefter vende tilbage til Campbells Afhandling med særligt Henblik paa Afsnittet om Bygningskulturen. Den af Forf. klarlagte regionale Inddeling af Skaane, hvorved dette deles i 3 Hovedbygder: Slettebygden, Riseller Mellembygden, samt Skovbygden, med de derunder hørende snævrere etnografisk inddelte Omraader, og Bygningskulturen, der inddeles i det rene Bindingsværks-, det blandede- og de rene Trækonstruktioners Omraade, er meget interessant, og giver en Forstaelse af Forhold, som ikke tidligere har været ganske klarlagte, i hvert Fald for os herhjemme. Lignende Inddelinger er ikke foretaget af danske Landskaber, maaske kunde det gøres med Held, men det vil sikkert blive et saare vanskeligt men fortjenstfuldt Arbejde for den, som maatte paatage sig dette.

Med Hensyn til Bygningskulturen kan det dog sikkert allerede nu siges, at der næppe vil gøre sig saa store Forskelligheder gældende paa Sjælland som i Skaane, og naar man i sidstnævnte Provins finder saa stor en Forskel paa Sletteboens eller »Söderlänningens« og Skovboens Byggekultur og Boligforhold, saa vil vi paa Sjælland, trods Forskel i Folketradition og Folkekarakter mellem Kulsviere, Hedeboer, Skovboer og Stevnsbagger, ikke finde en saadan større Adskillelse i Bygetradition eller Bygningskultur som i Skaane. Maaske vil der kunne være en vis Forskel paa Bygningsmaterialet og Bindingsværkets Konstruktion, men dette er dog kun Detailler, der ikke er af saa afgørende en Betydning som f. Eks. Forskellen i Skaane mellem Slettebygdens lerklinede Bindingsværk og Skovbygdens tømmerbyggede Huse, samt de ejendommelige Blandingsformer i Risbygden.

I den orienterende Indledning til Afsnittet om Bygningerne omtaler Campbell straks denne Forskel i Bygningskulturen, og henviser til Skaaneloven, hvori den lerklinede Længe, Halm- og Rørtaget, samt Vaardtræet (sjæll. Kragetræ) omtales. I denne Sammenhæng, hvor det formentlig har været Hensigten at fremdrage de ældste Udsagn om Byggemaaden i Skaane, savnes den Hentydning, der findes i Lundekapitlets Gavebøger, hvor der i Weekes Udgave, Side 139, omtales et Testamente fra Tidsrummet omkring 1250, hvori Nicolaus 'feotoncus skænker en Del Guds i Stångby i Torna Herred til Domkapitlet. Heri siges i Oversættelse. » . . . Desuden hører Træhusene til Lundekirken og Halvdelen af de af Ris gjorte Huse«¹⁾. Dette Udsagn om skaansk Byggeskik er utvivlsomt ældre end det af Forf. benyttede Sted i Skaaneloven (Additamenta J), og fortæller om en Byggeskik, der i Skaane maaske er ældre end, eller i hvert Tilfælde samtidig med det lerklinede Bindingsværkshus, idet de nævnte Træhuse sikkert maa opfattes som Stolpehuse med Bulfjæle. Disse Bygninger, altsaa rene Træhuse, har ogsaa været kendt paa Sjælland, omend vi i Øjeblikket kun er i Stand til at fastslaa dette i et enkelt Tilfælde, nemlig ved Udstedelse af et Skøde paa en Gaard i Kalundborg den 26.(?) Januar 1462, hvor der gentagne Gange omtales en »Bulstue«²⁾, som sikkert ikke kan være andet end et Bindingsværkshus med Bulfjæle. Der er næppe Grund til at antage det her omtalte Bulhus for et særligt isoleret Tilfælde af en ellers ukendt Byggemaade, men vel

¹⁾ Den anden Halvdel af Husene tilhører formodentlig Bryden paa Stedet.

²⁾ Se: Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen, med Udtog af de hidtil utrykte, II Række ved William Christensen. — I Kommission hos G. E. C. Gad. 1928. — Side 461—62.

snarere en gammelkendt Byggemaade, der er i Færd med at forsvinde for at give Plads for det stedse mere og mere anvendte lerklinede og teglmurede Bindingsværk.

Campbell benytter kun det middelalderlige Udsagn om *Bindingsværket* i Skaane, men anfører ikke noget saadant Udsagn om det skaanske *Træhus* i dette Tidsrum. Jeg har derfor ved ovenstaaende Henvisning villet paapege, at saadanne Udsagn fra Middelalderen altsaa findes, og at Træhuse i dette Tidsrum har eksisteret i Omraader, som senere udelukkende erobres af det rene Bindingsværk. De ældre Antegnelser bruges imidlertid udelukkende til at fastslaa Byggemaadens Tilstedeværelse fra gammel Tid, og det er aabenbart, at Forf. ønsker strængt at holde sig til det af hans Kilder fastlagte Tidspunkt, uden at give nogen Skildring af Udviklingen i Tiden før 1700. Dette kan naturligvis ikke bebrejdes Forf., der i den orienterende Indledning til Bygningsafsnittet fastholder, at de regionale Synspunkter har været bestemmende for ham og hans Arbejde, medens det konstruktive og det udviklingshistoriske Synspunkt kun er anlagt, hvor det har været nødvendigt for Bestemmelsen eller Karakteristiken af Bygningsregionerne. Men dette føles dog alligevel som lidt af en Skuffelse, især da Forf. anfører, at der findes Arkivmateriale til Belysning af Udviklingen af Bygningskulturen. Det kan maa-ske ogsaa beklages, at Gaardtypernes Klarlæggelse er holdt helt uden for Afhandlingen, ligesaa, at selve Stueindretningen kun i enkelte Tilfælde antydes. En saadan Fremstilling vilde sikkert have vist, at der findes en ikke ubetydelig Forskel paa selve den skaanske og den sjællandske Bondestue, men en ret stor Lighed i Længeplaceringen. Endvidere vilde en Gennemgang af Beboelsesrummene og deres Anbringelse i Forhold til hinanden sikkert ogsaa have vist en betydelig Forskel paa sjællandsk og skaansk Byggeskik, idet den skaanske Rumsinddeling, fraset Forstue-køkkenet og Dagligstuen, ikke synes at være slet saa bestemt fastlagt og ensartet, som den vi kender fra vort nutidige Feltmateriale¹⁾. Det skal imidlertid erkendes, at de oven omtalte Undersøgelser havde betydet et stort Tillæg til Forf.s i Forvejen mægtige og anselige Arbejde, og der maa selvfølgelig ogsaa være Grænser for et saadant Arbejdes Omfang og Undersøgelser.

¹⁾ Bemærkelsesværdigt er det, at der i flere af de anførte Eksempler findes Inddelingen: Forstue med Køkken, Spis, Skorsten og Bagerovn, dernæst Stue, og ved dennes anden Side en Bagestue, — saafremt sidstnævnte da ikke skal tydes som Bagstue, hvad der ikke klart fremgaar af Eksemplerne i Afhandlingen. Denne Bagestue ligger altsaa i de nævnte Eksempler paa Stuens ene Side, paa det Sted, hvor vi her har haft Kammer (Øl og Spisekammer) eller paa Bornholm Krobhus.

I det følgende skal det forsøges at give en kort Oversigt over de Hovedspørgsmaal, som Afhandlingen beskæftiger sig med, og dertil knytte et Par Randbemærkninger. I den orienterende Indledning til Bygningsafsnittet paaviser Campbell, hvorledes Almuen traditionstro fastholdt sin Bygningskultur og kun ændrede den, naar de blev tvunget dertil ved Forandring i Adgangen til Anskaffelsen af Materialer, samt ved Statsmagtens Indgreb. Materialeangel giver f. Eks. Anledning til en vis Degeneration, idet Fyr ofte anvendes i Stedet for Eg, ja i det blandede Omraade synes der at have fundet en meget mærkelig og ejendommelig Udvikling Sted, idet Almuen fra meget gammel Tid her har haft en saakaldet »Bålestue«, enten med Vægge af Tømmerstokke eller af Planker og med Herd (Arne) i Stuen og Vindue i Taget, altsaa uden vandret Loft. Men da Skoven forsvinder, og Tømmerhandelen ikke synes at have været tilstrækkelig udviklet, overgaar man til Brugen af Bindingsværk med lerklinet Væg allerede forinden 17. Aarhundredes Slutning, og da Savkværnernes Produktion af Fyr fra Midten af 1730erne begynder at gøre sig gældende, vender man lidt efter lidt tilbage til »Bålestuer« af Fyr, der paa denne Maade igen dukker op i Egne, hvor de maaske ikke har været at finde i de foregaaende Aarhundreder. En Mængde andre interessante Forhold omtales ligeledes i Afhandlingen, og der meddeles stadigt Oversigter over Skovenes Evne til at afgive Bygningstømmer samt anden Adgang til Materialeanskaffelse i de forskellige Omraader, og hvorledes disse Forhold og Statsmagtens Indgreb faar Indflydelse paa Udviklingen af Byggeskikkene i Tidsrummet 1700—1750, enkelte Steder endog ned i Begyndelse af det 19. Aarhundrede. I det hele tager Afhandlingen stærkt Sigte paa Materiale og Konstruktion, og den derunder paaviste Anvendelse og Udbredelse af Fodtømmer er naturligvis ikke den mindst betydningsfulde Detaille, men det vil dog føre for vidt at komme ind paa en nærmere Betragtning af alle disse Ting.

Af stor Betydning for Byggeskikken var Indførelsen af Skorstenene, og det ses, at skorstensløse Huse har været almindelige paa Skaanesletten i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, medens Huse uden Skorsten var Undtagelser i enkelte Ris- og Skovbygder. Campbell giver en sikkert rigtig Forklaring paa dette mærkelige Forhold, idet Herden (Arnen eller Ildstedet) i Slettens Bygninger laa i Forstuen, og Røgen trak gennem Forstuedøren direkte ud i det Frie og generede derfor ikke saa meget her, som den vilde have gjort i Skov- og delvis Risbygden, hvor Herden laa i Stuen, og denne vilde blive fuld af Røg, saafremt der ingen

Skorsten var over Herden. Der antydes altsaa her en væsentlig Forskel i Ildstedets Anbringelse, som naturligvis igen er af Betydning for Rumsinddelingen. Den af Linné givne Skildring af »Ravlund-Røgstuen« med skorstensløst Ildsted i Forstuen, og Kakkellovn muret af Tegl i selve Stuen, om hvilken Campbell meddeler, at den er sædvanlig indenfor Vangeskovenes Omraade i Albo Herred, genfinder vi hos os paa Bornholm, dog ikke i bevarede Bygninger, men i Bygningssyn fra Tiden 1670—1730erne. Derimod finder vi ikke noget Sidestykke i vore Arkivalier til den anden Røgstuetype, som Linné omtaler i Frosta Herred, en veritabel Røgovnsstue med horizontalt Loft, og som man vel med nogen Ret kan beklage, at Campbell ikke har forsøgt at klarlægge med Hensyn til Udbredelse og Konstruktion; men maaske har dette ikke kunnet lade sig gøre ved Hjælp af det benyttede Kildemateriale, hvad man da ogsaa faar en Antydning af, idet Forf. meddeler, at den har forekommet i ringe Udstrækning i Blandingsomraadet, hvor den især synes at have hørt hjemme. Campbell klarlægger iøvrigt baade Tidspunktet for Skorstenens Indførelse i Skaane, og den Maade, hvorpaa dette sker, og det fremgaar, at Skorstenen synes at være taget i Anvendelse paa Skaanesletten omtrent paa samme Tidspunkt som i flere af Østsjællands Egne, nemlig i første Halvdel af det 18. Aarhundrede.

Af andre Statsmagtindgreb, som Afhandlingen omtaler, og som især har givet sig mærkelige Udslag i Bygningskulturens Udvikling, skal endnu nævnes nogle, nemlig Indførelsen af »Brydeovne« og Brydestuer (til Hørens Tilberedelse), samt Kampestens- og Murstenslænger. Campbell paaviser, at Brydestuerne er en Nyhed for Skaane i den første Halvdel af det 18. Aarhundrede, og Brydestuen har derfor ikke — som tidligere saa ofte antaget — urgammel Hævd i denne Landsdel. Endvidere har Indførelsen af Kampestens- og Murstenslænger jo ogsaa sin store Interesse, da vi jo ogsaa kender disse fra hjemlig dansk Grund, hvor disse sidste synes at være dukket frem i omtrent samme Tidsrum som i Skaane, nemlig i den sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede, i de sønderjydske Egne dog noget før. Af Campbells Afhandling fremgaar det, at der i Skaane har været givet særlig Skattefrihed for at stimulere Lysten til Opførelse af saadanne Længer, og derved tilvejebringe Beskyttelse mod en altfor ødelæggende Hærgning af Skovene, men det ses ogsaa, at saa længe Bønderne overhovedet kunde forskaffe sig det nødvendige Træmateriale, fastholdt de deres gamle Byggetraditioner, altsaa Bindingsværket og Træhusene. Hvad Tømmerbristen i Tiden

omkring og efter 1750 medførte, ser man f. Eks. af det meget betegnende Tilfælde, der nævnes for Lyby By (Side 252), hvor 33 af Byens Længer i 1812 var opført saaledes, at Gaardsiderne bestod af Bulundervægge og lerklinede Overvægge, medens Længernes Ydersider var af Graasten. Ogsaa paa Rumsinddelingen synes Statsmagtens Indgreb og Forordninger at have haft en vis Indflydelse, som f. Eks. ved Bryghusets og Køllens Flytning udenfor Gaardens Længer, Tørvehusets Henlægning fra Beboelseslængen til en Udhuslænge, og endelig Indførelse af »Hemmelighedshus«, undertiden i samme Fag som Svinehuset.

Om alle disse og mange andre Spørgsmaal faar man ved Campbells Afhandling en vejledende og klar Redegørelse, der gennem de 3 Hovedomraader, hvori Bygningskulturen regionalt er inddelt og behandlet, belyses med Eksempler, uddragne af Bygningssyn og Skattelægningsakter m. m. Ved den opmærksomme Gennemlæsning af disse Hovedafsnit, vil det vistnok for den danske Læser føles besværligt dels at stedfæste de mange nævnte Byer og Sogne, dels at gøre sig de Grænselinier klart, som Forf. undertiden paapeger. Dette skyldes hovedsagelig Mangelen af et topografisk Oversigtskort, hvorpaa det havde været ønskeligt at den regionale Inddelings 15 Omraader var indtegnet, og selv om denne Inddeling er vist paa Afhandlingens Kort IV, nødes man dog under Studiet af Afhandlingen jævnlgt til at raadføre sig med et topografisk Korts Sogne- og Herredinddeling, for at følge med. Det skal indrømmes, at et saadant Kort nok havde været et kostbart Tillæg til den i Forvejen store Bekostning, som det maa have været at fremstille dette statelige og smukke Værk, hvortil det ikke ses, at Forf. har modtaget nogen økonomisk Støtte, men et Kort af denne Art havde sikkert tilført Værket en Værdi af stor Betydning.

Hvad der dog især vil volde danske Læsere en stor Besværlighed er dette, at Campbell allerede i den orienterende Indledning til Bygningsafsnittet (Side 214) nævner baade »skottvæggar«, samt »furubålar« eller »skott«, uden at Læsere er holder nogen klar Forestilling om, hvad der menes med disse rent bygningskonstruktive Udtryk, som der stedse arbejdes med, og dertil føjes »bålestuva« (Side 215), der omtales som en Herdstue af »sydgøtisk Type«, stadig uden Førklaring om disse Ords Betydning og Mening. For dem af os danske, som er nogenlunde bevandret i S. Erixons med fleres Undersøgelser og Definitioner af disse Begreber, spiller dette selvsagt ikke saa stor en Rolle som for den Læser, der ganske uforberedt møder disse Udtryk i Campbells Afhandling og først Side 226 faar en Antydning af, at der til

»båle« kræves Tømmerskov, medens med skott maa forstaas det, vi paa dansk Grund benævner Bulhus, altsaa et Stolpehus med Bulfjæle. Længere henne i Afhandlingen, paa Side 240, faar man at vide, at skottbræder kaldes »ladubåle«, og paa Side 242 ses det, at »ladubåle« paa Kristianstadssletten er 2 Tommer tykke Fyrreplanker. Paa Side 253 oplyses det, at »bökehängskott« er hængende Planker, fastnaglet foroven i Lejden (det øverste Tømmerstykke i Bindingsværket) og forneden i »listen« (dansk Sidebaand) eller Løsholtet. Yderligere omtales »Fjölskott« (altsaa Fjæleskott) Side 261 og 62, og endelig Side 265 faar man fuld Klarhed over, at der med »hele bålar« forstaas Tømmeret i den sædvanligt kendte svenske Tømmervæg omkring Stuerummet, hvori Stokkene er knuthugne, medens der med »halve bålar« forstaas gennemskaarne Tømmerstokke paa omkring 3 Tommers Tykkelse, som anvendes i Skiftesværk i Herberghusene (altsaa egentlig Stolpehus med svær Plankevæg), og »ladubåle« er 2 Tommers Planker anvendt i Skiftesværk, de benævnes undertiden »hängskott« og anvendes i Udhusene. Hvis Forfatteren i en Fodnote eller lign. klart havde defineret, hvad der skulde forstaas ved de forskellige Udtryk, blot første Gang de nævnes i Afhandlingen, vilde sikkert mange danske Læsere have været ham taknemmelige herfor. En Trykfejl af ret ondartet Karakter skal her blot rettes, idet der Side 247 omtales, at en Beboelseslænge i Vystorp, Forslev Sogn i Bjære Herred, ved Nybygning fik 8¹/₂ Alen høje Stolper, hvor 8-Tallet vel nok skal erstattes med et Tretal.

Til Slut kun en kort Sammenligning mellem skaansk og sjællandsk Bindingsværk. Der findes adskillige Lighedspunkter som f. Eks. Stolper paa Sten, samt de paa flere Steder i sjællandske Gaarde anvendte *Syldstykker mellem Stolperne*, som genfindes i Skaane (Virke By, Side 222), endvidere Anvendelse af det skaanske Listetræ, det samme som vort danske Sidebaand, der sædvanligt brugtes i Hedeboegnene og i Nordsjælland, og som strækker sig over flere Fag, fremdeles Raftetaget (det svenske Raveltag), som endnu i vor Tid har været at finde baade paa Sjælland, paa Bornholm og enkelte Steder i Østjylland, og endelig de mangesteds i Afhandlingen omtalte risflettede Gavle, som tidligere har været meget anvendt, men som vi nu kun faa Steder finder i vore gamle sjællandske Bondebygninger. Der findes imidlertid ogsaa Forskelligheder, og som en saadan maa nævnes Anvendelsen af de saakaldte Stivere, som ikke er sjældne i det skaanske Bindingsværk, men aldeles ikke forekommer i Bondebygningerne paa Sjælland. De findes derimod paa Bornholm og især Fyn og Østjylland, hvor de har de mest forskellige Benæv-

nelser (Dokker m. fl.). Saavel ved Mangelen af disse Stivere som ved den Udsmykning af Bjælkehoveder, der ofte findes i Skaane, men ganske savnes paa Sjælland, ses det, at der er en Væsensforskel paa det skaanske og det sjællandske Bindingsværk, der desuden fremtræder ret tydeligt, da det jo mange Steder i Skaane er Skik og Brug at tjære eller farve Stolperne, medens dette ikke er gammel sjællandsk Skik og kun undtagelsesvis er anvendt faa Steder i nyere Tid. I selve de proportionale Forhold i Bindingsværkets Opbygning findes derimod sikkert intet, der kan karakterisere nogen Forskel paa skaansk og sjællandsk Bindingsværk. Mange andre Ting kunde maaske omtales, men det faar være tilstrækkeligt med ovennævnte.

Campbells vægtige og interessante Afhandling, bag hvilken der ligger et overordentligt stort og beundringsværdigt Arbejde og et meget intimt Kendskab til de forskelligste Kulturforeteelser i Skaane, vil for Fremtidens etnologiske Forskning ikke alene være en særlig værdifuld og rig Kundskabskilde, men den vil sikkert ogsaa virke baade ansporende og forbilledligt for fremtidige saavel kulturhistoriske som etnologiske Undersøgelser, og desuden er den et værdigt Eksempel til Efterfølgelse for den rent kulturgeografiske Forskning, som hidtil har ført en altfor kummerlig og upaaagtet Tilværelse.

H. Zangenberg.

OVERSIGT OVER TOPOGRAFISK LITTERATUR 1928.

Det vil være falsk beskedenhed at nægte, at denne oversigt har vakt interesse landet over, både hos dem, der er interesseret i de bøger og artiklers indhold, der omtales, og hos boghandlerne, der herigennem har fået et hjælpemiddel til at tilfredsstille kundernes efterspørgsel i denne bestemte retning.

Redaktionelt har oversigterne endnu deres mangler, men efterhånden vindes der vel nok sikrere fodfæste. Det vil ses, at den følgende oversigt i højere grad end den foregående er kritiserende, hvilket har været ønsket fra *alle* sider. Den er ogsaa fuldstændigere end forrige års; men her må redaktionen i høj grad håbe på læsernes hjælp. Der udkommer landet over en række bøger på private forlag, som det er så godt som umuligt at opspore og erhverve, og selv om de er blevet indleveret til det kgl.

bibliotek, er de som regel først tilgængelige her i indbundet stand længe efter at oversigten er gået i trykken. Det må være i alles interesse, at gøre sit til, at et eksemplar indsendes til redaktionen af »Fortid og Nutid« eller til Nationalmuseets 2. afdeling, hvis håndbibliotek er et specialbibliotek over topografisk litteratur. Kun på denne måde bliver oversigterne så fuldstændige, som de bør være.

Inddelingen og rækkefølgen er den samme som i forrige oversigt, begyndende med selvstændige bøger af topografisk indhold.

Thorkild Gravlund: Herredsbogen (Aschehoug). Dette arbejde omtaltes kortelig ifjor, men bør nu, da første bind om Sjælland er sluttet, gøres til genstand for en mere indgående betragtning. Så lidt forfatteren end har villet skabe et topografisk værk, kan hans arbejde dog give impulser også i denne retning. Han ser herrederne under en ny synsvinkel, der ligger den topografiske forskers søgen efter realiteter fjern; men samme forsker kan lære en del af hans metode! Thorkild Gravlund har selv været på hver plet, han har skrevet om, og han har haft to ypperlige ledsagere: sit fotografiapparat og tegneren Kr. Kongstad. Dernæst har han forstået at spørge sig for på de steder, han har været, og derved er også sluppet mange småting med af topografisk værd. Han melder om gamle vadesteder over åer, som nu kun kendes gennem overleveringer, han fastlægger kildemarkeder og beretter om sten, der er rejst i bestemte anledninger — og måske senere forsvundet. Hans sprogform har desværre evne til at vildlede ubefæstede sjæle, der vil opfatte hans udkastede formodninger som realiteter, og det må i det hele taget håbes, at vore lokalforskere ikke i for udstrakt grad må få hans arbejde »i den gale hals«.

Christian Elling: Slotte og Herregaarde i Barok og Rokoko (Haase) er et arkitekturhistorisk oversigtsarbejde uden særlig originalitet, men ganske nyttig som håndbog. Meget af billedstoffet er kedeligt både i valg og i udførelse og er blandet sammen på en rent ud forbløffende måde.

Efter flere års heftevis udsendelse er *Acton Friis: De danskes øer* (Gyldendal) nu afsluttet og fremtræder som et stateligt værk, der har inddraget meget og ofte ganske ukendt land. Som topografisk arbejde spiller det dog ingen større rolle.

A. Schæffer: Danmarks Apoteker (Levin & Munksgård), der også er blevet udsendt i hefter, foreligger nu i bogform, og det er nu muligt at danne sig et overblik over værkets topografiske værdi. Denne er større end ventet, thi hvert enkelt apoteks historie er blevet skrevet på grundlag af omfattende arkivunder-

søgelsler, hvoraf langt den største part er foretaget af E. Dam, medens Schæffer har sammenarbejdet materialet til et læseværdigt hele. Arbejdet må ikke mindst anerkendes, fordi der på forhånd var gjort så uhyre lidt i denne retning i den foreliggende topografiske litteratur, og kun nogle ganske enkelte apotekers historie var udgivet. Af de gamle apotekergårde i hovedstaden og i købstæderne gives ofte interessante billeder ved uddrag af skifteprotokoller og tingbøger, hvorfra der er hentet stof til både bygningernes og deres indres udseende gennem tiderne. Endelig må det anerkendes, at det personalhistoriske stof er behandlet sobert og klart i linjerne, så at der kun er medtaget, hvad der netop vedrører apotekerhistorien.

Turistforeningens årbog for 1928 hedder kort og godt *København*. Foreningens indsats i den topografiske litteratur berøres allerede i oversigten for 1927, og det nye bind slutter sig fuldt ud til det forrige. Dette er virkelig mere end de sædvanlige turistmæssige reklameudsendelser, og da disse publikationer når vidt omkring, skal den topografiske forskning være glad for det pionerarbejde, som foreningen på denne måde udfører for den. Tilmed forstår foreningen at knytte gode medarbejdere til sig. Hans Kjær har skrevet om de oldtidsfund, der er blevet gjort under asfalt og brosten, Svend Borberg skriver om Morten Farums gård i Amaliegade, Jørgen Olrik redegør for Folkemuseets virksomhed, og Søren Vasegaard skriver om storbyens udvikling. Thorkild Andersen har skrevet om gæstgiveriet i Danmark, og både billeder og tekst giver mange gode oplysninger fra dette forsømte område inden for topografien.

Når *Frederik Nygaard: Kend København* (Gyldendal) omtales i denne sammenhæng, skønt den er en »literær turistbog«, skyldes det dels, at den på flere steder viser, at der kan skrives både livligt og underholdende uden tilsidesættelse af realiteter, hvad vore topografiske forskere ofte glemmer, dels, at den gengiver en række flyverfotografier, der på en overbevisende måde godtgør, at den topografiske forskning her har fået rakt en hjælpende hånd, som den ikke må glemme at tage imod.

Peter Linde: Minder om den store Ildebrand 1728 (Nyt nordisk) indeholder dels et optryk af samtlige beretninger om ildsvåden, dels en række værdifulde oplysninger om de mindsten og andre indskrifter, der indsattes i husene, som rejstes på brandtomterne. Der er heri medtaget både de forsvundne, men endnu kendte, og dem, der endnu er bevaret enten på selve bygningerne eller disses afløsere eller på vore museer.

(*Laurits Pedersen*): *Helsingør i Sundtoldstiden 1426—1857* (Nyt

nordisk Forlag). I to svære bind af stateligt format foreligger nu afsluttet et værk, hvis udgivelse har stået på i flere år. Den kendte lokaltopograf, overlærer Laurits Pedersen, har redigeret værket og selv skrevet en stor part deraf. Planen dertil skyldes sikkert også overlæreren, der har valgt en inddeling i to bind, hvoraf det ene omfatter stedshistorie, det andet tidshistorie. Når et arbejde af dette omfang skal skrives af fem forfattere, har det på forhånd sine store vanskeligheder at få et blot nogenlunde homogent resultat ud deraf; men når der yderligere vælges en så usikker deling af stoffet, som den nævnte, risikeres det let, at skildringen falder i stumper og stykker — og det er den her! Dette udelukker naturligvis ikke, at enkelthederne er udmærkede, og at bogen som helhed kan anerkendes som et interessant og oplysende værk, men den er vanskelig at overskue, og den, der senere hen, eller den, der uden gennemlæsning, ønsker detailoplysninger derfra, er ilde faren, da både sag- og personregistre mangler.

Af stedshistorien rummer første bind Chr. Axel Jensens beskrivelse af kirker og klostrer samt Fr. Weilbachs Kronborg, Lysthuset i Kronborgs have og Marienlyst. Førstnævnte arbejde er det værdifuldeste. Med overlegen viden giver forfatteren i en god og koncentreret form en udsigt over bygningshistorie og inventar, som må tilfredsstillende enhver både læg og lærd læser. Fr. Weilbachs arbejde er svagere end det plejer at være fra denne hånd. Der er meget lidt nyt heri, og det nye, der findes, er alt for løst underbygget, om det ikke er helt fejlagtigt. Der tænkes her nærmest på forfatterens gentagelse af den tidligere i Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie fremsatte hypotese om »et yngre Krogen«, der ikke kan stå for en nærmere prøvelse. Laurits Pedersens bidrag til dette bind, de to afsnit »Sundet i gamle Dage« og »Eggen og Byen«, viser — hvad man af tidligere arbejder var fuldt på det rene med — at forfatteren ved meget, men også at han ved *for* meget. Fremstillingen lider under, at han har søgt at få benyttet så meget af sit indsamlede stof som muligt, »selv om Fremstillingen skulde tynges noget derved«. Det er derved blevet en materialesamling, ikke en fremstilling, og kapitlerne stikker derved stærkt af mod de andre forfatteres bidrag.

Dette gælder i endnu højere grad om hans bidrag til andet binds tidshistorie, hvor navnlig »Hvad Tingbøgerne fortæller« er blevet et pulterkammer med mange ypperlige bidrag til årbogsartikler o. l., men derimod et altfor usikkert og flimrende billede af livet i Helsingør by. Det kommer derved til at stå så

forfærdelig usikkert ved siden af de to andre forfatteres bidrag, Hugo Matthiessens beskrivelse af den middelalderlige by og Louis Bobés beretning om den store handelsperiodes tid, der hver for sig er ypperlige sluttede fremstillinger, som læses med lethed og efterlader et ypperligt billede af forholdene i Sundbyen.

Fra det gamle Køge (Nyt nordisk) har også haft flere forfattere, men er ikke blevet en så forvirrende blanding som bogen om Helsingør. Bogens plan er mere begrænset, og skillelinjen mellem forfatterens bidrag er trukket klart op. Køges historie er vel ikke så rig som Helsingørs, men en sammenligning mellem de to arbejder viser klart, hvad Helsingørbogen *kunde* være blevet. Hugo Matthiessen har skrevet om byens grundplan og om bybilledet. Han har her givet en interessant vurdering af dens topografiske placering og kyndigt redegjort for dens opståen på Erik Glippings tid. Chr. Axel Jensen har skrevet indgående om de bevarede bindingsværksbygninger, der hører til landets interessanteste, og han har ikke mindst vist sin overlegne viden i gennemgangen af kirkens bygning og dens vidunderlige inventar. Fr. Opffer har hertil føjet nogle minder fra det gamle Køge. For det skrevne må ikke Aage Jørgensens herlige tegninger glemmes, hvad enten det drejer sig om de enkelte bygninger eller de mange fortrinlige detaljer fra disse.

Af ældre topografisk litteratur angående landets købstæder kan nævnes, at Johannes Knudsen har leveret oversættelser af Resens på latin skrevne Atlas danicus for *Helsingørs* og *Bornholms* vedkommende (Gad), et arbejde, der desværre er blevet afbrudt ved forfatterens død, men som forhåbentlig vil blive fortsat af en anden. Der er et stort topografisk stof gemt i den gamle professors arbejde, af hvis 30 folianter det meste gik til grunde ved Københavns ildebrand for 200 år siden, så at kun kobberpladerne og en afskrift af den forkortede tekst reddedes.

De historiske amtssamfund påtager sig undertiden at udgive større monografier i stedet for eller sammen med deres årbøger. I år har Frederiksborg amts historiske samfund udgivet

Fr. Weilbach: Fredensborg slot (Gyldendal), er et på den ældre litteratur og på nye arkivstudier baseret arbejde, der har afhjulpet et stort savn, da F. J. Meiers tidligere arbejde om slottet både er forældet og heller ikke udtømmende. Weilbachs bog giver i rene linjer en omhyggelig redegørelse for udviklingen fra det lille jagtslot til den store sommerresidens. Der er gjort nøje rede for de enkelte bygningers tilblivelse og ombygninger, for haveanlægget og dets ændring ved N. H. Jardin, samt for den indre udsmykning. Fremstillingen er ledsaget af en mængde ud-

mærkede billeder og gengivelser af adskillige planer og tegninger, der hidtil ikke har været kendt.

J. V. Christensen: Valdemarernes Kirke. Sanct Bendt i Ringsted (Tryde). Mogens Clemmensens og Poul Nørlunds bearbejdede og udgivelse af professor Storcks restaurerings- og opmålingsarbejder af denne kirke, har inspireret forfatteren til en god og nyttig popularisering. Der er således ikke tale om noget selvstændigt arbejde eller om fremdragning af noget nyt, men i den foreliggende form er der tilvejebragt en let tilgængelig og særdeles omhyggelig beskrivelse af kirkens bygningshistorie, dens historiske minder og dens gamle inventar. Det må således anerkendes, at forfatteren har fået Mogens Clemmensens undersøgelser af munkestolene, der udkom knap et halv år før denne bogs fremkomst, med i sin skildring, selv om det kun er blevet i en parentesbemærkning. Billederne er velvalgte og smukt gengivet.

Museet for Holbæk og Omegn har ved lederen, lærer Albert Thomsen, udgivet en vejledning for besøgende, der indledes med en redegørelse for den gamle gårds historie, hvori museet har til huse. Den er en typisk Holbæk-gård fra tiden omkring 1670.

C. C. Haugner har skrevet om *Rødby Købstad og Fuglse Herreds søndre Del* (Nakskov), og Chr. Behrendt har i *Folkemuseet i Middelfart* (Ernst Harder, Middelfart) gjort omhyggeligt rede for den gamle bygning og dens forrige ejere.

E. Kroman: Marstals Søfart indtil 1925 (Udgiven af Marstals Havnekommission). De danske havnes historie er såvel i topografisk som i handelshistorisk retning et svagt punkt i vor hjemlige historieforskning. Ethvert bidrag til klarlæggelse af et eller flere områder, må derfor hilses med glæde, og selv om Marstals betydning som havn er meget ung og af ringe almenverdi, rummer det foreliggende arbejde adskilligt af betydning. Forfatteren er historiker af fag og skolet i både biblioteks- og arkivstudier. Derfor er navnlig bogens indledende kapitler af udmærket topografisk værdi, thi når en by er i så høj grad afhængig af sin skibsfart og sin havn, som Marstal har været det, må en redegørelse for havnens udviklingshistorie ganske naturligt gribe ud over de afstukne rammer og nærmest blive hele byens historie. Hvad selve søfarts- og havnehistorien angår, er forfatteren i nogen grad tynget af det indsamlede stofs righoldighed, så at han fortæber sig i en mængde detaljer, der gør tilegnelsen vanskelig, og som trætter læseren mere end nødvendigt. Marstals havn lå indtil 1825, således som den var skabt af naturen, men allerede i 1818 besluttede man at anlægge en kunstig havn og ved denne lejlighed nedsattes der en havnekommission. Det ses således, at

den kgl. forordning af 1798 om havnevæsenet i Danmark, der sikkert var inspireret af Løvenørn, kun tog sigte på de *anlagte* havne, thi ellers måtte Marstal jo efter forordningens ordlyd allerede have fået sin kommission ved den lejlighed.

Esbjerg. Historie og Historier I (Udgivet af lokalhistorisk Udvalg) er mere historier end historie, men tanken, hvorudfra der arbejdes, er for så vidt god nok, som det sikkert er på tide at indsamle stof til denne med amerikansk hast opvoksede by hos dem, der endnu erindrer dens »nybyggertid«. Men redaktionen kunde nok være lidt mere skønsom i sit valg af de artikler, den optager.

Georg Bruun: Dronning Dorotheas Skolehus (V. Schæffers forlag, Kolding). Dette bidrag til Kolding lærde skoles historie i tidsrummet 1537—1725 er efter forfatterens oplysninger bygget på et meget knapt materiale, der er blevet uddybet ved at blive sat på baggrund af de lærde skolers almene historie. Med dette forbehold, som forfatteren selv har taget i sin indledning til bogen, er der fremkommet et meget læseværdigt arbejde, som ved sin livlige stil bør modtages med glæde af dem, der interesserer sig for dette felt, og vil nøjes med at tage det i en delvis populær form. Til Koldings historie ydes der en del gode bidrag, og billedstoffet er velvalgt. Gid blot forlæggeren kunde komme bort fra sin fortvivlende lyst til at lade ældre citater sætte med en fornærmelig kedelig fraktur, som hverken er fugl eller fisk.

A. Lomholt: Viborg Bys og Omegns Sparekasse 1828—1928. Dette jubilæumsskrift er selvfølgelig mest af bankmæssig interesse, men får også topografisk interesse ved, at der er tilføjet et af overretssagfører Chr. Ørum udarbejdet kapitel, hvori han søger at opkonstruere Viborgs udseende som det var, da banken oprettedes i 1828. Dette forsøg på at danne et billede fra en bestemt tid, der er ret sjælden i den topografiske forskning — det er jo mest længdesnit gennem en længere årrække, en udvikling, man bliver stillet overfor — er lykkedes rigtig godt. Også gennemgangen af gadenavnene på den tid med henvisning til senere navneforandringer, er af værdi.

C. Klitgaard: Skagen Bys Historie (Ejnar Niensens Boghandel, Skagen) er blevet anmeldt i forrige hefte af dette tidsskrift.

Gjentofte Kirkesogns, dets Kirkes og dets Præsters Historie (Aug. Olsen, Hellerup). Det er historisk-topografisk selskab for Gjentofte kommune, der har udgivet dette arbejde, hvortil Johannes Werner og Søren Lemche har leveret de bidrag, som nærmest vil interessere topograferne. Førstnævnte har skrevet dygtigt om sognets og kirkens almindelige historie fra de ældste

tider, og navnlig har han gjort omhyggeligt rede for de tre hundrede år, hvor Vartov var ejer af kirken. Materialet hertil synes at være meget righoldigt, og det må prises, at forfatteren har indskrænket sig til at trække hovedlinjerne op uden at lade sig lokke til at beskæftige sig med »kulturelle«
 detaljer, som det desværre så ofte ses i lignende arbejder. Arkitekt Lemche har leveret en omhyggelig udredning af kirkens bygningshistorie, ledsaget af en rekonstrueret grundplan af kirken, som den så ud i 1673.

August F. Schmidt: Skanderup Sogn, Andst Herred (I Kommission hos Boghandler Thomsen, Lunderskov). Det er en omfattende og vidtfavnende sognebeskrivelse, der her foreligger for et (jeg havde nær sagt: selvfølgelig) jysk sogn. Alligevel må den betegnes som ensidig. Forfatteren er folklorist, og det spores i hele bogens opbygning. Når han som andet kapitel har skrevet kort om sognets topografi, er det, som om han drager et lettelses-suk, hvorpå han begiver sig ind på mere kendte stier og giver et livfuldt og grundigt billede af livet i sognet i alle dets facer, kun afbrudt af et par korte kapitler om kirken og landsbyerne. Sjældent er i dansk litteratur et sognefolks dagligliv og sjæleliv blevet lagt blot som dette, og et interessant billede er der kommet ud deraf; men helhedsindtrykket af bogen er skævt, og læseren har lov til at udbede sig en beskrivelse af, hvorledes det sogn så ud, som disse mennesker færdedes i. Forfatteren har glemt at bygge dette plastisk op, thi dette gøres ikke ved blot at alliere sig med stednavnene.

Danmarks naturfredningsforening har på Frimodts forlag udgivet: *Rebild og Rold*, en serie fotografier i smukt tryk af Sigvart Werner. Poul Lorenzen har skrevet en indledning dertil, og Max Henius har kort redegjort for Rebild nationalpark.

De *historiske tidsskrifters* og *amtsårbøgernes* indhold af topografisk litteratur er, hvad ren topografi angår, noget ringere end tidligere år, hvori det nu kan ligge. Der synes hos den kreds, der leverer stof til årbøgerne, at herske en vis skyhed for at tage enkelte lokaliteter inden for deres område op til undersøgelse, til trods for at opgaven er så taknemlig! Alene det, at disse mennesker på stedet er i stand til at afkontrolere og uddybe de skrevne kilders beretninger, skulde dog synes umagen værd, og det kan kun skyldes magelighed, når en del forfattere hellere kaster sig over det lettere tilgængelige, men efterhånden noget fortærskede og udvandede stof, der findes i de »degnehistorier«, der florerer livligt i en række årbøger. Bidrag af samme karakter, som de i fjor nævnte dygtige afhandlinger af Henrik Larsen

om Vejlbj Sogn og af Åge Sørensen om Torpene i Tvede Fang, findes desværre ikke i år. Kun R. Nielsen har fortsat sine fremdragninger af stof til Næstveds historie, der — selv om det er ubearbejdet stof — har sin værdi ved at blive fremdraget og trykt.

For *Københavns* vedkommende må det meste stof selvfølgelig søges i de af kommunalbestyrelsen ved rådstuearkivaren udgivne Historiske Meddelelser om København. Heri skriver Arne Sundbo dels om vandbygningsarbejder i det 17. århundrede, dels om »vaghthusene« *Søborghus*, *Lundehuset* og *Store Vibenshus*. Navnlig den første afhandling rummer et uhyre topografisk stof, der har betydning ud over det specielle emne, der behandles. Et helt nyt stof til Københavns arkitekturhistorie har C. Elling fremdraget i en afhandling om Philip de Lange som søetatens bygmester, hvorved han gennemgår *Hovedmagasinet paa Gammelholm*, *Arsenalet paa Christiansholm*, *Nyholms* og *Christiansholms mastekraner* og flere mindre betydende arbejder. H. U. Ramsings arbejde i fjor om *Hammerstrup* er blevet uddybet af Vilh. Marstrand, og forfatteren R. P. Rasmussen har eftersporet pladsen for *den murede galge på Vesterfælled* gennem en fornøjelig undersøgelse, hvor han har ladet en række gamle kort med angivelse af pladsen udføre i samme målestok og reproducere oven på hinanden. Han har derved indsnævret området og nået et resultat. Fr. Weillbach har skrevet om *Hof- og Stadsrettens gård på Østergade*, H. J. Kjær om *Det gamle haveanlæg ved Prinsens palæ*, medens V. Krohn har fortsat sine arbejder om citadellet Frederikshavn ved at behandle *Bageriet og møllen i Kastellet*. — I årbøger for nordisk oldkyndighed og historie bringer Otto Smith oplysninger om de forskellige *rustkamre og tøjhuse* samt enkelte bidrag til *Rosenborgs* historie.

Af *købstadstopografi* har C. M. Smidt givet et fortrinligt bidrag til *Roskilde* domkirkes bygningshistorie (Københavns Amt) gennem en oversigt over og kritisk vurdering af tidligere teorier om bygningens tilblivelse. — Kaj Uldall har skrevet om *Vordingborg* (Præstø amt), foreløbig dog kun en indledning til slottets historie og byens befæstning. Fortsættelsen af dette ret udyrkede emne må imødeses med interesse. — Fra *Næstved* foreligger der, som allerede berørt, et arbejde af R. Nielsen om byens overdrev (Præstø amt). Det er en meget bred skildring, eller snarere en materialesamling, der er svær at arbejde sig igennem, fordi overblikket over stoffet mangler, men en mængde detaljer er fremdraget, der vil være af værdi for fremtidige forskere.

Til *Koldings* historie foreligger der et meget interessant bidrag om Kolding i oldtiden (Vejle amt) af J. O. Brandorff. Materialet er tilvejebragt ved en nøjagtig gennemgang af de arkæologiske og geologiske undersøgelser på stedet. Det må desuden meget påskønnes, at resultaterne er blevet indført på et særdeles oplysende kort. Det er et målbevidst og dygtigt arbejde, en form for topografisk forskning, som varmt kan anbefales. Når et sådant arbejde udføres med så stor en viden og en sådan nøjagtighed, bygges et steds historie på den bedst mulige måde op »fra grunden«. — J. F. Kjær har skrevet om de nyreste mindesmærker i og ved *Fredericia* (Vejle amt): over den spanske ritmester la Costa, over avlsbruger Abraham Devantier og over Ullerups nedrevne kirke. — Fra *Vejle* findes en kort, samtidig beretning om branden 23. April 1786 i en dagbog af degnen Herlov Dalhoff (Århus stift), og K. Kr. Sørensen har redegjort for Vejle museums oprettelse og for den nye bygning (Vejle amt). — Om *Ålborg* findes enkelte topografiske bidrag i Otto Smith: Koleraen i Ålborg 1853 (Fra Himmerland og Kjær herreder).

Bidrag til *Gottorps* og *Tønnings* topografi findes i Otto Smith: Kgl. og fyrstelige rustkamre i Danmark (Årbøger for nord. oldkyndighed og historie).

Til *sogneområdernes topografi* findes der naturligtvis en række bidrag af højst forskellig værdi.

Poul Nørlund har skrevet om de ældste vidnesbyrd om skyldtaksationen (Historisk tidsskrift). Denne afhandling vil for den topografiske forsker have sin værdi i den fortrinlige orientering i den middelalderlige »Sorø gavebog«, hvori berøres klostrets jordegods over hele Sjælland.

A. H. Petersen: Sagn og tro knyttet til sten i *Ballerup* og omegn (Kbh. amt) er et supplement til Aug. F. Schmidts artikel af samme navn forrige år. — H. Zangenberg har skrevet om gamle børdergårde og huse i *Københavns amt* (Kbh. amt), og det må hilses med glæde, at skildringer af denne art nu kommer frem, og at undersøgelserne er gjort af en fagmand. Maa de nu blot virke til, at lokalforskerne tager emnet op til behandling og interesserer sig for byggeskikkene; thi det er i allerførste øjeblik, at dette kan ske, og folk på stedet finder ofte ting frem, som den mand, der kun kan opholde sig kortere tid på egnen, måske overser. Det foreliggende arbejde er i høj grad instruktivt og er ledsaget af udmærkede planer og morsomme interiører. — Georg Galster har skrevet om møntfund i *Holbæk amt* (Holbæk amt). — Om sagn og tro knyttet til sten i *Sorø amt* har Aug. F. Schmidt redegjort i årbog for Sorø amt. I en

tid, hvor der til vore vejanlæg bruges så mange sten, at man snart udrydder al den gamle granit, er det af betydning både at vække interessen for de gamle mosgroede sten på marker og i skove, som vore forfædre ofrede så megen opmærksomhed, og at have en topografisk fastlæggelse af dem. Som det vil ses af det følgende, har forfatteren offentliggjort en række afhandlinger af lignende art landet over, men sagnene har dog ligget ham mere på hjerte end det at give nøjagtige oplysninger om deres plads, ligesom det ikke altid fremgår klart, om stenene findes endnu eller kun erindringer om deres plads lever på egnen. En beskrivelse af stenene og deres omtrentlige størrelse samt af de omgivelser, hvori de findes, havde også været af værdi. — I »*Sorø amts klostresogne og frigørelsen 1569*« har P. Severinsen leveret et dygtigt bidrag til de pågældende klostres historie. — H. Zangenberg har (Sorø amt) skrevet om det *Søbjerggaard* ved Slaglille, som blev nedrevet i 1840'erne, og redegjort både for dets udseende og for de forandringer, der i tidens løb foretoges på gården.

Bidragene til *Lolland-Falsters* topografi er alle samlet i *Lolland-Falsters* historiske samfunds årbog. Hans Kjær har i »Oldtidsminderne og Reventlow'erne paa Christianssæde« leveret en indgående beretning om Glentehøj ved *Ravnshøj* mølle og *Thor-kilds* høj på *Skeltøfte* mark (*Lysthøjsmarken*). — Et sjældent bidrag til en gårds udseende og inventar fra 1505 har H. Zangenberg fremdraget fra *Bregninge*. — Svend Jørgensen har fra *lolland-falsterske* kirkebøger uddraget en del stof til belysning af svenskernes invasion i 1658—60. — Jørgen H. Rosling har sat spørgsmålet om, hvor Eleonora Christina boede på *Maribo kloster* under debat ved at benytte de af Kall Rasmussen og Birket Smith tidligere udgivne undersøgelser og kommer til det resultat, at hendes bolig må have været i den sidste rest af det gamle munkekloster, hvor nu præstegården ligger. Undersøgelsen giver mange topografiske bidrag til klostrets historie.

For *Fyns* vedkommende har H. G. Broholm skrevet om *Langøfundet*, en boplads fra den ældre stenalder (*Aarbøger* for nord. oldkyndighed og historie), medens C. M. K. Petersen beretter om *Jættestuefundet* på *Dræby* mark (Odense amt). — Ved en beretning om de enestegårde, der indrammer *Vissenbjerg* sogn, har F. Hjort forsøgt at udrede egnens historie ud fra en ny synsvinkel (Odense amt). — J. C. A. Carlsen-Skiødt har skrevet om *Haarby* sogn. Arbejdet er dels foretaget efter trykte kilder og ved oplysninger indhentet i nationalmuseets arkiv, men stoffet er ret ufordøjet, selv om det på flere punkter er bedre end i

mange andre sognebeskrivelser. Undersøgelserne er heller ikke ført helt til bunds, selv hvor oplysninger havde været let tilgængelige, og det »arbejde på stedet«, som stadig må efterlyses, mangler i alt for høj grad.

Kr. Erslev: Dronning Tyre og Danevirke (Historisk tidsskrift) er vel ikke et topografisk arbejde, men dog uundværligt for enhver, der topografisk vil give sig af med *Danevirke*. Afhandlingen er i høj grad værdifuld ved sin sammenfatning og vurdering af de stridspunkter, der er oppe om dette spørgsmål.

H. P. B. Kjærgaard har (Ribe amt) skrevet om *Mandø* i tidligere tid. Det er et godt bidrag til øens historie, skrevet med en fornuftig benyttelse af kilderne dertil. Af værdi er navnlig påvisningen af årsagerne til, at den ældste bebyggelse på øen blev opgivet, og påvisningen af forandringerne i øens udstrækning. Udover dette rummer arbejdet kun få selvstændige iagttagelser, men det er en god sammenskrivning af de ikke få trykte beskrivelser af øen, der foreligger — Aug. F. Schmidt har skrevet om sagn og tro knyttet til sten i *Ribe amt*, og Johannes Vejlager om genforeningsmindesmærkerne sammesteds, medens J. A. Petersen har berettet om stendysserne ved *Grønninghoved strand*. — I H. P. H. Novrup: Skolevæsenet i *Alslev* sogn (Ribe amt) findes foruden korte beskrivelser af skolebygningerne nogle enkelte oplysninger om veje i sognet. — P. Knudsen har skrevet om *Ødis* præstegård (Vejle amt) med en rigtig god redegørelse for bygningen, ledsaget af en grundplan over gården og haven. — Edv. Egeberg har fortsat sin beskrivelse af *Linaa* sogn i gamle dage (Århus stift). Det er navnlig kroens og møllens historie, der er fremdraget, begge opført af resterne af Overgaarden, som i lang tid var i kroejernes besiddelse. Der er ypperlige oplysninger hentet fra gamle synsforretninger; men forfatteren er inde på denne fortvivlede direkte gengivelse af gamle dokumenter med den gammeldags skrivemåde, der gør både læsning og forståelse så besværlig for de fleste læsere, at de opgiver på halvvejen. Det må absolut tilrådes at omsætte dokumenterne i moderne retskrivning med bibeholdelse af enkelte morsomme stavemåder, men bedst var dog en simpel genfortælling, der gør det hele langt lettere forståeligt, og hvorpå der altid kan sættes lidt kulør ved at bibeholde enkelte karakteristiske vendinger. Overhovedet vilde en derved opnået begrænsning af de endeløse kro-retstræter have været velset. — S. M. Schougaard har ydet nogle bidrag til *Bryrup* sogns historie (Århus stift). Det er dog nærmest en beskrivelse af sognets nuværende udseende, der topografisk ikke giver stort mere end »Trap« og »Daniel Bruun«. — Aug. F.

Schmidt har (Århus stift) skrevet om »sten« i Århus amt. — C. Neergaard har redegjort for jernaldergravpladsen ved *Lisbjerg* (Fra Nationalmuseets arbejdsmark) og G. Galster har skrevet om falskmøntnerværkstedet på *Hjelm* (sammesteds).

C. Møller: *Borbjerg* sogns historie (Hadsyssel). Skildringen begynder smukt med at forfatteren fra Kirkebakken ser ud over sognet og ridser hovedlinjerne i dens topografi op. Dernæst følger efter en beskrivelse af kirken en indgående undersøgelse af Borbjerg Holmgård (den nuværende præstegård), ledsaget af nogle grundplaner af bygningerne umiddelbart før og efter 1750 samt fra året 1841; men efter denne gode optakt stopper derved forfatterens interesse for sognets topografi — eller kommer det senere? Er der ingen spor af gamle veje i sognet, ingen vadesteder over åerne eller nedlagte broer, er der ingen huggede skove at spore? Egnens byggeskik ofres et par sider, men de gamle gårde må sikkert kunne fortælle mere! Var der ingen landevejskro inden for sognets grænser? Står der møller endnu, og er det stubmøller eller hollandske møller? Man kunde blive ved at spørge, når man som her finder, at forfatteren har både lyst og evner til at løse opgaver, som alt for mange på forhånd opgiver. Kilderne til præste- og degnehistorier forsvinder ikke så let, men kendskabet til sognets udseende er en flygtig ting, thi menneskets hukommelse i den retning er så kort. — J. Aldal: Hadsyssel under det 17. århundredes krige giver enkelte oplysninger om ødelagte landsbyer og skove i syslet under kejserkrigen. Desuden findes oplysninger om *Lundenæs* slots ødelæggelse 1644 og om *Lønborg Bisgaard* 1645. — Peter Skautrup har fortsat sin gennemgang af højnavne i Hadsyssel. For topografen er navnlig fastlæggelsen af tingsteder og rettersteder af værdi, og man glæder sig over de anvendte vurderinger af kildestoffet. Også højenes beklædning i kapitlet »Sorthøje« og højenes form i »Bred-, Flad- og Kløverhøje« er af topografisk værdi. — Kai Uldall: Granitkorset ved *Astrup* (Skivebogen) er en nøjagtig beskrivelse af dette interessante mindesmærke, hvorpå forfatteren efter ornamenteringer giver en datering til c. 1160, ligesom han sætter det i forbindelse med det beslægtede kors ved Bækmarksbro i Skodborg herred. Interessant er hypotesen om, at man her har et skelkors af dem, der tidligere har været rejst i mængde, men som nu er forsvundet, og som har frembragt de navne, sammensat med »kors«, som findes rundt om i landet. — Carl Christiansen: Bidrag til Oplysning om Herremænds og Herregaardsforpagteres økonomiske Vilkaar i Hald og Skivehus Amter i Slutningen af 17. Aarhundrede (Saml. til

jysk hist. og top.) er en meget indgående økonomisk betragtning, der indeholder et væld af oplysninger til gårdenes historie i *Skive amt*. — Harald Mark har (Randers amt) skrevet om *Spallinggaard*.

Kommer vi til landet nord for Limfjorden, træffer vi bidrag til nogle broers historie: *Varbro*, *Vrejlev bro* og *Uggerby bro* (Vendsysselske årbøger). Aug. F. Schmidt skriver om sogn og tro knyttet til sten i *Hjørring amt*, og Carl Klitgaard har skrevet interessant om Frelsergrave i anledning af en Kristusfigur fra *Tornby kirke*, der er havnet i Hjørring museum (Vendsysselske årbøger). Af overordentlig stor interesse er H. Kjærs beretning om oldtidshusene, der er fundet ved *Ginderup* i Thy (Fra Nationalmuseets arbejdsmark). C. Elling har skrevet om det gamle fyrtårn på *Skagen* (Hist. meddelelser om Kbh.). S. C. Sortfeldts bidrag til *Løkkens* historie (Vendsysselske årbøger) er kun noget tilfældigt pluk uden reel værdi i modsætning til Carl Klitgaards på omhyggelige arkivstudier byggede beretning om batteriet ved Løkken, der er ledsaget af en plan over redonten fra 1808.

Til *kirkernes* historie er bidragene for 1928 kun sparsomme. A. H. Pedersen har givet en kortfattet beskrivelse af St. Jacobs kirke i *Ballerup* (Kbh. amt) ledsaget af meddelelser om de gravsten, som findes i kirken. — Af særlig værdi er G. L. Wads: Træk af vandalismen i Fyen (Odense amt), som indeholder beretning om de ødelæggelser, som de fynske kirker har været genstand for. — Interessant er de iagttagelser, som Aage Sørensen har gjort ved kirkerestaureringen i *Mellerup* (Saml. til jysk hist. og top.), og man kunde ønske, at mange andre rundt om i landet vilde bruge øjnene som han. — Til *Pjedsted* kirkes historie (Vejle amt) er der fremdraget nogle oplysninger fra kirkens ældste regnskabsbog. — Niels P. Bjerregaard har skrevet om den gamle kirke i *Skive*, men har mest holdt sig til kalkmalerierne, af hvilke der er gengivet en række fotografier. — I Anton Jacobsens beretning om *Sæby* kirkes indtægter o. 1765 findes også en del bidrag til byens topografi.

Til *herregårdenes* historie findes så godt som intet i tidsskrifterne. Nævnes kan det, at R. Nielsen i afhandlingen om Næstved overdrev har givet en del bidrag til *Rønnebæksholms* historie. — Udover dette findes kun en beretning om *Tustrup* hovedgård og dens beboere (Fra Himmerland og Kjær herreder) af D. C. Ertbøll-Nielsen. Den handler dog mest om beboerne, men da den er bygget over nedskrevne erindringer af mænd i slægten Hjorth, giver den selvfølgelig også nogle bidrag til gårdens historie i 1800'erne.

Om *købmandsgårdene* fortsætter S. Knudsen (Vejle amt) sin beretning om det gamle kystpakhuis ved *Snaptun* og føjer hertil en beretning om søsterforretningen *Fakkegrav* pakhuis. Det er fortalt med friskhed uden alt for store historiske skrupler og ledsaget af fornøjelige pennetegninger. — Mine Thomsen har (Vendsysselske årbøger) i sine erindringer fra *Nørre Tornby* givet en beskrivelse af livet i og udseendet af en købmandsgård i 1800'ernes første halvdel.

Til *havernes* historie har Johannes Tholle som sædvanlig leveret det største bidrag, men også andre er kommet med på dette område, hvilket Tholle kun kan notere med tilfredshed. Hans energiske pionérarbejde har åbnet øjnene for dette nye felt, som nok er interesse værd. Om *Roskilde* kirkegårde findes en beretning i tidsskriftet »Vore kirkegårde«. — I R. Niensens: »Næstved overdrev« findes oplysninger om borgernes haver i *Næstved* i 1600'ernes begyndelse. — J. Tholle har skrevet om *Lollands* og *Falsters* bonde- og landsbyhaver gennem vekslende tider (Lolland-Falsters årbog). Af særlig interesse er heri påvisningen af haver i 1500'erne, og hele afhandlingen er ledsaget af gode kortplaner. — Johannes Olsen har skrevet om kirkegården i *Svendborg* (Vore kirkegårde). — Havebruget i *Vejle amt* er behandlet af N. H. Stephen Dahl, hvori navnlig kan mærkes den opkonstruerede plan af *Vejle* c. 1627 med afmærkning af humlehaverne. Det havde været interessant at få en mere detaljeret beskrivelse af herregårdshaverne, der her kun er medtaget efter de sparsomme trykte kilder, og det kan ikke noksom frarådes at fylde årbøgenes artikler med stof, der slet ikke har interesse for det, som artiklerne behandler, som f. eks. her forholdet mellem Frederik VI og ejeren af *Kransbjerggård* samt det kaffestel, som redaktionen oven i købet har ofret en kliché på. — Den mosaiske kirkegård i *Fredericia* er behandlet i »Vore kirkegårde«. — Johannes Tholle har på sin sædvanlige omhyggelige måde skrevet om havebruget i *Randers amt* (Fra *Randers amt*) og om *Vendsyssels* haver og havebrug i gamle dage (Vendsysselske årbøger). — Endelig findes en beretning om *Harboøre* kirkegårde i »Vore kirkegårde«.

Otto Smith.

FORENINGSMEDDELELSER.

Repræsentantskabsmøde den 25. Maj 1929 i København.

Lørdag den 25. Maj Kl. 1 samledes Repræsentanterne i Rigsarkivets Foredragssal, som atter i Aar af Rigsarkivaren velvilligst var stillet til Foreningens Raadighed. Følgende Repræsentanter var mødt: For *Foreninger*: Direktør *Fang* (Københavns Amt); Lektor *Boisen* (Frederiksborg Amt); Kredslæge *Møller* (Holbæk Amt og Kalundborg Museum); Akademikasserer, cand. mag. *L. F. la Cour* (Sorø Amt); Arkitekt *Tidemand Dal* (Præstø Amt); Driftsbestyrer *Kolbye* (Laaland-Falster); Proprietær *Hjorth* (Odense og Assens Amter); kgl. Fuldmægtig *Petresch Christensen* (Hjørring Amt); Kommunalærer *Bjerregaard* (Skive); Lærer *Mortensen* (Vejle Amt); Gaardejer *Alkær sig* (Ribe Amt); Amtslæge *Lausten Thomsen* (Sønderjylland); pens. Førstelærer *Storgaard Pedersen* (Ringkøbing Amt); Arkivar *Hjorth Nielsen* (Personalhist. Samf. og Post- og Telegrafmuseet); studd. mag. *Holger Hansen* og *Hemming Theisen* (De Hist. studerende). — For *Museer*: Museumsdirektør *Mackeprang* (Nationalmuseet og Hist. Forening); Museumsinsp. *Jørgen Olrik* og *Uldall* (Dansk Folkemuseum); Museumsinsp. *Chr. Axel Jensen* (Københavns Bymuseum); Kommunalærer *Alb. Thomsen* (Holbæk Mus.); Museumsforst. *Johs. Olsen* (Svendborg Mus.); Konservator *H. P. Hansen* (Herning Mus.); Museumsforst. *Kløkker* (Ringkøbing Mus.); Arkitekt *Paludan* (Aalborg Mus.). — For *Arkiver og lignende Institutioner*: Underarkivar *Sv. Aakjær* (Rigsarkivet); Landsarkivar *Holger Hansen* (Landsarkivet for Sjælland); Kaptajn *Rockstrøh* (Generalstaben og Hærens Arkiv); Arkivarerne *Ellekilde* og *Grüner Nielsen* (Dansk Folkemindesamling); cand. mag. *Gunnar Knudsen* (Stednavneudvalget). — Desuden af Foreningens Styrelse foruden de ovennævnte Professor *Fabricius*, Sognepræst *P. Severinsen*, Dr. phil. *Marius Kristensen* og Adjunkt *Balslev*.

Formanden bød velkommen og udtalte nogle Mindeord om Professor *Bidstrup* og Generaløjtnant, Dr. phil. *Tuxen*; begge havde været med fra Foreningens Begyndelse og været stadige og skattede Deltagere i dens Sammenkomster. — *Formanden* aflagde dernæst en kort *Beretning* for Foreningens Virksomhed siden sidste Repræsentantmøde, som iøvrigt vilde vise sig i de forskellige Punkter, som var sat til Forhandling paa Dagsordenen.

Kassereren fremlagde dernæst *Regnskaberne* for 1927 og 1928, som godkendtes. Ved Fremlæggelse af Budgettet for 1929 udtalte *Kassereren*, at der var Tegn til en stadig jævn Stigning af Kapitalen, og foreslog derfor en *Kontingentsnedsættelse*, saaledes at Foreningerne gik ned fra 2¹/₂ pCt. til 2 pCt. af deres Medlemskontingent.

Lausten Thomsen: Vi bør først se, hvad den paatænkte Prisopgave vil koste. At gøre Pengene frugtbringende vilde være den bedste Opgave.

Holger Hansen: Prisskriftet skal betales af vor Formue, ikke af den aarlige Indtægt.

Kolbye fraraadede Nedsættelsen, medens *Hjorth* støttede Forslaget.

Tidemand Dal ankede over, at man ikke skaffede sig en noget større Rente af den forholdsvis store Kapital. I den paafølgende Diskussion om Pengenes rette Anbringelse deltog *Mackeprang*, *Hjorth* og *Kassereren*.

Møller spurgte, om ikke ogsaa Museerne burde have Nedsættelse, men dette afvistes af *Kassereren* med den Begrundelse, at Institutionernes Bidrag allerede var forholdsvis lavt (10 Kr.). Bestyrelsens Forslag om Kontingentsnedsættelse vedtoges.

C. A. Jensen meddelte dernæst for *Museumssektionen*, at man havde ladet udarbejde den bibliografiske Vejledning for historiske Lokalsamlinger (trykt i VII Bind af »Fortid og Nutid«), som i Særtryk var blevet sendt til alle de Museer, der ikke er Medlemmer af Fællesforeningen.

Formanden fremsatte Forslaget om *Lovændring*, som i Forvejen var blevet udsendt til Repræsentanterne. Han gennemgik Sagens Forhistorie. Det var nødvendigt at faa en Ændring af Lovene for at kunne optage en Museumsforening, som kunde ventes dannet i den nærmeste Fremtid. — Forslaget havde været Genstand for en foreløbig Drøftelse paa Sønderborgmødet i Fjor og der var ved denne Lejlighed tillige blevet fremsat Ønske om, at man samtidig foretog en kritisk Gennemgang af samtlige Lovparagraffer. Der var med det Formaal paa Sønderborgmødet blevet nedsat et Udvalg, bestaaende af Kaptajn Rockstrøh, Museumsinsp. C. A. Jensen og Foreningens Sekretær. Dette Udvalg havde udarbejdet et Forslag, som var blevet gennemgaaet af Bestyrelsen og nu forelagdes Repræsentanterne til Vedtagelse. *Formanden* gennemgik de enkelte Paragraffer og udtalte, at det af Hensyn til den endnu ikke dannede Museumsforening vilde være heldigst ikke at foretage nogen Ændring i Bestyrelsens Sammensætning før det ordinære Bestyrelsesvalg ved Aarsmødet 1930.

Mackeprang gjorde opmærksom paa, at §§ 2 og 7 var de vigtigste i en Drøftelse, idet det var der, de egentlige Ændringer fandtes. Taleren foreslog iøvrigt en mindre, stilistisk, Ændring af § 7. Under den videre Diskussion foreslog *Olrik*, at Ordet »Bestyrelse« ændredes til »Styrelse«. — Styrelsens Lovforslag, med de af *Mackeprang* og *Olrik* foreslaaede Ændringer vedtoges.

Formanden omtalte Planerne for *Aarsmøde* for 1930. Afdøde Professor *Bidstrup* havde været den stadige Fortaler for *Bornholm*; Planer derom havde været fremme i 1928, men var blevet forskudt af Hensyn til Hjemstavnskursus. Nu forelaa der imidlertid en Indbydelse fra Amtmand *Kofoed* for 1930. — Bestyrelsen vil bestræbe sig for at tilrettelægge Mødet, saa at der skabes Interesse for det paa *Øen*; men Repræsentanterne maa støtte Sagen ved at møde kraftigt op.

Hjorth fraraadede *Bornholm* som Mødested p. Gr. a. den af-sides Beliggenhed og den besværlige *Sørejse*. I *Vestjylland* havde vi endnu aldrig haft Møde.

Formanden udtalte, at det denne Gang maatte være *Øernes Tur*.

Efter at have drøftet forskellige Enkeltheder, vedtog Repræsentanterne Styrelsens Forslag om at afholde *Aarsmøde* paa *Bornholm* i 1930.

Formanden: Ved Fællesforeningens Dannelse havde man Planer om inden for Lokal- og Kulturhistorien at sætte Foretagender i Gang, som kunde have Interesse paa en Gang for Landet som Helhed og for de enkelte Amtssamfund. Da vi nu er ganske velstaaende, har Styrelsen drøftet den Mulighed at udsætte en *Prisopgave*. Vi vil foreslaa at lægge den nærmere Udformning i Styrelsens Haand, men vi ønsker gerne en Drøftelse af Principerne.

Lausten Thomsen: *Sønderjydske Historie* og *Kulturhistorie* bliver behandlet langt ivrigere fra tysk end fra dansk Side. Ønskede derfor en *Prisopgave* i *sønderjydske Historie*.

Formanden tvivlede, om den tyske Forskning var saa betydelig, som den var fyldig. Mente iøvrigt ikke, at en særslesvigsk Opgave hørte til Fællesforeningen. I en Opgave burde naturligvis *Sønderjylland* behandles sammen med det øvrige Land.

Alkærsig udtalte, at han i de sidste Aar havde arbejdet paa at faa Hedernes Opdykningshistorie skrevet; havde i *Ribe Amts Aarvog* for 1929 skrevet en Indledning til et saadant Studium. Denne Indledning havde han sammen med en Række Spørgsmaal sendt til *Vejle*, *Viborg* og *Ringkøbing Amter*.

Formanden ønskede, at det ikke blot blev en *jydske Opgave*.

Alkærsig kunde tænke sig en Grænse ved Lillebælt, saa der blev to Opgaver.

Severinsen: Ogsaa paa Øerne har der fundet Opdyrkning Sted, selv om det der er vanskeligere at konstatere.

Thomsen havde Betænkelighed ved et Prisskrift, hvor mange arbejder med uden at kunne vente Belønning. Ønskede, at man i Stedet gennemgik Aarbøgerne og konstaterede, om der var Artikler, som var saa betydelige og grundlæggende, at man kunde belønne dem.

Formanden gjorde opmærksom paa, at Vilkaarene aldrig vilde være lige hverken for dem, der skriver i Amtsaarbøger, eller besvarer en Prisopgave.

C. A. Jensen havde stor Interesse for Thomsens Forslag, saa meget mere som det kom fra en Redaktør af en Amtsaarbog. Det var noget, som kunde binde Fællesforeningen sammen.

Formanden kunde tænke sig begge Opgaver taget op. Det er godt at faa det frem, der er samlende.

Thomsen fremhævede, at der her var Lejlighed til at opmuntre dem, der ikke kunde faa Tid til at bruge Arkiv.

Alkærsig tvivlede om, at ret mange præmieværdige Artikler vilde fremkomme.

Mackeprang ønskede at støtte begge Forslag. Foreslog som Emne for en Prisopgave: En Tilstandsbeskrivelse af Landet efter Svenskekrigene.

Tidemand Dal syntes, at Forslaget om Prisopgave i Modsætning til Thomsens Forslag laa uden for Foreningens Plan, hvor betydningsfuld den i sig selv kunde være.

Holger Hansen: Tanken er, at Opgaven skal løses af Faghistorikere, men være til Nytte for de lokale Foreninger ved at skabe et Grundlag for videre Studium paa det lokale Omraade.

Tidemand Dal mente, at det vilde være udmærket at faa Arbejdet gjort, men vilde foretrække at faa Detailarbejdet gjort i hvert Amt og saa paa Grundlag af det at danne et større Værk.

Formanden: Det vil være en uøkonomisk Ordning, idet det vil medføre, at hvert Amt maa gøre et grundlæggende Arbejde selv. Hovedlinierne i en Udvikling ses bedst ved at tage hele Landet under ét.

Møller: Det første Forslag ligger uden for Foreningens Opgave. Thomsens Forslag derimod ikke; men det bør udvides. Der bør uddeles flere Præmier inden for forskellige Omraader, og ved den ledsagende Bedømmelse bør der gives en Vejledning for videre Arbejde.

Formanden var enig med Møller; — men det er ikke hele Sand-

heden. Fællesforeningen har ogsaa den Opgave at danne en Forbindelse mellem Fagfolk og Lægmænd.

Holger Hansen var ængstelig for det nye Arbejde for Styrelsen med Bedømmelsen af Tidsskriftartiklerne. Fremhævede det nyttige i at have et grundlæggende Værk, som Prisopgaven vilde fremkalde.

Møller: Styrelsen kan supplere sig med sagkyndig Hjælp. Vi behøver ikke at udelukke Videnskabsmænd; det er en Opgave at skrive virkelig Videnskab, saa den kan læses af Lægmænd.

Marius Kristensen fremhævede det nyttige ved Forslaget om Prisopgave. Netop at faa Retningslinierne trukket op har den største Betydning. — Mange Problemer kan komme frem og senere tages op lokalt.

Fang støttede *Møllers* Udvidelse af *Thomsens* Forslag. Vi trænger til Hjælp fra Fællesforeningen til at hæve Aarbøgernes Standard og Interessen for dem.

Rockstroh mente ved Henviisning til Lovene, at Forslaget faldt uden for Foreningens Arbejde.

Aakjær mente, at det netop var paa en Gang en fælles og en smuk Opgave; ikke mindst fordi den var ført frem af tre Aarbogsredaktører.

H. P. Hansen foreslog, at Redaktionerne indstillede præmie-værdige Artikler til Styrelsen og saaledes lettede dennes Arbejde.

Man gik nu over til *Afstemning* om de fremsatte Forslag.

I: »Repræsentanterne vedtager, at der til Styrelsens Raadighed stilles et Beløb paa indtil 3000 Kr. til Belønning af et eller flere Arbejder af kulturhistorisk Art, som har Betydning for hele Landets Udvikling. Styrelsen bedømmer de indkomne Besvarelser.«

For Forslaget stemte 17, imod 5. —

II: »Styrelsen bemyndiges til aarlig at uddele indtil tre Belønninger paa indtil 200 Kr. hver for Afhandlinger, der har været optaget i Amtsaarbøger i det forløbne Aar, og som falder indenfor følgende tre Kategorier: 1) Afhandlinger, hvor litterære Kilder eller Arkivstudier er Hovedkilderne, 2) Afhandlinger, hvor mundtlig Overlevering er Hovedkilden, 3) andre Afhandlinger eller Udgivelser. Bedømmelsen overlades til Styrelsen og offentliggøres i »Fortid og Nutid«.

For Forslaget stemte 17, imod ingen.

Holger Hansen fraraadede, at man satte sig i en aarlig Udgift paa 600 Kr.

Severinsen: Styrelsen er ikke forpligtet til at uddele Pengene,

enten fordi der ingen Afhandling er værdig, eller fordi der ingen Penge er i Kassen.

Lausten Thomsen: Forslaget binder jo kun for et Aar.

Under Punkt *Eventuelt* udtalte *la Cour*, at man kunde ønske en Fortegnelse over Foreningerne og deres Formænd.

Fang: Det bør ogsaa oplyses, hvortil Bøgerne skal sendes; ofte er det til Bibliothekerne.

Thomsen mente, at det var uheldigt, at man lod Bøgerne gaa til Bibliothekerne; de sendes jo til Vejledning for de paagældende Redaktioner.

Fang: Det er dog nyttigt at have Bibliothekerne som Depot.

Efter Forhandlingernes Afslutning holdt Sekretær i Stednavneudvalget, cand. mag. *Gunnar Knudsen*, et *Foredrag om Stednavnestudium*, som findes trykt ovenfor efter Talerens Manuskript.

Repræsentantmødet sluttede med en *Fællesspisning* paa Palads-hotellet.

Den følgende Dag (Søndag den 26. Maj) foretog c. 20 af Mødedeltagerne en *Udflugt til Køge*, begunstiget af udmærket Vejr. I Køge modtoges Selskabet af Formanden for Byens Museumsbestyrelse, fhv. Dommer *Ferslew*. Der foretoges en *Byvandring* under Museumsinspektør *Hugo Matthiesens* Ledelse. Efter at Selskabet havde spist Frokost sammen, foreviste Museumsinspektør *Chr. Axel Jensen* *Museet og Kirken*. — Inden man vendte tilbage til København blev der endnu Tid til en Spadseretur til Aasen.

Adskillige af Mødedeltagerne mødtes atter den følgende Dag (Mandag) til *Museumsmøde*, som vil blive refereret nedenfor.

MUSEUMSMØDET DEN 27. MAJ 1929 PAA NATIONALMUSEET.

I Mødet deltog *Repræsentanter for Museerne i Helsingør, Holbæk, Kalundborg, Sorø, Næstved, Odense, Middelfart, Svendborg, Aalborg, Horsens, Grenaa, Vejle, Ringkøbing, Herning* samt *Tøjhusmuseet* og *5 af Nationalmuseets 6 Afdelinger*.

Til Dirigent valgtes *Chr. M. K. Petersen*, Odense.

Direktør *Mackeprang* indledede med at give en kort Oversigt over Mødets nærmeste Forhistorie. Til det forberedende Møde

3. Decbr. 1927 var der ialt udsendt Indbydelse til 46 Museer, hvoraf 32 gav Møde. Efter en langvarig Diskussion afstemtes der om følgende Spørgsmaal.

1) Skal der stiftes en Forening af samtlige kulturhistoriske Museer, Nationalmuseet indbefattet.

2) Skal denne indmeldes i Dansk historisk Fællesforening.

Punkt 1 vedtoges med 19 Stemmer mod 9 (2 stemte ikke). Punkt 2 med 14 mod 10. Da Majoriteten var saa ringe, og da flere af Mødets Deltagere havde forladt Salen før Afstemningen, enedes man om at udskyde dette Spørgsmaal til senere Afgørelse. I December 1927 udsendtes derfor et Cirkulære, og den paafølgende skriftlige Afstemning (hvori Nationalmuseet ikke deltog) gav følgende Resultat: 24 ja til begge Spørgsmaal, 2 ja, men uden straks at ønske Indmeldelse, 5 afventende eller delvis benægtende, 1 nej til begge Spørgsmaal. 13 svarede overhovedet ikke, hvilket i det mindste for nogles Vedkommende antagelig kun skyldes Inertiens Lov. Idag er der mødt Repræsentanter for 3 af disse Museer.

Ved denne Afstemning var Foreningen i Realiteten dannet; og det havde været Mening, at det formelt stiftende Møde skulde have været afholdt sammen med Dansk historisk Fællesforenings Møde i Sønderborg ifjor, men dels indløb Afstemningssvarene meget sent, dels ønskede Dansk historisk Fællesforening at gennemdrøfte de ved Museumsforeningens Stiftelse nødvendige Lovændringer. Disse er nu endeligt vedtagne paa Fællesforeningens Repræsentantmøde i forgaars, saaledes at vort Lovforslag nu kan behandles til Ende.

Dirigenten oplæste Lovforslaget og henstillede, at man begynde med en Generaldebat.

Diskussionen kom især til at dreje sig om det Spørgsmaal, hvorvidt Museumsforeningen skulde virke for at faa *et selvstændigt Tidsskrift*. Udtalelser fremførtes af Lektor *Ussing*, Sorø, Konservator *Hansen*, Herning, Inspektør *C. A. Jensen*, Nationalmuseet, Kredslæge *Møller*, Kalundborg, Kaptajn *O. Smith*, Tøjhusmuseet, Lærer *Pedersen*, Helsingør, af hvilke især de to første anbefalede Tanken, medens flere af de andre udtrykte deres Betænkeligheder.

Derefter gik man over til *Afstemning om Lovforslagets enkelte Paragraffer*. Under Forhandlingerne herom foretoges enkelte Ændringer i Forslaget, væsentlig af formel Natur eller betingede af Dansk historisk Fællesforenings nu vedtagne Lovændringer. Den største Forandring af Forslaget blev, at Bestyrelsen skal bestaa ikke af 5, men af 7 Medlemmer. Lovene vedtoges enstem-

migt. Ligeledes enstemmigt valgtes Kredslæge *J. S. Møller*, Kallundborg, til *Foreningens Formand*, et Hverv, som han trods nogen Betænkelighed erklærede sig villig til at modtage.

Ved *Valget af Bestyrelse* enedes man om, at man skulde tilstræbe en passende Fordeling af Mandaterne mellem København, Øerne og Jylland, dog uden at denne Fremgangsmaade skulde betragtes som bindende for Fremtiden. Dirigenten suspendede Mødet en kort Tid, for at de enkelte Grupper kunde stille Forslag. Afstemningens Resultat blev: *C. A. Jensen*, Nationalmuseet, og *Uldall*, Folkemuseet, 19 Stemmer; *Hansen*, Herning, 18 Stemmer; *Norn*, Horsens, 15 Stemmer; *Olsen*, Svendborg, 13 Stemmer; *Friis*, Hjørring, 11 Stemmer, idet Stemmelingen mellem den sidstnævnte og *Thomsen*, Holbæk, som ogsaa havde 11 Stemmer, afgjordes ved Lodtrækning. Et mindre Antal Stemmer var faldet paa *Ussing*, Sorø, og *Holch*, Maribo.

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENINGS LOVE.

VEDTAGNE VED REPRÆSENTANTSKABSMØDET DEN 14. NOVBR. 1912,
ÆNDRET 1920 OG 1929,

§ 1. Foreningens Formaal er: Til Fremme af dansk historisk Forskning og til Udbredelse af historisk Interesse at arbejde for Samvirken mellem de Foreninger og Institutioner (Arkiver, Biblioteker, Museer o. l.), der virker i historisk, historisk-topografisk, arkæologisk eller folkloristisk Retning. Kun saadanne Foreninger og Institutioner kan blive Medlemmer af Fællesforeningen.

§ 2. Medlemmerne kan indbyrdes ordne sig i særlige Sektioner eller Forbund med egne Love og Styrelser. Medlemsforholdet til Fællesforeningen medfører ikke Forpligtelse til Indtræden i de særlige Sammenslutninger.

§ 3. Foreningen skal bl. a. virke ved at fremme Fællesskab i Arbejder og Undersøgelser, der maatte overstige de enkelte Foreningers eller Institutioners Kræfter, ved at afholde Foredrags- og Diskussionsmøder og ved at yde Vejledning og Raad overfor Opgaver, som en enkelt Forening eller Institution kunde ønske

at optage, eller som af Fællesforeningen anses for at have almindelig historisk Interesse.

§ 4. Mindst en Gang hvert andet Aar afholdes et offentligt Møde med Foredrag eventuelt med Diskussioner over historiske Emner i Forbindelse med Fællesudflugter til historisk eller arkæologisk interessante Steder eller Bygninger i Mødestedets Omegn.

§ 5. Det aarlige Medlemskontingent, der opkræves hvert Aar i Januar Maaned, er for Foreninger, der har betalende Medlemmer, 2 pCt. af Medlemsbidragene. Disse Foreninger opgiver hvert Aar i December Maaned deres Medlemsantal samt Størrelsen af deres Medlemsbidrag. Andre Foreninger samt Institutioner som Arkiver, Biblioteker eller Museer o. l. betaler hver 10 Kr. i aarligt Kontingent. For Byarkivers Vedkommende er Kontingentet 20 Kr.

§ 6. Enhver som Medlem optagen Forening eller Institution har Ret til at vælge en Repræsentant, og den øverste Myndighed i Foreningens Anliggender er hos de saaledes valgte Repræsentanter. Sammenlign iøvrigt Styrelsens Forretningsorden § 3.

§ 7. Paa de i § 4 omtalte Møder træder Repræsentanterne sammen til særskilt Forhandling, hvor Planer til fælles Arbejder, Undersøgelser eller Opgaver fremsættes og forhandles. Repræsentanterne vælger Fællesforeningens Formand samt med den nedenfor nævnte Indskrækning en Styrelse paa 6 andre Medlemmer. Formanden er tillige denne Styrelses Formand. De andre Medlemmer deler mellem sig Stillingerne som stedfortrædende Formænd (1 og 2), Kasserer og Sekretær. Endvidere vælges to Revisorer samt en Suppleant for disse. Disse Valg gælder normalt indtil næste offentlige Møde. I Styrelsen bør hver af de i § 1 nævnte Hovedgrupper (1. Foreninger, 2. Arkiver, Biblioteker o. l. Institutioner og 3. Museer) repræsenteres ved 2 Medlemmer. Hvis en eller flere af de i § 2 nævnte Sammenslutninger dannes, er Gruppens Formand selvskreven Medlem af Styrelsen, saaledes at Repræsentanterne kun vælger Gruppens andet Medlem.

§ 8. Repræsentanterne holder desuden Møde, naar Styrelsen

bestemmer det, eller naar fem Foreninger eller Institutioner kræver det og samtidig angiver, hvad der ønskes forhandlet. Formanden sammenkalder Møderne.

§ 9. Styrelsen arbejder efter en af Repræsentanterne vedtagen Forretningsorden. Den har Ret til at supplere sig med fornødne stedkendte Tilkaldte, naar et af de i §§ 4 og 8 nævnte Møder skal afholdes.

§ 10. Samtlige Møder skal paa behørig Maade bekendtgøres og kan, hvis det maatte vise sig nødvendigt, deles i Sektioner.

§ 11. Hvis en Forening eller Institution ønsker at optages i Fællesforeningen og derom har henvendt sig til Styrelsen, kan den, hvis Styrelsen ikke mener at kunne imødekomme Begæringen, forlange Spørgsmaalet forelagt for det næste Repræsentantskabsmøde.

FORRETNINGSORDENEN FOR DANSK HIST. FÆLLESFORENINGS STYRELSE.

§ 1. Styrelsens Sammensætning, se Lovenes § 7.

§ 2. Styrelsens Møder sammenkaldes af Formanden, efter hans Bestemmelse eller naar to af Medlemmerne skriftligt anmoder derom med Opgivelse af, hvad der ønskes forhandlet. Indvarslingen sker med fornødent Hensyn til de Medlemmer, der bor udenfor Mødestedet. Tilsigelserne skal foruden Tid og Sted for Mødet indeholde Mødets Dagsorden.

§ 3. I Styrelsens Møder kan alle Fællesforeningen vedrørende Anliggender forebringes til Forhandling og de løbende Forretninger afgøres, efter at disse sidste har været anmeldt paa Dagsordenen.

§ 4. Møderne ledes af Formanden efter almindelig parlamentariske Regler. Som Regel undergives Sagerne kun een Behandling. Formanden eller to Medlemmer kan uden Forhandling

fordre det sat under Afstemning, om en Sag skal underkastes en 2den Behandling, ligesom om en Sags Diskussion skal afsluttes.

§ 5. Styrelsen er beslutningsdygtig, naar fire Medlemmer er tilstede. Alle Afgørelser træffes med simpel Majoritet. I Tilfælde af Stemmelighed gør Formandens Stemme Udslaget. Over Styrelsens Møder fører Sekretæren en Protokol, der efter i det følgende Møde at være oplæst og godkendt underskrives af Formanden.

§ 6. Formanden repræsenterer Styrelsen og underskriver paa dens Vegne. Han foretager Kasseeftersyn, naar han maatte anse et saadant for betimeligt. I hans Forfald fungerer en af de stedfortrædende Formænd.

§ 7. Foreningens Regnskabsaar er Kalenderaaret. Det af Kassereren hvert Aar inden næste Aars Januar Maanedes Udgang aflagte Regnskab sendes af Styrelsen til Revisorerne og forelægges med disses af Kassereren besvarede Bemærkninger Repræsentanterne til Afgørelse.

REGISTRATUR OVER KIRKEREGNSKABER FRA SJÆLLANDS OG MARIBO STIFTER.

Ved VICTOR HERMANSEN.

Til det af Nationalmuseets 2. Afdeling planlagte Værk om Danmarks Kirker, som længe har været under Forberedelse og som i de sidste Aar især har været samlet om to af de sjællandske Amter, har det været nødvendigt at skaffe en Oversigt over de bevarede Kirkeregnskaber. En Række vigtige Oplysninger kan faas gennem disse Kilder: Navnene paa de Snedkere, Malere, Billedsnidere og Guldsmede, som lavede Kirkernes Inventar, eller istandsatte det. Priserne for disse Arbejder, Inventarets Skæbne, Præsternes og Kirkeværgernes Navne osv. Men det siger sig selv, at dette Materiale er højst uensartet. Af Hensyn til Formaalet er der foreløbig kun lavet en Registratur over Regnskaber for Kirkerne i Sjællands og Maribo Stifter, og det samme Hensyn har ogsaa været bestemmende for den foreliggende Registraturs Form. Den gør ikke Krav paa at være mere end et Hjælpemiddel til Orientering i et Kildemateriale, der skal udnyttes til den bestemte Opgave. Imidlertid kan en saadan Oversigt ogsaa have Interesse for andre, som giver sig af med topografiske, personalhistoriske, kirkehistoriske og skolehistoriske Emner, og den fremkommer derfor i dette Tidsskrift.

Ved forskellige Lejligheder er der blevet indsendt Regnskaber eller Afskrifter til Regeringen. De ældste er de seks Aars Kirkeregnskaber 1614—1620, som blev krævet af Christian IV ved Missive af 22. Marts 1620 til alle Kapitlerne og Lensmændene. De findes i Danske Kancelli (D. Kanc. B II 2 (1588—1600) b). De senere indkrævede Regnskaber er indkommet til Revision i Centraladministrationen og findes nu i Rigsarkivet (sml. Erslev: Rigsarkivet, S. 99).

Rytterdistrikternes Kirkers Regnskaber er delt i Rækker efter

Stift, saaledes f. Eks. Sjællands Stift; hver Række bestaar af en fortløbende Serie Protokoller, der hver indeholder et enkelt Aars Regnskab for samtlige Stiftets Rytterdistrikts Kirker. Man maa altsaa gennemgaa hele Rækken, hvis man søger Oplysninger om en enkelt Kirkes Regnskaber i den omhandlede Periode.

I Regnskabet opgives i Reglen Kirkens Formue ved Regnskabsaarets Begyndelse og Slutning, og hvor Formuen (»Beholdningen«) er anbragt. Indtægtssidens Poster viser Kirkens Indkomst af »Tiende- og Landgildepenge«, hvorved man foruden om Kirkens Tilliggende ogsaa undertiden faar Oplysninger af personalhistorisk Værdi, af »Tavlepenge«, der ofte specificeres for de tre store Højtider, af »Stolestadepenge« og »Ligpenge«, der træder hjælpende til med personelle Oplysninger i Tidsrum, hvor Kirkebøgerne svigter, af »Indfæstninger«, Salg af Kirkeskovens Træ, Leje af Kirkeladen etc., samt af »Kirkeskatten«, hvor det opgivne Antal skattepligtige Personer ofte specificeres efter Landsbyer.

Udgiftsposterne er dels »Ordinære Expenser« (Udgifter til Vin, Lys, Brød, Renholdelse, Udsmykning — Majen — af Kirken ved Højtiderne, Klokkesmørelse etc., for hvilke der er et engang fastsat aarligt Beløb), dels »Ekstraordinære Expenser« af forskellig Art: Brandhjælp til nodstedte Kirker og Præster i Ind- og Udland, »Ornamenteres Forbedring« eller »Inventarii Forbedring« (Nyanskaffelser af Alterklæder og -duge, Messeshageler og -skjorter, hellige Kar, men ogsaa Bibler, Alter- og Salmebøger, Konkordanser, Ministerialbøger, Ligbøre og Halsjern til Sabbatsbrydere); Posten »Reparationer« giver mange Bidrag til Kirkens egen Historie og oplyser ogsaa en Del om Stedets Haandværkere. En anden Udgiftspost meddeler om Skolehusene og deres Reparationer, og om Kirkeværgernes Navne og om deres »Salær«s Størrelse faar man ligeledes Besked, ligesaa om Matrikelskatten af Tiendens Hartkorn.

De hyppigst anvendte Forkortelser i efterfølgende Registratur er: RA = Rigsarkivet; LA = Landsarkivet for Sjælland; UA = Universitetets Arkiv; K.-r. = Kirkeregnskab; Gp. i Sj. B. a. = Genpartregnskab i Sjællands Bispearkiv.

Agerup, Sømme H.

1661—19 Regnskab (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Agerup, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Aaker.

1677—1745 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1755—78, 1785—96, 1797—1889 Regnskaber (LA) 5 Pkr.

Aarby, Arts H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kallborg Amts K.-r.).

1685—90 Regnskaber (LA. Arts Hrds. Provstearkiv).

Aastrup, Falsters Sønder H.

1680—1751 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1751—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Allerslev, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Allerslev, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1713—22 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1749—72 Regnskabsbog (LA. i Lejre Hrd. Politiprot. 1821—22).

Allindemagle, Ringsted H.

1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Allinge.

1684—1815 Regnskabsbog (LA) 1 Bd. (defekt).

1755—78, 1804—05, 1807—89 Regnskaber (LA) 3 Pkr.

Alslev, Faxe H.

1718—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1725—48 Regnskaber (RA. Rytterd.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Alsted, Alsted H.

1711—17 Regnskaber (RA. Fred.holms Grevskabs K.-r.).

1717—19 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

A l s ø n d e r u p, Strø H.

- 1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1701—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts. K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterd. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

A n n i s s e, Holbo H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).
 1701—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).
 1738—39, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

A s k ø, Lollands Sønder H.

- 1677—1752 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1720—24 Regnskaber (RA. i Pk. Lolland-Falsters K.-r. 1700—21).
 1752—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

A s m i n d e r u p, Merlose H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).
 1701—22 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

A s m i n d e r u p, Ods H.

- 1645—72 Asminderup og Højby Kirkers Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 (nemlig: Asminderup 1645—59, 1661—72, Højby 1661—72).

A s m i n d e r ø d, Lyng-Kronborg H.

- Gavebrev 1687 $\frac{21}{12}$ til Sgp. G. Schumacher i Helsingør († 1691).
 Gavebrev 1698 $\frac{2}{9}$ til Stiftsskriver O. Funch († 1707).
 1721 Kronborg Rytterdistrikts K.
 1661—1728 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.
 1709—10, 1713—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

A s n æ s, Ods H.

- 1645—1672 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

A u n e d e, Lollands Sønder H.

- 1688—89, 1717—18, 1719—20 Regnskabsbog, 1 Bd.

Aunso, Skippinge H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kallborg Amts K.-r.).

Aversi, Tybjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Baagø, Moenbo H.

1720—24 Regnskaber (RA. i Pk. Lolland-Falsters K.-r. 1700—21).

Baarse, Baarse H.

1689 ¹⁷/₉ tilskødet Fru Sidsel Grubbe, Axel Urups, der 1689 ⁴/₁₂ overdrog den til Assessor Abr. Wust.

1571—1719 Regnskabsbøger (LA) 1 Bd. (1689—1704 mgl.).

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Bakkendrup, Løve H.

1661—72 Regnskaber (RA. Sæbygds. Amts K.-r.).

Ballerup, Smorum H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

Bavelse, Tybjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1711—17 Regnskaber (RA. Fred.holms Grevskabs K.-r.).

1717—19 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Beldringe, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1719—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Benløse, Ringsted H.

1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

1721—25, 1728—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—1862 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.

1755—63, 1765—68, 1802—53 Regnskaber (LA) 2 Pkr.

1764—68, 1771—72 Regnskaber (LA).

Bjergsted, Skippinge H.

1708, 1713—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Bjernede, Alsted H.

1708, 1713—30 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Blidstrup, Holbo H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).
 1701—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—29, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Blovstrød, Lynge Kronborg H.

- 1728—99, 1801—11 Regnskaber (LA) 1 Pk.

Bødilsker, Bornholms Sønder H.

- 1654—1802 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.
 1748—49, 1755—78, 1795—1889 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Boeslunde, Slagelse H.

- 1706—49 Klaus Daaes og Mette Rosenkrantz' Legater til Magleby og Boeslunde Kirker (LA. Borreby Godsarkiv).
 1690 ^{21/10} Skøde paa Gjerdrup Hgd. med den halve jus patronatus til Boeslunde K. (LA. Gjerdrup og Lyngbygaards Godsarkiv).
 1725—1830 Div. Dok. (heri om Boeslunde K.).

Borre, Moenbo H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Mons Amters K.-r.).
 1700—30 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1728—70 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1764—68 Regnskaber (LA).

Borup, Ramsø H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Svenstrup Amts K.-r.).
 1719—20 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Brarup, Falsters Nørre H.

- 1630—31, 1679—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1680—1721 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1721—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

*Bregninge, Skippinge H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kallborg Amts K.-r.).

Bringstrup, Ringsted H.

- 1731—32, 1815 Regnskabsbog (UA) 1 Bd.

Brøby, Alsted H.

- 1711—17 Regnskaber (RA. Fred. holms Grevskabs K.-r.).
 1717—19 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Brøndbyvester, Smørum H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Brøndbyøster, Smørum H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kvhvns. Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Butterup, Merløse H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).
 1700—22 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Daastrup, Ramsø H.

- 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1646—89 Regnskaber (LA) 1 Bd.
 1717—18 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Dalby, Faxe H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).
 1719—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1725—47 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Dalby, Ramsø H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Svenstrup Amts K.-r.).

Damsholte, Moenbo H.

Bygget 1743.

- 1743—70 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1764—68 Regnskaber (LA).

Draaby, Horns H.

- 1614—20 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Amts K.-r.).

1697—1701 Regnskaber (RA. Jægerspris' Godsers K.-r.).
 1760—61, 1809 Regnskab, se Gerlov (LA).

Drøsselbjerg, Løve H.

1661—72 Regnskaber (RA. Sæbygd.s Amts K.-r.).

Egebjerg, Ods H.

1683—1777 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1764—72 Regnskaber (LA).

Egeslevmagle, Vester Flakkebjerg H.

1741—42, 1823—24 Regnskabsbog (UA) 1 Bd.

Elmelunde, Moenbo H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Mons Amter K.-r.).

1700—30 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—70 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1764—68 Regnskaber (LA).

Enderlev, Bjeverskov H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

Esbønderup, Holbo H.

1579—1705 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1705—06, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1721 Kronborg Rytterdistrikts K.

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Eskildstrup, Falsters Nørre H.

1630—31, 1679—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1680—1721 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1727—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Eskildstrup, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Everdrup, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Mons Amters K.-r.).

1719—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—61 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Faarstrup, Vester Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Faarevejle, Ods H.

1645—72 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

Falkerslev, Falsters Sønder H.

1680—1731 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1731—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Fanefjord, Møenbo H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1700—30 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—70 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1764—68 Regnskaber (LA).

Farringløse, Ringsted H.

1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Farum, Ølstykke H.

Kgl. Brev ^{5/12} 1693, at Justitsraad Povl Vinding og Hustru faar jus patronatus.

1721 Kbh. Rytterdistrikts K.

1603—1718 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Fejø, Fuglse H.

1692—93, 1697—98 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1824—1844 Regnskaber (RA) 1 Pk.

Femø, Fuglse H.

1720—1724 Regnskaber (RA. i Pk. Lolland-Falsters K.-r. 1700—1721).

1722—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Fensmark, Tybjerg H.

1601—64 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Ferslev, Horns H.

1614—20 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Len).

- Finderup, Løve H.
1661—72 Regnskaber (RA. Sæbygd. Amts K.-r.).
- Fjenneslev, Alsted H.
1658—59, 1698—99 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
- Flakkebjerg, Vester Flakkebjerg H.
1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
1700—01 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
- Fløng, Sømme H.
1616—19 Regnskab (RA. Roskildegd. Len).
1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
1646—1716 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
1687 ¹²/₂ v. kgl. Gavebrev beneficeret Sgpr. H. T. Borch † 1702.
1703 ¹⁴/₁₂ v. kgl. Gavebrev beneficeret Sgpr. A. K. Skytte.
- Fodby, Øster Flakkebjerg H.
1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
- Frederiksberg.
1722—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).
- Freslev, Ringsted H.
1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).
- Froslev, Stevns H.
1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).
1718—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
1721—36 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytteridstr.).
- Fuglebjerg, Ø. Flakkebjerg H.
1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
- Færøernes Kirker.
1694—1789 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
For: Viderø, Våg, Fuglø, Svinø, Kunø, Husum og Mygdal Kirker.
- Følleslev, Skippinge H.
1661—72 Regnskaber (RA. Kallborg Amts K.-r.).
- Førslev, Ringsted H.
1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Gadstrup, Ramso H.

- 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1646—1862 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.
 1688 ²/₄ beneficeret Domprovsten i Roskilde ved Magelæg.
 1754 ¹/₄ afløst og overleveret Stiftsskrivøren.

Stiftslandsbykirke.

- 1755—62, 1765—68, 1800—53 Regnskaber (LA) 2 Pkr.
 1764—68, 1769—70, 1771—72 (LA).

Ganløse, Ølstykke H.

- 1603, 1731—32, 1732—33, 1805—06 Regnskabsbøger (UA) 2 Bd.

Gedesby, Falsters Sønder H.

- 1680—1728 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Gentofte, Sokkelunds H.

- 1813—69 Regnskaber (Raadstuearkivet).

Gerlev, Horns H.

- 1623, 1707—08 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1760—61, 1809 Regnskabsbog (LA) 1 Bd. ogsaa for Draaby K.
 1614—20 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Amts K.-r.).
 1697—1701 Regnskaber (RA. Jægerspris Gods K.-r.).

Gerlev, Slagelse H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Gershøj, Voldborg H.

- 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Gerslev, Love H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Sæbygd. Amts K.-r.).

Gevninge, Voldborg H.

- 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Gilleleje, Holbo H.

1701—06, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1713—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

Gimlinge, Vester Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Gislinge, Tudse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Glad sakse, Sokkelunds H.

1732—33, 1823—24 Regnskabsbog (UA) 1 Bd.

Glim, Somme H.

1616—19 Regnskab (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1713—20 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Glumsø, Tybjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Mons Amters K.-r.).

1711—17 Regnskaber (RA. Fred.holms Grevskaabs K.-r.).

1717—19 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Grandløse, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Greve, Tune H.

1616—19 Regnskab (RA. Roskildegd. Len).

1709—10, 1713—18 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Grevinge, Ods H.

1577—1732, 1732—33, 1821—22 Regnskabsbøger (UA) 2 Bd.

Græse, Lyng-Frederiksborg H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Græsted, Holbo H.

1688 ³/₈ kgl. Magelægsskode, hvorved Konrektor i Roskilde beficeredes med K.

1753 ^{30/11} kgl. Resol., hvorved K. afleveres til Stiftsskriveren.
Stiftslandsbykirke.

1657—1803 Regnskabsbog (LA) 1 Bd. (1708—23, 1747—54 mgl.
heri).

1804—1862 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1754—63, 1765—68, 1800—53 Regnskaber (LA) 2 Pkr.

1764—68, 1769—70, 1771—72 Regnskaber (LA).

1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).

Grønholtt, Lyng-Kronborg H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1716—17, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Gudhjem, Bornholms Øster H.

1755—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 3 Pkr.

Gudum, Slagelse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1730—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

Gunslev, Falsters Nørre H.

1680—1721 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1721—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Gørlose, Lyng-Frederiksborg H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1720—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.)

Gørlov, Løve H.

1661—72 Regnskaber (RA. Sæbygd. Amts K.-r.).

Gørslev, Bjæverskov H.

1661—27 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

Haarlev, Bjæverskov H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

- Haarslev, Vester Flakkebjerg H.
1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
- Haldagerlille, Øster Flakkebjerg H.
1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
1721—31 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).
- Halsted, Lollands Nørre H.
1691—92, 1717—18, 1719—20 Regnskabsbog 1 Bd.
- Hammer, Hammer H.
1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).
1719 hjemfaldet til Kongen; 1721 Vordingborg Rytterdistr. K.
1719—60 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
1719—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).
- Haraldsted, Ringsted H.
1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).
- Hasle, Bornholms Nørre H.
1684—1750 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
1755—78, 1804—13, 1815—89 Regnskaber (LA) 3 Pkr.
- Haslev, Ringsted H.
1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).
- Havdrup, Tune H.
1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
1700—22 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
- Havnelev, Stevns H.
1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevalde Amts K.-r.).
1716—17 Regnskab (Vemmetofte Klosters Arkiv. Præstø Amts
Aarb. 1927, 84—87; Brasch: Vemmetofte III, 164).
- Havrebjerg, Løve H.
1661—72 Regnskaber (RA. Sæbygd. Amts K.-r.).
- Hejninge, Slagelse H.
1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

- 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. — Rytterdistr.).

Hellested, Stevns H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).
 1718—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—36 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Helsinge, Holbo H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).
 1709—25 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Helsinge, Løve H.

- 1661—72 Regnskabsbøger (RA. Sæbygds. Amts K.-r.).
 1683—86 Regnskab (LA. Indheftet i Helsinge-Drøsselbjergs Liber
 daticus 1760—96).
 1754—1862 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.
 1754—58, 1760—63, 1765—68, 1800—53 Regnskaber (LA) 2 Pkr.
 1764—68, 1769—70, 1771—72 Regnskaber (LA).
 Stiftslandsbykirke.

Helsingør S. Marie.

- 1577—1600 (div. Aar) Regnskaber (LA) 14 Bd.
 1588—1851 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.
 c. 1734—1829 (div. Aar) Regnskaber og div. Dokum. (LA) 1 Pk.
 1804—59, 1869—83 Regnskaber (LA) 9 Pkr.

Helsingør S. Olai.

- 1557—1754 (div. Aar) Regnskaber (LA) 6 Pkr. 46 Bd.
 1602—1732 (div. Aar), 1739—81 Bilag (LA) 5 Pkr.
 1727—41, 1745—48, 1754—83, 1816—59, 1869—83 Regnskaber
 (LA) 13 Pkr.
 1730—47 (div. Aar) Regnskaber for Istandsættelse af Orgelet og
 den største Klokke, det nye Vaabenhus (LA) 4 Bd.

Hemmershøj, Slagelse H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

- 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).
 Herlev, Sokkelunds H.
 1806—1808 Regnskabsbog (UA). 1 Bd.
 Herrikslev, Musse H.
 1630/31—1709/10 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1710—1725 Regnskaber (RA. Lollands gl. Rytterdistr. K.-r.).
 Herslev, Sømme H.
 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 Herstedvester, Smorum H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).
 1686 Kgl. Brev $^{31/12}$ (konfirmeret $^{2/3}$ 1700), at Kirken tillægges
 Sjællands Biskop mod Vedligeholdelse.
 1700—1710 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 Herstedøster, Smorum H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).
 Hillerød.
 1624—1817 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.
 Himlingøje, Bjæverskov H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).
 Himmelev, Sømme H.
 Roskilde Domkapitels Kirke:
 1681—1803 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1686 $^{10/7}$ beneficeret Rektor i Rosk. P. Schade.
 1727—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1764—72 Regnskaber (LA).
 1804—1862 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1870—80 Regnskaber (LA) 2 Pkr.
 1881 $^{24/1}$ Stiftslandsbykirke.
 Hjembæk, Tudse H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Hjør lunde, Lyng e-Frederiksborg H.

- 1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1709—10, 1713—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Holbæk.

- 1614—1827 Div. Dok. (LA. Kirkesyn 1636, 1725, m. m.) 1 Pk.
 1684, 1756—57, 1766—70 Regnskaber LA) 1 Pk.
 1705—1846 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.
 1721—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1737—49, 1751—58, 1765—66, 1770—72, 1776—77, 1804—08.
 1810—83 Regnskaber (LA) 8 Pkr.

Holmstrup, Skippinge H.

- 1704—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Holtug, Stevns H.

- 1661—72 Regnskaber (LA. Trykkevælde Amts K.-r.).
 1717—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—44 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Horbelev, Falsters Sønder H.

- 1681—1740 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).
 1740—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Horreby, Falsters Sønder H.

- 1680—1728 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Hornbæk, Lyng e-Kronborg H.

- 1710—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1713—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

Hvalsø, Voldborg H.

- 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

Hvedstrup, Sømme H.

1616—19 Regnskab (RA. Roskildegd. Lan).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Hyllested, Vester Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1725—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Hyllinge, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

Højby, Ods H.

1661—72 Regnskab, se Asminderup (LA).

1683—1777 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1764—72 Regnskaber (LA).

Højrup, Stevns H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

1717—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—44 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Høm, Ringsted H.

1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Hørby, Tudse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Hørve, Ods H.

1645—72 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

Høve, Vester Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Ibsker, Bornholms Øster H.

1684—1764 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1764—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Ishøj, Smørum H.

1661—1862 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

1755—63, 1765—68, 1802—53 Regnskaber (LA) 2 Pkr.

1764—68, 1769—70, 1771—72 Regnskaber (LA).

Stiftslandsbykirke.

Jersie, Tune H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Jordløse, Skippinge H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).

Jungshoved, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—62 Regnskaber (Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Jyderup, Tudse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

1704—20 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Jyllinge, Somme H.

1616—19 Regnskab (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Jydstrup, Ringsted H.

1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Kagstrup (Karlstrup), Tune H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Kallehave, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.) Rytterdistr.

1744—68 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Kalundborg.

1614—37, 1665—1855 Regnskabsbøger (LA) 9 Bd.

1637—97, 1733—86 Regnskaber (LA) 5 Pkr.

1663—64, 1736—80, 1804—44, 1846—83 Regnskaber (LA) 10 Pkr.

1750 Dok. betr. Vor Frue og S. Olai K. Rep. (LA) 1 Pk.

- Kalvslunde (Karlslunde), Tune H.
 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA). 1 Bd.

- Karise, Faxe H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).
 1718—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1725—36 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. a. Rytterdistr.).

- Karleby, Falsters Sønder H.
 1597—1680 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1680—1730 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1730—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

- Karrebæk, Øster Flakkebjerg H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

- Kastrup, Hammer K.
 1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Vordingborg Rytterdistrikts K.
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).
 1758—68 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

- Keldby, Møenbo H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).
 1700—30 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1728—70 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1764—68 Regnskaber (LA).

- Kidserup, Voldborg H.
 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1713—15 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

- Kildebrønde, Tune H.
 1709—10, 1713—18 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

- Kimmerslev, Ramsø H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Svenstrup Amts K.-r.).

Kindertofte, Slagelse H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Kirkerup, Vester Flakkebjerg H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Kirkerup, Sømme H.

Roskilde Domkapitels K.

- 1634—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1665 ^{15/3} under Stiftsskriverens Inspektion.

Klemensker, Bornholms Nørre H.

- 1684—1735 Regnskabsbog (LA) 1 Bd. (1712—26 mgl.).
 1755—78, 1783—84, 1793—96, 1799—1800, 1802—89 Regnskaber
 (LA) 5 Pkr.

Knudsker, Bornholms Vester H.

- 1684—1803 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1755—78, 1804—49, 1860—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Kongsted, Faxe H.

- 1546—1852 Dokumenter vedrørende Kongsted Kirke og dens Jor-
 der (LA. Lystrup Godsarkiv).

Kornerup, Sømme H.

- 1616—19 Regnskab (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1713—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Korsør.

- 1666—1724, 1780—1865 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.
 1669—70, 1714—97 Regnskaber med Bilag (LA) 6 Pkr.
 1804—83 Regnskaber (LA) 8 Pkr.
 1866—71 Regnskaber vedr. den ny Kirkes Opførelse (LA) 1 Bd.

K r e g m e, Strø H.

- 1604—1716 Regnskabsbog (Gl. Sign.: Ny. k. S. 389k Fol.) (LA).
 1614—20 Regnskaber (Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (Fdr.borg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Frd.borg Ryttedistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (LA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

K r o g s t r u p, Horns H.

- 1614—20 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Amts K.-r.).

K u n d b y, Tudse H.

- 1661—72 Regnskaber (R9. Holbæk Amts K.-r.).

K v æ r k e b y, Ringsted H.

- 1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

K y n d b y, Horns H.

- 1614—20 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Amts K.-r.).

K ø g e.

- 1629—32, 1633—55, 1656—1729, 1734—1803 (div. Aar) Regnska-
 ber (LA) 9 Pkr.
 1718—1767 Bilag (LA) 6 Pkr.
 1737—62, 1763—73, 1774—79, 1804—83 Regnskaber (LA) 9 Pkr.
 1754—92 Kassebog (LA) 1 Bd.

K ø n g, Hammer H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).
 1698—1768 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Vordingborg Ryttedistrikts K.
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

KØBENHAVN.

Fransk reformert Kirke.

1792—1851 (div. Aar) Regnskabsbilag 5 Pkr. (LA).

1853—96 Regnskabsbilag.

Frederiks tyske Kirke, Christianshavn.

1749—1762 Kopibog vedr. Kirkens »Opbyggelse« m. v. (LA) 1 Bd.

1750—71 Bygningsregnskab 1 Bd.

1750—70 Bilag hertil 4 Pkr.

1751—57 Indsamlingsbog til Kirkens Opførelse 1 Bd.

1755—60 Bygningsregnskab 1 Bd.

c. 1759—1820 Korrespondancesager (heri Bygningsvæsen, Inventar, Brandvæsen) 2 Pkr.

1759—1859 Akter om Kirkens Opførelse, Indvielse m. v. 1 Pk.

1759—1812, 1817—19 Bilag 5 Pkr.

1774—1802 Regnskaber 8 Bd.

1803—1845 Regnskaber 5 Bd.

Frelsers Kirke.

1715—19, 1721—24, 1733—1861 Regnskaber (Raadstuearkivet).

Garnisons.

1723—1824 Bilag til Regnskaber (LA) 17 Pkr.

1723—1847 Regnskabsprotokoller 5 Bd.

1778—1800 Stadsbygm. Synsforr. m. Rep. Overslag (i div. Dok.).

Helligaands.

1623—1733 Udtog af Helligejstkirkes Protokol ang. Lejersteder og Ligsten 1 Pk.

1727—1860 Regnskaber (Raadstuearkivet)).

Holmens.

1651—80 Skøder paa Begravelsespladser (i Div. Dok. 1 Pk.).

1694—99 Regnskab (LA) 1 Bd.

c. 1698—c. 1850 Begravelsesbog (over Gravstederne i Kirken og Kapellet) (LA) 1 Bd.

c. 1710—c. 1842 Kapelbegravelserne (LA) 1 Hft.

1728—31 Regnskaber (i Komm.forr. efter Adm. Trojel 1732) (LA)

1755—56 Regnskab (LA) 1 Pk.

Nikolai.

1732—1805 Regnskaber (Raadstuearkivet).

Vor Frue.

1552—1570 Regnskabsbog (UA) 1 Bd.

1570—1584 Regnskabsbog 1 Bd.

1570—1583 Regnskabsbog 1 Bd.

1583—1584 Regnskabsbog 1 Bd.

1796—1827 Regnskabsbog 1 Bd.

1739—1741 Regnskabsbog 2 Bd.

1807—1811 Regnskabsbog.

1812—1832 Regnskabsbog.

1834—1839 Regnskabsbog.

Trinitatis.

Dok. ang. Stiftelse, Opførelse, Indre (UA).

1788—1868 Regnskaber (Raadstuearkivet).

Ledøje, Smørum H.

1732—1817 Regnskabsbog (UA) 1 Bd.

Lidemark, Bjæverskov H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

Lillebrænde, Falsters Norre H.

1630—1680 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1680—1729 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1729—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Lille Fuglede, Arts H.

1686—90 Regnskaber (LA. Arts Hrd.s Provstearkiv).

1661—72 Regnskaber (RA. Kallborg Amts K.-r.).

1834—39 Regnskabsbog.

Lillehedinge, Stevns H.

1716—17 Regnskab. Vemmetofte Klosters Arkiv. (Præsto Amts

Aarb. 1927, 81—84; Brasch: Vemmetofte III, 164).

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

Lillerød, Lynge-Frederiksborg H.

1604—1712 Regnskabsbog, (LA) 1 Bd.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

- 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Frd.borg Rytterdistr.s K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

L u n d b y, Hammer H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).
 1679—1768 »Kirkestol« (Regnskabsbøger) (LA) 2 Bd.
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Vordingborg Rytterdistrikts K.
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

L u n d f o r l u n d, Slagelse H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.) Rytterdistr.
 Solgt (Skøde 1874 ^{17/1}, tinglæst ^{27/1}) fra Ejeren af Lundforlund-
 gaard til Sognets tiendeydende Hk.ejere; Aktiebrevene udsted-
 tes 1875 og indfries 1898.

L y d e r s l e v, Stevns H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).
 1718—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—32 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).
 Regnskaber Vemmetofte Arkiv. (Brasch: Vemmetofte III, 162).

L y n d b y, Strø H.

- 1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

Stiftslandsbykirke.

- 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1688 ^{1/8} beneficeret Færø Skole ved Magelægsskøde.
 1709—10, 1716—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1716—1862 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.
 1737—38, 1747—50, 1755—63, 1765—68, 1800—53 Regnskaber
 (LA) 2 Pkr.
 1764—68, 1769—70 Regnskaber (LA).

Lyngby, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

(Kongens) Lyngby, Sokkelunds H.

1603—1707 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721 Kbh. Rytterdistrikts K.

1722—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

1764—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Lyngø, Alsted H.

1711—17 Regnskaber (RA. Fred. holms Grevskabs K.-r.).

1717—19 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Lyngø, Lyngø-Frederiksborg H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

Maaløv, Smørum H.

1603—1716 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721 Kbh. Rytterdistrikts K.

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

1761—80 Regnskabsbog (RA) 1 Bd.

Maarum, Holbo H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Ryttedistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.) Rytterdistr.

1738—77 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Maglebrænde, Falsters Nørre H.

1630—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1680—1728 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1728—67 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Magleby, Mønbo H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1700—30 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—70 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1764—68 Regnskaber (LA).

Magleby, Stevns H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

1717—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—44 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Magleby, Vester Flakkebjerg H.

1706—1749 Klaus Daaes og Mette Rosenkrantz' Legater til Magleby og Boeslunde Kirker.

1828—63 Protokol over Kørsler til Magleby Kirkes og Kirkegaards Vedligeholdelse (LA. Borreby Godsarkiv).

Majbølle, Musse H.

1688—1725 Regnskaber (RA. Lollands gl. Rytterdistr. K.-r.).

Maribo.

1633—56, 1688—1755 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.

1692—93 Regnskaber (RA) 1 Pk.

1817—40 Regnskaber (LA) 1 Pk.

Marvede, Øster Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Melby, Strø H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1716—80 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Merløse, Merløse H.

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Mern, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Mogenstrup, Hammer H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1606—87 Regnskabsbog (foran en Jordebog 1580) (LA) 1 Bd.

Munkebjergby, Alsted H.

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Mørkov, Tudse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Nakskov.

1613—82 Regnskaber (LA) 1 Pk. (div. Aar).

1633—1773 Regnskabsbøger (LA) 5 Bd.

1699—1742 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1742—1803 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.

1807 Regnskab (LA) 1 Hft.

1656—1860 (div. Aar) Dok. og Breve 1 Pk. (bl a. Kirkeklokker-
nes Indløsning 1660—80) (LA) 1 Pk.

Neksø, Bornholms Sønder H.

1755—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Nestelsø, Hammer H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Nidløse, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

1665—86 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Nordrup, Ringsted H.

1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Nordrup, Slagelse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Nyker, Bornholms Vester H.

1684—1744 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1755—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Nykøbing F.

- 1567—1890 Diverse (bl. a. Pap. Rgsk. vedk. 1852—55) (LA) 1 Pk.
 1658—1885 (div. Aar) Regnskaber (LA) 1 Pk.
 1705—42 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1705—57 Regnskabsbog (LA) 1 Bd. (Kopi: 1734—42, 1750—54
 mgl.).

Nykøbing S.

- 1683, 1738—1827 Indkomne breve (LA) 1 Pk. (Inventarium 1763)
 1722—30 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1730—1821 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1737—72, 1776—77, 1788—89, 1795—1883 Regnskaber (LA) 6 Pkr.
 1767—1806 Regnskaber (LA) 1 Pk.

Nylarsker, Bornholms Vester H.

- 1684—1766 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1755—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.
 1833—57 »S. Nicolai Kirkeregnskabsprotokol« 1 Bd. (heri: Regn-
 skaber 1835—44, Synsforretn. 1835—57; Vestermarie K. Rgsk.
 1843, 45, 50, Syn. 1835, 44—57) (LA).

Nysted.

- 1610—1754 Kirkebog (LA) 1 Bd. (Inventarieliste 1610—52, Regn-
 skaber 1610—81, m. v.).
 1661—1812 Regnskabsbøger (LA) 4 Bd.
 1695—1788 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.

Næsby, Tybjerg H.

- 1711—17 Regnskaber (RA. Fred. holms Grevskabs K.-r.).
 1717—19 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Næstved St. Mortens.

- 1654—55, 1702—38, 1741—51, 1754—55, 1756—63 Regnskaber,
 (LA) 55 Bd.
 1712—1834 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1724—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1734—35, 1737—46, 1748—59, 1765—72, 1804—83 Regnskaber
 (LA) 7 Pkr.
 1777—78, 1779—85 Kopiregnskaber (LA).

1790—95 Regnskab (LA) 1 Hft.
 1795—1835 Kopiregnskaber (LA) 1 Bd.

Næstved St. Peders.

1579—1633 (div. Aar) Regnskaber (LA) 1 Pk.
 1673—87, 1712—1803 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.
 1701—61 (div. Aar) Regnskaber (LA) 46 Bd.
 1724—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1737—62, 1765—80, 1805—83 Regnskaber (LA) 8 Pkr.

Nøddebo, Strø H.

1604—1716 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Frd.borg Rytterdistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).
 1764—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Nørre Alslev, Falsters Nørre H.

1630—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1680—21 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1721—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Nørre Herlov, Lyng-Frederiksborg H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frdborg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frdborg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Nørre Jernløse, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Nørre Kirkeby, Falsters Nørre H.

1630—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1680—1727 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1727—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Nørre Vedby, Falsters Nørre H.

1589—1668 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1630—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1680—1721 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytteristr. K.-r.).

1721—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Nørre Ørsløv, Falsters Sønder H.

1680—1725 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

Olsker, Bornholms Nørre H.

1755—78, 1804—09, 1811—89 Regnskaber (LA) 3 Pkr.

1832—64 Regnskaber (LA) 1 Bd.

Olstrup, Hammer H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Mons Amters K.-r.).

Olstrup, Fuglse H.

1610—85 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1688—1725 Regnskaber (RA. Lollands gl. Rytterdistr. K.-r.).

Ondløse, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Oppesundby, Lyng-Frederiksborg H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1704—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Ottestrup, Slagelse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Ouro, Horns H.

1614—20 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Len).

Ousted, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1713—20 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Pedersborg, Alsted H.

1700—30 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—1862 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.
 1737—63, 1765—68, 1800—53 Regnskaber (LA) 2 Pkr.
 1764—72 Regnskaber (LA).

Pedersker, Bornholms Sønder H.
 1684—1749 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1757—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Povlsker, Bornholms Sønder H.
 1684—1745 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1759—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 3 Pkr.

Præstø.
 1721—22, 1725—30 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1737—63, 1767—68, 1803—83 Regnskaber (LA) 7 Pkr.

Raklev, Arts H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).

Ramløse, Holbo H.
 1583—1725 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Kronborg Rytterdistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1725—26, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Refsnæs, Arts H.
 161—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).
 1680—90 (div. Aar) Regnskaber (LA. Arts H. Provstearkiv).

Rerslev, Løve H.
 1661—72 Regnskaber (RA. Sæbygd. Amts K.-r.).
 1704—10 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Rerslev, Tune H.
 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1688 ¹/₈ Magelægsskode beneficeret Organisten v. Rosk. Dk.,
 Stiftslandsbykirke.

1814—62 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1840—53 Regnskaber (LA) 1 Pk.

Ringsted.

1721—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1737—63, 1765—66, 1769—73, 1803—83 Regnskaber (LA) 7 Pkr.

1744—45, 1753—54, 1792—99 Regnskaber (LA) 1 Pk.

1816—18 Hovedreparation (LA) 1 Pk.

Rislev, Tybjerg H.

1589, 1604—85 Regnskabsbog (Jb. fra 1575 m. m.) (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Roholte, Faxe H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amt's K.-r.).

Rorup, Ramsø H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1713—19 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Roskilde Domkirke.

1634—1700 (div. Aar) Regnskaber (LA) 1 Pk.

1663—1855 Hovedprotokol (indrettet 1723) 1 Bd.

1680—82 Revisionen af Regnskaberne 1655—69 (LA) 1 Pk.

1712—15, 1720—21, 1726—44, 17445—61, 1762—76, 1779, 1804
—28, 1830—59, 1862—68, 1871—83 (LA) 47 Pkr.

1730, 1806, 1841, 1844, 1846—53 Inventarielister 1 Pk.

1808—60 Regnskabsprotokoller (LA) 3 Bd.

1823—55 Inventarium og Beskrivelse over Kapellerne 1 Bd.

1823—62 Prot. o. Rep. v. Dk. 3 Bd.

1845—52 Kr. 4.s Kapel og Eddelien vedr. 1 Pk.

1855—70 Afskrift af Synene over Dk. og Stiftskirkerne 1 Bd.

1857 Om Dekorationsarb. i Kr. 4.s Kapel 1 Bd.

1866 Beretninger om Kongegravene 1 Bd.

Roskilde S. Ibs.

1700—31 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—1812 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Roskilde S. Jørgensbjerg.

1681—1822 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1688 $\frac{1}{8}$ beneficeret Rektor i Roskilde.1753 $\frac{30}{11}$ afløst.

Stiftslandsbykirke.

1754—63, 1765—68, 1801—26, 1828—53 Regnskaber (LA) 3 Pkr.

1764—72 Regnskaber (LA).

1823—1862 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Roskilde Vor Frue.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1688 $\frac{1}{8}$ beneficeret Rektor i Roskilde ved Magelægsskøde.1753 $\frac{30}{11}$ afløst og overleveret Stiftsskriveren.

Stiftslandsbykirke.

1754—63, 1765—68, 1800—53 Regnskaber (LA) 2 Pkr.

1764—72 Regnskaber (LA).

Rutsker, Bornholms Nørre H.

1684—1794 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1755—78, 1804, 1806—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Ry, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

Rø, Bornholms Nørre H.

1766—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 3 Pkr.

Rødby.

1679—1769 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.

1796—1840 Regnskaber (RA) 3 Pkr.

Rødovre, Sokkelunds H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

Rønne.

1684—1747 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.

1755—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 6 Pkr.

1792—1849 (div. Aar) Dok. og Breve 1 Pk. (bl. a. Kirkebyggn. og Inventar 1831—45) (LA).

Rønnebæk, Hammer H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Rørby, Arts H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).

1688—89, 1693—94 Regnskaber (LA. Arts Hrds. Provstearkiv).

Rørvig, Ods H.

1645—72 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

Saabby, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

Sandby, Tybjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1690—91, 1703—04 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Saxkøbing.

1306—1771 Kopibog for . . Kirkes . . Privilegier m. v. (LA) 1 Bd.

1709—1830 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.

Sejrø, Skippinge H.

1645—72 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

Selsø, Horns H.

1732—33, 1807—08 Regnskabsbog (UA) 1 Bd.

Sigerslev, Lyng-Frederiksborg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

Sigerslevvester, Lyng-Frederiksborg H.

1604—1716 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721 Frd.borg Rytterdistrikts K.

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Skamstrup, Tudse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Skelby, Falsters Sønder H.

1680—1727 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1727—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Skellebjerg, Løve H.

1631—1676 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Søbygd. Amts K.-r.).

Skelskør.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1737—53, 1755—66, 1770—81, 1800—83 Regnskaber (LA) 8 Pk

1697—1771 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

med Agersø og Omø Kirker.

Skensvedmagle, Tune H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1700—22 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Skibbinge, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Skiby, Horns H.

1614—20 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Abrahamstrup Amts K.-r.).

Skævinge, Strø H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1720—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1722—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Skørpinge, Vester Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Slagelse S. Mikkel's.

1683—1876 Kirkeinspektionens Korr.sager (heri: Kirkebygningen

1797—1805, 1810, 1815, 1839—40, 1843, 1876; — Inventar

1788, 1796—99, 1803, 1809—10, 1848; — Ur 1796—1804; —

Orgel 1796—1803, 1816, 1850; — Ligsten 1799—1803, 1846)

(LA) 1 Pk.

1697—1772 (div. Aar) Regnskaber (LA) 1 Pk.

1721—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1737—66, 1774—75, 1803—08, 1810, 1813—28, 1832—35, 1837—
83 Regnskaber (LA) 10 Pkr.

1738—87 (div. Aar) Regnskabsbilag (LA) 1 Pk.

1782—1808 Kopiregnskabsprotokol (LA) 1 Bd.

1796—1802, 1809—53 Regnskaber m. v. (LA) 1 Pk.

1872—76 Regnskaber over Restaureringen (LA) 1 Pk.

Slagelse S. Peders.

1691—1795 (div. Aar) Regnskaber (LA) 1 Pk.

1721—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—1853 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.

1737—63, 1765—66, 1774—85, 1799—1883 Regnskaber (LA) 9 Pkr.

Slaglille, Alsted H.

1708, 1713—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Slagslunde, Ølstykke H.

1603—1725 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

1611—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721 Kbh. Rytterdistrikts K.

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Slangerup, Lyng-Frederiksborg H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1721—30 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1737—67, 1769—72, 1800—1883 Regnskaber (LA) 7 Pkr.

1781—1867 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.

1856—1875 (div. Aar) Regnskabssekstrakter (LA) 1 Pk.

Slottsbergby, Slagelse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

Sludstrup, Slagelse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1700—21 div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Smerup, Stevns H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevalde Amts K.-r.).
 1718—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—32 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).
 Regnskaber Vemmetofte Arkiv (Brasch: Vemmetofte III, 162).

Smørum, Smørum H.

1603—1732, 1732—1822 Regnskabsbøger (UA) 2 Bd.

Snesere, Baarse H.

1721—62 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Sneslev, Ringsted H.

1629—73 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1669—72 Regnskabsbog (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Snodstrup, Ølstykke H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Soderup, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Solbjerg, Løve H.

1661—72 Regnskaber (RA. Sæbygaards Amts K.-r.).

Solrød, Tune H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Sonnerup, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

Sorterup, Vester Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Spjellerup, Faxe H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

1718—30 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Regnskaber Vemmetofte Arkiv (Brasch: Vemmetofte III, 162).

Stadager, Falsters Nørre H.

1630—31, 1679—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1680—1730 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1730—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Stegge.

1721—30 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—1864 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.

1737—68, 1771—72, 1799—1825, 1827—83 Regnskaber (LA) 8 Pkr.

Stenlille, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Stenløse, Ølstykke H.

1709—10, 1720—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Stiftsbjergby, Tudse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

1713—17 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1725—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. a. — Rytterdistr.).

Stokkemærke, Lollands Sønder H.

1692—93, 1703—04 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Store Fuglede, Arts H.

1721—30 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1661—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).

1684—87 Regnskaber (LA) Arts Hrd. Provstearkiv.

Storehedinge.

1728—1860 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.

Tegninger vedr. Sakristi m. v. (LA) 1 Rulle.

1737—72, 1800—62, 1869, 1872—83 Regnskaber (LA) 11 Pkr.
1743—1884 (div. Aar) Regnskaber (LA) 7 Pkr.

St. Magleby, Sokkelunds H.

1771—1850 Regnskabsbog for Hollænderbyens K. (LA) 1 Bd.

St. Taarnby, Bjeverskov H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

Strø, Strø H.

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Strøby, Stevns H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

1717—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—44 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Stubbekøbing.

1677—1778 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.

1724—1819 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.

Sundby, Sokkelunds H.

1871—83 Regnskaber (LA) 2 Pkr.

Svallerup, Arts H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).

Svaneke, Bornholms Øster H.

1684—1802 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.

1755—78, 1805—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Svinninge, Tudse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Svogerslev, Somme H.

1616—19 Regnskab (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1700—10 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Sværdborg, Hammer H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Systofte, Falsters Sønder H.

1589, 1679—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Sæby, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Sædder, Bjæverskov H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

Særløse, Voldborg H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Særsløv, Skippinge H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kall.borg Amts K.-r.).

Søborg, Holbo H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).

1713—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

1738—39, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Søllerød, Sokkelunds H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

Sønder Alslev, Falsters Sønder H.

1680—1727 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1727—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

(Sønder-)Bjerre, Vester Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Sønder Jernløse, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Sønder Kirkeby, Falsters Sønder H.

1680—1728 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1728—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Søndersted, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Sønderup, Slagelse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Sørbymagle, Vester Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1680—1721 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).

1721—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Søstrup, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Taagerup, Fuglse H.

1678—1725 Regnskaber (RA. Lollands gl. Rytterdistr. K.-r.).

Taarnborg, Slagelse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1700—01, 1718—31 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1764—72 Regnskaber (LA).

Taarnby, Sokkelunds H.

1577—83, 1732—33, 1813—14 Regnskabsbøger (UA) 2 Bd.

Taastrup, Smørum H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

Terslev, Ringsted H.

1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Tersløse, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Tibirke, Holbo H.

1657—1749 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.

1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721 Kronborg Rytterdistrikts K.

- 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).
 1749—50, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Tikøb, Lyng-Kronborg H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—59 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).
 1757—84 Regnskaber over T. og Hornbæk Kirkers Stolestade-,
 Klokkerings-, Blok- og Tavlepenge indført i Tikøb Kirke-
 bøger (1715—64, 1765—80, 1781—1800) (LA).
 1784—1846 Kirkeregnskabers Bog (heri: forannævnte Indtægter
 og Udgifter for Tikøb K. 1784—1813; Tikøb og Hellebæk
 Krgsk. 1813—14. Hornbæk K. Indtægter og Udgifter 1784—
 1846) (LA) 1 Bd.

Tingjelling, Vester Flakkebjerg H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Tingsted, Falsters Nørre H.

- 1589, 1679—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1630—31, 1679—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1680—1721 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1721—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Tjæreby, Strø H.

- 1604—1716 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Frd.borg Rytterdistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Toreby, Musse H.

1630—31, 1714—15 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1715—1725 Regnskaber (RA. Lollands gl. Rytterdistr. K.-r.).

Torkildstrup, Falsters Norre H.

1630—31, 1677—78 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1678—1720, 1720—1752 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterd.).

1752—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr.).

Torslunde, Smorum H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

1754—56, 1758—63, 1765—68, 1799—1853 Regnskaber (LA) 2 Pkr.

1764—72 Regnskaber (LA).

1772—1862 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Torup, Stro H.

1604—1716 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721 Kronborg Rytterdistrikts K.

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

1756—57, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Tostrup, Merløse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Tune, Tune H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Tureby, Faxe H.

1719—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1725—48 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Tusse, Tusse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

1665—1680 Regnskabsbog (LA) 1 Bd. (1708—23, 1747—54 mgl.).

1688 ¹/₈ kgl. Magelægsskode, hvorved Konrektor i Roskilde beneficeredes med K.

1753 ^{30/11} kgl. Resol., hvorved den overleveredes til Stiftsskriveren.

1764—72 Regnskaber (LA).

Ty b j e r g, Tybjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

T y s t r u p, Øster Flakkebjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

1703—11, 1718—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—31 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

T y v e l s e, Tybjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1711—17 Regnskaber (RA. Frd.holms Grevskabs K.-r.).

1717—19 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

T ø m m e r u p, Arts H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).

U d b y, Arts H.

1684—90 Regnskaber (LA) Arts H. Provstearkiv.

U d b y, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

U d b y, Tudse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

U d e s u n d b y, Lyng-Frederiksborg H.

1606—1716 Regnskabsbog (LA) 1 Bd. (1700—01, 1706—07 mgl.).

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1704—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721 Frd.borg Rytteridistrikts K.

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

U g g e l ø s e, Lyng-Frederiksborg H.

1604—1716 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

- 1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Frd.borg Rytterdistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Uggerløse, Merløse H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Holbæk Amts K.-r.).

Uvelse, Lyng-Frederiksborg H.

- 1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1678—1753 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Frd.borg Rytterdistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Vaalse, Falsters Nørre H.

- 1589, 1679—80 Regnskabsbog 1 Bd.
 1630—31, 1679—80 Regnskabsbog 1 Bd.

Valby, Holbo H.

- 1583—1712 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1712—13, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1721 Kronborg Rytterdistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Vallensbæk, Smørum H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).

Vallensved, Øster Flakkebjerg H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).

Varpelev, Stevns H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).
 1717—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

- 1721—44 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Veggerløse, Falsters Sønder H.

- 1589, 1679—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1680—1721 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1721—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr.).

Vejby, Holbo H.

- 1583—1712 »Kirkestol« (Regnskabsbog) (LA) 1 Bd.
 1661—72 Regnskaber (RA. Kronborg Amts K.-r.).
 1698 $\frac{9}{7}$ (kfm. $\frac{23}{12}$ 1699) Benaadningsbrev, hvorved Rektor P. Schade († 1712) i Roskilde beneficeredes med K.
 1713—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Kronborg Rytterdistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).
 1755—56, 1779—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Vejlø, Hammer H.

- 1816 Licitationer over Reparationer ved Gaunø Hgd., Vejlø K. og Ø. Egesborg K. (LA. Gaunø Godsarkiv) 1 Læg.

Vemmelev, Slagelse H.

- 1631—99 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1661—72 Regnskaber (RA. Antvorskov Amts K.-r.).
 1688 $\frac{18}{8}$ Kgl. aab. Brev tillægger V. til Mag. N. Christophersen, Sgpr. v. Næstved S. Peder.
 1699 $\frac{15}{8}$ Kgl. Skøde paa V. K.-tiende til Vibekke Juel til Basnæs.

Vester Egede, Tybjerg H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Vester Egesborg, Hammer H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).
 1719—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—47 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Vester Marie, Bornholms Vester H.

- 1684—1744, 1785—1824 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd. (1789—1804 mgl.).

- 1763—64, 1766—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 5 Pkr.
 1833—42 Regnskabsprotokol (LA) 1 Bd. (1835, 37, 39, 41, 42
 Rgsk.; Syn 1836, 38—43).
 1843—57, se Nylarsker (LA).

Vestindien.

- 1854—55, 1884—85 S. Thomæ Kirkes Regnskabsbog 1 Bd.

Vetterslev, Ringsted H.

- 1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Vigersted, Ringsted H.

- 1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Viksø, Ølstykke H.

- 1661—72 Regnskaber (RA. Kbhvns. Amts K.-r.).
 1709—10, 1720—21 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Vinderød, Strø H.

- 1604—1716 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).
 1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Frd.borg Rytterdistrikts K.
 1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Vindinge, Tune H.

Roskilde Domkapitels K.

- 1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1646—1840 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1688 $\frac{1}{8}$ ved Magelægsskode beneficeret overste Kapellan i Roskilde (kfm. v. kgl. Res. 1752 $\frac{9}{6}$). Kgl. Res. 1841 $\frac{17}{12}$ lægger den til 2. Præsteembede, kgl. Res. 1866 $\frac{26}{3}$ herfra til Stiftsskriveren (fra 1869), kgl. Res. 1881 $\frac{24}{1}$ Stiftslandsbykirke.
 1870—80 Regnskaber (LA) 2 Pkr.

Viskinde, Skippinge H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).

Vollerslev, Bjæverskov H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

Vordingborg.

1580—1704 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1721—30 Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1728—1867 Regnskabsbøger (LA) 3 Bd.

1760—72, 1795—1883 Regnskaber (LA) 9 Pkr.

Vraaby, Bjæverskov H.

1661—72 Regnskaber (RA. Tryggevælde Amts K.-r.).

Vrangstrup, Tybjerg H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).

Værløse, Smørum H.

1732—33, 1823—24 Regnskabsbog (UA) 1 Bd.

Værslev, Skippinge H.

1661—72 Regnskaber (RA. Kall.-borg Amts K.-r.).

Ølsemagle, Ramsø H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).

Ølsted, Strø H.

1614—20 Regnskaber RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Ølstykke, Ølstykke H.

1614—20 Regnskaber (RA. Frd.borg Len).

1661—72 Regnskaber (RA. Frd.borg Amts K.-r.).

1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

1721—77 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).

1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a. Rytterdistr.).

Ønslev, Falsters Nørre H.

1630—31, 1679—80 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1680—1727 Regnskaber (RA. Falsters gl. Rytterdistr. K.-r.).
 1727—1767 Regnskaber (RA. Falsters Rytterdistr. K.-r.).

Ørsløv, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.).
 1664—1768 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Vordingborg Rytterdistrikts K.
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Ørsløv, Ringsted H.

1669—72 Regnskaber (RA. Ringsted H.'s K.-r.).

Ørsted, Ramso H.

1616—19 Regnskaber (RA. Roskildegd. Len).
 1616—72 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1646—89 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1717—18 Regnskab (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).

Øster Egesborg, Baarse H.

1661—72 Regnskaber (RA. Vord.bg. og Møns Amters K.-r.), se
 Vejlø.
 1687 ^{12/}₁₁ ved kgl. Gavebrev tilstaaet Sgpr. H. Danielsen i Stege til
 hans Residens' Reparation.
 1687—1768 Regnskabsbøger (LA) 2 Bd.
 1700—21 (div. Aar) Regnskaber (RA. Sjæll. Stifts K.-r.).
 1721 Vordingborg Rytterdistrikts K.
 1721—68 Regnskaber (RA. Rytterdistr. K.-r.).
 1728—76 Regnskaber (LA. Gp. i Sj. B. a.).

Østerlarsker, Bornholms Øster H.

1684—1745 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1755—78, 1804—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

Øster Marie, Bornholms Øster H.

1755—78, 1807—89 Regnskaber (LA) 4 Pkr.

DANSEHØJ, PINSEBOD OG GILDESVOLD.

Af KAI ULDALL.

I Skygge af de jordfaste Mindesmærker fra Oldtid og Middelalder — Gravhøjene, Voldstederne o. s. f. — ligger spredt over Landet forskellige beskednere Jordværker eller jordfaste Anlæg, der oftest stammer fra nyere Tid og i Almindelighed ikke har formaaet at drage Interesse til sig. En Del af disse Anlæg kan forklares som gamle Folde, Diger, Spor af tidligere Opdyrkning, Pladser for tidligere Tilvirkning (f. Eks. Hørovne, Kulmiler, Saltpander, Glasovne m. m.), Vildtfælder, Savgrave, Stevner o. s. v. Andre forekommer ret uforstaaelige.

Ved Udskiftningen er utvivlsomt et overordentlig stor Tal af slige Smaaanlæg overflødiggjort og udvisket, og de seneste Aars Forandringer i Jordbesiddelse og Jordbrug bevirker, at de relativt faa tilbageblevne udslettes med rivende Hast. Det vilde være ønskeligt, om man i 11te Time vilde rette mere Opmærksomhed mod disse Fortidsminder, der, skønt oftest beskedne i sin Art, dog har sin Plads i Fortidsbilledet.

Som et Eksempel fra denne Gruppe af upaaagtede Mindesmærker skal her fremdrages de folkelige Gildespladser, som tidligere indrettedes under aaben Himmel. Afhandlingen beskæftiger sig med selve Jordværket, den udvalgte eller ved Kunst tildannede Gildes- eller Mødeplads, medens Friluftsammenkomsternes Historie i Almindelighed ligger udenfor Æmnet.

I Nørrejylland, især i Hedeegnene, men dog ikke altfor fjært fra gammel Bebyggelse, kan man træffe paa smaa runde eller rektangulære Anlæg, dannet derved, at en smal og lidet dyb Grøft med oprindelig lodrette Sider er lagt omkring en jævn

Plads af det naturlige Terrains Højde. Kun paa en kort Strækning midt for en af Siderne kan Grøften mangle, saaledes at her er dannet en lille Dæmning. Tørv og Fyld fra Grøften er oftest lagt uden for denne som et lavt Dige. Flere saadanne Pladser kan ligge ved Siden af hinanden. Hvor de er lynggroede, kan det være vanskeligt at faa Øje paa dem i deres sammensunkne Tilstand. Hyppigt er de dog lagt paa Steder, hvor Lyngen er afløst af kort Græs. Pladsen indenfor Grøften er af et lille Spisebords Størrelse. I Heden ved St. Hjöllund (Arnborg Sogn, Hammerum Herred) ligger to, en halv Snes Meter fra hinanden, og noget derfra har tidligere ligget andre to. Pladsen er her firsidet, Tværmaalet 1,80 m i Nord-Syd og 1,20 m i Øst-Vest. Grøften udenom har haft en Bredde af 0,35 m og en Dybde af c. 0,45 m. Dæmningen er c. 0,50 m bred. — Fig. 1 viser et lignende Anlæg i Paabøl Hede (Hoven Sogn, Nr. Horne Herred).

Staar man overfor et eller en Række af saadanne Anlæg, vil det ikke være muligt at drage nogen sikker Slutning om deres Formaal og Alder. Lokal Tradition maa komme til Hjælp. Men kun undtagelsesvis lever Mindet om, hvortil Pladserne har været brugt. Saaledes ved St. Hjöllund, hvor en c. firsaarig Kone i sin Ungdom havde hørt fortælle, at Hyrdedrengene tidligere havde faaet Mad bragt ud til Pladserne i Heden, naar de havde fri Pinsedag. I hendes Tid var det dog ikke sket. Denne ufuldstændige Beretning kan suppleres ved en Række ældre Optegnelser:

I nogle Erindringer fra Sd. Omme Sogn (Nørvang Herred) fortælles, hvorledes »Kreaturvogterbørn fra flere Bylag undertiden samlede sig paa passende Steder i Udmarkerne og holdt Pintsegilde. Stedet gaves en vis Indretning og sammensteds kogtes og stegtes paa Fstedagen Spiser, som derpaa nødes af Børnene. Jeg husker desværre ikke, om hertil hørte bestemte Lege, men i min Drengetid saa jeg flere saadanne Pladser. De var alle ligedanne og kaldtes Pintseboder eller Gildhuse«¹⁾. Fra

¹⁾ Saml. til j. Hist. og Top. V p. 98.

Brande Sogn i samme Herred meddeles: »Der er en halv Snes Pintseboder ude Vesten for Sandfeldsbjærg. Hver af dem er ligesom en lille rund Knold med en lille Forhøjning i Midten. Her var det, Hjorderne samlede Pintse-Eftermiddag for at more sig, og saa beværtedes de med kogte Æg«¹⁾.

Udførligere Oplysning om Pladsens Udformning giver følgende Beretning: »En gammel Mand i Lørslev (Ugilt Sogn, Vennebjerg H.)

Fig. 1. Pinsebød i Paabøl Hede, Nr. Horne Herred.

(Konservator H. P. Hansen, Herning, fot.)

lavede Gildehus til Børnene Pintse-Eftermiddag. Det var paa Lørslev Mark Sønden for Byen. Der gravedes en Grøft i Firkant omkring et Stykke Grønjord, der skulde forestille et Bord, og vi sad med Fødderne nede i Groben og paa den Kant, der var udenfor. Rundt om Groben, saa meget som en Alen derfra, stak han grønne Grene ned i Jorden, saa der dannedes som en

¹⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. IV, p. 23. Redegørelsen for Jordværkets Form er næppe paalidelig.

Løvhytte om os. Alle Børn og Hyrder fra Lørslev samledes saa der, og saa blev vi beværtede — — —. Saa spiste vi og dandsede bag efter runden om Gildehuset til det blev Aften, og saa gik hver til sit¹⁾. — En Grundejer i Rottrup (Ulsted Sogn, Kjær Herred) oplyser, at der indtil c. 1875 otte Steder paa hans Ejendom fandtes 2, altsaa i alt 16, fire Kvadratalen store, aflangfirsidede Pladser, med omgivende Rende, hvilke efter hvad der fortaltes hidrørte fra Hyrdernes Fester. »Pletten tjente som et Bord, Benene havde de saa i Renden, og paa dennes Yderkant sad de og vendte Ansigterne sammen. Over Pladsen dannede de saa en Løvhytte af grønne Grene. De fik saa Brød og Brændevin med i Kæret og holdt Pinsegilde, idet de besøgte hverandre og gensidig trakterede — — —²⁾. — Runde Pinseboder fandtes i Vedersø (Hind Herred), hvor Hyrderne fejrede Gildet Pinsedag. »De havde i Forvejen lavet en Hytte af Tøj (Langtørsv) og Grene, idet de gravede en Rundkreds i Jorden, omtrent en Fod dyb og en Fod bred, og indenfor denne Fordybning var der saa en rund Forhøjning med Grønsvær paa, det var deres Bord. Uden om Fordybningen var en Græsbænk, og der uden om var Jorden lagt op i et Dige. Derpaa var plantet Grene og hvad som helst de kunde faa stillet op, der kunde beskytte. Pigerne kom saa med Blomster og hængte op i Grenene. Der var ogsaa en Indgangsdør, og der var saa en smal Strimmel Jord fra Døren og hen til Bordet, hvor der ingen Fordybning var. Paa denne Bænk inden for Døren skulde »Natravnen«, »Middagsgækken« og »Morgenkokken« sidde³⁾, de var ikke værdige til at sidde i Rundkredsen omkring Bordet sammen med de andre. De holdt saa Gilde med Mjød og Kage, og hvad de havde bragt med hjemme fra, og Synderne, der sad ved Døren, fik ogsaa deres Part af Gildemaden⁴⁾.

I Utoft (Grindsted Sogn, Slavs Herred) omtales Boderne som firsidede: »Forhen har de haft Pintseboder, og der er mange

¹⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. IV, p. 23. — ²⁾ J. K. Larsens Indb. til Dansk Folkemindesamling, her citeret efter Aug. Fr. Schmidt: Hyrde-drenge og Hyrdeliv, p. 121 f. — ³⁾ Betegnelser for dem, der blev sidst færdig med visse Arbejder Pinsedag. — ⁴⁾ Skattegraveren V, p. 166, 750.

Steder i vor Udmark, der bærer kendelige Spor af det endnu. Til saadan Højtid gik de unge i Forvejen og tiggede Smør, Ost, Æg og Kyllinger, og hvad de kunde faa fat i. Forinden Samlingen gik for sig, aftalte de jo, hvor mange der skulde med, og saa fik de en Kok med dem, der kunde lave dem Maden. Saa havde de ogsaa en Pintsebrudgom og en Pintsebrud, og de to holdt Bryllup. Der var en, som viede dem med de særeste Formularer. Hele Stadsen var stilt an i en grøn Flod¹⁾ langt ude i Udmarken. Der var afsat en Firkant med et lille Dige om, og paa det kunde Folkene sidde, for det var ligesom en Bænk, og Grønsværen havde de vendt opad. Nu sad de der og spiste deres Mad, og i Midten var en grøn Plads, hvor deres Suppefade og Kødsager stod paa. Efter Spisningen dansede de i den grønne Flod, og Lystigheden blev saa ved til op paa tredie Pintsedag²⁾.

Sluttelig skal anføres en vestjysk Beretning, hvoraf det dog ikke klart kan ses, om der er Tale om en Pinsebød af ovennævnte Form, eller om det drejer sig om en Dansering af den nedenfor omtalte Art. »Aller østligst i Ølgod Sogn (Ø. Horne Herred) ude i nogle Kærenge, der kan man endnu se de Steder, hvor Drengene forhen har holdt deres Pintselag. Det er en rummelig firkantet Plads med grønne Bænke udenom, hvor de har kunnet sidde paa, og noget afsides derfra er et lille rundt Hul, hvor »Svinepiskeren« har siddet. Saadan kaldtes den Dreng, der var kommen senest ud med sine Kreaturer Pintsemorgen. Min Fader har fortalt mig, at han har set Pladsen. De samlede Æg til Gildet, og der skænkedes Mjød til dem³⁾.

De her anførte Eksempler, der hvad selve Jordværket angaar sikkert vanskeligt vil kunne suppleres fra trykte Kilder, er tilstrækkelige til at vise, hvortil de smaa, grøftindfattede Pletter har tjent. Under Navn af Pinsebøder eller Gildehuse har

¹⁾ Ved Flod eller Traanflod forstaas et lavt Sted, hvor der til Tider er fugtigt, saaledes at her kan gro Græs. Det er ikke tilfældigt, at man i Hedeegne valgte en Plet med fast, græsbevokset Bund til Danseplads. — ²⁾ Tang Kristensen: Det j. Almuelliv, Tillægsbd. IV, p. 23. — ³⁾ Smst. p. 92 f.

de, delvis supplerede med Lævægge af nedstukne Grene og l., dannet primitive Gildeshuse, hvori man sad og spiste og drak. De siddendes Stilling fremgaar af Fig. 1. Hvis man dansede, foregik det uden for »Huset«, og man valgte derfor til dette en Lokalitet, hvor der fandtes en fast Overflade. I øvrigt skal bemærkes: Beretningerne om Pinseboder af denne Form fordeler sig jævnt over Nørrejylland og giver en det Indtryk, at Anlægene har været kendt over hele Halvøen¹⁾. Hermed skal ikke være sagt, at de var eneraadende. Andre Former omtales nedenfor, og i det hele maa man anse det for givet, at de Festligheder, hvorom her er Tale, i de fleste Tilfælde er bleven afholdt paa en lun Plads paa bar Mark, eller, som det ofte hedder, i nogle Lergrave, et Sandhul el. lign.

Undtagelsesvis omtales korsformede Grøfter som Siddeplads: »Paa Højbjerg Vest for Kjelst (V. Horne Herred) er der en Grav som et Kryds«. Der holdtes Pinsegilde og man dansede omkring Korset²⁾.

Samtlige Beretninger hidrører fra Nørrejylland, og skønt Hyrdgilder ogsaa omtales paa Øerne, er det hidtil ikke lykkedes Forfatteren, hverken i Marken eller i skrevne Kilder, at konstatere den ovenfor beskrevne Type af Pinseboder dér³⁾. Samtlige Kilder henlægger Festen til Pinsen, og de fleste lader Hyrder eller Hyrdedrenge være Deltagere. I Lørslev tales om Børn og Hyrder, i Utoft blot om de unge, i Ølgod kun om Drengene. Men man tør vel gaa ud fra, at enhver Landsbydreng i det Tidsrum, hvorom der er Tale, 1800-Tallets første Halvdel, i det mindste en Tid, havde taget sin Tørn som Hyrdedreng. Des-

¹⁾ Det vilde sikkert være urigtigt at skelne mellem firsidede og afrundede Pinseboder og deri se to stedbestede Typer. Dertil er Materialet for lille, ligesom det utvivlsomt er faldet utrænede Meddelere vanskeligt at bestemme Formen nøjagtigt. — ²⁾ Tang Kristensen: Det j. Almuelev, IV. p. 29. —

³⁾ P. Tommerup: Drejø Sogn (1823) p. 56 omtaler Majgilder paa Drejø. Gaardmændene gav Ungdommen Øl, »naar de havde bygget Hyrdehus, der bestaar af opreiste Stænger, bedækkede med Tang, der aarlig oprettes ved Hoved-Græsmarken«. Her er altsaa ikke Tale om Gildeshuse, ligesom de jyske Pinseboder omvendt ikke omtales som Hyrdhuse til dagligt Brug.

uden er Gildespladserne bestandig henlagt til Udmarkerne, hvor Kreaturerne græssede. Her er saaledes kun foreløbig Tale om Hyrdernes eller Hyrdedrengenes Pinsefest¹⁾.

Vi skal nu betragte en anden Form for Gildespladser i Fri-luft, de af Diger indfattede Dansepladser. Ogsaa disse kan det være vanskeligt at tyde, naar man træffer dem ude i Terrainet, og de forveksles let med gamle Folde, ligesom man vel ogsaa

Fig. 2. Hans Smidths Maleri: Pinsefest paa Heden.

undtagelsesvis kan have benyttet en Fold til Gildeplads eller en Gildeplads til Fold.

Ligesom ovenfor skal her nævnes en Række Eksempler fra trykte Kilder:

I en Skildring af Pinsefesterne omtaler C. A. Thyregod Ungdommens Dans i det frie, saaledes eksempelvis i Avnsbjerg Skov ved Viborg, og fortæller videre, at i Jyllands skovløse Egne »opførte man en Slags Gildegaarde, ofte ude paa den vilde Hede. Dertil udsaas en passende Plads, hvor den lynggroede Overskorpe afskralledes, og saa indhegnedes den saaledes jæv-

¹⁾ Om dette i Alm. henvises til Aug. Fr. Schmidt: Hyrdedrenge og Hyrdeliv.

nede Plads med Jorddiger [recte: Tørvediger?]. I Digernes Overkant nedstak man Grene af løvrige Buske, hvis saadanne var at faa, ellers lagde man øverst paa Diget en Række Tørv med Lyngen opad. Det lusede dog altid noget. I denne indhegnede Plads, der havde Indgang fra Østen, samledes de omkringliggende Gaardes Ungdom til Dans om Eftermiddagen anden Pinsedag, og der dansede man oftest efter Sang, hvilket vel var det oprindelige, men stundom efter Violinspil. Saa hen mod Aften holdt man Hvil. Pigerne tog Plads paa en Jordbænk, der var indrettet langs det vestre Diges Inderside, hver af dem fremtog sit Madklæde og dækkede Bord paa sit Skød for sine mandlige Medtjenere eller andre Venner — — —. Efter Maaltidet toges atter fat paa Dansen, som Stundom fortsattes til den lyse Morgen. En saadan indhegnet Gildegaard kunde nyttes flere Aar i Rad; men naar Dansen havde slidt Bunden saaledes i Bakker og Hulveje, at den ikke kunde bruges længere, saa indhegnede man sig en ny ved Siden af, og saaledes kunde der fortsættes. Endnu da slige Forlystelser ikke længere er i Brug, kan man paa sine Steder i Heden finde hele Samlinger af slige smaa Indhegninger, hvis Oprindelse just ikke er indlysende for Nutidens Folk¹⁾.

H. F. Feilbergs korte Meddelelse i »Dansk Bondeliv«²⁾ synes for en Del at være afhængig af Thyregod: »Første eller anden Pinsedag efter endt Gudstjeneste har det rundt om været Skik, at gamle og unge samledes til Dans paa en Plads uden for Byen, indhegnet ved Smaadiger; naar denne i nogle Aar havde været brugt, indrettedes en ny, hvorved der efterhaanden dannedes en hel Klynge. Indgangen var altid i Øst, og Pladsen blev smykket med Blomster. Der er endnu Spor af en saadan i Østerby i Stavning Sogn« (Bølling Herred). — Begge disse Beretninger, afgivne af Mænd, der sad inde med et ganske særligt Kendskab til ældre jysk Folkeliv, synes at omtale de af Diger omgivne Dansepladser som ret almindelige.

¹⁾ Husvennen 1891—92, p. 282 f. — ²⁾ 3. Oplag (1910), I p. 309.

Ogsaa paa Sjælland har de været kendt. I sine nordsjællandske Folkelivsskildringer nævner A. Uhrskov Dansen i Skovene ved Pinse og St. Hans¹⁾ og gengiver to Beretninger om inddigede Dansepladser, nemlig i Kirkelte Hegn (Karlebo Sogn, Lyng-Kronborg Herred) og i Bidstrup Hegn (Birkerød Sogn, Lyng-Kronborg Herred). Om den første hedder det: St. Hans Aften, efter at have brændt Blus paa Bakkerne, samledes Ungdommen »i Kirkelte Hegn paa en Plads, der var indhegnet med en Jordvold. Vi dansede paa den bare Jord ved Skinnets af en Lygte. En Musikant spillede, en Kagekone solgte Kager, og der blev kogt Kaffe. Kedlen stod paa en Ildfod mellem nogle sammenbunkede Sten. Vi sad paa Jordvolden og drak Kaffen«²⁾. Meddelelsen om Bidstrup Hegn stammer fra Højskoleforstander Holger Begtrup, der er født paa Egnen 1859, og som velvilligst har givet direkte Oplysninger til Brug for denne Afhandling:

Dansepladsen i Bidstrup Hegn laa tæt inden for Skovhegnet ved Siden af Skovvejen, der fører ind fra Birkerød-Bidstrupvejen: »Det var en cirkelrund Plads, antagelig o. 25 Alen i Diameter, beliggende paa en lille Banke mellem høje Bøgetræer. Rundt om Pladsen gik der i min Barndom en lav Jordvold som en Græsbænk, omtrent $1\frac{1}{4}$ Alen bred og $\frac{3}{4}$ Alen høj. Selve Pladsen var aldeles Plan og ligesom tiltrampet uden Græs. Man sagde, at den tidligere havde tjent som Danseplads — ved Pinsetid? I min Tid blev den dog aldrig brugt, da Dansen gik paa en Estrade ved Grundlovspladsen længere inde i Skoven — — —. For faa Aar siden saa jeg endnu en omtrent 2 Alen lang Rest af Volden — —«.

Desværre giver kun en af de ovenanførte fire Beretninger om Dansepladserne Besked om Grundplanen og Størrelsen. Men der er Grund til at antage, at den overvejende Del har været

¹⁾ A. Uhrskov: Højtid p. 47 f., 143 f. og 155. — ²⁾ Smst. p. 158 (efter Indberetning i Dansk Folkemindesamling). Muligt er denne Danseplads at søge i den noget skævt firsidede Indhegning ved Skovhegnet tæt Øst for Vejen fra Kirkelte By. Indhegningen, hvis Indermaal er 7×7 m, har en 1,5 m bred Indgang, og bestaar af 0,75 m høje, jordfyldte Stendiger, hvoraf de to Sider indgaar i det i 1780'erne opsatte Skovhegn. Snarest er den bygget som Fold.

cirkelrunde ligesom Pladsen i Bidstrup Hegn, ikke mindst fordi den ældre Ringdans saavel som den senere Pardans indbød dertil. Det omgivende Dige, hvis Opgave det var dels at indhegne Pladsen, dels, eventuelt i Forbindelse med Grene, at give Læ og dels at byde Siddeplads, kan have været lige afskaaret for oven eller have haft et aftrappet Sæde i Indersiden. Naar det fra de barske, jydskke Egne berettes, at Indgangen laa imod Øst, kan det have sin naturlige Forklaring deri, at dette Verdenshjørne oftest bød Læ. — Dansepladsernes Størrelse maa selvsagt have været afhængig af Deltagernes Tal. Bidstrup-Pladsens ovenfor anslaaede Tværmaal, c. 25 Alen, maa utvivlsomt betragtes som et Maksimum. — Hvad Beliggenheden angaar, da er Beretningerne stemmende deri, at Dansepladsen lægges i Skov, Hede eller »uden for Byen«, hvilket ganske svarer til, hvad vi i Almindelighed ved om Ungdommens Færdene ved Valborg, Pinse eller St. Hans i ældre Tid.

Ud fra det her indhentede Kendskab til de inddigede Dansepladser vil det sikkert vise sig muligt at paavise bevarede Pladser, hvor den lokale Tradition om Benyttelsen er gaaet tabt. Deres Beliggenhed saavel i Midtjylland som i Nordsjælland synes at vidne om, at her ikke er Tale om et snævert begrænset Fænomen. Forfatteren mener foreløbig at have set to. Den ene, der ligger i Geels Skov (Søllerød Sogn, Sokkelunds Herred), paa Toppen af Geels Bakke, tæt Øst for Kongevejen, er et Dige af regelmæssig Cirkelform, omsluttende en jævn Plads af Terrainets Højde og af c. 8,5 m Diameter. Diget er i sin nuværende, sammensunkne Tilstand c. 3 m bredt i Bunden og c. 0,5 m højt. Mod Sydvest er det afbrudt i 2,5 m Længde. Betegnende er det, at der endnu i Mands Minde har været afholdt Skovfester tæt ved Pladsen. Som i Bidstrup Hegn har de mere moderne Skovfester, Grundlovsfester og l., overtaget en fra fjerne Tider hævdvunden Festplads.

Den anden formentlige Danseplads findes i en Dal ved Jungetgaard Skov i det nordlige Salling. (Fig. 3). Det cirkelformede Dige ligger paa en Hævning i Dalens Bund og omgiver en jævn Plads af c. 6 m Diameter, hvortil der er en 2,5 m bred

Indgang fra Nordsiden. Diget er sunket stærkt sammen og er nu c. 2 m bredt og c. 0,40 m højt¹⁾.

I Beretningerne om de digeomgivne Dansepladser savnes desværre en paalidelig Opgivelse af Betegnelsen for disse Anlæg. Kun E. A. Thyregod omtaler dem som »en Slags Gildegaard«; men man føler sig ikke overbevist om, at Thyregod

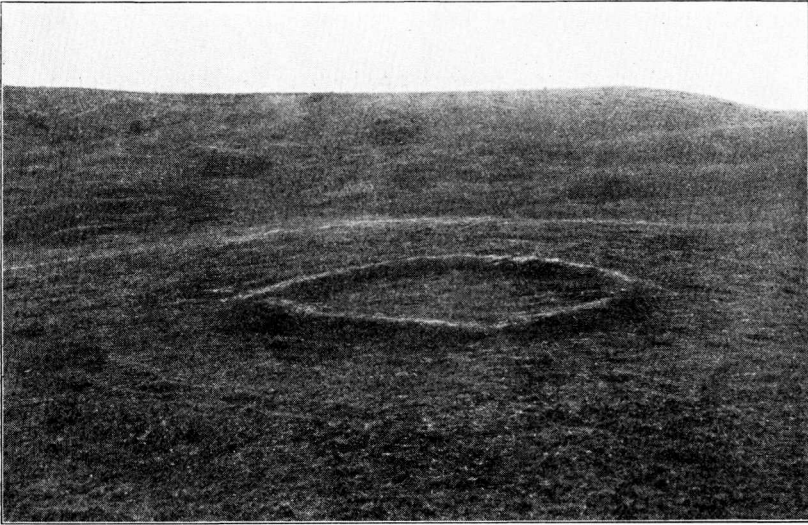

Fig. 3. Formentlig Dansering ved Jungetgaard Skov, Salling.

(Forf. fot.)

¹⁾ Et Stykke derfra findes i samme Dal en halvkredsformet Indhegning eller Fold af c. 25 m Tværmaal, omgivet af et nu 3,5 m bredt og 0,75 m højt Dige, hvis Ender slutter sig til en Bakk skrænt. Naar Forfatteren tyder Ringdiget som Danseplads, har det sin Aarsag i Digets Spinkelhed. Andre har gættet paa en Boplads fra Oltiden (Hist. Aarb. for Skive og Omegn VII (1915) p. 43), og det ses paa Stedet, at der har været foretaget arkæologisk Udgravning, formentlig uden Resultat. — Forveksling mellem Dansepladser med Dige og mindre Folde er i øvrigt nærliggende, hvorfor digeomgivne Folde skal kortelig omtales her. I Udmarkerne forekommer gamle Dige folde, hvori Kreaturerne indsattes om Natten, undertiden ogsaa i Middagstiden. Der fandtes dels større Folde til større Kreaturer (Studefolde) og disses Diger var meget ofte cirkelrunde, dels Faarefolde. To Studefolde Nordvest for Hjortlund ved Filskov (Nørvang H.) har indre Diameter af godt 20 m, medens det sammensunkne Dige nu er 3,5 m

dermed gengiver en fast Betegnelse. Vi skal nedenfor komme tilbage hertil. Af praktiske Grunde indføres her Navnet Danse-
ringe.

Sammenligner man, hvad der meddeles om Pinseboder med Beretningerne om Danseringe, ses at de førstnævnte er indrettede til at sidde i under et primitivt Festmaaltid, dog kunde man undertiden danse omkring eller ved dem, medens de sidste er Dansepladser, hvor man kunde sidde paa Diget for at spise eller hvile sig. Endvidere at de første benyttedes af Hyrder, Hyrdedrenge og andre Børn, de sidste af unge Folk, ifølge Feilberg tillige af Voksne. Dette Skæl imellem de to Gildeslag vilde uden Vanskelighed kunne trækkes stærkere op ved Fremlæggelsen af et større Kildemateriale, men det vilde føre udenfor Afhandlingens Rammer. Forskellen mellem de to Anlæg opstaar tydeligt nok derved, at Dansen ikke spillede Hovedrollen for Hyrder og Børn, medens den udvoksne Ungdom anlagde sin Festplads med Henblik paa denne.

breddet i Bunden og 1 m højt. En ligeledes rund Fold paa Lønborggaards Hede Syd for Vostrup (Nr. Horne H.) maalte indvendig 18 m. En anden ved Ilskov (Hammerum H.) 13 m indenfor det nu 3,75 m brede og 0,80 m høje Dige. I Nærheden deraf er nedpløjet to firsidede, noget større Studefolde. — Af Hensyn til de store Studedrifter sydud var store Folde undertiden lagt ved Bedestederne paa de gamle Stude- eller Okseveje. — Faarefoldene er mindre og kan være runde; firsidet Form synes dog at have været almindeligst. En rund Faarefold ved Viumgaard (Rinds S., Hammerum H.) havde 10 m indre Diam. og et nu 4 m bredt og 1 m højt Dige, en firsidet ved Kræmmermose (Skærlund S., Nørvang H.) maalte $9,5 \times 8,5$ m indvendig, og Diget var 3 m bredt og 1 m højt, en anden firsidet ved Sd. Aas (Sunds S., Hammerum H.) maalte indvendig $4,5 \times 2$ m, en tredje ved Nr. Bork Østerby (Nr. Horne H.) havde samme Maal. — Til Foldene, navnlig Faarefolde, udkrævedes en absolut tør Grund, hvorfor Bunden, især i smaa Folde, ofte er hævet ret stærkt over det omgivende Terrain og har Fald mod Indgangen. De smaa Folde kunde være forsynede med primitivt Tag og kaldtes derfor ofte Faarehuse. — Interimistiske Folde til Isolering af Kreaturer under Kvægsyge omtales ofte som afsidesliggende. — Endvidere indrettedes hist og her Læhuse, Svinestier eller Folde i Skovene til Svin, der gik paa Olden. Svinefolde var ofte brolagte. — Foruden disse i Overdrev eller Udmark beliggende Folde byggedes Folde i eller ved Byerne til optagne eller bissende Kreaturer. Ofte laa de midt i Byen.

Efter at have stiftet Bekendtskab med Pinseboder og Danse-
ringe gaar vi over til at betragte en anden Form for Gildes-
pladser i Friluft, Dansehøjene og Dansebakkerne. Det drejer
sig ikke her om kunstige Jordværker, anlagt som Festplads,
men om udvalgte Pladser, hvor en bestemt Formation er til
Stede. Dog haves der Eksempler paa, at Højenes Topflade er
omdannet for bedre at tjene Formaalet. Vi skal begynde med
disse.

Præsten E. G. Begtrup i Vistoft paa Mols meddeler i sin
haandskrevne Beskrivelse af Kalø Amt 1763 om Marken Steens-
mark (Hammelev Sogn, Randers Nørre Herred), der dengang
var bortfæstet til forskellige Folk i Grenaa og andetsteds: »Paa
denne Mark har Grenaa Indvaanere med Koner og Børn haft
for Vane aarlig paa St. Hans Dag at udfare og forlyste sig og
der paa en Høj, hvor oven paa er dannet et Bord af Jord og
der rundt omkring gjort Jordbænke, paa hvilke de under aaben
Himmel spiste og derefter endel Vogne i Tallet fare igennem
nærmeste Skove for at pryde deres Vogne med Majgrene og
grønne Løv, [saa] at Selskabet noget fra for ukyndige ser ud
som en vandrende Lystskov. Under saadan grøn Bedækning
komme de lystige tilbage til deres By«¹⁾.

En anden jysk Præst, Pastor I. C. Schousboe i Ringgive, nævner
i sin Indberetning til Nationalmuseet 1847: »Pinseberghøj, en
Høj Syd for Uhe By (Ringgive Sogn, Nørvang Herred), hvor
Ungdommen i Pintsen forsamledes til Lystighed og dansede paa
Højen, hvis Top var indkastet med et Dige, paa hvis indvendige
Side var en Jordbænk, hvor man hvilede sig. Jeg har talt med
en gammel Mand, der endnu mindes med Glæde den for 70 Aar
siden saaledes celebrede Vaarfest. Der gaves ikke andre Drikke-
varer, sagde han, end godt Øl«²⁾.

Forfatteren har for et Par Aar siden besøgt Stedet og genfundet
Højen som den ene af de saakaldte Firhøje, nu kun tre Grav-

¹⁾ Ny kgl. Saml. 4° Nr. 750, p. 126 f. Uddrag tr. i Tang Kristensen: Det j.
Almuoliv, Tillægsbd. IV, p. 18. — ²⁾ Nationalmuseets Arkiv under Ringgive Sogn,
Brev af 1/7 1847.

høje, paa Højlund Mark Syd for Uhe. Højen, der ligger paa den vestlige Del af Bakkedraget »Pinsebakkerne«, har en Diameter i Basis af 15 m og stejle Sider, som hæver sig henved 2 m over Terrainet og danner et kreds rundt Dige omkring Højens Topflade, hvis Bund ligger 1 m under Digets Overkant. Imod Vest er en godt 2 m bred Indgang gennem Diget. Højen er bevokset med høj Lyng og Digets Inderside, hvor den ovennævnte Bænk skal have været, er sunket sammen. Dansegulvet maa have haft et Tværmaal af c. 5 m. — Paa Stedet var det ikke muligt at opspore Tradition om Pinsedansen.

Om Helle- eller Hellighøj, en anseelig Gravhøj i Asdal Sogn (Vennebjerg Herred), hedder det i 1866, at her samledes man »lige til for en Snes Aar siden« hver anden Pinsedag til almindelig Folkeforlystelse¹⁾. Skikken forklares nærmere af en af Tang Kristensens Meddelere: Paa Hellehøj »blev om Natten før Pintsedag sat et Ris, de tog i Skoven. Pinsemorgen saa vi alle efter, om det var der, og blev ikke skuffede. Om Eftermiddagen samledes de unge paa den grønne Slette neden for Højen, og saa dansede de«²⁾.

Hermed bør sammenholdes, hvad Digteren B. S. Ingemann beretter om sin Fødeegn Torkildstrup paa Falster fra Aarene kort før 1800: »Bøndernes »Sommer i By Fest«, som man dengang endnu ikke ved noget filistrøst Forbud havde forstyrret, har han [o: B. S. I.] seet med stor Glæde. Dagen før Festen samledes Landsbypigerne og udsmykkede en Standart med Krands, flagrende Silketørklæder og Baand af alle Farver³⁾. De plantede den paa en grøn Høj og indviede den med en Ringdans under Sang med livlig Glæde. Med dette Vaabenbanner aabnedes Festen næste Dag, og med dette i Spidsen red de unge Karle Sommer i By. Standarten bares af den lystigste Rytter i pud-

¹⁾ Saml. til j. Hist. og Top. I, p. 148. — ²⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. IV, p. 21. Her er altsaa Tale om første, ikke anden Pinsedag. —

³⁾ Den omtalte »Standart« har været en af de Processionsstænger, der i adskillige Egne har været brugt ved Siden af det store Majtræ eller har afløst dette og som kendes under Navne som »Sommerfan«, »Midsommerspær«, »Favn« og »Blus«. Se Troels Lund: Dagl. Liv, 5 Udg., VII Bog, Fig. 179, 183 og 184.

serlig Forklædning; efter ham drog en lang Skare af unge Bønderkarle, alle til Hest, under Klarinetmusik, med friske Majløvgrene fra Gaard til Gaard i Byen og gennem alle de nærmeste Landsbyer for at indbyde Pigerne til Aftendansen. Deres Kurve fyldtes allevegne med Æg til Gildet under lystig Spøg og et kort Svingom paa Gaardspladsen, medens Smaa og Store sang Sommeribyvisen — — —. Tilforn drog man ogsaa rundt om Kirken og sang den folkelige Festsang — — —. Tilforn var det altid St. Valborgs Dag, ☉: den 1ste Maj. Vaaren med den grønne Majgren synes dengang at være kommen tidligere — — —. Udvælgelsen af en Majgreve og en Majgrevinde som Festens Konge og Dronning hørte med til Legen. Med disse Værdigheder hædredes gjerne den raskeste Bondekarl og den kjønneste Pige i Sognet¹⁾.

Fra Fyn kan bringes et Eksempel, optegnet i senere Tid af Tang Kristensen: »Et Stykke fra Skalkebjærgene ligger Tøjsehøjene (Skalkendrup By og Sogn, Vinding Herred), tre Høje, der danner en Trefod. Den midterste af dem er Bjærgfolkernes Festplads, der dansede Troidene, medens Højen stod paa fire gloende Pæle — — —. Senere i Tiden har Ungdommen fra Skalkendrup og de omliggende Byer samlet sig St. Hans Aften ved Tøjsehøjene og danset om den midterste, Troidenes Festplads, med Blus paa høje Stænger. Om det er for at efterligne, haane eller skræmme Troidene ved man nu ikke²⁾.

Beslægtet med ovenstaaende er den velkendte Beretning om den nu saakaldte Elverhøj ved Hellested (Stevns Herred), afgivet 1667 til Biskop Resen af Peder Syv, der dengang var Præst paa Stedet: »Nær uden for Helsted ses en Høj med Stene, kaldet Ildehøj, at (☉: fordi) de der uden Tvivl fordem i den Tid, som kaldes Brandolden, have opbrændt de døde af en fornemme

¹⁾ B. S. Ingemanns Levnedsbog udg. af I. Galskjøt (Kbhvn. 1862) p. 88 ff. Det er sandsynligst, at de tre næstsidste Sætninger ikke hører til I.s Erindringer, men er tilføjede som en almindelig Bemærkning ud fra hans Kendskab til Folkeskikke. — ²⁾ Tang Kristensen: Danske Sagn, I p. 285 f. Sidste Sætning viser, at Udtrykket »senere i Tiden« ikke betegner, at her er Tale om en nyere Skik.

Slægt, hvis Aske siden der er bleven nedsat, eller og at de have huldet den Plads for sit Offersted. De have endog siden i Kristendomsolden hver St. Hans Nat optændt der en Ild og dandset der omkring, enten af en ond Vedtægt efter Hedningernes Palilia, eller af en Overtro, at Marken, saa vide den af Ilden over-skinnes, skulde blive frugtbar«¹⁾.

Den næste sjællandske Dansehøj finder vi i Krageskov (Lellinge Sogn, Bjeverskov Herred), 15 Kilometer fra Hellested. Det er en Gravhøj, c. 15 m i Tværmaal og c. 1 m høj. Overdelen er paafaldende fladt udjævnet, hvilket finder sin Forklaring deri, at Højen i Mands Minde har været brugt til at danse paa²⁾. Paa hvilke Dage det skete er ikke oplyst.

Navnet Danshøj er knyttet til en Gravhøj paa den høje, nu skovløse »Skovbakke« ved Græse (Lyng-Frederiksborg Herred), hvorom for faa Aar siden er optegnet: »Hver St. Hans Aften bliver brændt Blus paa den tilbageværende Del af Højen — —. For en Snes Aar siden var der ikke Tale om at gaa fra Højen før Kl. 2—3 om Natten. Der var da ogsaa baade Spil og Dans. — — — Der er flere Kildespring ved Foden af Bakken, og det er den dejligste friske Læskedrik, man faar ved de Kildespring«³⁾.

Som Eksempel paa andre Dansehøje eller Dansebakker i Nord-sjælland kan nævnes den saakaldte Danse- eller Pinsebakke Nord for Kgs. Lyngby, en smuk, rund Høj med planeret Top paa det højtliggende Punkt i Sorgenfri Skov ved Frederiksdal-vejen⁴⁾, og formentlig ogsaa Pinsebakken ved Hellebæk, hvor Sommerfester er afholdt til nyeste Tid i Lighed med Dyrehavs-bakken ved Klampenborg⁵⁾, samt Kongebakken i Lystrup Skov, hvor omtales en moderniseret Festplads, »en flad Plads med Bænke ved Siderne. Denne Plads benyttes meget om Sommeren af Egnens Ungdom til at danse og more sig paa«⁶⁾.

¹⁾ Tang Kristensen: Danske Sagn III, p. 65. Suhms Saml. 1, 2. Palilia: romersk Palesfest med Dans om Blus. — ²⁾ Nationalmuseets Arkiv: Herredsbeskrivelse, Bjeverskov Herred. — ³⁾ A. Uhrskov: Sagn og Tro, p. 174 ff. — ⁴⁾ Betegnet som »Sorgenfri Dansebakke« 1848 (E. Bodenhoff: Hoffiv under trende Konger, p. 331). — ⁵⁾ Nær og Fjært 1875—76, p. 10 f. — ⁶⁾ A. Uhrskov: Folkesagn, p. 145.

Voldstedet »Sigersholm« i Holme Skov Syd for Holbæk kan ogsaa anføres blandt Dansehøjene, idet Egnens Ungdom i 1880erne dansede paa den lille, firsidede Borghøj, hvis ret plane Topflade maaler c. 14 × 16 m. Det foregik paa Helligaftener, især St. Bededags- og Pinseaften; man hængte Lygter i Træerne og havde en Spillemand med¹⁾.

Fra Samsø haves gode Meddelelser om Dans paa Høje eller Bakker, hvorpaa Øen er særlig rig, og H. Grüner Nielsen har i en Afhandling: *Danse på Høj*²⁾, samlet disse Meddelelser og belyst dem paa Baggrund af Dansens og Højkultens Historie i Almindelighed. Da der kan henvises til denne Afhandling, hvori Opgivelserne fra Samsø, — alle nyere Folkemindeoptegnelser — er trykt, skal Forfatteren her nøjes med at give korte Uddrag af Kilderne.

Der haves i alt fem Meddelelser fra Samsø angaaende den Skik, der kaldes »Bakkedans« eller »at danse paa Høj«, og alle samstemmer deri, at det skete ved Klinegilderne, altsaa naar unge Folk var kommen sammen i en Gaard for at hjælpe til ved den aarlige Reparation af de lerklinede Bindingsværkssvægge og efter Arbejdets Afslutning fik et lille Gilde. Fra Brundby meddeles: »Naar man var færdig, hvilket i Reglen skete hen paa Eftermiddagen, samledes man paa en Høj ved Byen for at danse. Vedkommende, to Piger og [een] Karl, der havde været sammen under Arbejdet i Gaarden, dansede da paa følgende Maade: Pigerne holdt hver med een Haand fat i et Lommetørklæde og gik derefter saa langt fra hinanden som muligt. Karlen tog med een Haand i Midten af Klædet, og saaledes dansede de i en Trekant paa Højen. Det kaldtes »at danse paa Høje«. Om Aftenen samledes de igen i Gaarden, hvor de havde klinet, for at danse efter Musik til ud paa Natten«. De øvrige Beretninger omtaler ligeledes Brugen af Klædet. Een Karl og een eller to Piger holdt ved dette, og hvor der var mange Deltagere,

¹⁾ Meddelt Forfatteren ved Voldstedets Udgravning 1922 af en gammel Mand, der havde spillet til Dansen. Voldstedet stammer fra Middelalderens mellemste Del og synes at være forladt efter en kortere Tid. — ²⁾ Danske Studier 1918, p. 119—26.

dannedes en Række, bestaaende af Led paa to eller tre Personer. En anden Meddeler i Brundby, der omtaler Klinegilde ved Opførelsen af en Gaard, fortæller, at Snedkeren ordnede Opstillingen: »Fra Klinegaarden drog man ind i Nabogaarden; her spilledes saa en Dans og man gav Konen en Svingom, hvorefter hun opvartede hele Toget med Øl og Brændevin. Fra denne Gaard drog man saa til den næste og saaledes hele Byen igennem, og alle Steder gav man Konen en Dans. Til Slut gik Toget ud paa Bakkerne i Byens Nærhed, man drog fra den ene til den anden og dansede lidt paa hver; dette kaldtes »å dans å Høwwe«. Naar saa denne Dans paa Højene var forbi, gik hele Skaren atter tilbage til Klinegaarden for at spise«. Efter en tredie Optegnelse fra samme By ordnede Toget sig til »Bakke-dansen«, naar der var spist til Middag, »og ud af Byen gik det saa i lystig Fart og op paa Bakkerne, hvor der saa dansedes til Musiken fra den ene Bakke til den anden rundt omkring paa Byens Marker. Naar saa Bakkedansen var forbi, gik Toget igen til Klinegaarden, hvor der skulde danses, saa længe de kunde ture det, og Lysten var dertil«. — Fra Langemark hedder det: »Naar alle var bleven fordelte i den Orden, gik de i en Række med Spillemanden i Spidsen op paa »Møllebakken« eller en anden høj Bakke og dansede en Dans, hvilket kaldtes at danse paa Højen. Derefter gik de omkring i alle Gaardene i Byen, og hver skulde da op i Øverstestuen og danse en Dans. Der endtes i den Gaard, hvor Gildet stod, hvor de ved Ankomsten fik Aftensmad, og derefter dansede de hele Natten til Slutning paa Gildet«. — Ifølge den sidste Meddelelse fra »Søndre Samsø«, ordnedes Toget paa Gaden, »og saa drog vi op paa en af de høje Bakker i Nærheden, der »dansede vi paa Højen«, og naar vi havde faaet en Svingom der oppe«, gik Toget tilbage til Byen for at danse i Gaardens Øverstestuer, idet man sluttede med Nadver og Dans i Klinegaarden.

Hermed er fremlagt alt, hvad Forfatteren hidtil har fundet vedrørende Dans eller Gilde paa eller ved Høje eller Bakker. Det synes imidlertid muligt at udvide Materialet ved at betragte visse Højnavne. Ovenfor er nævt Dansen paa »Danshøj« ved

Græse, og naar vi yderligere, efter at have gjort os bekendt med Højdansen i Brundby, ser, at en Bakke tæt udenfor denne By bærer Navnet »Dansebjerg«¹⁾, maa vi have Grund til at gaa ud fra, at Høje og Bakker med lignende Navn virkelig har været Dansepladser, selv om Traditionen derom er uddød, og visse navneforklarende Sagn er indsat i deres Sted.

Der kan da nævnes følgende Dans(e)høje:

Danshøj ved Nejede (Strø Herred, Sjælland)²⁾.

Dansenhøj ved Bubbegaard (Indslev Sogn, Fyn), om hvilken det i Præsteindberetning til Ole Worn 1623 hedder: »paa hvilken rundt omkring mod Toppen er en Sti, og om enten Troldfolk eller Bjærgfolk eller Papisterne paa St. Hans Nat haver gjort den Sti med deres Dans derpaa — — — ved hverken jeg eller Sognemændene vist at sige af i nogen Maade«³⁾.

Dandserhøj ved Øster Brønderslev. (Børglum Herred, Jylland)⁴⁾.

Dansenhøj ved Sulsted. (Kjær Herred, Jylland)⁵⁾.

Danshøj ved Voldsted By (Slet Herred, Jylland)⁶⁾.

Kong Dans Høj. Rindsholm (Nørlyng Herred, Jylland)⁷⁾.

Flere Danshøje i Nærheden af Dandiget (Diget i Asfærg Sogn, Nørre Hald Herred, Jylland)⁸⁾.

Danshøj ved Hørup (Tørrild Herred, Jylland)⁹⁾.

I Almindelighed forklarer man paa Egnen Højnavnet derhen, at Kong Dan er begravet i Højen, eller at Højfolk er set dan-

¹⁾ »Dansebjerg Mølle« S. for Brundby, (Vidensk. Selskabs Kort 1787). Yderligere: Tang Kristensen: Danske Sagn I, p. 200 og Ny Række I, p. 144. —

²⁾ Generalstabens Kort 1: 40,000. — ³⁾ Suhms Saml. I, I, p. 83. Thiele; Danmarks Folkesagn, II (1843), p. 217. Tang Kristensen: Danske Sagn I, p. 399. —

⁴⁾ Antiq. Annaler III, p. 322. Tang Kristensen: Danske Sagn I, p. 169. —

⁵⁾ Nationalmuseets I Afd. Arkiv: Herredsbeskrivelse, Kjær Herred. — ⁶⁾ Vidensk. Selskabs Kort 1791. Fra Himmerland og Kjær Herred IV, p. 59. — ⁷⁾ Tang Kristensen: Jydske Folkeminder IIX, p. 10. — ⁸⁾ H. Kjær: Vor Oldtids Mindesmærker, p. 177, sml. p. 126. — ⁹⁾ Nævnt 1638, (Aarb. f. n. Oldk. 1895, p. 258).

Efter at ovenstaaende var skrevet, er udkommet Gudm. Schütte: Himmerlands Hedenskab. (Fra Himmerland og Kjær Herred XVIII), hvor p. 542 f. nævnes flere andre Danshøje.

sende i eller paa Højen. Danshøj i Indslev Sogn kan have tiltrukket Sagnet om Bjærgfolks Dans paa Grund af den afslidte Sti omkring Toppen — i saa Fald har man en Parallel til Navnedannelsen Elledans eller Heksering ved de af Svampearten *Marasmius oreades* dannede, ringformede Pletter i Græsset —, og Kong Dans Navn kan være overført til Høje i Asfærgen, fordi Dandiget lokkede dertil. Men i Almindelighed turde det være berettiget at opfatte de med Dans- benævnte Høje som virkelige Dansehøje, hvor ikke Udtalen eller andet taler derimod.

I denne Forbindelse kan nævnes andre Højnavne, saaledes er S sammensætningen med Gil(d) ikke ualmindelig:

- Gillehøj. Grønnegade (Lyng-Kronborg Herred, Sjælland)¹).
 Gillesbjerg. Høsterkøb (— — —)²).
 Gildehøj. Eilskov (Skovby Herred, Fyn)³).
 Gilleshøj. Vester Hæsinge (Salling Herred, Fyn)⁴).
 Gillehøj. Gudbjerg (Gudme Herred, Fyn)⁵).
 Gilleshøj. Vester Hassing (Kjær Herred, Jylland)⁶).
 Gildhøj. Vejlbj (Randers Sønder — , —)⁷).
 Gildhøje. Hvirring (Nim — , —)⁸).
 Gilleshøj. Naur (Hjerm — , —)⁹).

Forfatteren tør ikke afgøre, hvor mange af disse Højnavne der maa udskydes som afledte af Gil (Kløft). Bogstaveringen med og uden -de eller Genitiv -s kan træffes for en og samme Høj. I adskillige Tilfælde er Sagnene om Bjærgfolkenes Gilde tiltrukket af Navnet. Vi har foran omtalt Hyrdernes Pinseboder, der i Sd. Omme benævntes »Gildhuse« (Gildeshuse), og vi skal nedenfor træffe saavel »Gildesvold« som »Gildesvold« som Betegnelse for folkelige, tildannede Festpladser under aaben Himmel.

¹) Tang Kristensen: Danske Sagn, Ny Række, I, p. 60. — ²) Thiele: Danmarks Folkesagn II, p. 213. Tang Kristensen: Danske Sagn I, p. 12. Sidstn. Sted: »Gildebjærg«. — ³) Tang Kristensen: Danske Sagn, Ny Række I, p. 12 og 155.
⁴) Smst. I, p. 60. — ⁵) Smst. I, p. 154. Fynsk Hjemstavn, 1928, p. 29. —
⁶) Tang Kristensen: Danske Sagn, Ny Række I, p. 66. — ⁷) Smst. I, p. 22 efter Præsteindberetning 1743. — ⁸) Tang Kristensen: Danske Sagn, p. 190. —
⁹) Smst. I, p. 78.

Andre Høje bærer Navne, som hentyder til Aarets Fester. Der findes Pinsehøje eller Pinsebakker, Majhøje og Paaskehøje¹⁾.

Inden vi gaar over til nærmere at undersøge, hvad der af de ovenfor anførte Kilder kan sluttes om Gilde og Dans paa Høje, skal vi aftrykke en Beretning, som i 1821 blev affattet af Sognefogden i Udlejre (Ølstykke Herred, Frederiksborg Amt): »Hvert Aar St. Mikkelsdag møder ved den store Oldstue, der ligger omtrent et Flinteskud fra Lille Møllehøj, en stor Mængde Børn fra alle nærmest liggende Byer og gaar i haard Kamp med hverandre. Først gaar tvende af de stærkeste, én af hvert Parti, i Tvekamp med hinanden og fægter med blotte Hænder, og siden forsøger det stærkeste Parti at indtage og bemestre sig Højen, og giver Sejren tilkende ved flere Hurraraab. Jeg har ved flere saadanne Lejligheder indfundet mig og været Vidne dertil. Naar Fægtingen har Ende, gaar de i Flokkevis hver til sin By«²⁾.

(Fortsættes.)

---

¹⁾ Danske Saml. 2 R., IV, p. 111. J. Knudsen: Søkortdirektør Jens Sørensen, p. 212. Joh. Meiers Specialkort over Genner By c. 1640 (Rigsarkiv). I. G. Kohl: Rejser II, p. 335. Adskillige andre kunde anføres. — ²⁾ Nationalmuseets 2. Afd. Arkiv: Ølstykke Herred. Uddrag tr. i Tang Kristensen: Det j. Almuelliv, Til lægsbd. IV, p. 30.

OVERSIGT OVER PERSONHISTORISK LITTERATUR I 1928.

MEMOIRER.

Det er en ganske overvældende Produktion af Memoirelitteratur, Aaret har bragt. Forrest i Rækken staar Professor *Harald Høffding*, der i »*Erindringer*« (Gyldendal) har givet et meget betydeligt Bidrag til dansk Aandslivs Historie i de sidste Par Menneskealdrer. En Mængde af Tidens betydelige Personer karakteriseres, mer eller mindre indgaaende; og baade her og ellers mærker man Forf.s ærlige og redelige Villie til Sandhed, et Karaktertræk, der altid har været fremherskende hos ham. Bogen er, gennem det personlige Billede, som den giver af ham selv, Vennen, Læreren, Humanisten og Tænkeren, blevet et Monument over Forf., et Monument, der længe vil bevare sin Værdi. — En anden meget betydelig Memoirebog er *H. P. Hanssens* »*Et Tilbageblik*« (Gyldendal), hvori Forf. beretter om sin Barndom og Ungdom, indtil han i 1888 gifter sig og sætter Bo i Sønderborg. Han fortæller om sin Slægt, om Hjemmet paa Nørremølle og om Naboerne, alt isprængt en Mængde Anekdoter. Videre om Ophold hos Jep Fink paa Bygebjerg, paa Hejls Friskole, senere to Gange paa Askov, om Ophold i Tyskland og senere om hans Forbindelse med A. D. Jørgensen. Mest værdifuld er vel Redegørelsen for de Grunde, der bestemte Forf. til at blive i Hjemstavnen og der virke for Danskhedens Bevarelse under Fremmedherredømmet, i Stedet for, som saa mange af hans samtidige, at udvandre, men Bogen lærer os ogsaa at forstaa Væksten i H. P. Hanssens Ungdomsaar, den aandelige Vækst, der gjorde ham moden til at paatage sig Hvervet som Danskhedens Fører gennem de mange Kampens Aar, giver Forudsætningen for at forstaa Fortsættelsen, der maa imødeses med Forventning.

Svend Leopold har fortsat sine *Erindringer* i to nye Bind, »*Erindringer fra min Ungdom*« og »*Erindringer fra min første Forfatteretid*« (Aschehoug). I det første af disse Bind omtaler han Faderens Hotel i Hovedvagtsgade, det litterære Hotel, til

hvis faste Gæster Strindberg, Herman Bang, Thomas P. Krag, Gustaf af Gejerstam og mange andre af Tidens litterære Personer hørte. Adskillige af de Billeder, som Forf. giver af disse, er særdeles veltrufne. Med meget Lune fortæller han om deres Ejendommeligheder, — ikke mindst Herman Bangs Ekscentricitet har han et aabent Øje for, — men han forstaar ogsaa at gribe i andre Streng, som naar han fortæller om Victoria Benedictions ulykkelige Liv. I »Erindringer fra min første Forfatteretid« er særlig Omtalen af Georg Brandes og af hans Forhold til denne af stor Interesse, men iøvrigt giver begge Bøger en Række meget interessante Portrætter af Folk fra Litteraturens og fra Scenens Verden, ikke altid lige harmløst givne, men næsten altid tegnede med et satirisk Lune, der heller ikke fornægter sig, naar Forf. omtaler sig selv. — Forfatteren *L. C. Nielsen* har i »*Det langsomme Træ*« (Hasselbalch) skildret Oplevelser af sit Liv, »Selvbiografi i Forbigaaende« betegner han de tretten Smaating, hvori han dels fortæller om sine Bekendtskaber med Hørup, Viggo Stuckenberg, Juani Aho, Peter Nansen o. fl., dels om Minder fra sit Liv til Søs og i »Passions-Landskaber« om sine Indtryk fra et Besøg paa Vestfrontens hærgede Valpladser. — Med Undertitlen »Over de vælske Mile« har *Johannes Jørgensen* udsendt syvende Bind af »*Mit Livs Legende*« (Gyldendal). Bogen omhandler Aarene fra 1909 til Verdenskrigens Udbrud og fortæller om hans omflakkende Liv i Europa og om Mennesker, han traf paa disse Rejser. Bogen er skrevet i en vemodig, melankolsk Tone, der paatvinger Læseren en Opfattelse af, at Bogen er ment som et Slags Skriftemaal. Det Digt, hvormed Bogen slutter, bekræfter kun denne Opfattelse. — »En kulturhistorisk Selvbiografi« kalder *Jeppe Aakjær* sine Erindringers første Del, der har Hovedtitlen »*Fra min Bittetid*« (Gyldendal), og Bogen, der omhandler Tiden omkring 1860—70, maa da ogsaa mere betragtes som en Skildring af jysk Bondeliv paa den Tid, end som et personhistorisk Værk. Ind under det sidste Begreb falder dog Fortællingen om hans Slægt og hans Forældre, og navnlig Fortællingen om disse sidste er overordentlig smuk og baaret af en varm og inderlig Kærlighed. — Den gamle Journalist, Redaktør

Viggo Cawling, har i »Efter Redaktionen Slutning« (Gyldendal) skildret Barneaarene i Lyngby, Møllers Teglværk ved Gentofte, som Faderen var Bestyrer af, sit Orlogsliv, sine Aar som Maskinlærling, som Seminarist paa Blaagaard og endelig som Journalist. Bogen slutter med Aaret 1887, og der stilles en Fortsættelse i Udsigt »ad Aare«. Maatte den ikke lade vente for længe paa sig, og maatte den blive første Del lig. Denne er skrevet med en blændende, levende journalistisk Pen, i et klart og levende Sprog. Den opruller en Mængde hastigt skiftende Billeder, er spækket med talrige, godt fortalte Anekdoter og giver en Mængde Portrætter, af hvilke Portrættet af Lyngbypræsten Peter Rørdam ikke er det mindst veltrufne. — Forstander *N. J. Nielsen-Klodskov* har med »Kærehave« III og IV fortsat sine tidligere udgivne Optegnelser. Han er i de to nye Bind naaet til Oprettelsen af Kærehave Husmandsskole ved Ringsted og fortæller om sine Kampe ved Starten, om de første Holds Indtog paa Skolen, om Livet paa denne, om hvordan Arbejdet lykkedes for ham. Fremstillingen er isprængt en Mængde Udpluk af Foredrag, Avisartikler o. m. a. baade af Forf. selv og af andre, hentet mange Steder fra. Det er en livfuld Bog, der giver gode Billeder fra det Liv, der i Aarene 1903—22 er levet paa Skolen. IV. Del er udstyret med en Mængde Illustrationer.

Laurits Tuxen. *En Malers Arbejde gennem tresindstyve Aar fortalt af ham selv* (Jespersen & Pio) er en underlig sammenflicket Bog. Den bringer nogle selvbiografiske Fragmenter, nogle Kroniker, tidligere offentliggjorte i et Dagblad, om hans Kongebilleder, nogle Dagbogsoptegnelser, Optryk af nogle Artikler og Uddrag af Breve. Det bedste i Bogen er Beretningen om Malerens Studieaar i Danmark og i Udlandet, samt Brevuddragene, der giver adskilligt til Belysning af hans Personlighed.

Den gamle Afholdsforkæmper *Claus Johannsen* har i »Erindringer fra et langt Liv« (Levin & Munksgaard), — en i det ydre ret imponerende Bog, — fortalt om sit Arbejde i Afholdssagens Tjeneste gennem ca. 40 Aar. Fremstillingen er ret langtrukken og kan ikke siges at være fri for en kedelig Tørhed, men den giver gode Bidrag til Afholdssagens Historie i Danmark og dens

Mænd. Bogen indledes med et varmtfølt Forord af Overlæge Carl Ottosen og slutter med et omfangsrigt Personregister.

Flv. Borgmester *Jacob Marstrands »Tilbageblik paa et langt Liv«* (Gyldendal) fører Læseren ind i mange Slags Forhold og i mange Lag, Haandværkerforhold, grundtvigske Kredse, politisk og kommunalpolitisk Liv. Bogen faar derved et stærkt kaleidoskopisk Præg, Billede skifter med Billede, og Sproget gør Bogen let læselig. Beretningen om Forf.s Virksomhed som Raadmand og Borgmester i de udviklingsrige første Decennier af dette Aarhundrede har stor Værdi, men ogsaa Skildringen af de Mennesker, med hvilke Forf. har staaet i Samarbejde, bl. a. den senere Overpræsident Jens Jensen, har virkelig Betydning. Desværre savner Bogen, der omhandler saa mange Personer, et Navne-register. — En anden Bog, der fører Læseren ind i kommunalpolitiske Forhold, er nu afdøde Vekselerer *A. F. Lamms »Erindringer og Tanker«* (Gyldendal), hvori Forf. underholdende fortæller om sit Livs Begivenheder. Forf. var omkring Aarhundredskiftet socialdemokratisk Borgerrepræsentant og omkr. 1910 Repræsentationens Formand, men kom siden i Karambolage med sit Parti. I Bogen gør han Rede for sin Deltagelse i det kommunalpolitiske Liv, for Bruddet med Partiet og for sit Brud med Jødedommen, omtaler ret indgaaende Efterkrigstidens Depression og meget andet.

Danmarks første kvindelige Snedkermester *Sophy A. Christensen* har under Titlen *»Jeg vilde frem«* (Hage & Clausen) fortalt om sine Ungdomsoplevelser, om Barndomshjemmet i Holbæk og i København, om sin Periode som Tjenestepige og meget andet, alt skrevet i et velgørende knapt og klart Sprog. Bogen bærer Vidnesbyrd om, hvad Villie og Dygtighed formaar at udrette.

I *»Den Gang jeg drog af Sted«* (Koppel) fortæller Operetteskuespilleren *Carl Brisson* om sit bevægede Liv, fra da han i 1893 fødtes paa Vesterbro som Søn af en Jord- og Betonarbejder og til nu, da han, efter at have beklædt forskellige Stillinger, der intet har med Kunst at gøre, — Mælkedreng, Bud o. m. a., — staar som en af Englands mest fejrede Skuespillere. Bogen er

livligt og ret morsomt skrevet og vidner om, at Forf. stadig er i Besiddelse af Københavnerdrengens gode Humør. — Den nu afdøde Komponist *Sextus Miskow* har i »*Pelikohl eller saa galt gik det*« (J. H. Schultz) fortsat de i 1926 med Bindet »*Det var den Gang*« paabegyndte Memoirer. Det er en fornøjelig Beretning om et Kunstnerliv, der ikke er levet paa de høje Tinder, men i det jævne, glade København, fra hvilket Bogen fortæller et Utal af Anekdoter. Bogen giver et godt Bidrag til Belysning af den Tids København, og de Portrætter, som den giver af forskellige Kunstnere som C. F. Aagaard, Drachmann o. fl., er slet ikke daarlige.

»*Den gamle Klokker i Farum. En Krigsveterans Erindringer*« (Hagerup) fortæller jævnt og fordringsløst om en Smaakaarsmands Oplevelser som Tjenestedreng og Karl, som Soldat i 64, som Væver og som Klokker i Farum, hvor Hustruen bidrog til Familiens Underhold ved at sy Guldhuer til Bønderkonerne. Store Begivenheder har Forf. ikke oplevet, men Fortællingen beretter kønt om et lykkeligt Familieliv i smaa Forhold og giver adskillige gode Bidrag i folkloristisk Retning. — Under Titlen »*Borger og Bonde*« (Aschehoug) har *Anders Uhrskov* som anden Del af »*Liv og Levned*« udgivet tre Selvbiografier forfattede af Sparekassedirektør Anders Christensen (En nordsjællandsk Bondes Erindringer), Gymnastiklærer B. Kjølnær og Snedkermester Martin Olsen. Mest værdifulde er vel den gamle Husarunderofficer Kjølnærs Optegnelser, der beretter om Forholdene i en beskedne Statstjenestemands Hjem for mere end et halvt Aarhundrede siden, om Forf.s Oplevelser som Handelslærling og endelig om hans Militærliv, navnlig den haarde Uddannelse paa Jægersborg, der trods alt staar for den gamle Soldat i Ungdomsmindernes straalende Skær. Kjølnærs Erindringer er kun et Uddrag af et mere omfattende Arbejde, der, at dømme efter de nu meddelte Prøver, vel fortjente at udgives i sin Helhed, i Stedet for at gemmes hen. Vi har, som Anders Uhrskov siger i Forordet, mange selvbiografiske Skildringer af Officerer, men meget faa af Underofficerer.

SAMLINGER AF BIOGRAFIER.

Arne Hall Jensen har i »*Dansk amerikanske Portrætter*« (Woel) skildret en Del Dansk-Amerikanere, baade kendte og ukendte Folk, det er gaaet godt, og Folk, det er gaaet mindre godt ovre i det store Land. Bogen er ikke betydelig, men frembyder dog adskilligt af Interesse. — I »*Vejle Amts Aarbøger*« har *Hans Kau* leveret *Bidrag til Ringive, Gadbjerg og Lindeballe Sognes Præstehistorie fra Reformationen til 1866*« og *S. P. Sørensen* meddelt Inskriptionen paa et Epitafium i Egtved Kirke med Præsterækken der i Sognet siden Reformationen. — I »*Skivebogen*« har *Chr. N. Krogh* meddelt Oplysninger om *Skeelerne* til Hegnet i Tøndering Sogn 1425—1565. At *Anders Skeel* havde »neglet« et Par Øksne, er et lidt besynderligt Udtryk i en historisk Afhandling, der iøvrigt er velskrevet. — *Th. Heltoft* og *Kr. Svane* har udgivet anden Udgave af »*Smaa Biografier fortalt for Ungdommen*« (Aschehoug), der nu foreligger trykt i ellevetusinde Eksemplarer. Bogen rummer knapt halvhundrede Biografier af danske og norske samt nogle enkelte svenske, skrevne af Mænd og Kvinder i alle Lejre, og forsynede med gode Litteraturhenvisninger til videre Studium, samt vel udførte Portrætter. — Af »*Indre Missions Arbejdere*« (Lohse) foreligger tredie Udgave, ved Indremissionær *Martin Madsen*, omfattende Bestyrelsen for Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark, Bestyrelsens Medarbejdere, Indremissionærerne, nuværende og pensionerede, Somands- og Herregaardsmissionærerne samt Skoleforstanderne. De enkelte Data er kortfattede, men formentlig tilstrækkelige for Bogens Formaal, og Bogen er forsynet med Portrætter af samtlige biograferede Personer.

BIOGRAFIER AF ENKELTE PERSONER.

Lægen, Dr. med. *Victor Lange*, der for et Par Aar siden udgav »*Fra Struenseetiden*«, har i »*Griffenfeld. Hans Stigning og Fald*« fremsat en, paa grundig og omfattende Læsning, men ikke paa selvstændige Kildestudier, bygget Fremstilling af Griffenfeld. Selv om man ikke altid kan være enig med Forf. i hans Opfat-

telse, er Læsningen af den lille Bog lønnende. — I Anledning af Hundredaarsdagen for Jules Hansens Fødsel har *Hakon Müller* udgivet et lille Skrift »*Jens Julius (Jules) Hansen. Nordslesvigs Talsmand*« (Hagerup), hvori han har samlet, hvad han har kunnet finde om Jules Hansens Virksomhed i den foreliggende Litteratur og i Pressen, suppleret med Meddelelser fra Personer, der har staaet Hansen nær, men Forf. har ikke gjort selvstændige Studier, og noget egentligt nyt bringer Bogen ikke. Den har dog sin Mission ved samlet at bringe de paa saa mange Hold spredte Oplysninger om Jules Hansens utrættelige Arbejde for Nordslesvig, og det Billede, som Bogen giver af Hansen selv, er godt truffet.

Cai M. Woel: »*Evald Tang Kristensen. En Vandrer i Danmark*« er bygget paa den gamle Folkemindeforskers egne Erindringer og udkommen paa hans 86 Aars Fødselsdag. Forf. giver nogle personlige Indtryk af E. T. K. og meddeler en Bibliografi over hans Arbejder. — *Johannes Metzlers* »*Niels Steensen*« er en lille, meget læseværdig Bog om den store Lærde, bygget paa Selvstudium af dennes Skrifter og Levned. Naturligvis lægger Forf. særlig Vægt paa Steensens religiøse Liv. — Som Nr. XVII i Serien »*Danske Mænd*« har *P. Lauritsen* udsendt en lille Biografi af »*A. D. Jørgensen*«, idet han særlig bygger sin Fremstilling paa Jørgensens egen »*Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab*«, der udkom nogle Aar efter Jørgensens Død 1897. Ret udførligt behandles den alvorlige religiøse Krise, som Jørgensen gennemgik i Begyndelsen af Tyveaarsalderen, og Forf. paaviser, at det dybeste hos Jørgensen var »det kristelige, der gennem hans Ungdoms Brydninger nedfældede sig som det grundlæggende i hans Personlighed«. Forf. skildrer derefter Jørgensens nationale Udvikling og hans Forfattervirksomhed, navnlig ud fra de 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie, som vor Tids Saxo, gør Rede for Jørgensens øvrige Virksomhed som kritisk Historieskriver og navnlig for hans Arbejde for Sønderjylland. Alt i alt en god lille Bog, der læses med Udbytte, men som hos Læseren vækker Længsel efter den udførlige Biografi af Jørgensen, der endnu ikke er skrevet.

H. L. Martensen, hans Tanker og Livssyn« (Haase) er vel strengt taget ikke noget egentligt biografisk Arbejde, men bringer dog saa meget frem til Belysning af denne fremragende Lærer og Geistlige, at det er fuldt berettiget at henlede Opmærksomheden paa Bogen i denne Oversigt. Sognepræst Joh. Fog-Petersen skriver om Martensen og det sociale Spørgsmaal, Dr. theol. Neiiendam om Martensen, Mynster og Kierkegaard, medens de øvrige Afsnit er skrevne af Udgiveren, Pastor C. I. Scharling. Man lærer adskilligt om Martensen af den lille Bog. — Forf. af »*Biskop Hans Poulsen Resen*« (Gad), Underarkivar i Rigsarkivet *Bjørn Kornerup*, har med dette store og vægtige Arbejde erhvervet den teologiske Doktorgrad, og Arbejdet har derved fra højeste autoritative Side erholdt det videnskabelige Stempel, der er fuldt ud fortjent. Bogen er betegnet som første Del og omfatter Aarene 1561—1615, og anden Del, som maa formodes at kunne ventes, vil vel altsaa beskæftige sig med Aarene 1616—38, den sidste Del af Resens Liv. Bogen har Undertitlen »Studier over Kirke- og Skolehistorie i det 16. og 17. Aarhundrede« og er naturligvis i mindre Grad en Biografi af Resen, men den bringer overordentligt meget nyt frem til Belysning af denne fremstaaende og skarpt prægede Personlighed indenfor dansk Kirke. — Som tredje Bind af »*Menighedens Mænd*« har Pastor *H. F. Petersen* i Flensborg udgivet en god lille Bog om den djærve Præst »*Claus Harms*« (Lohse), Præst i Lunden 1806—16, i Kiel 1816—49, død 1855. Forf. betegner Harms som »en af den kristne Menigheds karakterfuldeste Mænd, Kristi trofaste Stridsmand, den lutherske Kirkemand og Guds uforfærdede Præst i Tale og Skrift«. Harms var Rationalismens skarpe Modstander og gjorde sig særlig kendt ved de 95 Theser, som han fremsatte 1817. For en stor Del bygger den lille Bog paa Harms' *Lebensbeschreibung*, der udkom i 2. Oplag 1851, men Forf. har ogsaa øst af andre Kilder, bl. a. Brevstof. — I »*Peter Jørgensen. Et Ungdomsbillede*« (Joh. P. Wille, Holstebro) har *Niels Hansen* fortalt om den i 1901 afdøde Sognepræst til Vollerslev og Gjørslev Peter Jørgensen. Denne var en Fiskersøn fra Præstøegnen, født 1864, og altsaa kun 37 Aar gammel, da han døde paa Corsica, hvor han

havde søgt Helbredelse for sin Sygdom. Den lille Bog er ganske kønt fortalt, men uden større Værdi, en beskeden Mindesten paa en Grav. — Fru *Marie Kold Pedersen* har taget sig for at oversætte og udgive den af Nordmanden *Andreas Austlid* for et Par Aar siden paa norsk Landsmaal udgivne Bog om hendes Fader »*Christen Kold*« (Gyldendal). Om Kolds Virksomhed er det unødigt at tale her; hans Navn og Gerning er vel kendt. Austlids Bog gengives i en noget forkortet Skikkelse, men giver, som den foreligger, et meget godt Billede af Kolds Virksomhed. — I »*Højskoleforstander Ernst Trier*« (Aug. Bang) skildrer *Povl Hansen* den fremragende Højskolemands Æt, Barndom og første Ungdom. Medens tidligere Biografer har søgt deres Kilder andre Steder, er Forf. af denne Bog i overvejende Grad søgt til det meget store Brevstof, som han har opsporet. Trier var, som bekendt, en ganske overordentlig flittig Brevskriver, og de mange Uddrag af Breve, som Bogen bringer, giver den stærke og levende Farver. Bogen gaar kun til 1859, altsaa til Triers toogtyvende Aar, og forhaabentlig har man Lov til at glæde sig til en Fortsættelse. Holder denne, hvad Begyndelsen lover, faar vi i Povl Hansens Bøger et fremragende biografisk Værk.

I en lille Bog »*Anton Nielsen*« (Woel) har *Ejnar Skovrup* offentliggjort Anton Nielsens Novelle »*En Taarefader*« og to Digte, og desuden paa ca. 30 Sider skrevet Forfatterens Biografi, jævnt og fordringsløst, neppe udtømmende. — *H. Martensen-Larsen*: »*Breve fra Fr. Paludan-Müller til Broderen Caspar og Vennen P. E. Lind*« (Haase) slutter sig til de af samme Udgiver tidligere udsendte »*Paludan-Müller og Martensen*« 1923 og »*Den virkelige Fr. Paludan-Müller*« 1924. Som bekendt er Paludan-Müllers Breve for en meget stor Del blevet tilintetgjort af hans Hustru, der vilde, at Digteren skulde kendes af hans Værker og ønskede at have Privatmanden for sig selv. Helt er dette altsaa ikke lykkedes, naar der nu kan forelægges to Brevrækker, som Fru Charite ikke har kunnet ødelægge. Formaålet med Udgivelsen er at klarlægge Digterens religiøse og kirkelige Standpunkt, navnlig hans paastaede Sympati overfor Katholicismen. Brevene til Lind viser Digteren som »en ydmyg og beskeden Bibel-

kristen, der bygger paa Ordet i den hellige Skrift og henter Kraft derfra«. Brevene til Broderen Caspar giver derimod Besked om hans politiske Standpunkt. — Pastor *J. Kj. Carlsen* har i »*Chr. Richardt, hans Liv og Digtning*« (Gad) skildret »Bøgens Sanger«, ikke i en jævnt fremadskridende kronologisk Følge, men begyndende med Præstetiden i Vemmetofte har han leddelt Stoffet og optaget de forskellige Sider af Richardts Liv og Virke til Behandling. Forf. opnaar herved det, han tilsigter, men giver ikke noget Billede af Richardts Udvikling. Mangt og meget er godt og rigtigt set, og Forf. faar Lejlighed til at give Læseren en Mængde Prover paa Richardts Digtning. Forf. har selv tegnet kunne Vignetter til Bogen.

Henri Nathansen har i »*William Bloch*« (Nyt nordisk) givet en meget smuk Skildring af Mennesket og Kunstneren Bloch. Det Billede, man gennem Læsningen faar af den biograferede, træder godt og smukt frem, man lærer hans Aands Fornemhed og hans Trofasthed at kende, og Vurderingen af Bloch som Sceneinstruktør synes at være fuldt ud retfærdig. Nathansens Skildring bærer Vidne om en stor Beundring for Bloch, og Læseren kommer ved at fordybe sig i det lille Arbejde til at dele Forf.s Følelser. — *Rikard Magnussens* »*Landskabsmaleren Janus la Cour 1837—1909*« (Hagerup) er vel nærmest tænkt som en Bog om dennes Kunst, men adskilligt tyder paa, at Kunstnerens Person har interesseret Forf. mere end hans Kunst. Forf. giver en god, maaske noget lovlig bred, Skildring af la Cour, for en væsentlig Del bygget paa Brevstof. Portrættet, som Forf. giver, viser la Cour som en noget stejl, tungsindig og indesluttet Person. Om Forf.s Vurdering af Kunstneren skal her ikke tales. Bogen er forsynet med talrige Gengivelser af la Cours Arbejder, en Fortegnelse over disse, samt et Navneregister. — Det er et fremragende Værk, Arkitekturhistorikeren *Fr. Weilbach* har leveret i »*Architekten C. F. Harsdorff*« (Koppel), og dog vel neppe helt fyldestgørende, idet Forf., som han selv bemærker i Forordet, har lagt mere Vægt paa det almenhistoriske end paa den kunsthistoriske Side. Det skulde synes, at ogsaa denne sidste kunde have været medtaget, og det endeligt blivende Værk om

den store Arkitekt dermed være skabt. Forf. har foretaget meget grundige Arkivundersøgelser og derved, som gennem hele sin grundige Behandling af Bygninger og Tegninger faaet Lejlighed til at paavise adskillige ældre Fejl og fremdrage adskilligt nyt.

Kommandør *R. Hammer* har i »*Kaptajnløjtnant O. C. Hammer*« (Hagerup) givet en meget læseværdig Livsskildring af sin Faders ret bevægede Liv. Kaptajnløjtnant Hammer er mest kendt som den tapre Forsvarer af Vesterhavsoerne i Krigen 1864, og den Skildring, som Forf. giver af sin Faders Optræden i denne sorgelige Krig, er Bogens betydeligste Afsnit og vistnok fuldt ud fyldestgørende, bygget, som Fremstillingen er, paa Hammers egen Beretning herom og støttet paa adskillige Rapporter og Skrivelser. Ogsaa Hammers Officersliv og Koffardifart før Krigen samt om den af ham senere drevne Robbefangst og hans sidste Virksomhed som Savværksejer i Sverige skildrer Bogen udførligt. Bogen er velskrevet og læses fra først til sidst med Glæde og Udbytte. — *F. Ahlefeldt Laurvig* har fortsat sit i 1927 udgivne monumentale Værk »*Generalen. I. Barndom og Ungdom*« med et nyt Bind »*Generalen. II. Theaterlederen, Foregangsmanden, Soldaten*« (Tryde). Det er et imponerende Værk, der her er overgivet Læseverdenen, der kun kan glæde sig til Fortsættelsen. Denne vil bringe Kildehenvisninger til alle tre Bind samt Navne-register. En nærmere Omtale af Værket udsættes, indtil det foreligger afsluttet.

Som det vil erindres udgav Hans Kyrre og Vilhelm Maar for nogle Aar siden Lægen Ole Hieronymus Mynsters Breve til Kamma Rahbek. Nu har Frk. *Astrid Wentzel* i »*O. H. Mynster*« (Nyt nordisk) samlet de Oplysninger, der har kunnet fremskaffes om denne. Foruden til den trykte Litteratur har Forf. haft Adgang til Mynsters efterladte Papirer og til Sonnens Biografi af Faderen. Bogen er et godt Bidrag til dansk Aandslivs Historie i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

I »*Hans Christian Kofod, Granli*« (Aakirkeby Boghdl.) har *N. P. Jensen* givet en Leynedstegning af den bornholmske Højlyngs Beplanter, H. C. Kofod, der i Tiden fra 1863 til 1875 beplantede 75 Tdr. Land og 1886 oprettede en Landbrugsskole og

senere en Række Planteskoler paa Bornholm. Kofods Arbejde kan, omend i mindre Grad, sidestilles med Dalgas', idet hans Arbejde førte til, at der nu er 4700 Tdr. Land Kommuneskove paa Øen. — *Ingeborg Marie Sick* har i »*Pigen fra Danmark*« (Gyldendal) givet et »Rids« af Karen Jeppe, der siden 1903 har været udsendt af »De danske Armeniervenner« og i de forløbne Aar fuldstændigt har ofret sig for det armeniske Folk, der har lidt saa frygteligt under det tyrkiske Herredømme. Bogen fortæller om denne opofrende Gerning og om mange gruopvækkende Begivenheder, men først og sidst om Karen Jappes store Kærlighed til de ulykkelige Børn og Kvinder. — I »*Den store Børneven*« har *Olaf Linck* skrevet om »Julemærkets Fader«, afdøde Postmester Einar Holbøll, i Anledning af, at Julemærket i 1928 udsendtes for femogtyvende Gang. Det er lykkedes Forf. at give et smukt og vellignende Portræt af det store, kærlige Barn, som Holbøll hele sit Liv igennem var, let til Taarer og let til Smil, men ogsaa af Holbølls Værk giver Forf. en klar og fyldestgørende Skildring, af de Genvordigheder, der mange Gange mødte det, men som det lykkedes at besejre, saa at alt tilsidst lykkedes. Om Holbølls Slægt, hans Forfattervirksomhed, om den store Hyldest han, navnlig i Amerika, blev Genstand for, fortæller Forf. kønt og livligt.

Amtsaarbogernes Bidrag til Personhistorien har kun været faa i 1928. I »*Vejle Amts Aarbøger*« skriver Kæmner *I. O. Brandorff* smukke og varmt følte Mindeord over afdøde Redaktor *P. Eliasen*, og *C. V. Petersen* om Vejle-Topografen *Georg Friderich Gaarmann*, 1757—1818, væsentligst bygget paa dennes egenhændigt førte Dagbog. — *Karen Toxvård* beretter under Titlen »*Fra Glahns Præstetid i Væggerløse*« (*Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog*) personlige Barndomsminder. Glahn var Præst i Væggerløse fra 1829 til 1857. — I samme Aarbog fortæller *Helene Strange* om *Hans Rasmussen*, Gaardejer og Sognefoged i Egense, 1779—1853, fortrinsvis bygget paa Rugaards Skildring i »Fremragende danske Bønder før og nu«. — Provst *H. P. Meinertsen* beretter i »*Aarbog for historisk Samfund for Præsto Amt*« om Provst *Lars Terpæger* i Mern, 1684—1772. Forf. har til Fremstillingen benyttet en Samling Breve i Sjællands Bispearkiv.

GENEALOGIER.

H. Friis-Petersen har under Titlen »Kirurg og Parykmager i Aarhus Ole Hansen Ravn og hans Efterkommere med Udeladelse af Kvindernes Descendenter. — Familien Friis-Petersens Ahnebog« udsendt et lille Hefte, der skal danne Indledningen til et større Værk omhandlende Familier som Bagge, Friis og Stage fra Ribe, Suur fra Aalborg, Brandt, Mørke, von Netten, Panderup og Ravn fra Aarhus, Lylow fra Horsens, Fischer fra Skanderborg, Digsmed, Høysgaard og Raun fra Fyen, Giese, Lihme og Mastorph m. fl. Begyndelsen til dette omfattende Arbejde er ikke helt heldig. Navnlig nogle Bemærkninger om Navnet Ravn gennem Tiderne, lige fra Runestenene, og et Opkog af en ældre Udtalelse om, at alle Personer af Navnet Ravn skal stamme fra Ravning ved Vejle, vidner ikke til Fordel om Forf.s kritiske Sans. Man kan derimod ganske slutte sig til Forf.s Tvivl om, at det vil være muligt at udarbejde en samlet Stamtavle over Familien Ravn, idet der ganske givet findes, ikke een, men mangfoldige Slægter af dette Navn. — Realskolebestyrer *Axel Noack* i Ringe har udgivet »Stamtavle over Familien Noack. Wentzel Noacks Efterkommere«. Det lille Arbejde er bygget paa Familieoptegnelser og nogle i Familien opbevarede Dokumenter, saavidt ses kan væsentligst Skiftebreve og Testamenter. Forsøg paa at uddybe det foreliggende Materiale ved Arkivstudier er ikke gjort, og Resultatet er derfor ret magert. Navneregister mangler desuden. — Bibliotekar i Studenterforeningen, Lektor *A. Wahl*, har udgivet »Slægten Kemp. Mindebog om Stiftsprovst Axel Gudmund Kemp og Hustru Johanne Noline f. Knap«. Opstillingen af Stamtavlen er noget konstrueret og ret vanskelig at finde ud af ved første Øjekast, men er man først blevet fortrolig med den, viser det sig, at Oplysningerne gennemgaaende er ret fuldstændige og vel underbyggede. Et særligt Afsnit er viet Stiftsprovst Axel Kemp og hans Hustru samt en Redegørelse for sidstnævntes Afstamning saavel paa fædrene som paa modrene Side. — »Stamtavle over Jacob Maars og Louise Aagaards Efterslægt« ved Underarkivar *Harald Hatt* er alt i alt et godt Arbejde, men det lider af den kapitale Mangel, at der ikke er

nogen Navnefortegnelse. — Generallojtnant, Dr. phil. A. P. *Tuxens* sidste historiske Arbejde blev »*Slægten Tuxen 1550—1800*«, et lille Arbejde, der er præget af sin Forfatters bedste Egenskaber, levende Kærlighed til Slægten, af hans Forskerglæde og Evnen til at give det indvundne Stof i en let læselig og interessant Form. Bogen bringer især gode Oplysninger om Lorenz Tuxen, som han Aaret for sin Dod indgaaende behandlede i Frederiksborgs Amts Aarbog, og om Swedenborgianeren, Spionen Christian de Tuxen, Stamfaderen til den adlede Gren af Familien. — »*Levin Marcus Hartvig's Efterkommere. Stamtable over Slægten Hartvig*« (Levin & Munksgaard), udarbejdet af *Michael Hartvig*, er et meget magert Arbejde. Datoer mangler overalt, og der findes ikke et eneste Forsøg paa at stedfæste Begivenhederne. Der findes Navnefortegnelse over indgiftede, og en Liste over Trykfejl savnes heller ikke. Den sidste er ret nødvendig, idet den registrerer ikke mindre end femten Trykfejl paa ca. 50 Sider. — *F. E. Bondo: Stamtable over Slægten Bondo*, er kun for Tiden indtil o. 1800 forsynet med Stedfæstelser af Begivenheder og mangler Navneregister. — *C. A. F. Qvade: Den danske Qvade-Quaade-Qvadeslægt og lidt om Slægtens Oprindelse i Tyskland*« er et Arbejde, der øjensynligt er sat en Del ind paa for at faa saa godt som muligt, og Resultatet er blevet en baade fra Formens og Indholdets Side god Bog. De biografiske Oplysninger er dog i for ringe en Grad forsynede med Kildehenvisninger. Et godt Navneregister forefindes. — Stamtavlen i »*Fundats for Caspar Peter Bügels Familiestiftelse og Stamtable over Caspar Peter Bügels Efterkommere*« er et brugbart Arbejde, forsynet med behørig Stedfæstelser af Begivenhederne, men mangler Navneregister. — »*Moders Erindringer fortalte og nedskrevne i Vinteren 1921. Samlede af C. V. Otterstrøm*« er kønt, jævnt og fordringsløst fortalte Minder, beregnede for den snevrere Familiekreds, men har gennem de af Udgiveren udarbejdede Noter ogsaa Bud til en videre Kreds, idet de indeholder ret gode genealogiske Oplysninger om Familierne Flensborg, Schalstrup og Otterstrøm. — Til de i 1927 udgivne »*Eggertine Lehmann f. Egebeck. Livserindringer*« foreligger nu et Tillæg indeholdende Oplysninger

om Slægterne Egebeck, Hellemann og Fog samt skematiske Stam-tavler over Slægterne Egebeck og Lehmann, meget kortfattede, men dog brugbare. — »*Oplysninger om Slægten Esmann. Samlede af Luise Meier f. Esmann*« er en ret stor Bog, 173 Sider, men ret dillettantisk gjort. Der er indsamlet et meget stort Stof, men Bearbejdelsen lader meget tilbage at ønske, og Opstillingen er uheldig, planløs og uoverskuelig. Havde Forf. søgt kyndig Hjælp, kunde der være blevet en udmærket Bog ud af det store Stof. Amatøren røber sig saa at sige paa hver eneste Side. Hvad ligner det i Indholdsfortegnelsen at skrive »Amptskrifver« og »Seuren«? Navnefortegnelse mangler. — I »*Aarbøger udgivne af historisk Samfund for Aarhus Stift*« findes en af S. Leth Danielsen udarbejdet Genealogi »*En gammel Slægt fra Skibby*«, der er Aarbøgernes eneste Genealogi i 1928. Om end der fra et videnskabeligt Standpunkt kunde være adskilligt at erindre mod Stam-tavlens tekniske Enkeltheder, maa Arbejdet som Helhed anerkendes som godt. Der er sat et ikke ringe Fond af Kræfter ind paa Arkivstudier, og der er tilvejebragt mange virkelig gode Oplysninger om Slægten Leth, der føres tilbage til Begyndelsen af det 17. Aarhundrede. — »*Stamtavler over Boserup-Slægten*« udarbejdet af Aage Valentin er et overordentligt nydeligt udstyret Arbejde, forsynet med godt udførte Billeder og Kort, men desværre staar Stamtavlerne ikke paa Højde med Bogens Ydre. Indvendingerne er de sædvanlige, manglende Kildehenvisninger og Stedfæstelser samt Navneregister. — Kontorchef Louis E. Grandjean har udgivet »*Grosserer Sophus Julius Grandjean's Forfædre og Efterkommere*« og derigennem givet en Stamtavle over den Gren af Familien, hvortil han selv hører, medens en ny Stamtavle over hele Slægten foreløbig maa vente. Det foreliggende lille Arbejde mangler Navnefortegnelse, men er iøvrigt tilfredsstillende udført. — I »*Personalthistorisk Tidsskrift*« har Ingeniør Vilh. Marstrand skrevet en Genealogi over Familien Walter, Postmester C. Klitgaard om den dansk-norske Familie Hals, Kontorchef Louis E. Grandjean om Familien Schive-Deichmann, Kaptajn A. St. Castberg om Isach Wessels Born, Overretssagfører Aage Lassen Landorph om de ældre Led af Slægterne

Lerche og von Westen, og Direktør *Th. Hauch-Fausbøll* om Professor *V. Fausbølls* mødrene Slægt.

»*Danmarks Adels Aarbog*« for 1929 indeholder Stamtavler over Slægterne *Abildgaard, Ahlefeldt*, — et imponerende Arbejde, — *Danneskjold-Samsøe, Falkenskjold, Rømeling, Greverne Schulin, Stiernholm, Wonsfleth* og Friherre *Zeuthen*. Stamtavlerne er udarbejdede af dansk Genealogis Førstemand, Dr. *Louis Bobé*.

Foruden de her nævnte genealogiske Arbejder er der i Aarets Løb udkommet nogle, som det ikke har været nærværende Anmelder muligt at fremskaffe, enten fordi de er udgivne som Manuskript, og altsaa derved unddrager sig Anmeldelse, eller endnu ikke fremlaaner af Bibliotekerne. De skal derfor blot lige nævnes her. »*Til Minde om Hundredeaarsdagen for Skibsbygmester Niels Jacobsens Fødsel 1828 — 14. Marts — 1928*«, der indeholder en Oversigt over Niels Jacobsens Efterkommere. *Harald Fuglsang: Slægten Johansen fra Tandstet*. — *Ane Marie Sørensen Magelund: En Slægts Historie fra 1792 til 1928*, indeholdende Stamtavle over Efterkommere af Jens Peter Kristensen, Sindbjerglund. — *Slægten Mourier i 1928*. — *Af Slægtens Historie fortalt i korte Træk af Ole Nielsen Sundbylille 1925*. — *Bjarne Teilman: Stamtavle over Slægten Teilman(n) i Danmark og Norge*. — *Stamtavle over Efterkommere af Georg Frederik Ulrich og Anna Magdalene Herbst*. — *Familien Wencks Slægtbog*. Udarbejdet af Professor, Architekt *H. E. C. Wenck*.

H. Hjorth-Nielsen.

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENINGS REGNSKAB 1928.

I n d t æ g t.

Beholdning Januar 1929	6490,57
Kontingenter: A. Foreninger	1080,42
B. Byraad	380,00
C. Institutioner	390,00
Statstilskud	840,00
Renter	212,18
Boghandler Hagerups Afregning	156,56
Indbetalt af Sekretæren	600,00
Forskelligt	3,10
	<u>Summa Kr. .... 10152,83</u>

U d g i f t.

Sekretærens Honorar	300,00
Frimærker	45,00
Gebyrer ved Postkontoen	10,72
Bestyrelsens Rejseudgifter	275,00
Bogtrykker	1094,86
Foredrag i Sønderborg	600,00
Forfatterhonorarer	414,00
Ekspedition af »Fortid og Nutid«	115,39
Smaaudgifter (Lysbilleder, Leje af Lokaler m. m.)	64,95
Beholdning Januar 1929	7232,91
	<u>Summa Kr. .... 10152,83</u>

Sekretærens Kasse.

I n d t æ g t.

Beholdning Januar 1928	474,72
Indtægt (Abonnement)	314,82
	<u>Summa Kr. .... 789,54</u>

U d g i f t.

Indbetalt til Kassereren	600,00
Udgifter til Porto m. m.	87,90
Beholdning Januar 1929	101,64
	<u>Summa Kr. .... 789,54</u>

K ø b e n h a v n , den 27. Januar 1929.

Holger Hansen.

DANSEHØJ, PINSEBOD OG GILDESVOLD.

Af KAI ULDALL.

(Sluttet.)

FORAN i denne Afhandling omtales Pinseboder og Danseringe samt Dansehøje eller Dansebakker¹). Vi skal nu vende tilbage til de sidstnævnte og søge at skabe Oversigt over de foreliggende Beretninger derom. Det vil da straks bemærkes, at medens Meddelelserne om Pinseboder og Danseringe hver for sig nøje samstemmer med Hensyn til de to Jordværkers Art og Benyttelse, saa giver Beretningerne om Dans eller Gilde paa Høje og Bakker et saa uensartet Billede, at det er tvivlsomt, hvorvidt det vil være berettiget at indlemme dem alle under ét Begreb. Naturligt opstaar Tvivlen: Dans og anden Festudøvelse i ældre Tid fandt jo saa ofte Sted i det frie, hvorfor saa ikke nu og da tilfældigvis paa en Høj? Lad os se nærmere paa Kilderne.

Saa godt som samtlige Beretninger henlægger Besøget paa Højden til Aarsfesterne, hovedsagelig Foraarets og Højsommerens. Kun de fem fra Samsø taler om Høj- eller Bakkedans, i Forbindelse med Langdans, ved Klinegilderne. Disse Gilder var dog, ligesom de fleste lignende, der gaves som en Del af Betalingen for udført Arbejde og derfor passende kunde betegnes som Lønningsgilder, fastlagt til en bestemt Aarstid. Klining maatte saavel af praktiske Grunde (Tørringen) som af Hensyn til den Regel, at en Gaard skulde staa istandsat og net til Pinse,

---

¹) Efter at ovenstaaende var skrevet, har Forfatteren modtaget adskillige Meddelelser om Bakkedans paa Bornholm, bl. a. indenfor den lave, nu sløjfede Ringvold paa Rispebjerg. Ogsaa her tjente Volden som Siddeplads.

udføres om Foraaret. Det ligger indenfor det mulige, at de nyere Optegnelser fra Samsø omtaler en Skik, som tidligere har været et Led i Foraarets Fester, hvad enten den fra gammel Tid har hørt til Klinegilderne eller senere som løsrevet Levn er blevet knyttet til disse. For denne Antagelse taler, at en tilsvarende Langdans i det frie kendes fra Ingelstads Herred i Skaane, hvor den øvedes saavel ved Midsommergildet som ved Klinegilder. Dans paa Højder omtales dog ikke i de faa Efterretninger, som haves derom¹⁾. Saavidt Forfatteren bekendt, findes der kun et, her ikke tidligere anført, Eksempel paa Bakkedans udenfor de til bestemte Aarstider fastlagte Fester, nemlig en nyere Optegnelse fra Ry i Midtjylland: Naar Deltagerne kom fra Bordet ved Bryllup, »skulde Musikanterne rende ud af Huset, og hele Forsamlingen fulgte efter og havde i hinandens Lommetørklæder — — —. Saa skulde alle Dørene være lukkede op, og hele Forsamlingen med Musikanter i Spidsen skulde ind i hver eneste Øverstestue og danse en Rundenom, og til sidst, naar de var færdige, skulde de op paa det Bjærg her oven for, som vi kalder Skovsbjærg, og hvor Kongsgaarden har ligget²⁾. Der skulde de ogsaa danse oppe, og saa løb de ned igen og hen paa Torvet, saadan kalder vi en aaben Plads, der var lige for Kroeret og er der for Resten endnu. Der samledes de og slog Kreds om Brud og Brudgom, og da løb Bruden hen og satte en rød, strikket Lue paa Brudgommen. Saadan var det den Tid, og min Moder har sét det og fortalt os om det. Det var morsomt nok, at de, saa snart de var færdige i én Overstue, løb til den næste og bestandig holdt i hinandens Lommetørklæder«³⁾.

Grüner Nielsen har allerede i sin foran anførte Afhandling sammenstillet Ry- og Samsø-Dansene og udtalt, at disse kun ved Opholdet paa Højene adskiller sig fra den tidligere ret al-

¹⁾ Sigfrid Svensson: Kransagillet och den långa dansen, Særtr. af Skånsk bondeliv (Klippan 1924), p. 9 ff. — ²⁾ Der er utvivlsomt Tale om det ifølge kgl. Ordre af ²⁴/₁₀ 1617 nedbrudte Jagthus (Kancell. Brevb.). Saafremt Dansen foregik netop paa Bygningstomten, kan Skikken at danse dér ikke være ældre end 17de Aarhundrede. — ³⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, IV, p. 75 f.

mindelige Langdans i det frie¹). Dansen eller Løbet til Byens Gaarde og videre udover Markerne har forhen været knyttet til Bryllupper, nærmere bestemt til første Bryllupsdags Skik at danse Brud og Brudgom ud af de ugiftes og ind i de giftes Lag, saaledes som det netop skete paa Torvet i Ry (Kredsen, ny Hovedbedækning). Ud fra denne enkeltstaaende Meddelelse, der røber sig som givet paa anden Haand (»min Moder har sét det«), kan der intet sluttet. Muligt har Højbesøget i Ry været en tilfældig Skik, muligt er den fra Sommergilderne overført til Bryllupper. — Saavidt vore Kilder kaster Lys, skiller Dansen paa Samsø og i Ry sig ogsaa deri fra Højansen andetsteds, at den som nævnt kun er en Episode i Langdansen, medens denne ikke omtales i Forbindelse med de andre Dansehøje. Tilmeld er der i de fleste Beretninger fra Samsø ikke Tale om nogen bestemt Høj eller Bakke. Man kunde danse fra den ene til den anden. Den lokale Betegnelse fra Øen, »Bakkedans« eller at »danse paa Høje«, viser dog, at man har lagt særlig Vægt paa Højbesøget. De øvrige Beretninger udpeger en bestemt Danse- eller Gildeshøj. — Vi skal se, hvilke af de fra Sommerfesterne i Almindelighed kendte Træk vi kan sætte i Forbindelse med Besøget paa disse Høje.

Paa Højen paa Stensmark, paa hvis Top der var indrettet Bord og Bænke af Jord, svarende til de forud omtalte Pinseboder, holdt Købstadfolk fra Grenaa Maaltid. Derefter hentede de Maj i Skoven og kørte Sommer i By. I Torkildstrup plantedes »en Standart med Kranse, flagrende Silketørklæder og Baand af alle Farver«, altsaa en af de paa Lolland, Falster og Møn saakaldte »Sommerfaner« eller et »Midsommerspær«, paa en Høj, og man dansede derom eller derved, Dagen før man med denne Stage i Spidsen red Sommer i By. Paa Hellehøj ved Asdal plantedes Pinseaften et Ris fra Skoven. Pinsedag glædede man sig, hvis det stod der endnu, og dansede derved²).

¹) Grüner Nielsen i Danske Studier 1918, p. 119 ff. Om Langdans se samme: Vore ældste Folkedanse (D. Folkeminder Nr. 16) og J. S. Møller: Fester og Høj-tider, I, p. 158, 178 og 219 ff. — ²) Til Forstaaelse heraf tjener de forskellige Beretninger om, at Byernes Ungdom yndede at stjæle hinandens Majtræer om Natten.

Disciplene i Ribe Domscole indledede deres Sommer i By Gang 1ste Maj ved at samles »paa en Høj norden for Byen, som kaldtes Løghøj, rimeligvis østen for Forstaden ved Aaens nordlige Bred. Herfra drøge de ind i Byen, hver med en Solskærm, maaske dannet af grønne Grene, enten i Hænderne eller fastgjort paa Brystet, og med en Kost af Blomster eller Grønt i Hatten«. I Spidsen gik en Discipel af øverste Klasse, som var udvalgt til Majgreve (Lat. *floriger* = Blomsterbærer). En stor Krans paa en Stang synes oprindelig baaret af ham selv. I Slutningen af det 17de Aarhundrede bar han ifølge Mads Rostocks utrykte Beskrivelse af Ribe et Spir, besat med Blomster, medens to andre bar en stor Krans foran ham¹⁾. I disse fire Tilfælde er Mødet ved Højen første Led i Handlingen at føre Sommer i By. — Det er velkendt, at man indledede Festen ved at fare udenbys for at hente Maj. Detaljerne herved holder sig mere skjult og savnes i de kortfattede, stereotype Folke-mindeoptegnelser. Forfatteren kan derfor ikke i denne Afhandling trænge nærmere ind i Skikkene ved Sommer i By Ridtets Indledning og Majens eller Majtræets Afhentning. Blot skal mindes om, at Kejsningen af Majgreven og Udvælgelsen af Majbrude ofte fandt Sted ved denne Lejlighed²⁾. Vi kommer senere tilbage til en Undersøgelse vedrørende Majtræets Plads.

Isoleret staar en Optegnelse fra Himmerland: »De lavede Mad til dem ude i Marken paa Bavnehøjen i Rold, naar de kom tilbage fra deres Riden Sommer i By«³⁾.

Ifølge tre andre af de foran aftrykte Beretninger fra Skalkendrup paa Fyn⁴⁾, Hellested og Græse paa Sjælland, dansedes der om eller ved St. Hansblus paa Højen. At Voldborg-, Pinse- og St. Hansblus fortrinsvis om end langtfra altid henlægges til Terrainhøjninger er en velkendt Sag⁵⁾. Dansen ved eller om

¹⁾ J. Kinch: Ribe, II, p. 759, efter Terpager. — ²⁾ F. Eks. i Guds Legems Lav i Aalborg, hvor Majgreven kejsedes i »Lunden« 1560 (D. Mag. 3. R., I, p. 94).

— ³⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueiv IV, p. 21. — ⁴⁾ Efter at Afhandlingens første Afsnit var skrevet, er Forfatteren bleven opmærksom paa, at Tøjshejerne ved Skalkendrup (p. 145) andetsteds skrives Føjgsehejerne (Tang Kristensen: D. Sagn I, p. 49). — ⁵⁾ D. j. A. IV, p. 2 til 12, 28 samt Tillægsbd. IV, p. 5 ff. Ved

Blusset er nu saa godt som aflagt og findes paafaldende sjældent omtalt¹⁾, derimod nævner nyere Kilder ofte Dans indendørs efter Blusbrændingen.

De tre sidste foran gengivne Vidnesbyrd om Højdans i Forbindelse med Aarsfester fra Uhe i Jylland samt Sigersholm og Kgs. Lyngby paa Sjælland, viser blot, at der dansedes paa Højens Top i Pinsen, paa Sigersholm tillige andre Helligaftener. Pinseberghøj ved Uhe forenede Dånsehøj og Dansering, idet et Dige var lagt om Dansefeltet paa Toppen. Det samme kunde siges om den formodede Dansering paa Geels Bakkes brede Topflade. Hvorfor man dansede paa Højen, faar vi ikke at vide. At Dansen her fandt Sted, fordi man tidligere havde brændt Blus dér, er utænkeligt for Sjællands Vedkommende, da det her netop er Blusset, som er bevaret til vore Dage, medens Dansen forlængst er lagt indendørs eller aflagt. Tilmeld kendes Pinseblus ikke i det sjællandske Folkeminde. At man dansede paa den jyske Høj ved Uhe, fordi Majgrønt hentedes paa Stedet, er ligesaa utænkeligt, da Højen ligger paa Hedearealer²⁾. Et helt andet, fra vore Aarsfester kendt Træk lader sig dog tilsyneladende forene med de tre Beretninger, nemlig Skikken at sé Pinesolens Opgang fra Højdedragene. Det er dog endnu ikke udredet, hvor dybe Rødder denne Skik, som ogsaa knyttes til Paasken, og som ikke har afsat stærke Spor i vore Kilder, har i Danmark. I intet af de tre Tilfælde omtales den i Forbindelse med Højdansen Pinseaften. Ved Sigersholm gik Dansen ogsaa paa andre Aftener. Ud fra de forhaandenværende Kilder kan Pinsedansen paa Højen ikke skilles fra Pinse- eller Midsommerdansen i Dansering eller paa aaben Mark.

Resultatet af denne Gennemgang maa da blive: Dans eller Gilde paa Høj eller Bakke har i Danmark fundet Sted i en vis

---

Rørup i Nordfyn »gik de op paa de højeste Bakker for at brænde Gadeild« (p. 7). Saml. til j. Hist. og Top. III, p. 1 ff. S. Vasegaard: Fra Kleitrup Sogn p. 128. — ¹⁾ Eksempler: Løgsted ved Løgstør (D. j. A. IV, p. 26), Munkebo Bakke ved Kertemind, Fyn (C. Reimer: Nordfynsk Bondeliv, p. 441 og 699). — ²⁾ Uhe ligger ved Skellet mellem Voldborgblussenes og Pinseblussenes Omraader (Aug. Fr. Schmidt i D. Studier 1929 p. 165).

Udstrækning, fortrinsvis, maaske oprindelig udelukkende, ved Aarets Vegetationsfester. I nogle Tilfælde er det ikke Højen som saadan, der drager Dansen til, men det Baal eller den Majstang (-gren), som er anbragt paa Højen. De samme Festformer, som udfoldedes paa eller ved Højen, kendes ogsaa fra fladt Land. — Ud fra de danske Eksempler kunde man derfor være tilbøjelig til at betragte Højdansen som en Tilfældighed eller et Forhold, som hist og her er opstaaet af praktiske Grunde. Det kan siges, at en Høj eller isoleret Bakke er et passende Møde- eller Samlingssted, en vedtaget Plads, en saadan som man ofte ser Børn og Ungdom udvælge sig til Leg, at Højen byder paa fast, tør og uopdyrket Grund og kan give Læ og gode Siddepladser paa Skraaningerne. Inddrager man imidlertid udenlandsk Kildestof, vil det vise sig, at Dansebakker og -bjerger forekommer i stor Udstrækning, og at de Forsøg, der fra forskellig Side er gjort paa at føre disse Pladser tilbage til førkristne Kultsteder, ikke alle kan afvises¹⁾. I denne Afhandling, hvis Formaal det er at give en foreløbig Oversigt over danske Festpladser som jordfaste Fortidsminder, kan den nærmere Undersøgelse af det omfattende Spørgsmaal om Dansebakker i Almindelighed ikke tages op. Det skal her blot hævdes, at hvor Besøget paa Højen træffes under Former, der kan tale for Arv fra førkristen Magi eller Kult, der findes en Spaltning i forskellige Kultkriterier. De foran aftrykte, danske Eks-

¹⁾ Andrian: Höhenkultus, Wien 1891. Willibald Hentschel: Walburgen und Tanzberge, Zeitz 1922 (ukritisk). Gravhøje med affladet Top, der synes indrettet til særligt Formaal, se S. Lindqvist, i Fornvännen 1921, p. 92 ff. Nogle Eksempler paa Dansebakker i Norge og Sverige skal nævnes her. Sverige: Dansebacken i Kinneveds Sogn (Folkm. och folktankar XV, p. 21). Kalmarekulle i Hoby Sogn, Bleking (Sig. Erixon i Rig 1920, p. 33), en Kulle ved Helligkilden ved Löfmarken, Söderbärka Sogn i Dalarne, hvor der dansedes, vistnok om Baal (Fataburen 1908, p. 155 ff.). Et Sagn beretter om Drikkelag og Dans paa Hårgabärgen i Segerstad, Helsingland (Sv. landsmälen I, p. 238). Norge: De af Holmbo omtalte Danserhaug, bl. a. en stor, cirkelrund og af Grøft omgiven Høj, Bedehaug, tæt uden for Kirkegaardsporten i Hægeland i Øvre Telemark, hvorom man endnu i det 17de Aarhundrede dansede efter Gudstjeneste i Kirken og Bad i St. Olavs Helligkilde (Norsk Vidensk. Selsk. Forh. 1864, p. 95).

empler kan derfor ikke sammenstilles som en Kategori. Høj-kult og Kultudøvelse paa eller ved Høje eller Bakker kan være to forskellige Foreteelser. Hvor forsigtig man iøvrigt skal være med at drage Slutninger ud fra det begrænsede danske Kildestof, viser Beretningerne fra Ry og Sigersholm. Dansepladsen paa Slotsbakken ved Ry synes først at være bleven disponibel efter det kgl. Jagthus' Nedrivelse i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, og paa Sigersholm har man først kunnet danse, efter at Borgen i Middelalderens senere Del var jævnet med Jorden.

Jævnside med Dansen i det frie har vi Lege, og Skellet mellem dem er ikke fast. Legevolde til Leg og Dans kendes saaledes fra Sverige¹). Ret enestaaende er den foran p. 151 aftrykte Meddelelse om Landsbybørnenes Kampleg paa en Gravhøj eller Dysse ved Udlejre paa Mikkelsdag, Tidspunktet for de tidligere Skuringsgilder (Høstgilder), Skiftedag og Taljeklaringsdag. Kamplege under lignende Former forekommer derimod oftere ved Aarsfester udenfor Danmark, hyppigst i Forbindelse med Foraarets Komme²). Mikkelsdagslege, paa Fridagene ved Skifte-

¹) Rig. 1920, p. 33. Vold 3: Slette. — ²) Sartori: Sitte und Brauch III (Leipzig 1914). E. Krause: Die Trojaburgen Nordeuropas (Glogau 1893) har ukritisk indsamlet og bearbejdet et omfattende Stof vedrørende beslægtede Kamplege, som Forf. bringer i Forbindelse med de saakaldte Trøjborg, labyrinthformede Anlæg til Leg, som findes udbredt over store Dele af Europa, og hvis Alder er meget omdisputeret. Medens de labyrinthformede Trøjborg er paavist i Norge, paa Gotland, i det sydlige Sverige, i Finland og paa Island ([Norsk] Hist. Tidsskr. 5 R, IV, p. 102. O. Almgren: Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden, Nordisk familjb.: Trojaborg, Joh. Alin: Labyrinterna på Onsala-landet, i Halländsk bygdekultur 1925, Finska fornminnesföreningens tidsskr. XXXII, p. 200 f., Aarb. f. n. O. 1882, p. 57 ff.), kender Forfatteren kun ét dansk Eksempel, tilmed fra en Købstad. 1743 omtales paa Hjultorvet i Viborg, forhen St. Matthias Kirkegaard, »en remarkable Pikning (3: Brolægning) . . . som skal have præsenteret en Labyrinth eller Troiborg«. (Ursin: Viborg, p. 6). Som Navn paa snævre Lokaliteter er Trøjborg derimod ikke ualmindelig: Eksempelvis kan nævnes: Trøjborg Aas i Hagested Vang (Markbog for Gislinge Sogn), paa Sjælland, Trøjborg Tofte paa Ellerup Mark (Markbog, Gudbjerg Sogn), Trøjborg i Hesselagergaard Skov (Matrikelskort), Voldstedet Trøjborg i Gamborg (Abildgaards Notesbog, Nationalmuseets Arkiv) paa Fyn, Trøjborg, en Hævning i Porsmose i Gjerding (K. Gjerding: Hellum Herred p. 99), Trøjborg Mark

tid, var tidligere almindelige i Danmark¹). Tildannede Pladser, indrettede udelukkende til Leg og Idræt i Almindelighed eller til en bestemt Leg er hidtil ikke paavist mellem de danske Jordværker²). I Saxos Beretning om Ivar Benløs forekommer Leg og Spil paa en særlig tildannet Plads (*»theatrum«*), og man faar ikke Indtryk af, at et Anlæg af denne Art er fremmed for Saxo og hans Tid. Handlingen foregaar i Danmark, men da Saxos Kilde hér er en nu tabt, ældre Version af Ragnarsaga, taler meget for, at Billedet er norsk eller islandsk³). Fra andre Lande kendes Legebaner til Skuespil, Brydelege, Dyrekampe o. l., omgivne af Jordbænke eller Ringdiger eller indrettede paa anden Vis⁴).

Paa Bornholm omtales en Art Gildesplads i det frie af ganske særlig Betydning. Men desværre fremgaar det ikke af Meddelelsen, om der er Tale om et enestaaende eller et mere almindeligt Anlæg. En af Anonymet M. 1843 forfattet Artikel »Lævninger af Middelalderens Folkeliv paa Bornholm«⁵) behandler de derværende Sognegilder, og det hedder heri: »De bornholmske Gilder have, saavidt jeg veed, alle en lille Jordejendom. Efter Sagnet — — skulle disse Jordlodder være dem givne af Kongen til Vederlag for den Skjænk, Bønderne pleiede

---

i Aarre Sogn, Ribe Amt (Trap) i Jylland og Hovedgaarden Trøjborg i Sønderjylland. Sandsynligvis vil en Del af de mange danske Lokalteter af dette Navn kunne forklares som det vanskeligt pløjelige Areal (trøg), medens det allerede i Middelalderen kendte og gennem Folkeviserne udbragte Trojasagn, eventuelt i Forbindelse med Lege, kan have bevirket, at Almuen har knyttet Navnet til gamle Borgpladser. Endnu hyppigere forekommer Navnet Trælleborg. — ¹) H. F. Feilberg: D. Bondeliv, 3. Opl., I p. 76 f. — ²) I det mindste to større, danske Jordværker bærer Navnet »Ridebanen«, saaledes en svær Halvkredsvold ved nordre Bred af Haraldsted Sø (Haraldsted Sogn, Sjælland). Den henved 3 m høje Vold, der omspænder et Tværmaal af c. 50 m, løber ud paa lavt Land fra Brinken af højere Land og kan derfor ikke opfattes som Befæstning. Desuden et ganske lavt, cirkelrundt Dige, c. 25 m i Tværmaal, ved Øster Lyby i Salling, anlagt paa et fremspringende Hjørne af en højtliggende Mark og med stejlt Affald til en Dal udenfor Omkredsens tre Sider. Muligvis er den sidste blot en stor Studefold. — ³) Saxo, ed. Olrik og Ræder, p. 262. — ⁴) A. H. Allcroft: Earthwork of England (London 1908), p. 586 ff., 594 ff. — ⁵) Dansk Folkeblad, 8. Aarg. (1843) p. 215 f.

at faae, naar de ydede deres Afgifter til Lensmanden paa Hammershus. Paa denne Jordlod er der i endeel Sogne en lille Gaard, som kaldes Gildesboet. Jorden og Gildesboet bortforpagter Oldemanden imod visse Tønder Øl, noget Tobak, og, saavidt jeg veed, i senere Tid ogsaa noget Brændeviin, hvilket tilsammen ydes til Gildet. Forsamlingerne finde Sted ved St. Hans eller Mikkelsdagstider; bliver Øllet ikke optrukket paa den første Gildesdag, fortsættes Sammenkomsterne paa de følgende Søndage, indtil Tønderne er tomme. Man samles paa Gildesboet eller under aaben Himmel paa den dertil bestemte Plads, den saakaldte Gildesval. Som Dreng har jeg oftere besøgt Ruthskirke-Gilde. Gildesvalen er der en smuk Plads, omgivet af et meget højt og fast Steengjærde. Naar man traadte ind, saae man dengang ved den modsatte Væg et stort, rødmalet Oxehoved, hvori Øllet bevaredes, og hvorpaa var en Indskrift, som fortalte, at det var Gildet foræret af By- og Herredsfoged Hans Gad. Langs med Siderne af Pladsen stode massive, utilhugne Steenborde med Bænke af samme Stof, hvorved Bønderne sad og drak og talte sammen. Ved den øverste Bordende havde Oldemanden og de øvrige Embedsmænd Sæde. Stolbrødrene stode ved Tønden og aftappede Øllet i store Kander, hvoraf de skjænkede, ikke blot for Mændene, men ogsaa for Koner og Døttre, som havde medbragt smaa Kruse af bornholmsk Pottemagerarbejde. Om jeg ikke husker feil, blev der om Aftenen dandsat paa Gildesboet.«

De bornholmske Sognegilder foreligger ret indgaaende belyst. De danner en Fortsættelse af de middelalderlige Gilder eller Broderskaber, som især kendes fra Købstæderne, men ogsaa har eksisteret paa Landet, og de indtager en Mellemstilling imellem disse katolske Gilder og den nyere Tids Former for Landsbygilder (Bylag), som af og til indeholder Rudimenter af middelalderlig Gildesbrug. Angaaende de bornholmske Sognegilder i Almindelighed maa henvises til Otto Smiths Afhandling¹). Vi vil her indskrænke os til at omtale Gildespladsen.

¹) Otto Smith: Bornholmske Sognegilder, i Bornholmske Samlinger 1925, p. 169 ff.

Hvert Gilde, hvoraf der kunde være mere end et i de store Sogne, ejede sit Gildesbo, et Jordareal med eller uden en Bolig, der var bortfæstet imod Afgifter i Naturalier, som blev fortæret, naar Gilde holdtes. Utvivlsomt har Fæsteren af en Bolig været forpligtet til at yde Husrum til Gildets Afholdelse¹⁾. Fra andre danske Landsbygilder kender vi Gildeshuse, som efter Reformationen i flere Tilfælde er afhændede fra Gildesbrødrene. I Sydsjælland, hvor særlig mange Gilder forekommer i de bevarede Kilder, nævnes saaledes Gildeshuse i Aaderup 1509, Studby 1423, Blangsted 1563, Kalby 1560, Nyraad 1598²⁾, og i Amtsstuematriklen 1664 anføres flere Gildesstavne eller Gildeshuse i sydsjællandske Landsbyer³⁾. 1465 nævnes Gildeshuset i Vranum Syd for Viborg⁴⁾. I Skraaen for Jomfru Marie Gilde i Herslev 1515 nævnes saavel Gildesmændenes »Lavshus« som »Gildeshuset«⁵⁾. Forfatteren er tilbøjelig til at betragte en Del af de bevarede Kirkelader som Gildeshuse, nemlig de middelalderlige Lader, der har flere, oprindelige Vinduer.

De bornholmske Gilder har for en Del været afholdt i Gildeshuse eller -gaarde. Men i P. N. Skougaards: Beskrivelse over Bornholm (1804) hedder det, at Gilderne de fleste Steder holdtes under aaben Himmel. Om Knudsker Sogn meddeler han, at Gildet »eyer en Plads ved Kirken, hvilken fører Navn af Gildesvall (Gijllesvajl), paa hvilken Gildet egentlig skulde holdes og Øllet drikkes, men en Bonde dyrker denne Plads imod at overlade Selskabet Værelser i sit Korngulv og en Lo til Dandsesal«. Gennem den ovenfor aftrykte Beretning om Ruthsker faar vi nu at vide, hvorledes en saadan Gildesval kunde se ud, og der er al Grund til at tro, at de andre forud for Gildeshuses Tid har haft en lig-

¹⁾ Saaledes i Rø (Smst. p. 197). — ²⁾ S. R. D. IV, p. 347 og 385. Kancell. Brevb. 22/s 1563. Kronens Skoder I, p. 66. — ³⁾ Fortid og Nutid II, p. 12. — ⁴⁾ C. Nyrop: D. Gilde- og Lavsskraaer I, p. 218. — ⁵⁾ Smst. p. 244 f. Muligt skyldes Forskellen blot forskellige Nedskrivere. I Købstæder nævnes saavel Gildeshuse som Gildesgaarde, uden at det kan ses, om der med de sidste blot menes Gaardspladser eller bebyggede Gaarde. Ej heller fremgaar det altid af Skraaerne, om der er Tale om en Gildet tilhørende Bygning eller blot det Sted, hvor Gilderne holdes, f. Eks. hos en af Brødrene.

nende Indretning, Bord og Bænke indenfor en værnende Indhegning, der paa engang gav Læ og markerede, hvor langt Gildespladsens »Fred« strakte sig. Flyttelige Møbler hørte ikke Datiden til. Ligesom Bystævner og til Dels ogsaa Tingsteder under aaben Himmel har Gildesvalen kunnet være et jordfast Anlæg. Dens Plads synes paa Bornholm, hvor samlet Landsbybebyggelse ikke findes, fortrinsvis at have været ved Kirken. Navnet Gildesval eller Gildesvold (norsk: Gildesvold¹⁾) betegner i og for sig blot en flad Plads, Slette eller lign., ikke et Anlæg med Vold eller Dige. Man erindrer i denne Forbindelse de fra Folkeviserne velkendte Udtryk, saasom: der gaar Dans paa grønne Vold.

I Forbindelse med de bornholmske Gildespladser forekommer endvidere et andet bemærkelsesværdigt Forhold. I en Optegnelse af Poulsker Sogn Gildeskraa 1791 hedder det i § 21: »Tvende Mænd blive hvert Aar tilsagt at besé Gildesjorden, om samme med sine Réner er lovlig indhæget, samt om den paa Gildeshøjene voxende Torn er fredet og opelsket, hvilke de har at forklare, naar Lavet er begyndt.« I Fæstebrev paa Poulsker Gildesboe 1795 er anført $\frac{4}{5}$ Tønde Land Bygjord og 1 Tønde Land Havrejord samt to Gildeshøje og $\frac{1}{2}$ Læs Enges²⁾. Højene, to Gravhøje Vest for Seiersgaard, findes endnu under dette Navn. Muligt bærer Højene blot deres Navn, fordi de ligger paa Gildets Jord. Men da vi foran har omtalt andre Høje, der tjente som Gildespladser, og vi kender Begrebet Tinghøje, kan vi ikke forkaste Muligheden af, at disse Gravhøje i en fjernliggende Tid selv har tjent som Gildespladser. Foran, p. 150, er anført en Række Høje af tilsvarende Navn. — Inden de bornholmske Gildespladser forlades, skal nævnes, at de saakaldte »Tingborde« paa Bornholm næppe kan opfattes som Rester af en Gildesval som den i Ruthsker. Tingbordene omtales som større, flade Natursten, anbragt i Bænk- eller Bordhøjde ovenpaa mindre Sten, men de har ligget spredt, oftest

¹⁾ Alex. Bugge: Tingsteder, gilder og andre gl. midtpunkter i de norske bygder ([Norsk] Hist. tidskr. 5 R, IV, p. 242: Gildesvold). — ²⁾ D. Vider og Vedtægter I, p. 237 f.

mellem Røser eller Bautasten, over ret store Arealer. En Gruppe af 11 Tingborde ved Tækkerhuset Syd for Rønne strakte sig saaledes over 78 Meter i en sekstalformet Bue¹⁾.

Udenfor Bornholm findes saavidt bekendt intet direkte Vidnesbyrd om tilsvarende Frilands-Gildespladser for danske Landsbygilder. Men vi har allerede sét, at disse havde Gildeshuse. Intet er til Hinder for, at aabne Gildesvolde kan være forsvundne efter Gildernes gradvise Opløsning efter Reformationen. Vi har ogsaa sét, at Jyllands Almue benævnte primitive Gildespladser med Bænke og Borde af Jord Pinseboder eller Gildeshuse, og at Ringdiger til Dans muligt har baaret Navnet Gildesgaarde (foran p. 132 ff. og 137). Et Gildeshus behøver saaledes ikke altid at være et Hus i Ordets nuværende Betydning. Iøvrigt skal bemærkes, at et Gildeshus, der f. Eks. nævnes som bortskødet, kun behøver at være et Hus, der tilhørte Gildet (jfr. Kirkegaarde og Præstegaarde i Betydningen Kirkens eller Præstesædets Fæstegaard). I andre Tilfælde fremgaar det klart, at Gildet har Husrum dér.

Hvilken Udstrækning det middelalderlige Gildesvæsen har haft paa Landet kan ikke mere fastslaaes. Forholdsvis faa Landsbygilder findes nævnt²⁾. Meget synes at tale for, at i det mindste en Side af Gildesvæsenet, Fællesgildet eller Fællesøllet paa Aarets store Festdage, er hedensk Arv, der har haft sin Jordbund i en Landbefolkning. Vi ser ogsaa Sammenholdet ved Højtiderne leve i Landsbyerne helt op imod vor Tid. Byvedtægter og de ældre Kilder viser os Bylaget samlet om Gildesdrikken, men indenfor det Tidsrum, vor kvantitativt rigeste Kilde, Folkeminde-

---

¹⁾ E. Vedel: Bornholmske Oldtidsminder (Kbhvn. 1886), p. 50. Samme: Efterskrift (Kbhvn. 1897), p. 19 f. og 158. — ²⁾ Andre Landsbygilder end de foran nævnte fandtes i Røddinge (Møn), Uggerløse, Gjødstrup, Branderslev, Skuderløse, Ladby, Gunderslev, Hellested og det ukendte Lekkesholm (Sjælland), Rønninge, Skjellerup (Fyn) og Læsø. Som Vidnesbyrd om Gildeorganisationens almindelige Udbredelse kan man opfatte en gammel Retsformel, som i 1591 er sluppet en Skriver i Pennen. Kongen giver nogle domte Mænd paa Møn deres Mandhelg igen, saa de maa gaa og staa i Lov og Tov og søge Lav og Gildeshus med gilde Mænd og gæve. (Kancell. Brevbr. ^{26/12} 1591).

optegnelserne, belyser, er Festen gledet fra Landsbymændene, Granderne, ned til Ungdommen og for en Del atter fra denne ned til Børnenes eller Hyrdernes endnu lavere Lag. Bymændenes Pinsegilde afspejles saaledes i Børnenes og Hyrdernes beskednere Gilde i Pinseboden. Man vil ikke fejle ved at gaa ud fra, at Bymændenes Gildesvæsen, selv i de Landsbyer, hvor et egentligt Helgengilde ikke har eksisteret, har formet sig saaledes, at der

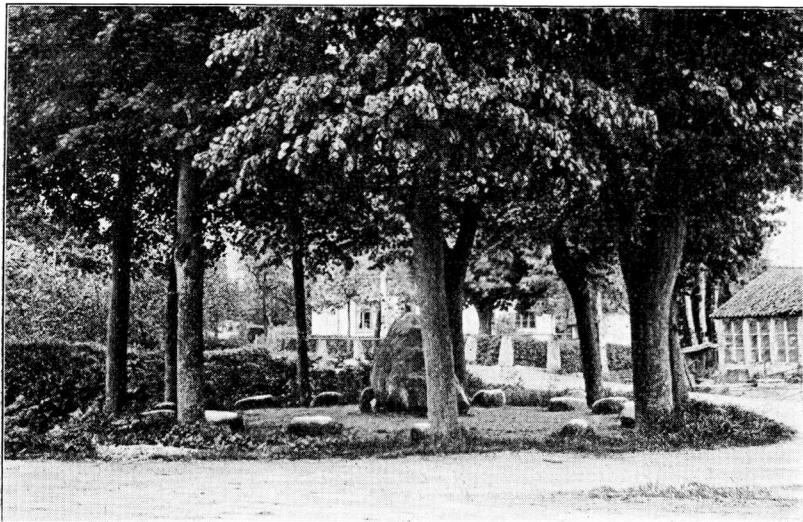

Fig. 4. Bystævnet i Aasum, Fyn. Midtstenen senere opsat. (Forf. fot.)

ligeledes var Brug for en Gildesstue eller ogsaa en Gildesplads, der som Bystævnet var indrettet under aaben Himmel. I nyere Tid hedder det ofte, at Bymændenes Gilder afholdtes i en Gaard, f. Eks. hos Oldemanden. »Gildesladen«, nævnt i Ry Byskraa (Sjælland), synes blot at være en laant Lade. I Kildebrønde nævnes Sommergilde i »Byloen«¹⁾. Før Udskiftningstiden med de forbedrede Stuehuse og Udvidelsen af det dyrkede Areal, var der trangt Husrum saavel i Boligerne som i Lo og Lade. Jo længere man kommer tilbage i Tiden, jo større Sandsynlig-

¹⁾ Tang Kristensen: Danske Sagn, I, p. 189 f. — Om fælles Gildeshuse i svenske Landsbyer, se Sig. Erixon i Rig, 1920, p. 33—46.

hed er der for, at Sommergilderne afholdtes i fri Luft. Her opstaar den Tanke: Er da ikke Bystævnet tjenligt saavel til Gildesstævne som til Raadsstævne? Selve Betegnelsen modsiger ikke Muligheden deraf og er i øvrigt meget vekslende Landet over: Bystævne, Stævnehøj, Stævnebakke, Stævneplads, Gadestævne, Gadesten, Gadekove, Videstævne, Vidested, Videpold, Videknold, Grandestævne, Grandested, Grandetræ, Grandehøj, Grandebakke, Majstene, Majbænk, Madbænk o. fl.¹⁾ Netop den sidste Betegnelse, Majbænk eller Majstene, som er meget udbredt i alt Fald paa Sjælland, vidner om, at en Aarsfest, ikke By-mændenes Forhandlingsmøde, kan give Stævnepladsen Navn. Vi kommer nedenfor tilbage til Majfesten i dens Forhold til Bystævnet, men skal først søge at finde andet Vidnesbyrd om Bystævnets Benyttelse som Gildesplads.

I Agri paa Mols har Tang Kristensen optegnet: »I hver Kirkeby paa Mols er en Gildespold. Naar der er Bryllup, samles alle, baade gamle og unge, paa Gildespolden som nysgerrige for at sé paa Brud og Brudgom. I Agri er Gildespolden henne ved Smedien«²⁾. Denne vistnok enestaaende Beretning, som Forfatteren hidtil ikke har kunnet supplere ved Efterspørgsler paa Mols, staar muligvis i Forbindelse med Skikken at danse de nygifte ud af Laget — jfr. foran p. 170 f. om Ceremonien paa Torvet i Ry —, men nogen sikker Slutning kan ikke drages deraf. En Ting staar dog fast. Man har ikke lavet en Jordforhøjning i Byer paa Mols blot for at Folk derfra skulde se paa et Brudepar eller et Brudetog. Anderledes, hvis det havde været Brudeparret, som stilledes til Skue paa Pollen³⁾. Beret-

¹⁾ Bl. a. D. Vider og Vedtægter: Sagregister. — I de middelalderlige Gildesskraaer tales ofte om at møde »til Gildestævne« (f. Eks. Nyrop l. c. I p. 12 f., D. Vider og Vedtægter: Sagregister). — ²⁾ Tang Kristensen: Det j. Almuoliv IV, p. 68 f.

— ³⁾ Fra Sverige kendes Skikken, at de nygifte fremstilles paa en »Brudesten«, hvis Plads oftest er ved Kirkegaardsportalen (Fataburen 1922, p. 9 ff.), men i Danmark kan Skikken ikke sikkert paavises. Ved adskillige sønderjyske Kirker bærer den aabne Plads foran Kirkegaardsporten Navnet »Brudepladsen«, hvilken Betegnelse hidrører fra den Tid, da man ved Bryllup trakterede Følget og andre paa denne Plads (M. Eskesen: Minder og Udsigt (Odense 1881), p. 52). Efter Reformationen bekæmpedes dette Drikkelag, som i Middelalderen havde

ningen fortier tydeligt nok Gildespoldens egentlige Formaal, som allerede Navnet i sig selv røber. Det er en Jordforhøjning, hvorpaa der holdes Gilde. Der kan ikke tvivles om, at disse Gildespolde er de gamle Bystævner. Paafaldende er det blot, at de ifølge Tang Kristensens Kilde kun fandtes i Kirkebyerne. Forklaringen ligger formentlig deri, at Meddelelsen kun har haft Brudetoget til eller fra Kirken for Øje, da han afgav sin Beretning. Saafremt Gildespolde virkelig kun fandtes i Kirkebyerne, maatte de være anlagt af Sognegilder¹).

Den enligstaaende Beretning fra Agri om Gildespolde kan naturligvis ikke tjene som Bevis for, at de danske Bystævner i Almindelighed har været brugt som Gildespladser ved Sommer-

fundet Sted i Kirken eller paa Kirkegaarden efter Kirkevielsen (Palladius Visitationssbog, udg. af Lis Jacobsen, p. 30, 57). I Danmark forekommer Stednavne som Brudehøj og Brudesten yderst almindeligt udenfor Landsbyerne. Som Eksempler kan nævnes Bryllupshøj paa St. Jærnløse Bymark, Sjælland (Markbog 1683), Brudehøj ved Asdal (Tang Kristensen: J. Folkem. 8. Saml. p. 20), Brudestenen ved Skørping (Tang Kristensen: D. Sagn III, p. 342), Brudehøj paa Skallerup Bymark, Mors (J. Saml. 4 R. I, p. 137), Brudhøj paa Bjergby Mark, Mors (Smst. p. 140), Brudehøj ved Borbjerg (Thiele: Danmarks Folkes. II, p. 218 f.) i Jylland og Brudehøj i Varnæs og Ullerup Sogn i Sønderjylland. Ligeledes findes adskillige Sammensætninger med Trævækster, f. Eks. Bryllupstorne Skifte paa Aastrup Mark, Fyn (Rasmussen Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle, p. 367) og Brudetornen paa Bredsten Mark, Jylland (Tang Kristensen: D. Sagn. VI, I, p. 221). Sagn om forsvundne eller dræbte Brude er ofte fæstnet dertil paa Grund af Navnet. En Del af disse Navne skyldes utvivlsomt Opdyrkingen (Brud), andre er opstaaet, fordi Brudfølger vane-mæssigt gjorde Holdt paa bestemte Steder for at hvile og indtage en Forfriskning (Eksempel: Tang Kristensen: Det j. Almuelliv IV, p. 69). Adskillige Hvilehøje og Hvilehøje vidner ogsaa derom. Majbrudeskikkene kan have været Aarsag til andre af disse Navne, idet Majbrudene kan være valgt paa Stedet, jfr. foran p. 172 om Høje, hvorfra Sommer i By Toget udgik. Norske Majbrudepar fremstilles paa Sten, se Rig 1921, p. 160 ff. En egen Gruppe danner »Brudetræerne« i Sønderjylland, i alt Fald paa Als, hvor en Forordning af 1737 paabød Karlene at plante 10 Ege eller 15 Bøge inden de blev viede (I. A. Dyssel: Indenl. Rejse 1763, p. 21. H. V. Clausen: Sønderjyll. (1920) p. 61. H. Ussing: Fra det gl. Als, p. 139). — ¹) I øvrigt følger Gildeskikkene ikke altid Bygrænserne. Der er adskillige Eksempler paa, at Sommer i By og Fastelavns Riddet udstrækkes til Nabobyer indenfor Sognet. Forholdet burde nærmere undersøges.

halvaarets Fester. Men at i alt Fald Majfesten med Dans og Drikkelag omkring Majtræet i det mindste i større Dele af Landet foregik paa Bystævnet og den aabne Plads deromkring, ser vi som nævnt af den til Bystævnet heftede Betegnelse, Majbænken eller Majstenen. Det er dog næppe almindelig kendt, hvorfor Majbænken bær sit Navn, og det skal derfor belyses ved en Række Eksempler:

Om Rønnebæk i Sydsjælland skrives ved Midten af forrige Aarhundrede: »Her fortælles, at i gamle Dage, da Majtræet stod i Rønnebæk By lige over for Degnens Have, og derved laa en stor Sten med en Flade ovenpaa, som kaldtes Majbænken, gik en Aften Oldemanden i Byen, Povl Andersen, op til denne Majbænk og tudede i sit Horn — —.« Videre skildres Sommer i By Ridtet. Karlene gik til deres Herskab »paa Rønnebæksholm, og dér bad de om et Majtræ, som var en ung, klein Risbøg, som de saa en af Dagene lod hente og opstille paa Majbænken, en Jordforhøjning, omsat med Sten, som stod inde i Byen et Sted paa Gaden«¹⁾. I Sandvig, ligeledes i Sydsjælland, skete Hoveritilsigelse paa Majbænken ifølge en Kilde fra 1657²⁾. Her stod, ligesom i Nabobyerne, endnu i Mands Minde et Asketræ, Majtræet med en halv Snes store Sten omkring. »Der samlede Mændene, naar Oldemanden tudede i sit Horn«³⁾. »Paa Skuderløse Gade ligger to Majsten. Dér sad Mændene forhen paa dem og drøftede Byens Sager. De sad rundt omkring paa Kanterne og havde en Ølkande staaende imellem sig i Midten af Stenene. Naar de skulde betale Mulkter, betaltes de i Form af Øl. Majgreven stod paa Majstenene og holdt sin Tale til Folket, naar der skulde rides Sommer i By, og derfra steg han til Hest«⁴⁾. I Snesere omtales »Gadestævne Stenen eller Majbænken — — —. Her samlede Bymændene, naar Byhornet lød, for at raadslaa — — —. Her stod ogsaa Byens

¹⁾ F. Carlsen: Rønnebæk Sogn, p. 32, 45, 58. Forfatterindens Beskrivelse af Majbænkens Form synes modsigende, hvilket i denne Forbindelse er uvæsentligt. Muligt er der Tale om en ældre og en yngre Form. — ²⁾ S. Kjær: Gjøngelhøvdingen Svend Povlsen og Snaphanerne, p. 110. — ³⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. I, p. 7. — ⁴⁾ Smst., Tillægsbd. IV, p. 15.

Majtræ, hvor de unge Karle og Piger Valborg Nat, 1. Maj, pyntede Majtræet med kulørte Baand og Flitterstads for derefter at danse Vaaren ind — —¹⁾. I en Skildring fra 1842 af Sommergilderne paa Heden mellem København og Roskilde berettes: »Paa Gadepladsen fandtes for det meste et Træ; var der ikke noget, flyttede man et derhen, udpyntede det med Krands og flagrende Baand, kaldte det Maitræ og opførte en stor Runddans omkring det.« Ved den senere Sommer i By Ridning slog Rytterne Kreds om Majtræet og sænkede »Blussene« (jfr. p. 144 Note 3)²⁾. Ved Siden af den paa Sjælland yderst almindelige Betegnelse Majbænk eller -sten og Majtræ for Bystævnet og dets lygivende Træ forekommer, især paa Stevns, Formen Madbænk³⁾, ligesom der af og til i vor Tid høres andre forvanskede Former, i Tjørnhoved har Forfatteren saaledes noteret »Ma'berstræet«. Paa Stevns staar som Majtræets Efterkommer en Flagstang indenfor Madbænkene.

I Ørby paa Samsø voksede indtil 1857 et »Majtræ«, en stor Ask, paa Gadejorden. »Under dette Træ laa en Del store Sten, paa hvilke Bymændene sad, naar de samledes og forhandlede —. Lignende store Sten laa i Koldby — — — og kaldtes ogsaa der Majstenene⁴⁾. I Nordby paa samme Ø staar Majtræet, et højt Mastetræ, endnu overfor Byens Gadeklokke, hvorved Mændene samledes til Stævne. Saa langt det kan spores tilbage, har det staaet paa denne Plads, er blot flyttet indenfor korte Afstande, eftersom den fælles Gadejord blev beskaaret ved Bebyggelse⁵⁾.

Paa Lolland, hvor adskillige ærværdige »Midsommertræer« endnu hæver sig over Landsbyernes Straatage, finder man Bystævnet lagt omkring Træerne som en cirkelrund Jordforhøjning, kaldet Gadekoven, hvis lodrette Side holdes oppe ved et risflettet Gærde. Som Fig. 5 afbildes Gadekoven under Midsommertræet i Thoreby, hvor »Midsommerkronen« i alt Fald endnu St. Hans Aften 1927 ophængtes i Toppen, ligesom det i Mands

¹⁾ Aarb. for Hist. Samf. for Præsto Amt, 1918, p. 50. — ²⁾ Dansk Folkeblad, 8. Aarg. (1842), p. 18 f. — ³⁾ Danske Folkemaal, 3. Aarg., p. 126 f. — ⁴⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. IV, p. 15. — ⁵⁾ Forfatterens Optegnelser paa Stedet.

Minde er sket over hele Øen¹). I Flintinge noterer Tang Kristensen: »Der er flettet et Risgærde rundt om Midsommerstræet, og dette Sted kaldes Gadekaawen. Det bliver gjort i Stand hver Midsommersaften — — —. Gaardmændene samledes ved Gadekaawen, naar de havde Møde, og der forhandlede de deres Sager — — —«²). Tøndeslagning og lignende Fastelavnsfor nøjelser fandt ogsaa Sted ved Gadekoven.

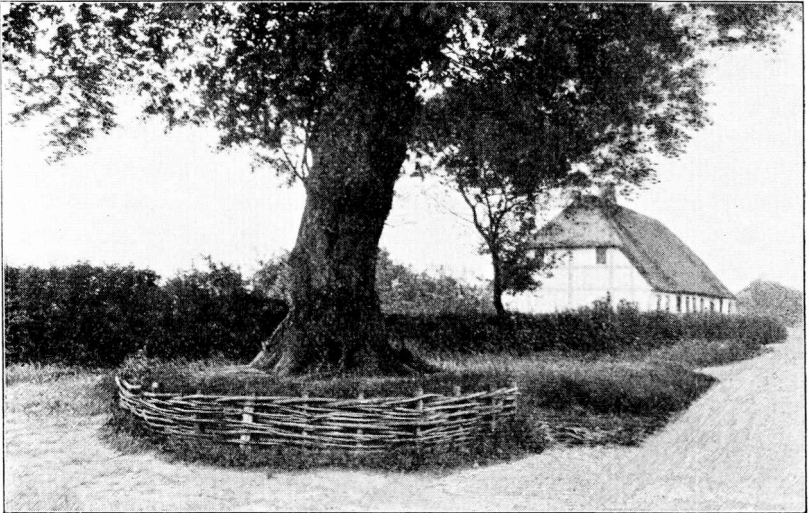

Fig. 5. Midsommertræet i Gadekoven i Thoreby, Ostlolland. (Forf. fot.)

Fra Fyn kendes Betegnelsen Majtræet for Bystævnets Træ. I Aaret 1701 stod Majtræet i Trunderup paa Stævnet, og det samme synes at have været Tilfældet i Kværndrup³). Paa Taasinge forklares Majtræet som Stævnetræet⁴). Paa en anden sydfynsk Ø, Avernakø, staar saavel i Avernakøby som Munkeby (Fig. 6), Majtræet, et Mastetræ af betydelig Højde, jordgravet midt i Stævnets cirkelrunde Stensætning, saaledes at Stævnets

¹) Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1928, p. 77. — ²) Tang Kristensen: l. c., p. 92. Om Midsommergildet og Gadekoven se T. Gravlund: Dansk Bygd II, p. 114 ff. og Loll-Falsters hist. Aarb. 1921, p. 49 ff. — ³) Svendborg Amts hist. Aarsskr. 1908, p. 113. — ⁴) C. G. Högström: Taasinge paa Niels Juels Tid, p. 110, 135.

sammenstablede Sten paa een Gang danner Siddeplads for By-
mændene og afstiver Træet. Ved Træets aarlige Nedtagelse,
TjæringogUdsmyk-
ning med grønne
KransePinselørdag,
ryddes Stenene bort
og lægges atter paa
Plads, naar Træet
er genrejst, hvor-
efter de straks tages
i Brug som Sidde-
pladser for de til-
stedeværende By-
mænd, medens dis-
se afholder et lille
Gilde med Mad og
Drikke¹). Ganske
tilsvarende er For-
holdene paa Strynø,
hvor dog Stendyn-
gen i de senere Aar
er afløst af en Kreds
af Bænke²).

Fra Nørrejyland
kender Forfatteren
intet Eksempel paa,
at Bystævnet beteg-
nes som Majbænk.
Muligt beror dette
blot paa en Tilfæl-
dighed, men saa udbredt som paa Øerne kan Betegnelsen i hvert
Fald langt fra have været paa Halvoen. Ligeledes savnes nøj-
agtige Opgivelser om de jyske Majtræers Plads. Foran p. 144

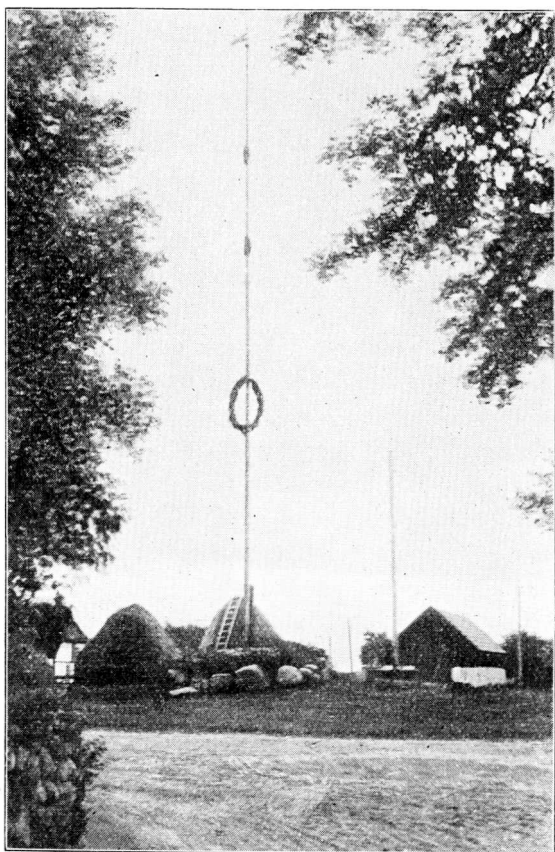

Fig. 6. Majtræet i Munkeby paa Avernakø, anbragt
i Bystævnets Sten. (Forf. fot.)

¹) Forfatterens Selvsyn. Majtræet i Munkeby er for faa Aar siden indrettet til at
vippe som en Flagstang, men staar endnu i Stenhoben. — ²) Som foregaaende.

omtales Dansen ved »et Ris« paa Hellighøj ved Asdal. Om dette er et Processionstegn eller et Majtræ er uvist. Om Landsbyen Ry, hvor man, som foran vist, tidligere dansede Brud og Brudgom ud af Laget paa Torvet, meddeler Tang Kristensen: »Om Pintsen havde de Mejjbøg paa Torvet her i Ry. Hver Pige kom med en Krands og hængte op i den. Denne Bøg var taget i Skoven og saa gravet ned der paa Pladsen. Saa fik de Gajelammene delt ud. Gadebassierne skulde bytte dem, og Gildet endte med Dands om Træet«¹⁾. Paa Torvet havde ogsaa Bystævnet sin Plads. I øvrigt ses, at af de resterende 7 i Tang Kristensen: Det jydsk Almueliv²⁾ nævnte Pladser for Majtræet, er de 5 inde i Landsbyen (4 uden nærmere Angivelse), 1 paa en Korsvej og 1 paa en Høj. I Nørrejylland synes der hovedsagelig at være Tale om indflyttede Træer, ikke om et bestemt Majtræ paa Roden, hvilket maaske er Aarsag til, at Pladsen ikke ligger saa fast som paa Øerne. Et af de ovennævnte 5 Majtræer i Byerne stod udenfor det Hus, hvor Gildet holdtes (Andst). Samme Plads har Majtræet i Mands Minde haft i Thorup og Bjærgby paa Mors. Sommer i By Rytterne samledes i denne Gaard og red, inden Udfærden begyndte, rundt om Majtræet paa Gaardspladsen³⁾. Med Hensyn til Majtræets Plads maa man imidlertid gøre sig klart, at Majtræet paa Bystævnet er Byens fælles Majtræ. Undtagelsesvis træffer vi andre, mere private Majtræer omtalt som staaende i Gaardene. Der kendes ogsaa Eksempel paa, at Folkene paa en Herregaard kan have deres eget Majtræ (Fig. 7). Et saadant Træ kan man selvsagt ikke søge paa Bystævnet. Vi vil her kun beskæftige os med det store, fælles Majtræ. — I Landsbyen Kettinge paa Als voksede tidligere et højt Træ paa Gaden, kaldet »Majtræet«.

Festen under Majtræet forløb i ældre Tid med Drikkelag og Dans. Biskop Palladius advarer mod at sværge og slaas,

¹⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, IV, p. 18. — ²⁾ Smst. p. 15, 17 ff. Til lægsbd. IV. p. 20 f. — ³⁾ Forfatterens Optegnelse paa Stedet.

slemme og demme (∴ drikke sig fuld) ved Majtræet¹⁾. 1690 omtales Dansen om Majtræet som almindelig i Danmark²⁾. I Folke-mindeoptegnelserne, der især belyser Tiden omkring og efter Aar 1800, omtales Dansen om Træet af og til, men ofte opfattes den dog blot som en Indledning til Dans indendørs³⁾. Drikke-laget under Majtræet finder endnu Sted ved de tre eneste Maj-

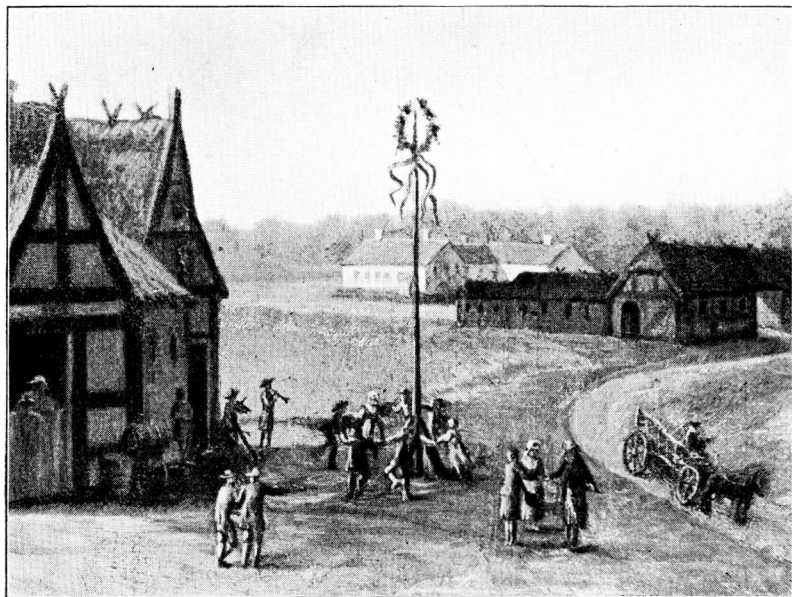

Fig. 7. Dans om Majtræet ved Herregaarden Eskjær i Salling c. 1790.
(Efter Maleri paa Christian Langes Skydeskive paa Den kgl. Skydebane,
København.)

træer, som endnu smykkes af Voksne i Danmark, nemlig i Munkeby, Avernakøby og Strynøby, men Gildet fortsættes indendørs senere paa Aftenen, og der danses ikke mere om Træet⁴⁾.

¹⁾ Palladius' Visitatsbog, udg. af Lis Jacobsen, p. 87. — ²⁾ D. Saml., 2 R., V, p. 316. — ³⁾ F. Eks. Tang Kristensen: Det j. Almueliv IV, p. 12, 15, 17 f. og Tillægsbd. IV, p. 21, 90 f. — ⁴⁾ Ved Midsommertræet i Thoreby er Dansen aflagt i Mands Minde. I Sæd ved Tønder pynter Børnene et Læsetræ, »æ Mids'mos'kvost« og danser derom (Fig. 8). Dets Plads var vist tidligere ud for Skolen. (Forfatterens Optegnelse paa Stedet).

Ligesom ved Blussene er Gildet, Legen og Dansen ved Majtræet allerede tidligt løsrevet og lagt i Hus. Utvivlsomt har det udvidede Husrum fra Udskiftningstiden og de følgende Aar og de tilkomne Murstens- og Brædegulve i Stuehusene gjort sit til, at de tidligere Friluftsfester afskaffedes eller flyttedes ind i Gaardene.

Gildet under Majtræet har altsaa fortrinsvis, i alt Fald paa Øerne, været henlagt til Landsbyernes Gadeplads med Bystævnet. Der er Grund til at antage, at ogsaa andre af Sommerhalvaarets Fester eller Gilder har fundet Sted der, og at Stævnet i fjerne Tider var Bymændenes Siddeplads saavel ved Drikkelag som ved Forhandling. Den ovenfor aftrykte Meddelelse om Øldrikningen paa Stævnet og Ølbøderne i Skuderløse synes at bygge paa Erindring om en Tid, da Bymændenes Vide- eller Mikkelsdagsgilde, hvor Taljen klaredes og Bødeøllet blev optrukket, holdtes paa Stævnet. Mindet spores ogsaa i en Optegnelse fra Holbækegnen: »I Fredskoven, Skamstrup Sogn, ligger Fire Tønder Stenen, som er et gammelt Tingsted, hvor Bønder fra flere Sogne(!) samledes for at drikke deres fire Tønder Øl, medens de redede deres Vedtægter ud«¹⁾. Som Fest- og Legeplads yder Gadeplads og Bystævne endnu Tiltrækning paa Børn og Landsbyungdom. Sommeraftener samles man til Leg paa den aabne Plads eller til Passiar paa Stævnets Siddepladser. Der tales om Gadeleg, Gadeild, Gadeblus, Gadebasse o. s. v.

Gadepladsen som Festplads og Raadsplads er ikke et specielt dansk Fænomen. Den træffes hos germanske Folk og videre omkring, kan følges saa vidt som til Indien²⁾. Fra Tyskland kendes den under Navne som Anger, Brink (Bremen, Hannover), Aue (Schlesien), Mal (Thüringen), Ti o. fl.³⁾. Man træffer hyp-

¹⁾ Thorkild Gravlund: Skelstene, p. 12. Stenen har utvivlsomt sit Navn som Størrelsesmaal, og Navnet har atter tiltrukket Beretningen om, at Øllet blev drukket dér. Til Grund ligger Forestillingen om Bymændenes Ølgilde i det frie. De fire Tønder og Beliggenheden fremkalder den fejlagtige Slutning, at mere end et Bylag har været samlet. — ²⁾ De indiske »mandu« (G. L. Gomme: The Village Community, p. 260 f.). — ³⁾ Oversigt i E. Küek und H. Sohnrey: Feste und Spiele des deutschen Landvolks. (Berlin 1911), p. 11 ff.

pigt Kirken liggende op til denne Plads. Paa ældre danske Byplaner, især Rundbyernes, fremtræder den som bekendt klart og ofte i sit ubeskaarne Omfang. Men allerede inden Udskiftningen er Udparcellering deraf paabegyndt hist og her, især foranlediget ved den stærke Fremvækst af Gadehusene. Adskillige Byplaner viser ogsaa, at Kirken er lagt herpaa.

Det er velkendt, at mange Handlinger, som nu foregaar indendørs, hos primitive Folkeslag og hos vore Fædre fandt Sted udendørs, oftest paa en udvalgt eller særlig tildannet Plads. Dette gælder især Kultudøvelse, Lege, Dans og Spil, der for en Del har været Led i Kulten eller i alt Fald magiske Handlinger, samt Ting¹⁾ og lignende Sammenkomster. Det er ogsaa kendt, at under primitive Kulturforhold er der et, ogsaa med

Fig. 8. Dans ved St. Hanstid om Midsommertræet, »æ Mids'mos'kvost«, i Landsbyen Sæd ved Tønder. (Forf. fot.)

Hensyn til Udøvelsespladsen, nærmere Sammenhæng mellem disse forskellige Handlinger. Det maa da synes, som om der i det ovenfor fremsatte kan spores en svag Afspejling af den

¹⁾ Angaaende de frit beliggende Tingsteders Form, der for en Del endnu afspejles i Bystævnet, se C. Neergaard: Thinghøje og Thingdysser, i Aarb. f. n. O. 1902, p. 292 ff. og C. (Petresch) Christensen i Saml. til j. Hist. og Top. 1916 p. 305 ff. Man har hidtil holdt sig til den af C. Testrup: Relation om Tingene, 1747, givne Beskrivelse af et dansk Tingsted. Adskillige troværdige, om end maaske skematiske Plantegninger af Tingsteder i det frie forekommer dog

fjerne Tid, da Landsbyen dannede en Enhed med Retshaandhævelse og Kultudøvelse paa den dertil udlagte, centrale Plads. Ved Siden af en saadan Central for et snævert Samfund sporer man andre Kultpladser, hellige Kilder, Søer, Sten, Høje, Grave, Træer eller Trægrupper, der maa opfattes som valgte i meget fjærn Tid, men som har vist sig i Besiddelse af saa stor Tiltrækningskraft, at hverken en mere organiseret, hedensk Kultform eller senere Kristendommen helt har formaaet at udrydde dem. Under Form af Besøg med magiske Handlinger, med eller uden Gilde, Dans eller Markedafholdelse, ved hellige Kilder, Helgengrave, Frilandskors m. m. levede de hedenske Kultvaner mangesteds videre til op imod vor egen Tid, indtil de uddøde eller moderne Sommer- og Grundlovsfester afløste dem.

Der er i denne Afhandling gjort Rede for en Del danske Fest- og Gildespladsers Form og Benyttelse. Det er formentlig tillige vist, at et Sammenhæng mellem en Del af de folkelige Festpladser og førkristne Kultpladser kan være tilstede. Dette Forhold er dog endnu kun svagt belyst. Videre Forskning er nødvendig, inden et afgørende Ord kan siges.

---

paa Planerne i Resens danske Atlas (Kgl. Bibl. Uldallske Saml. Fol. 186). Saaledes i Planerne over Svaneke (4 Sten eller Bænke i Kvadrat om en firkantet Tyvsten eller et Tingbord i Midten), Viborg (Landstingspladsen som et Kvadrat), Hobro (retvinklet Bænk med udadgaaende Kamme), Varde (aflang Bænk med udadgaaende Kamme), Lemvig (retvinklet trefløjet), Vestervig (ligeledes). I Nykøbing, Falster, ses en rund Forhøjning og et lille Hus, muligt Ting og Brønd. — Angaaende Tingsteders Form se ogsaa G. Holmgren: Ting och ring, i Rig 1929, p. 19—36.

OVERSIGT OVER TOPOGRAFISK LITTERATUR 1929.

Efter redaktionens ønske er nedenstående oversigt i år blevet noget simplificeret, idet den nu kun består af to hovedgrupper: 1) den i bogform (stor hefteform) udkomne litteratur og 2) tidsskrifters indhold af topografisk litteratur. Hver af grupperne indledes med, hvad der omhandler landet som helhed, derefter følger a) den sjællandske øgruppe (med Skåne), b) den fynske øgruppe og c) Jylland, og inden for disse undergrupper følges den fra Trap kendte topografiske inddeling.

Årets høst kan både kvantitets- og kvalitetsmæssig betegnes som god. Købstadstopografierne er færre end i de foregående år, sognetopografierne til gengæld flere! Dette sidste kan dog måske skyldes en redaktionel ordning, der giver bedre kendskab til disse sidste, der ofte udkommer på private forlag og derfor tidligere har været vanskelige at opspørge. Alligevel må man som tidligere anmode de deri interesserede læsere om at være redaktionen behjælpelig med at fremskaffe disse undertiden så vanskeligt erhvervede udgivelser, uden hvilke oversigterne ikke bliver så pålidelige, som det er ønskeligt for alle parter.

Både forlag og private har været imodekommende med at tilsende redaktionen, hvad den har ytret ønske om; men nægtes kan det jo ikke, at der inden for begge grupper findes nogle, der ganske har undladt at svare på henvendelserne. Da bøgerne først på et for sent tidspunkt er til rådighed på det kongelige bibliotek, kan det hælde, at sådanne publikationer slet ikke kommer med i oversigterne.

Medens tidsskrifternes indhold som oftest må betragtes som skitser og detailundersøgelser, der senere kan komme mere omfattende arbejder tilgode, er det i bogform udkomne for det meste fuldt færdige topografiske udgivelser, omfattende større eller mindre områder af landet. Her samler opmærksomheden sig navnlig om sognetopografierne!

De senere års købstadstopografier er kommet ind i en nogenlunde fast ramme. Der er fra flere hold skabt forbilleder, som andre har fundet det rigtigst at følge, og hvor det fremstillingsmæssige har spillet en afgørende rolle, baseret på omfattende henvisninger til trykte og utrykte kilder og undertiden med et bilagsstof, som har gengivet det vigtigste eller dårligst tilgængelige kildestof.

Sognetopografierne kan på ganske enkelte undtagelser nær karakteriseres som værende på samme stadium som købstadstopografierne for c. 50 år siden. De er for det meste skrevet af mænd på egnen med særlig interesse for disse emner, i de fleste tilfælde af lærere, der har tilbragt størsteparten af deres liv på samme egn. Disse lægmænd arbejder desværre oftest med deres stof uden at have skabt sig et kendskab til andres arbejder på disse områder, så at de har kunnet lære af såvel disses fortrin som mangler. Alt for ofte arbejder de for meget med det trykte og skrevne stof, og kun få er så meget virkelige topografer, at de udstrækker deres studier til at omfatte det vigtige arbejde »i marken«. Desuden synes de at mangle interessen for at beskrive de nuværende forhold, idet de glemmer den interesse, de selv vilde have af, at der forelå beskrivelser af deres egn, som den så ud for 50 eller 100 år siden, eller i endnu ældre tid.

Kildehenvisningerne er ofte mangelfulde eller er ganske udeladt. Selv om dette kan hævdes at være et pengespørgsmål, er dette dog så ringe, at det ingen rolle bør spille, ikke mindst når man ser teksten overfyldt med optryk af ganske ligegyldigt kildestof. Også manglende kendskab til kilderne og hvor disse bør søges, gør sig gældende i flere tilfælde, og det kan ikke noksom anbefales forfatterne at studere Nygårds: Vejledning i at drive topografiske studier (Fortid og Nutid 1927, også særtryk, der fås hos redaktionen) eller f. eks. 3. afsnit af Georg Saxild: Om arkivvæsen (Hagerup 1923).

Men bortset herfra må man glæde sig over den grøde, der er i sognetopografierne, og man forbløffes over, i hvilken grad Jylland her har taget tæten forud for de andre landsdele.

J. P. Trap: Danmark. 4. Udgave (Gad). Det er unødvendigt over for »Fortids og Nutid«s læsere at karakterisere og kommentere »Trap«. At kritisere den er ligeså umuligt på dette sted. Thi selvfølgelig kan også Trap kritiseres, hvad enkelthederne angår, og ufejlbarlig er den jo ikke; men som håndbog i vort lands topografi er den uovertruffet og er den uundværlig. Den forsker, der ikke har indledet sine topografiske studier med at »slå op i Trap«, er lige så ilde faren, som den, der springer ud fra en flyvemaskine. Der er imidlertid den trøst, at Trap ikke er til at komme udenom, så at den dumdristige nok på et eller andet tidspunkt skal nå jorden, d. v. s. falde ned i Trap.

I dette værk ligger al indledning til at kende sit land og sin egn, og fra det kan der let arbejdes videre ud til andre kilder. Kun een kritik skal i denne sammenhæng fremføres: med hvor

megen glæde man end kan hilse fremkomsten af sognekortene, er de i den foreliggende form ikke så lidt af en fejltagelse og bør ændre udseende i næste udgave. Alene en farvet grænselinie vilde hjælpe betydeligt, men vil måske fordyre dem for meget. — Medens det ni bind store værk ellers danner en enhed, er »De sønderjyske landsdele« udsendt i særudgave, men forøvrigt kan alle bind og amter købes særskilt. Det sønderjyske bind er redigeret af H. V. Clausen og M. Mackeprang, medens den øvrige del af værket oprindeligt redigeredes af afdøde H. Weitemeyer og senere af Gunnar Knudsen.

B. Erichsen og A. Krarup: Dansk historisk Bibliografi (Gad). Når »Trap« er blevet rådspurgt, vender den topografiske forsker sig ganske naturligt til »Erichsen og Krarup«. Også dette Værk i 3 bind foreligger for 1929 i en samlet udgivelse. Efter at 1. bind (tidshistorie, indre historie m. m.) og 3. bind (personalhistorie), der udkom henholdsvis 1921 og 1917, var blevet udsolgt, er der nu fremstillet et optryk deraf i fotozinktryk, saa at værket atter foreligger i sin helhed. Det må understreges, at udgivelsen ikke er fort videre end efter den oprindelige plan, der standsede med året 1912, og at man ved den benyttede reproduktionsteknik kun i ringe grad har kunnet foretage tilføjelser og rettelser. For historisk litteratur indtil 1912 er værket jo imidlertid af overordentlig betydning for enhver gren af forskningen. Der er måske grund til at gøre opmærksom på, at topografen ikke kan nøjes med 2. bind, der omfatter landets topografi, ordnet efter bogstav (altså et andet princip end det, der er anvendt i Heilskovs: Dansk provinstopografi), men at han også må benytte 1. bind. Et par praktiske eksempler! Henry Petersen: »Kong Svens Grav og Capel paa Grathe Hede« skal søges i tidshistorien i afsnittet Borgerkrigen 1146—57, og »Gammeltorvs Brolægning 1559« under Frederik II. Også udkæmpede slag skal søges i tidshistorien. »Kongelunden« og »Fasaneriet paa Amager« søges i afsnittet Jagt o. s. v.

A. J. Råvad: Borgmesterbogen. (Udg. af Architekten, Akademisk Arkitektforening). Bogens titel dækker ikke over indholdet, men det vilde sikkert være umuligt at finde en, der kunde det. Om noget er topografi, er det dette arbejde — måske ikke det, vi i almindeligste forstand forstår derved, men snarere en topografiens filosofi, som ingen topografisk interesseret vil fornægte. Dens forfatter er forlængst passeret støvets år, men hans arbejde er så rigt på ideer og nye synspunkter, der ofte er frem-

sat på en så fanden-i-voldsk måde, at man synes, at en ung Hedspore må være dets ophavsmand.

At anmelde bogen i korte træk er umuligt. Efter første gennemlæsning er man simpelthen overvældet, og når man anden gang giver sig i lag med den, er man afvekslende begejstret og harmdirrende. Den opflammer, og den ægger til modsigelse. Som diskussionsstof i en forsamling af topografer er den uanvendelig. Den vilde simpelt hen sprænge forsamlingen i stumper og stykker!

Set i store træk er den en behandling af dansk købstadsanlæg, hvor den søger at knytte fortid, nutid og fremtid sammen. Men den er hundrede andre ting! Med vågen kritik fejer forfatteren adskillige ældre dogmer af vejen. »Man har skelnet mellem strandkøbinger og akselkøbinger, men dette skel er overfladisk og uden bund i virkeligheden«, siger han. Hans synspunkter er ganske frugtbare, når han hævder, at alle købinger og bopladser stod i forbindelse med stranden. Har han ikke også ret, når han bebrejder arkæologerne, at de i for høj grad vil gøre de fremdragne genstande til mål for undersøgelserne, medens de bør bruges til at klarlægge de sociale og biologiske forhold? Og giver han ikke mange topografers endnu vage drømme ord, når han knæsætter »markedsdriften« og derefter hævder »spredningsnødvendigheden«?

Man må opgive ethvert forsøg på at give et samlet billede af, hvad forfatteren yder i denne bog, og nøjes med at understrege, at han selv kaldér den en »emneskrå«. Der er virkelig emner at hente heri, og den være hermed anbefalet som en af de morsomste bøger, der endnu er skrevet herhjemme på disse områder. Så må iøvrigt hver især, om han vil rose eller forkætre den. Der er stof nok i den til begge dele. — Men læs den!

Palle Rosenkrantz: Taarne og Tinder (Hasselbalch). Bogen har undertitlen: Danmarks lovfredede Herregårde, men den er uhyre vanskeligt at anmelde »topografisk«. Dens indhold er nemlig en blanding af topografi, stilhistorie, propaganda og polemik, som i forfatterens livlige penneføring dårligt lader sig rede fra hinanden. Som redaktør af »Danske Herregårde« har Palle Rosenkrantz fået et godt overblik over vore herregårdes historie og tilstand, og det er ikke utænkeligt, at topografisk interesserede netop vil have glæde af de hovedlinier, som bogen optrækker, ligesom bogen giver en god introduktion til det store herregårdsværk, hvorfra de fortrinlige illustrationer er hentet. Udmærket er også fortegnelsen over landets lovfredede herre-

gårde, som i sammentrængt form giver en del nyttige oplysninger.

Vilh. Lorentzen: De danske Augustinerklostres Bygningshistorie (Gad). Med 9. bind af de danske klostres bygningshistorie er dr. Lorentzen nået til augustinerne og gennemgår klostrene i Vestervig, Viborg (Marieklostret og nonneklostret), Asmild, Grinderslev, Tvilum, Eskildsø, Æbelholt og Dalby (i Skåne). I opsætningen og den gode underbygning af kilder ligner den sine forgængere og rummer topografiske skildringer af høj rang, idet den ikke holder sig snævert til det rent bygningshistoriske. Sammen med de øvrige bind giver den et udmærket billede af dansk klosterkultur i middelalderen.

William Norvin: Københavns Universitet i Middelalderen (Gad). I 450-året for universitetets grundlæggelse har professor Norvin påtaget sig at skrive dets ældste historie. Det er for vore hjemlige forhold et grundlæggende værk af stor betydning for forståelsen af de tanker, der lå til grund for oprettelsen af et dansk universitet, og af de tanker, der ledede det i det første halve århundrede af dets tilværelse. Opgaven må løses — og er løst — i både filologisk og historisk retning og i streng videnskabelig form. Det er ikke allemands-læsning, men enhver akademiker vil vide at søge dertil for at uddybe forståelsen af den ærværdige læreanstalts grundprincipper, fra hvilken rod den er vokset op til sin nuværende skikkelse. Af emner uden for det rent undervisningsmæssige indeholder afsnit II (organisation) et kapitel om universitetets ejendomme og økonomi.

Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie (Gad). Af dette arbejde er, under redaktion af dr. Bjørn Kornerup, udkommet første halvbind. Opgaven er ikke at skrive domkirkens detaljerede historie, men med de medarbejdere, der er sikret til dens løsning, vil der blive skabt et værk, som vil opfylde de strengeste krav, som kan stilles til et arbejde af denne art.

Magister Chr. Axel Jensen har skrevet det bygningshistoriske afsnit, det, der i første række vil interessere topograferne. Han indleder med at understrege, at den nu stående kirke er den fjerde eller femte på samme plads, og derefter meddeler han det lidet, man har kunnet fremdrage om de ældste bygninger. Til den gotiske kirkes bygningshistorie gjordes der for få år siden interessante fund af korpartiet og trods sin kortfattedhed supplerer magister Jensens bidrag på flere punkter Vilh. Lorentzens bog om samme emne. Efter dette følger de både indre og ydre ændringer, som kirken blev undergivet, over billedstormen

ved reformationens indførelse, branden 1728, bombardementet 1807 til C. F. Hansens kirkebygning.

I næste afsnit tager Th. Oppermann sig af kirkens inventar, idet han i en — i henhold til værkets plan — lidt knap form giver en skildring af Thorvaldsens udsmykning af kirkerummet og portalen. Endelig bringer dette binds sidste og fyldigste afsnit en udsigt over kirken som institution af dr. Kornerup, som underbygger C. A. Jensens afsnit ved så at sige at placere kirken i byen. De vigtigste og nyeste forskningsresultater i Københavns topografi er her anvendt med skønsomhed. Meddelelserne om kirkens gods i den middelalderlige hovedstad er af stor interesse.

Fr. Weilbach: Garnisons Kirke. Dens Opførelse og ældste Historie. (Tryde). Man kan næsten sige, at denne forfatters speciale er fremdragningen af planer, som hidtil enten ikke har været kendt eller i hvert fald ikke tidligere publiceret. Også her drejer det sig om to tegninger til en kirke for Københavns garnison, som Christian V den 20. september 1697 approberede, men som ikke kom til udførelse. Alligevel har de stor interesse, fordi deres idé kom til at præge den senere kirke, efter at Platen havde grebet ind og var blevet den egentlig ledende i sagen. Forfatteren understreger, at den oprindelige plan må skyldes en endnu ukendt militær arkitekt, og han hævder — ligesom i andre arbejder fra samme periode — at det er vanskeligt for denne tid at udpege en enkelt arkitekt som ophavsmand til de offentlige bygninger. Saaledes som kirken blev opført mener han, at hovedplanen maa skyldes Platen, detaillerne Christopher Marselis. Billedstoffet er velvalgt, noter og index så fyldige som de kan ventes fra denne rutinerede forfatters hånd.

Johan Nordentoft: Gjethuset og Artilleriets Kadetskoler. (Reitzel). Dette lille arbejde er en god og instruktiv udredning af artilleriets kadetskolers historie, om end i temmelig korte træk. Artillerikadetinstituttet havde fra 1773 til 1830 til huse i gjethuset (kanonstøberiet) på Kongens Nytorv, og i et indledende kapitel gør forfatteren rede for denne bygnings historie og støberiets virksomhed, dog uden at stikke spaden særlig dybt i jorden. Kildehenvisningerne er altfor sparsomme.

G. Lorenz: Københavns Havn og dens Udvikling. (Gad). Af sit bidrag til Trap: Danmark, har havnebygmester Lorenz udformet en kort og klar oversigt over havnens historie lige op til nutiden med en fyldig henvisning til litteraturen om dette emne. For tiden indtil 1908 foreligger jo G. L. Groves udførlige behandling, og der er ikke siden dennes fremkomst ydet særligt

nyt til belysning af den ældste og ældre tid. Forfatteren har nu i korte træk tilføjet, hvad der er sket siden århundredets begyndelse; men dette rent topografiske arbejde viser fuldt ud, at man i høj grad savner en virkelig historisk behandling af vor vigtigste havn. Ikke alene mangler der jo en dyberegående undersøgelse for den ældste havns vedkommende, hvortil navnlig C. U. Ramsing undersøgelser giver mange impulser, men i særlig grad føles manglen af en kritisk vurdering af havnens økonomiske betydning, en på statistisk-historisk grundlag foretaget placering af havnen i landets handelshistorie.

Resen: Atlas danicus. Roskilde. Oversat af Johannes Knudsen. (Gad). Dette arbejde, som Historisk samfund for Københavns amt i år har udsendt til sine medlemmer, samtidig med at det er kommet i handelen, er det sidste i denne udgivelse, som adjunkt Knudsen fik færdig inden sin død. Bogen slutter sig nøje til de to foregående bind, og er som disse en sammenarbejdning af de tre bevarede afskrifter eller bearbejdelser af den oprindelige, tabtgåede original. Teksten er godt kommenteret og billedvalget fra de fra branden reddede kobberplader er fyldigt. Dog burde der være medgivet det en kritisk vurdering af billederne, f. eks. i noteform.

M. Galschiøt: Sparekassen for Helsingør og Omegn 1829—1929. (Udgivet af Sparekassens tilsynsråd). Denne sparekassehistorie giver et godt, supplerende bidrag til byens historie gennem det sidste hundrede år. Dens almene værdi er betydelig forøget ved, at forfatteren ikke udelukkende har holdt sig til pengeinstitutionens indre historie, men i høj grad har sat den i forbindelse med byens almindelige historie i dette tidsrum.

Valdemar Seeger: Fra Kulsvierlandet. (C. Nordlundes bogtrykkeri, Hillerød). Af amtmandens arkiv for Frederiksborg og Kronborg amter har forfatteren uddraget en række spredte oplysninger til kulsvieregnens historie. Stoffet er samlet i grupper omfattende slottene, landsbyerne, skovene, ladegårdene o. s. v. og giver et broget billede af tilstandene i Nordsjælland på begge sider af år 1700. En sådan udgivelsesform kan undertiden ved behændighed fra forfatterens side trods alt samle en mosaik, der kan gøre det ud for en virkelig behandling af stoffet; men dette har forfatteren her ikke tænkt på. Det foreliggende rummer imidlertid en mængde interessante topografiske oplysninger (foruden en mængde mildest talt ligegyldigt), og de nøjagtige kildehenvisninger vil gøre det let for senere forskere at udnytte materialet. Helt tilfældig er materialeindsamlingen nu heller ikke, og forfatteren dokumenterer, at han forstår at arbejde i et arkiv.

Kofoed og Gotzsche: Bøger om Bornholm. Bidrag til Bornholms Bibliografi. (I Kommission hos F. Sørensen, Rønne). Det er Bornholms amts bibliotek, der har udgivet denne flittigt indsamlede oversigt over, hvad der er skrevet om øen. Det er selv-sagt et fortrinligt hjælpemiddel for ethvert studium af øens historie eller detaljer deraf. Gruppen: Topografi og Rejsebeskrivelser er meget fyldig, men viser også vanskeligheden ved at afgøre, hvad der forstås ved topografi.

Sophus Bang: Christiansø-Bogen. (Colbergs boghandel, Rønne). Dette lille hefte er vel nærmest i turistbog-genren og går ikke dybere i undersøgelser af de topografiske forhold. Det er dog den eneste samlede fremstilling, der findes af »denne afkrog af Danmark«.

Mester Jacob Madsens Visitatsbog. Udgivet af Historisk samfund for Odense og Assens amter ved A. R. Idum. (I kommission i Hempelske boghandel, Odense). Jacob Madsen Veile (Vedel), stamfader til slægten Jacobæus, fødtes i 1538 og døde 1606 som biskop over Fyns stift, hvortil han blev kaldet 1587. Hans visitatsbog er blevet bevaret, og blev i 1853 udgivet af pastor A. Crone i Herrested. Denne udgave er lagt til grund for den nye, som på et par undtagelser nær synes meget pålidelig og ganske godt kommenteret. Foruden et glimrende kulturelt billede af tilstandene i Jacob Madsens tid, yder bogen et morsomt topografisk stof, ikke alene omfattende kirkerne, men også herrederne i almindelighed. Biskoppens primitive kirketegninger er vedføjet og kan måske nu og da give en eller anden oplysning. Det udkomne 1. hefte omfatter Odense, Aasum, Vinding, Lunde og Skam herred. Udgivelsen må hilses med glæde, da stoffet nu atter bliver let tilgængeligt.

Hans Knudsen: Lundegaards Stiftelse 1754—1929. (Udgivet af stiftelsens direktion, Klaregade 50, Odense). Lundegaard i Salling herred, Svendborg amt, er muligvis oprettet af en nedlagt landsby, Lunde, og gik i 1754 over til en velgørende institution. Fra tiden før stiftelsens oprettelse giver forfatteren kun et overblik og går ikke dybere ind på de topografiske enkeltheder. Han omtaler dog kort, hvad man ved om gårdens bygninger, bl. a. den interessante ladebygning fra 1636, som Ellen Marsvin lod opføre, og som står endnu. Bogens hovedformål er stiftelsens historie, som forfatteren giver i de mindste detaljer og byggende på en omfattende almen viden. Der er gode billeder både af bygningerne som helhed og af enkelte særlig interessante par-

tier. Fra nationalmuseets arkiv stammer nogle interessante opmålinger af trækonstruktioner i den omtalte ladebygning.

Chr. Behrendt: Præstens Residence. En Ejendom fra det gamle Middelfart. Dette hefte er særtryk af Middelfart venstreblad, hvori byens topograf har samlet, hvad han kunde finde frem om det gamle hus på Algade, som i sommeren 1929 måtte vige for ny bebyggelse. Det er en fortjenstfuld gerning, som man må ønske vil blive efterlignet rundt om; thi ikke blot bevares mindet og måske mange detaljer, som ellers vilde forsvinde, om disse gamle købstadshuse, men man vækker også interessen hos folk for så vidt muligt at bevare det, der ikke absolut *må* vige for udviklingen.

P. C. Knudsen: Gamle Aalborghuse i Tekst og Billeder. (I Kommission hos Marinus M. Schultz, Aalborg). Billederne er på sin vis gode nok, selv om reproduktionerne ikke er særlig fine. De har nemlig en mission at opfylde ved at fastholde trækkene af det Aalborg, der nu desværre næsten er forsvundet, men som for blot en menneskealder siden var en af de mest særprægede købstæder i landet gennem sin karakteristiske arkitektur og sine maleriske åpartier. Byen har det held, at en af dens fotografer har haft sans for det særegne ved sin by, så at hans arbejder har bevaret meget af det, som i virkeligheden er forsvundet.

Teksten er slem! Det havde været langt bedre med nogle kortfattede billedunderskrifter; thi som teksten nu er, siger den intet som helst positivt, i den grad er det pluk og uigennemførte studier. Skøde- og panteprotokoller er dog ikke den eneste kilde til bygnings historie, navnlig ikke, når forfatteren på forhånd giver op, fordi de ældre protokoller er uden registre. Og hvorledes er det med grundtaksten af 1682? Hvad fortæller ikke »Jydske Efterretninger« om de gamle gårde?

G. Th. Gravesen: Bidrag til Ljorslev og Ørding Sognes Historie. (Forf.'s forlag. Morsø Folkeblads bogtrykkeri). Forfatteren har med endnu et bind fortsat udgivelsen af sine bidrag til de to Mors'iske sognes historie (Mors søndre herred), der året forud omfattede kirke- og præstehistorie, denne gang skole- og degnehistorien. Til sognets egentlige topografi bringer dette sidste bind ikke mange oplysninger, i hvert fald må de møjsommeligt plukkes ud af degnens historie, der er meget udpenslet, og med fuldstændig gengivelse af en mængde arkivstof, hvad der tynger fremstillingen i ikke ringe grad. I denne form får en sognebeskrivelse ikke megen betydning ud over den rent lokale.

T. V. Færgeman: Nibe Købstad 1727—1927. (Aalborg Stiftstidendes forlag). Som særtryk af Aalborg stiftstidende er ud-

sendt et par små hefter, beregnet på i jubilæumsåret at give nogle supplerende oplysninger til Carl Klitgårds værk om byen før den blev købstad. De fordringsløse, af indhold meget brogede artikler, har også deres mission, dels ved at vække borgernes interesse for deres by, dels ved at redde en del fra forglemmelse, som eftertiden måske vil have vanskeligt ved at finde frem til.

A. *Køcher: Viborg søndre Sogns Kirkes Historie*. (Aage Mortensens boghandel, Viborg). I året 1529 gik det gamle sortebrødreklosters kirke i Viborg over til at blive sognekirke, og 400-året er blevet fejret ved udsendelse af en bog om kirkens historie. Det er en på et rigt, og for størstepartens vedkommende utrykt, kildestof bygget beretning. Det indledende kapitel om klostret, hvortil kilderne kun er få, er lidt for svagt sat op, og den ældre bygningshistorie har forfatteren ikke magtet helt. De øvrige kapitler yder til gengæld alt, hvad man kan ønske og giver et med sikker historisk sans opbygget billede af kirken gennem tiderne og af personer, som var knyttet til den. Desværre lod en virkelig arkæologisk undersøgelse af klostrets område sig ikke gennemføre, da kirken for knap tyve år siden blev restaureret. Et udmærket oplysende billedstof er knyttet til teksten.

Jeppé Åkjær: Langs Karupaaens Bred. Studier fra Hjemstavnen. (Gyldendal). Aakjær var ikke historiker, han var digter. Men han var topograf, for så vidt som han elskede at forske sin hjemstavns historie og elskede at gøre andre delagtige i, hvad han havde fundet. Og på disse områder rev han sine læsere med. Når den skolede historiker og kritiklystne topograf læser hans hjemstavnsskildringer, går det op for ham, at det er på den vis man hverver proselytter for historien i de brede lag af folket. Personlig overgiver man sig vel ikke helt; men man lukker øjnene lidt til, når henholdsvis digteren, journalisten og agitatoren stikker hovedet for stærkt frem mellem linierne. Een ting er, at Aakjær kunde gøre dette, noget andet er, at ubefæstede sjæle kan gå hen og forse sig på Aakjærs form og prøve på at eftergøre den. Det frarådes på det bestemteste!

Indholdet af det foreliggende bind, som senere er blevet fulgt af et par andre, er en sammendragning af ældre artikler i »Skivebogen« og i »Skive Folkeblad«. Det brogede stof er behandlet på en måde, der »går let i folk«, og forfatteren har arbejdet redeligt på grundlag af det kildestof, han har fundet frem, selv om vurderingen af kilden undertiden er noget overdrevet, ligesom den historiske baggrund for begivenhederne et par gange er lidt forrykket. Disse bidrag til Viborg-Skiveegnens historie

er ikke kedelige, og det er glædeligt, at de nu er kommet ud til en større læsekreds.

Rasmus Bording: Himmelbjerget. (Konrad Jørgensens forlag, Kolding). Det er »Bjergets« historie som samlingsplads for folkemøder, forfatteren her har givet. Meget interessant har han påvist, hvor lidt kendt Himmelbjerget tilsyneladende var som lokalitet før Blichers tid og understreget, at dette navnlig skyldtes den lokale betegnelse »Kollen«.

Den stærke grøde i de jyske historiske samfund har sat sig frugt i en række sognebeskrivelser, hvoraf Vejle amt i år møder op med hele tre, et bevis på, hvor dette amts historiske samfund, som altid har stået blandt de forreste, har formået at vække den historiske interesse inden for sit område. De tre arbejder er af meget forskellig lødighed, men alle båret frem af den ærligste vilje til at yde det bedste.

J. J. Ravn: En historisk-topografisk Beskrivelse af Højen Sogn i Jerlev Herred. (Forfatterens forlag, Mølholm). Sognefoged Ravn har allerede en større topografisk forfattervirksomhed bag sig. Jævnt og redeligt samler han sit stof ind og lader det gå videre til sine læsere. Om nogen egentlig bearbejdelse er der ikke tale, og stærkt blandet er de oplysninger, han giver om sin hjemegn, men der er sikkert en del, til hvem disse arbejder har bud, og J. J. Ravn er en af de forfattere, der ikke vover sig ud på gyngende grund, og som ikke på nogen vis besmykker sin fremstilling. Han er helt igennem en pålidelig fører at give sig ind under, og skam få den, der giver mere end han har.

Rasmus Mortensen: Fra Vejle Vesteregn. Lindeballe Sogn. Med Træk af Gadbjærg og Ringive Sognes Historie. (Schweitzers boghandel, Vejle). Dette arbejde fra Tørrild herred rager betydeligt op over, hvad man er vant til at se fra læge forfattere. Fremstillingen er knap i sin form uden sidespring, og hvert kapitel står fast tømret og glider derefter ind i helhedsbilledet. Og har forfatteren således gode evner til at bygge sin fremstilling harmonisk op, er hans evner som topograf ikke mindre. Han lægger grunden med en udredning af de geologiske forhold, og derefter lader han livet gro frem fra de ældste tider til vore dage.

Forfatteren hører ikke til dem, der sidder på sin hale og skriver sit sogns historie. Han har været på hver plet, og han forstår at bruge sine øjne. Derom vidner ikke mindst kapitlerne om jernudvindingen og om den middelalderlige teglovn, hvor han har været de videnskabsmænd, der har ført studierne til bunds, til megen nytte ved sit store lokalkendskab og sin inter-

esse for sagen. Han har heller ikke glemt vejenes og skovens historie, og han giver ikke skolerne mere, end de bør have i forhold til det øvrige stof. Heller ikke er han bange for at bede andre skrive de kapitler, som han føler, at han ikke selv magter. Hans evner til at sammenarbejde sine egne og andres forskninger, gør denne sognebeskrivelse til en af de bedste, men hans behandling af stednavne viser, hvor vanskeligt et emne dette er for en lægmand, og til hvor fejle slutninger det kan lede sine mindre vel funderede dyrkere.

Carl Jørgensen: Tyregod og Vester Sognes Styrelse i det 19. Aarhundrede. (Forfatterens forlag, Sejrup, Tyregod). Forfatteren af dette lille arbejde ejer ikke de samme evner, som den foregående, men det må dog tilføjes, at sammenligningen er vanskelig, da hans arbejde er af en noget andet karakter. Nærmest kan det opfattes som et tillæg til den for nogle år siden udgivne »Tyregod Sogns Bebyggelse«, og tager man dette som grundlag, må forfatteren betegnes som en flittig samler, der dog ikke rigtig formår at bearbejde sit stof. Her som andetsteds må det dog understreges, at disse, af den Hjelmsjerne-Rosenkroneske stiftelse understøttede publikationer, har deres store mission både på selve egnen og andetsteds i Jylland, hvor sansen for den slags arbejder jo er i glædelig stigning.

Ringkøbing Aarbog 1929. (Bollerups boghandel, Ringkøbing). Det er et ret ejendommeligt og temmelig enestående arbejde, der årligt udsendes i redaktion af Anna Vang. Hvad topografiske forskere ofte glemmer: at det er af vigtighed at fæstne også nutiden til papiret, gør disse 1½ ark store hefter årlig for Ringkøbing ved at fortælle, hvad der er sket i årets løb. Som regel indledes heftet med et bidrag til byens historie, og Peter Holm i Roskilde tegner nydelige partier af byen. Hvor pittoresk det hele end er, er det dog en tanke i svøb, som kan vokse sig kraftig og som f. eks. de historiske samfund burde have deres opmærksomhed henvendt på; thi dette er jo »årbog« i den form, hvori middelalderens munke skrev den.

L. Petersen: Gennem seks hundrede Aar. Af Skjern Sogns Historie. (Forfatterens forlag, Marup). I rigtig erkendelse af, hvor stor rolle åen spiller i sognet, indleder forfatteren med at berette om denne, om broen og om engene. Den derpå følgende almindelige historie er mere spredt fægtning, der imidlertid indeholder mange gode oplysninger, men hvis materiale ikke er så fast fundamenteret gennem studier, som man kunde ønske det. Om sognets byer og gårde kunde der f. eks. skrives langt mere, men forfatteren har jo også efter bogens titel kun villet give nogle

bidrag til sognets historie. Han tager varmt til orde for bevaringen af de gamle stednavne og er i det hele taget en pålidelig beretter om de gamle forhold.

Hugo Matthiessen, Otto Smith og V. Hermansen: Ribe Bys Historie 1660—1730. (Nyt nordisk forlag), vil blive omtalt andetsteds.

T. O. Achelis: Haderslev i gamle Dage 1627—1800. (Udgivet af Haderslev by. Modersmålets trykkeri, Haderslev). Denne bog er en fortsættelse af det i 1924 under samme hovedtitel udgivne arbejde om byens ældste historie. Forfatteren er en i arkivarbejde skolet forsker, der har formået at fremdrage et stort stof til byens historie. Andet bind er på sin vis bedre end det første, idet forfatteren her synes at have fastere greb på stoffet, som han i nogenlunde kronologisk rækkefølge grupperer om større begivenheder. Der er på denne måde skabt en række ganske livfulde billeder af byens historie, men fremstillingsmåden er ikke ideel. Det må være topografens kunst ved så store arbejder som dette, at understrege udviklingslinierne og at knytte de mange småtræk sammen perspektivisk. Af dette er der meget lidt i hr. Achelis' arbejde. Desuden kan man indvende, at hvor objektivt der end skrives, bør man dog til en vis grad mærke skaberen bag værket, men det er, som om forfatteren ønsker at skjule sig selv bag realiteter, som om han kvier sig ved at tage standpunkt.

For den modne læser rummer bogen imidlertid et væld af interessante oplysninger og bærer præg af at være skrevet af en mand, der på mange måder føler sig stærkt knyttet til byen. Af indholdet må navnlig det laugshistoriske bidrag fremhæves samt oplysningerne om told- og postvæsenet. Også til byens markeder og handel ad søvejen er der gode oplysninger, men man savner et samlet bidrag til byens almindelige handel gennem tiderne. Bogen har et godt og afvekslende billedstof og særdeles gode og omfattende registre til begge bind.

Inden for tidsskriftslitteraturen er det naturligvis de historiske samfunds årbøger, der yder det meste topografiske stof. Jylland står i den henseende langt over de andre landsdele, og ogsaa her er det Vejle amt, som bringer langt flere topografiske artikler end nogle af de andre amter.

Johannes Tholle: Kolonihavesagens Udvikling i Danmark (Havekunst). Rundt om i de historiske samfunds årbøger har forfatteren i de senere år udgivet en række bidrag til havevæse-

nets historie inden for de snævrere områder og er også herunder kommet ind på kolonihavetankens udformning. I denne artikel giver han nu for hele landet en udsigt over de tre perioder, hvori denne idé er optrådt herhjemme: 1) de lokale forteelser i Fredericia (1665) og Assens (1720), 2) den mere almene forekomst efter 1826 og 3) den moderne kolonihavesag fra 1880'erne til vore dage.

Vilh. Lorenzen: Problemer i Københavns Historie 1600—1660. (Hist. Medd. om Kbh.). Dette arbejde står i nær tilknytning til et stort kortmateriale, der er udkommet som selvstændig publikation i 1930, idet forfatteren på grundlag af kortene, der for de flestes vedkommende for første gang er offentliggjort heri, søger at klare en række dunkle punkter i hovedstadens udviklingshistorie. Denne vægtige afhandling er et arbejde af stor topografisk værdi. Af de ofte ret primitive kort søger forfatteren at udtrække hovedlinierne i det store byplanmæssige arbejde, som udførtes i disse 60 år. Kortene skyldes ofte ingeniørofficerer, og man når naturligvis længst frem på det fortifikatoriske område; men ogsaa på en række andre punkter formår disse kort og dr. Lorenzens kyndige betragtninger over dem at skabe klarhed over, hvorledes og hvorfor byen udviklede sig, som den gjorde. Den topograf, der beskæftiger sig med detaljer, vil heller ikke blive skuffet ved at give sig ind under forfatterens førerskab, og ingen vil i fremtiden komme uden om dette arbejde, når det gælder Københavns topografi. Det må oprigtigt håbes, at denne første kortpublikation må efterfølges af andre; thi uden kortmateriale arbejder de topografiske forskere i blinde, og samlede udgivelser af kort er alt for sjældne herhjemme. (Kortværkets navn er: Haandtegnede Kort over København 1600—1660. (Henrik Koppel)).

Fr. Weilbach: Kirken og Kommandantboligen i Kastellet. — *Victor Krohn: Kastellet Frederikshavns Brønde og Vandforsyning.* (Hist. Medd. om Kbh.). Henrik Rüses fæstningsværk er en by i byen. Skønt nær knyttet til hovedstaden, har den sin egen historie, som stykket ud i detaljer kan give flere forskere fuldt op at bestille. Tidligere år har set en række af oversergent Krohns samvittighedsfulde monografier, hvortil beretningen om den vigtige vandforsyning nu slutter sig. Også arkitekturhistorikeren, adjunkt Weilbach, er under sine arbejder med den militære bygningskunst kommet inden for kastellets volde. Til kirkens og kommandantboligens bygningshistorie mangler regnskaberne, men alligevel er forfatteren nået ret vidt, selv om det sidste ord i denne sag vel ikke er sagt hermed.

Om *Nationalmuseets* barndom (Fra Nationalmuseets arbejds-mark) skriver dr. Mackeprang i korte træk og lader læserne følge vandringerne fra Trinitatis kirkeloft over Christiansborg til Prinsens palæ, hvor der nu er sikret museet en til dets størrelse og værdi passende fremtidsbolig. — Carl C. Christensen beretter om ejendommen *Sophiegade 40* (Hist. Medd. om Kbh.) og omtaler tillige de ølhaver, der i 1700'ernes begyndelse fandtes i kvarteret øst for Gothersgade. — Joseph Fischer har skrevet om *den gamle jødiske kirkegård* i Møllegade i København (Vore kirkegårde).

I artiklen »Et Storgods' Historie« har professor Knud Fabricius i korte træk redegjort for *Abrahamstrup* gennem 500 år (Frederiksborg amt). Forfatteren mener, at det udelukkende må have været et jagtslot, da det hverken har spillet nogen strategisk eller politisk historie. Dets godshistorie er derimod indgående belyst og viser et krongods' udvikling, inddelt af forfatteren i en jagtslots-, en staldgårds- og en ladegårdsperiode. — Victor Thalbitzer: *Hellebæk* i ældre tider (Frederiksborg amt) er et udmærket eksempel på, hvorledes man i en årbogsartikkel kan give en kort og dog udtømmende fremstilling. Sproget er klart og uden svinkeærinder. I biografierne over Classen og Schimmelmann viser forfatteren evner til af fyldigere behandlinger at uddrage det karakteristiske. Kun gengivelsen af de to breve forekommer overflødige i den øvrige knappe fremstilling. Artiklen rummer et godt grundlag for en udførligere behandling i bogform, men i så fald må der arbejdes med endnu flere kilder, f. eks. tøjhusregnskaberne, idet det industrielle afsnit vil bringe en mængde velse af *Hillerød kirkegård 1830—1930* (Vore kirkegårde). — Om *Judiceerhuset ved Frederiksborg slot* (Frederiksborg amt) har Fr. Weilbach skrevet en kort opsats og berettet om dets dødsdom og nedrivelse. — Af Blomberg og Boisen findes en beskrivelse af *Hillerød kirkegård 1830—1930* (Vore kirkegårde). — Om fabrikken på *Kongensgåve* ved Helsingør, der kun bestod fra 1846—48, har Victor P. Christensen (Samleren) skrevet særdeles oplysende. Den startedes som konkurrenceforetagende til den kgl. porcellænsfabrik, den opgave, som Bing & Grøndal få år efter optog med mere held.

I »Roskilde Monter« viser Georg Galster *Roskilde* som møntsted (Fra Københavns amt) og beretter om de fund af mønter, der er gjort gennem tiden i den gamle bispeby, deriblandt de store fund på hjørnet af Torvet og Algade i 1854, og det, som i 1918 gjordes ved det gamle Duebrødre hospitals tomt. — Den arkæologiske snushane, konservator Peter Linde, har kigget ind i Roskildes gårde og haver og fundet en del middelalderlige sten-

huggerarbejder (Fra Københavns amt). — Henrik Larsen har skrevet om *Brønshøj* by i fortiden (Hist. Medd. om Kbh.). Det er en på baggrund af matriklerne særdeles indgående og god skildring af gårde og offentlige bygninger. Det er lidt tør læsning men af stor værdi som bidrag til byens ældre historie. — Martin Jensen: *Ørninge* hellige kilde (Fra Københavns amt). Den lå i Ramsø herred. Det er dog mere en beretning om tumulter på »Kildegården« i 1855.

Johannes Tholle har fortsat sine meddelelser om landsbyhaverne i Holbæk amt (Fra Holbæk amt) med *Sejerø* og *Samsø*, ledsaget af gode kortplaner. I det følgende kapitel om stilarter i haveanlæg bringes kort over *Løvenborgs* og *Dragsholms* haver fra henholdsvis 1807 og 1793. Povl Hansen har for såvidt fortsat arbejdet, som han i samme årbog skriver om haverne i *Vallekilde* og *Høng*, ligesom J. P. Jensen skriver om Anders Jørgensens som havemand på *Høng højskole*. — Albert Thomsen har (i »Vore kirkegårde«) skrevet om de forskellige kirkegårde gennem tiderne i *Holbæk*.

Georg Galster har skrevet om møntfund fra Sorø amt (Fra Sorø amt), herunder fremdragningen af et par møntrækker fra *Ringsted* og *Stagelse*, der var møntsteder i den tidlige middelalder. — J. V. Christensen: En Vandring gennem *Tjustrup* Sogns sydlige del (Fra Sorø amt), er en ganske morsom form for topografisk sognebeskrivelse. Efter hjemme at have søgt frem, hvad litteraturen og kunsten har frembragt fra dette snævre område, tager han randslen på ryggen og staven i hånd. På selve stedet genoplever han dets historie, og det er slet ikke lidt, han får at se. Arbejdet er mere journalistisk end videnskabeligt, men det er fornøjeligt og bør finde efterlignere. Der er mange af vore topografer, der trænger til at lære at bruge deres øjne!

I sine studier til *Næstved* bys historie har R. Nielsen behandlet fiskeriet i Susaa og fjorden (Fra Præstø amt). Afhandlingen ligner de foregående. Et stort materiale er fremdraget og gengivet meget detaljeret, men det virker for overlæst og er lige så lidt som det øvrige reflekterende. — Henrik Larsen: Herreder og Ting i *Præstø Amt*. Det er en på et stort kildemateriale opbygget udredning af ændringerne gennem tiderne, men til opklaringen af herredernes oprindelse yder den desværre intet nyt. En række problemer er sat under debat, f. eks. spørgsmålet om, hvorvidt underafdelingerne: fjerdinge, settinger og tredinger var skattelæg, men materialet er ikke stort nok til at nå et resultat — måske hvis undersøgelsen udstræktes til at omfatte hele lan-

det! Af særlig interesse er den topografiske fastlæggelse af de forskellige tingsteder.

Til oplysning om markforholdene på *Lolland-Falster* (Hist. årb. for L.-F.) har Henrik Larsen skrevet en udmærket artikel om fællesskabet. Den er i høj grad instruktiv og vil danne et godt grundlag for specialstudier. — F. Ingerslev: *Sakskøbings* vestre Accisebog (Smstds.). De gamle acciseboder i købstæderne er næsten alle forsvundet, fordi de som oftest står i vejen for byernes udvikling og de moderne befordringsmidler. Forfatteren har påtaget sig den prisværdige opgave at opmåle og beskrive en sådan accisebod, der endnu står — men hvor længe? — Hugo Matthiessen har i samme årbog redegjort for de sparsomme fund på *Nysted* gråbrødrekirkes tomt, der dog måske ad åre kan forøges. — Fra *Nykøbing paa Falster* har Johannes Tholle samlet de sparsomme og spredte oplysninger til slotshavens historie, og Helene Strange har fortalt om Czarens hus' indretning til museum for »Falsters Minder«. — I den samme digre årbog er som bidrag til *Virket* bys historie optrykt dens vide af 1721, ledsaget af gode fotografier af byen og dens gårde, og Niels Karstensen har samlet *Nørre Ørslev* folkehøjskoles historie gennem de 50 år, den har bestået. — C. M. Smidt: *Ravnsborg* (Fra Nationalmuseets arbejdsmark). Den gamle voldbanke på nordkysten af Lolland er blevet undersøgt og opmålt af nationalmuseets arkæolog-arkitekt. Indtil 1913 kendte man kun af få skriftlige vidnesbyrd lidt til den gamle borg. Nu ligger dens fundamenter blottet, og under hr. Smidts kyndige hænder er de blevet aftvunget en række oplysninger, som viser borgens værdi som »fast punkt«. Forfatteren finder det bekræftet, at Ravnsborg må være bygget af Johan den milde af Østholsten o. år 1335.

I »Træk af *Himmelstruphus* Historie« (Fra Odense og Assens amter) søger Fr. Hjort gennem forskellige, ret naive betragtninger, at underbygge Vedel Simonsens oplysninger om dette voldsted. — P. Helveg Mikkelsen redegør i samme tidsskrift for et jættestuefund på *Dræby* mark, og Johannes Tholle skriver om »frihaverne« i Fyns stifts købstæder, d. v. s. kolonihaver efter cirkulæret af 1826. — P. Severinsen skriver (Svendborg amt 1927—28) om *Nyborg* kirke. Indledningen behandler byens ældste topografi og den første kirke, Helgekirke, senere Gammelkirke. Afhandlingen er temmelig knap i sin form, men er dog et dygtigt og læseværdigt bidrag til byens ældste historie. — August F. Schmidt har underbygget sin tidligere meddelelse om helligkilder i *Svendborg amt*. — Med særlig glæde læser man Albert Thomsen: »Hvad matrikelbøgerne fortæller. Af *Avnslev*

og *Bovense* sogns historie«. Som den tidligere omtalte afhandling af Henrik Larsen om Brøndshøj, er denne skildring bygget på matriklernes indhold, men hr. Thomsen har fået en del mere alment stof ud deraf, og hans arbejde er i formen mere tilgængelig end førstnævnte. Det er i et og alt en foregangsartikel, som man må anbefale sognehistorikerne at have opmærksomheden henvendt på, og den viser fuldt ud, hvor stort stof, der er at hente i matrikelbøgerne til både kirkers, præstegårdes, byer og gårdes historie, ligesom ejerforholdene naturligvis nøje udredes. Her er inddraget nyt land, og det er gjort på en både dygtig og tiltalende måde.

C. Klitgaard: *Vendsysselske Veje og Kroer* (Sund sans nr. 12—13). Et prisværdigt arbejde i en uheldig redaktionel form. Man må håbe, at forfatteren vil uddybe sit interessante emne og gøre det mere alment tilgængeligt, thi det er et stof, der rundt om venter på sine bearbejdere. — Samme forfatter har skrevet om *Hirtshals'* havn (Vendsyssel'ske årbøger). Det er et interessant bidrag til dansk havnehistorie, byggende på både trykte og utrykte kilder. Det viser ikke mindst, hvor meget stof, der kan udtrages af aviserne, når der ledes flittigt og minutiøst. Det er havnens forhistorie gennem c. 130 år, der foreligger her. — Fra samme hånd og i samme årbog findes nogle træk af hovedgården *Hejselts* historie. Det er dog mest personalhistorie. — Poul Nørlund har skrevet om kirketomten i Gammelkirke (Vendsyssel'ske årbøger). Det er *Hundslunds* gamle sognekirke, der ved nationalmuseets og det stedlige historiske samfunds forenede kræfter er blevet undersøgt. Der fremdroges gode spor af en kvaderstenskirke, ligesom forskellige forhold pegede på, at en trækirke tidligere havde stået på samme plads. En række sten-satte grave fra den tidlige middelalder blev nøje undersøgt. Smedemester P. Christensen, der var en værdifuld hjælper ved udgravningerne, har i en selvstændig artikel redegjort for forskellige undersøgelser. — A. Mentz har (Naturens Verden nr. 7) berettet om *den store vildmose* og dens opdyrkning. Et interessant og grundigt arbejde.

Johannes Tholle har skrevet om haver og havebrug i *Aalborg amt* (Fra Himmerland og Kjær herreder). Navnlig er fremhævet Bjørnsholms have, præstegårdshaven i Øster Hornum og de offentlige anlæg i Aalborg. Der er enkelte fejltagelser for sidstnævntes vedkommende bl. a. i omtalen af kildehusene. — M. C. Nielsen: Kystlandet i *Strandby* sogn ved Limfjorden, er navnlig geologiske og arkæologiske betragtninger (samme tidsskrift).

Chr. Wammen har ydet bidrag til *Kjærby* sogns historie, og

N. Nielsen har skrevet om *Isgaard* på Mols (begge i Fra Randers amt).

Om *Viborgs* beliggenhed findes et referat af et foredrag af Hugo Matthiessen (Fra Viborg amt), medens Georg Saxild samme sted skriver om domkirken, og J. Brøndsted beskriver Viborg-egnen i oldtiden. — Jens Westergaard og C. E. Flensborg har begge ydet bidrag til hedeplantningens historie i *Viborg amt*. (Fra Viborg amt). Artiklerne skyldes et afholdt hjemstavnskursus. Det ifjor dannede historiske samfund udsender her for første gang en årbog.

Chr. Heilskov: »Margrethevolden« ved Rosgaard i *Mønsted* sogn (Skivebogen), er en indgående undersøgelse af den »anden« Margrethevold, den der ligger sydøst i sognet, strækkende sig i en halvbue med begge floje støttet til den tidligere Rosborg so. Dens forløb er meget prisværdigt blevet indtegnet på en skitse, ligesom et tværsnit af den er blevet opmålt. Disse voldes historie er for de flestes vedkommende ret dunkel. Forfatteren har gjort en undersøgelse i marken og retter nu spørgsmål til »de lærde«. Gid han må få svar! — Hans Kjær har i samme årbog klargjort for udgravningen af en bronzealderhøj ved *Bustrup* gaard i Salting.

C. Møller: *Borbjerg* sogns historie (Hardsyssels årbog). Da jeg ifjor skrev anmeldelsen af en afhandling af samme navn, gav årbogen ingen oplysning om, at det var et brudstykke. Redaktionen er derfor skyld i den noget hårdhændede kritik, og kommer der yderligere fortsættelse, gør forfatteren måske endnu flere af mine indvendinger til skamme. I dette afsnit har han bl. a. behandlet gårde og møller, samt skrevet om skolerne, men dog mest om de uundgæelige degne, som den, der gennemgår alle årbøger, snart er ved at få på hjernen. — En beskrivelse af inventaret i gravkapellet ved *Ulfsborg* kirke findes i Storgaard-Petersens: Familien Gyldenstjerne paa Nørre Vosborg (Hardsyssel årbog). — Johanne Vejlager har gennemgået de mange genforeningsmindesmærker i *Ringkøbing amt*, og August F. Schmidt har skrevet om sogn knyttet til sten i amtet med angivelse af deres beliggenhed i herred og sogn. Endelig har P. Skautrup sluttet sin gennemgang af højene i Hardsyssel (alt i Hardsyssel årbøger).

H. Sejerholt har skrevet fornøjeligt om *Aarhus* (Aarhus stift) for 100 år siden med en del oplysninger også for topografer, ligesom samme årbog ved Niels Holm Fussings i 1861 nedskrevne optegnelse giver en indgående skildring af vinkældergården ved domkirken. — L. Sandberg har skrevet om mindeparken ved

Aarhus (Havekunst) med udmærkede billeder. — »Den gamle bys billedbog« bringer nyt fortrinligt billedstof fra købstadsmuseet, bl. a. af Kjellerups gård fra Aalborg, der er gledet udmærket ind i helhedsbilledet. — Ejler Haugsted har skrevet en fyldig og god skildring af *Østbirk* kirke (Aarhus stift), og Chr. Heilskov har fortsat sin beskrivelse af Hjelmlev herred med *Hørning* sogn. Der er en ret fyldig beskrivelse af kirke, skole og mølle samt småbyerne i sognet, ledsaget af både fotografisk og tegnet billedstof. Beskrivelsen er nøgtern uden for mange svinkeærinder. C. M. Smidt har skrevet om herregårdene *Aunsbjerg* og *Møllerup* (Jyske samlinger). Beretningen er stærkt præget af den skolede fagmand, som i en kort og klar form får alt med, antyder og underbygger med stedets historie, hvor det er nødvendigt, og iøvrigt redegør for både mål og midler ved forandringer i arkitektonisk henseende. Afhandlingen om Møllerup på Djursland er ikke mindst interessant ved den arkæologiske beretning om den middelalderlige borg, som blev fremdraget i 1920—21.

Fra *Vejle amt* bringer årbogen en meget nyttig index over fordelingen af de tidligere årbøgers topografiske indhold efter sogne, herreder og købstæder, et godt eksempel til efterfølgelse. — Hugo Matthiessen: Det middelalderlige *Kolding*. Paa Grundlag af J. O. Brandorffs Undersøgelser (Fra Vejle amt). Det er allerede tidligere i disse oversigter omtalt, hvorledes kæmner Brandorff gennem et årelangt arbejde med jordbundsundersøgelser har bygget Koldings topografi op »fra grunden«. Selv udgav han ifjor sine studier over den forhistoriske tid, og har nu overladt sit materiale til det middelalderlige afsnit i magister Matthiessens kyndige hænder. Ingen anden forfatter har hidtil som denne formået i få streger at give et rids af en købstads topografiske placering og udvikling. Denne evne er i det foreliggende tilfælde fortrinligt underbygget af det gennem åringer med megen flid indsamlede stof fra grundgravninger i byen, oplysninger som desværre savnes for andre byers vedkommende. Så omfattende er de, at forfatteren har kunnet udnytte selv manglende oplysninger. Brandorff har indvundet nyt land i den topografiske forskning, Matthiessen har bebygget dette med interessante partier af det middelalderlige Kolding. — Albert Thomsen har i samme tidskrift skrevet om Komarkshusene ved Kolding, og Johannes Tholle har uddybet sin tidligere beretning om slotshaven ved Koldinghus. — Hans Kau beretter (Fra Vejle amt) om kalkmalerier i *Gadbjerg* kirke, der kom frem ved en restaurering i 1907, men atter måtte forsvinde, og Marius Hansen har skrevet om den nu ombyggede *Skærup* kirke, hvortil trykte kilder er

suppleret med gode bidrag fra gamle regnskaber. — A. Ravnholt har skrevet om accise og konsumtion. Til dette historiske emne, der endnu savner sin forfatter herhjemme, er der ikke ydet nyt stof, men af regnskaberne er uddraget nogle ganske oplysende, men temmelig spredte bidrag til købstædernes historie i Vejle amt. — Mogens Lebech Frederiksen: Af *Elbo herreds* historie (Jyske samlinger) er en skitse-mæssig oversigt over herredets historie, ganske dygtig gjort på grundlag af både trykt og utrykt kildestof.

Om *Ribe* gamle skolebygning, der nu er sparekassens friboliger, skriver C. Frank-Christensen i »Et 200 års jubilæum« (Fra Ribe amt). — Om domkirken indeholder samme årbog en fortrinlig arkitekturhistorisk udredning af William Anderson. Den bringer flere nye og frugtbare synspunkter og rummer en række interessante jevnførelser med den udenlandske arkitektur, som har haft indflydelse paa domkirkens bygning. — Hans Torsbøl har på grundlag af pastor Stampes optegnelser skrevet om *Nørre Nebel* kirke og kirkegård omkring 1850. — Ligesom man i Viborg amt er begyndt at interessere sig for hedernes historie, har Søren Alkærsig for *Ribe amt* taget initiativet til at få indsamlet så meget som muligt om dette interessante topografiske spørgsmål. Han har i Fra Ribe amt skrevet en optakt dertil og søgt at systematisere arbejdet, så at andre kan arbejde videre derpå. Det er en samlingsopgave, udkastet af redaktionen, en af de opgaver, som understreger de historiske samfunds store berettigelse.

Om haverne i *Sønderjylland* særlig på Als har Johannes Tholle skrevet (Sønderjyske årbøger) og vist, hvorledes man sidstnævnte sted altid har været et stykke længere fremme end inde på halvøen. — Til byen *Slesvigs* og Sønderjyllands ældste historie findes en del oplysninger i Steenstrup: Teksten til Adam af Bremens Værk (Historisk tidskrift 9. rk. VI) og et mindre bidrag til *Dannevirkes* historie af J. S. Vanggaard (smstds.).

Otto Smith.

NY LITTERATUR OM ALMUEKULTUR OG FOLKEMINDER 1929.

I Fortid og Nutid VII 2, 256 er skrevet om første Levering af J. S. Møllers Værk: *Fester og Højtider i gamle Dage, Skildringer fra Nordvestsjælland*. Anden Levering af Arbejdet udkom i

1929; begge Dele udgør tilsammen et stateligt Bind (491 S. Ill. P. Haase & Søn), der indeholder Fødsel — Bryllup — Død. Anden Levering omhandler udelukkende Død og Begravelse, hvorom der i en Række omfangsrige Kapitler (Stedlig Skik, Brug og Folketro, Gravmindet, Sygdomme og Sygdomskure, Skæbnetroen, Skikkene før og efter Dødens Indtræden, Graven og Begravelsen, Gengangertroen, De Dødes Bolig) gives en stor Mængde Oplysninger, ikke alene en Sammenstilling af Holbæk Amts folkloristiske Materiale om Død og Begravelse, men også en ikke ringe Del Enkeltheder af almen religionshistorisk Betydning. Møllers Værk er skrevet på bred Basis, idet han udfra en, efter Forholdene, forbløffende Viden meddeler Tydninger af og Paralleler til det fra Nordvestsjælland givne Stof. I S. Møllers Bog rager videnskabeligt set langt op over de fleste danske Værker om Festsikke. Han drager med Forsigtighed og med roligt Omdømme sine Slutninger og åbner for de fleste Læsere store Udsyn og giver dem Forklaring på talrige Spørgsmål. Det synes undertegnede, som om det store Afsnit Død (S. 239—491) er Bogens vægtigste og mest fængslende. Møller har i sit Arbejde om Død og Begravelse i Virkeligheden udført det Arbejde, som *Jacob P. Jacobsen* desværre ikke nåede at komme frem til i sit betydningsfulde Værk *Manes*. Side 312 f., 467 ff. omtaler Møller et Par Stenkast fra Nordvestsjælland og meddeler der nogle Oplysninger, som jeg desværre ikke kendte, da jeg skrev om Stenkast i Danmark (D. St. 1929, 40 ff.). Møllers og mine Studier af dette Spørgsmål har ret beset bragt samme Resultat: Værn mod Genfærd — binde den Døde til Jorden. S. 444 savnes en Henvisning til *Moltke Moes* Undersøgelse: *Limbus puerorum*, om de udøbte Borns Opholdssted efter Døden¹). — Til Afsnittet om Ligbrænding, 461 ff. kunde man have ønsket en Henvisning til *Frederik Poulsens Dipylongravene og Dipylonvaserne* (1904), ligesom man til S. 487 om Visionsdigtningen gerne havde set en Note til tredje Bind af *Moltke Moes* »Samlede Skrifter« ved *Liestøl*; thi i dette Bind findes mere om Visionsdigtningen end i *Festskriftet til Feilberg 1911*²). — For én, der dog kun igennem 7—8 År særlig har været optaget af dansk Almues Dødetro, Begravelsessikke o. lign., er det en overordentlig stor Glæde at kunne notere, at

¹) Moes Afhandling er først trykt i *Festskrift til Sophus Bugge* (1908), optrykt i III Bind af *Moes Samlede Skrifter*, udg. af *Knut Liestøl* 1927. Moe henviser dog ikke til *H. F. Feilbergs* Afhandling i *Årb. f. dansk Kulturhistorie* 1894, 59 ff., hvor et beslægtet Emne er behandlet.

²) Jfr. også *Edda XVI 1929*: *Bogomilernes Betydning som Udbredere af Folkedigtning*.

han kun har nogle få Henvisninger at føje til J. S. Møllers Værk, ligesom han i det store og hele er enig med Møller i de Resultater, han er kommet til. — Det vil føre alt for vidt her at forsøge et Referat af Fester og Højtider. Men om dette Arbejde kan man — om nogetsteds — anvende Ordene, at det er en Bog, man atter og atter vender tilbage til. Den er en Pryd for dansk Folke-mindeforskning.

Et Par andre betydningsfulde Værker bør nævnes i Flugt med J. S. Møllers Bog, selvom de er udgåede fra Sverrig, og i det væsentlige skrevet af svenske Forskere. Det ene er *Nordiskt Folkminne, Studier tilegnede C. W. von Sydow* 21. Dec. 1928 (Stockholm. 258 S. Ill.). Heri findes Undersøgelser om Folkeskikke, Folkedragter, Kritik af Eventyrudgaver, Sagn, Viser, Bylove, Bømærker, Magi, Bygningskonstruktioner, Lege, Kortspil, m. m. Festskriftets mangesidige Indhold er en smuk Hyldest til C. W. v. Sydow, hvis Viden og Interesser jo også er såre omfattende. Festskrifters faglige Betydning skal man oftest søge i, at der i en Række Specialundersøgelser af dygtige Forskere gives en Mængde Oplysninger om forskellige og tit ret utilgængelige Spørgsmål. Dette er således i høj Grad Tilfældet med Festskriftet til von Sydow, hvorved denne betydelige Bog altid vil være til Nytte for enhver nordisk Folkemindeforsker.

Hovedresultatet af H. F. Feilbergs Studium af Julens oprindelige Betydning, nedlagt i hans store Værk *Jul I—II* (1904—05), er det, at Julen var en Sjølefest, en Fest for Slægtens Døde, der i Årets mørkeste Tid mentes at vende tilbage til de levendes Nærhed. Feilbergs Arbejde var et Indlæg mod den af *Oscar Montelius* (i Svenska Fornminnesföreningens tidsskrift IX) fremsatte Anskuelse, at Julen var en Solfest, en Theori, som både *Troels Lund* og *Kristoffer Visted* (sidstnævnte endnu i *Vor gamle Bondekultur* 1923) har givet deres Tilslutning. Såvel Feilberg som Montelius er bleven imødegået i de senere Åringer i Undersøgelser om Julen af svenske og finske Lærde som *Edvard Hamnerstedt*, *Martin P:n Nilsson*, *Gabriel Nikander* o. fl., der i Julen først og fremmest ser en Fest for Årsvæksten. I en betydningsfuld Afhandling, »Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes« (Archiv für Religionswissenschaft XIX, 1916—19) hævder *Martin P:n Nilsson*, at Julens Karakter som Dødsfest er sekundær, men at Argumentationen for, at den skulde være en Solfest, heller ikke er overbevisende. Han betragter i første Række Julen som en Frugtbarhedsfest. Naturligvis er det vanskeligt at udskille Sol- og Frugtbarhedsfesten fra hinanden. I Modsætningen Frugtbarhedsfest — Dødsfest står man overfor det

store religionshistoriske Grundproblem, hvorvidt Troen på de dodes Ånder er oprindeligere end Troen på Naturvæsener. Her synes der dog kun at være den ene Mening, at Naturdyrkelsen er ældst. Selv i Årets mørkeste Tid festede man for de livsfremmende Magter uden dog at glemme de døde. Snorre Sturleson vidste, hvad der udgjorde Julens Kerne, da han fortalte (Ynglinge-Saga Kap. 8), at »ved Vinterdag skulde man blote for godt År, midt om Vinteren for god Grøde (dvs. Vext og Trivsel for Folk og Fæ og Avl), men ved Sommerdag var det Sejersblot«. — Nu er hele det interessante Problem om Julens Oprindelse og om de hartad utallige Juleskikke blevet taget op til Behandling påny af *Hilding Celander* i et stort Værk, *Nordisk Jul* (Hugo Gebers Förlag, Stockholm), hvoraf første Bind (365 S. Ill.) indeholder Skildringer af Almuens Juleskikke (de højere Stænders Jul bliver omtalt i Bind II); der er følgende Afsnit: Forberedelser til Jul, Lucia, Strax før Jul, Juleaftensdagen, I Bondens Stue Juleaften, Julebordet og Skueretterne, Juleaftensens Festmåltid, Julevågen og Julenatten, Juleaftensens kristne og kristnede Folketro, Juledagen, Andendags Morgen, Staffensskikkene, Julegilder og Julebesøg, Lege Jul, Nytårshelg og Nytårsvarsel, Trettendedagshelgen og Julens Afslutning, Fra Jul til Jul. — Det største folkloristiske Materiale om den nordiske Jul er optegnet i Sverige og svensk Finland. Danmark er her fattigere repræsenteret, hvad Celander rigtigt forklarer, har sin Årsag i, at den gamle danske Bondekultur hurtigere og fuldstændigere blev moderniseret, end Tilfældet var i de andre nordiske Lande. Sandsynligvis har de i Danmark ret rigt udviklede Høst- og Fastelavnsskikke indvirket på vore Juleskikke, så de ikke er bleven så mange og så nuancerede som i de nordlige Nabolande. — Da Celander har et langt større Forråd af Optegnelser om Juleskikke til sin Rådighed end tidligere Forskere, er han af den Grund i Stand til ikke alene at give et langt rigere og mere underholdende Billede af den nordiske Jul end det, vi hidtil har besiddet, men hans Værk vil, når det er helt udkommet, sikkert derfor også blive Standardværket om vor største Årsfest.

Af særlige folkloristiske Undersøgelser fra dansk Side, kan — foruden det foran nævnte Arbejde af J. S. Møller — anføres tre Specialundersøgelser af *Hans Ellekilde* vedrørende tre østdanske Egnes Sagnverden: 1) *Bornholmske Folkesagn* (Bornh. Saml. XIX 1928) indeholdende Redegørelser for Bondevedde, Svensken for Nexø 1645, Bornholmske Landvættesagn, Helligdommen. 2) *Odinsjægeren på Møn* (Festskrift til C. W. von Sydow). 3) *Ellekongen paa Stevns* (Danske Studier 1929). Ellekildes Stu-

dier er som sædvanlig byggede på et meget omfattende Kildemateriale, så man kan være sikker på, at han kender hvert eneste Træk om de betræffende Sagnkredse. Ved sine talrige Henvisninger vil Ellekildes Afhandlinger også være til Gavn for Lokalhistorikere. Ellekildes Styrke som Sagnforsker er den, at han, foruden god Metode, formår at skrive om Sagnenes poetiske Indhold. Hans Afhandlinger er altså en Slags æstetisk-folkloristiske Fremstillinger, skrevet i en undertiden beåndet Stil, som det er en Fornøjelse at læse.

I Danske Studier 1929, 97 ff. er offentliggjort en Undersøgelse af *J. W. S. Johnsson* om *Sejrsskjorten* (udg. af *J. S. Møller*), en kundskabsrig Redegørelse for den udbredte Tro, at det Menneske, der fødtes med en Sejrsskjorte, ansaes for at være i Besiddelse af særlige Egenskaber, Styrke, Uovervindelighed, Skudfasthed, Synskhed, Visdom m. v.

Dr. *Gudmund Schütte* har i Skivebogen 1929 og Fra Himmerland og Kjær Herred 1929 skrevet en etnologisk-encyklopædisk Afhandling om Himmerboerne, og i en systematisk Fremstilling meddelt mangeartede Oplysninger om Emner som Himmerboernes Navn, Folkeart, Navneskik, Folkeminder og historiske Overleveringer om Hedenskab (Præstinder, Masseofring, Offerkedler, Himmerlands Tyr, Tordenvæsenet, Knarkvognen, Dan og Skjold, Natravnen, Varulven m. v.), Folkedans, Erhverv o. s. v. I Skivebogen svarer Schütte på en Kritik fremsat af *C. Klitgård* angående Behandling af et Emne, der ligger udenfor en lokalhistorisk Årbogs naturlige Virkeområde. I Dr. Schüttes Oversigt savner man et og andet, men i Betragtning af Afhandlingens Korthed kan man ikke forlange mere Stof, end der findes i den. — Undertegnede har i Danske Studier 1929 meddelt ikke alene en Fortegnelse over *Stenkast i Danmark* (berørt ovenfor), men også sine Resultater af en Undersøgelse af det danske Materiale¹⁾. Endvidere har jeg smsts. givet en kortfattet Redegørelse for *Blusfesterne og Blusgrænserne* i vort Land samt en Analyse af et *Svenskekrigsagn* fra Mors.

Udgivelsen af anden Række af *Evald Tang Kristensens Danske Sagn* går stot fremad. Andet Bind (Woel 1929. 528 S.) indeholder Sagn om Ellefolk, Nisser o. s. v., religiøse Sagn, Lys og Varsler. Hvert Afsnit er delt i en Del Kapitler, ordnede efter Sagnenes Indhold. Om Ellefolk er f. Eks. 15 Kapitler, om Nisser 17, Dødsvarsler 30, Lys og andre Varsler 20 o. s. v. Denne spe-

¹⁾ I *Fataburen* 1929, 117 ff. har *Sigurd Eriksen* behandlet Emnet: Offerkaste uden Dødsmotiv.

cificerede Inddeling gør også den nye Række Danske Sagn let anvendelig for Forskningen. Bøgerne er smukt udstyrede, og man må håbe, at også Forlæggeren må få Glæde af, at han har påtaget sig Udgivelsen af anden Række af vor største og bedste Sagnværk.

Fra *Anders Uhrskov* er der selvfølgelig også i År et Par Bøger. Den Bog, der skal nævnes her, er *Fynske Sagn* (Haase & Søn 1929. Ill. 200 S.), hvori findes en lang Række Sagn fra alle fynske Egne samt fra flere af Småøerne under Fyn. Sagnene er inddelt i Grupper efter deres Hovedtanke (Sagn om Søer, Bakker, Skove, Moser, Lygtemænd, Ellepiger og Højfolk, Skatte, Genfærd, Herregårde, Røvere m. m.), og de er alle meddelte Uhrskov efter mundtlig Tradition, optegnede til ham især af Elever fra Høj-, Efter- og Friskoler. Trods al Agtpågivenhed er der dog sluppet nogle Sagn ind i Samlingen, som Optegnerne eller disses Meddelere har kendt fra trykte Kilder. Enkelte Småfejl findes der også — en Del af samme Slags har jeg også fundet i E. T. Kr.'s ovennævnte Danske Sagn — men Sagnsamlingernes reelle Værdi forringes jo ikke, fordi der i Mylderet af Enkeltheder er sluppet en Unøjagtighed ind. Uhrskovs Fynske Sagn er den største Sagnsamling, vi besidder fra den fynske Øgruppe. Derfor er hans Bog kærkommen.

I Fynsk Hjemstavn offentliggøres jævnhen Sagn, dels af *Vedel Simonsens* Optegnelser fra Svenskekrigen (ved E. T. Kristensen), dels af *Rasmus Hansens* Sagn fra Gudme og Sagn optegnet trindt om fra af forskellige Meddelere. I Sønderjydske Månedsskrift udgives også mellem År og Dag talrige Sagn, i 1929 kan især fremhæves en Samling Sagn og Trosforestillinger fremskaffede ved *Cl. Eskildsen*. — I Skivebogen 1929 har jeg i ordnet Fremstilling samlet og udgivet — ofte i Resumé — alle Sagnene om *Davbjerg Dås*, Centralstedet for al Nordjyllands Trøldpak, kendt over det ganske Land formedelst Blicher, Ingemann, H. C. Andersen og Jeppe Aakjær, der i Digtværker har skrevet om dette ejendommelige Højdepunkt i Nordkanten af Alheden. — I denne Oversigt bør det også nævnes, at i »Skånska Folkminnen« (Årsbok 1929, 19 ff.) er udgivet Folkemindestoffet, der findes i skånske Præsters Indberetninger til *Ole Worm* efter kongelig Ordre af 1622. Disse Indberetninger findes i deres Helhed i Rigsarkivet; i Dansk Folkemindesamling findes *Svend Grundtvigs* Uddrag, som nu på Initiativ af *Hans Ellekilde* er trykte i ovennævnte Årbog.

Thorkild Gravlunds Herredsbogen (Aschehoug) blev i 1929 fortsat med *Jylland*, hvoraf undertegnede hidtil har set Skildrin-

gerne af Aabo Syssel, Lover Syssel, Salling Syssel, Mors, Thy Syssel, Vendsyssel, Himmersyssel, Ommer Syssel. Selvom man kan være uenig med Gravlund i et eller andet Spørgsmål, er det dog med Fornøjelse, man læser Herredsbogen, der både ved sin Rigdom på originale Ideer og ved sin festlige Tekst ikke undlader at fængsle Læserne stærkt. Hertil kommer Værkets udmærkede Kort- og Billedmateriale, der jo er hævet over enhver Kritik. Her skal man ikke bruge Plads til at fremhæve Enkeltbeder, hvor man er uenig med Forfatteren. Det skal blot nævnes, at *C. Klitgaard* i Jyllandsposten 17. Dec. 1929 i en længere Artikel har kritiseret Gravlunds Omtale af Vendsyssel og meddelt nogle Eksempler på, hvorledes man ad arkivalisk Vej kan aflive et Sagns formentlige historiske Autentitet.

Om *hellige Kilder* er der i 1929 fremkommet et bemærkelsesværdigt Bidrag, idet Maler *Arnold Olsen*, Esrom, på eget Forlag har udsendt en særdeles smukt udstyret Bog: *Nordsjællandske Helligkilder* (52 S.), hvori han meddeler, hvad han ved at rejse rundt i Nordsjælland har kunnet optegne efter Folketradition om 32 Kilder, der dog ikke alle er hellige, selvom de har Navne. Arnold Olsen har ikke benyttet Spor af den trykte Litteratur om Emnet. Derimod har han tegnet alle Kilderne, så hans Bog i kunstnerisk Henseende er såre tiltrækkende. Pastor *E. Steenvinkel* i Søborg, der har forsynet Bogen, som han efter eget Sigende står Fadder til, med et Forord, er ikke helt på Højde med sin Tid, når han skriver, at »Spørgsmålet om de hellige Kilders Forhold til Folkeovertroen (eller Troen) trænger til en grundig Behandling«. — I Kbhns. A. Årb. 1929, 455 ff. har Tegnelærer *Martin Jensen*, Borup, givet en ret indgående og fornøjelig Skildring af Kildemarkederne ved Ørninge hellige Kilde i Ramsø Herred. Man får her Besked om et slemt Slagsmål ved Kilden en St. Hans Aften og om en Original, Per Skilling, der spillede til Markedet, bl. a. »Per Skillings Vals«, som Hr. Jensen i en anden Artikel i samme Årbog meddeler særlige Oplysninger om forsynet med Noder. — I Svendborg Årb. 1927—28 (1929) har undertegnede offentliggjort nogle Tilføjelser om Helligkilder i Svendborg Amt. I Supplementet er det Kilderne ved Fåborg og St. Regisse Kilde, der behandles.

Sagn og Tro knyttet til Sten findes der Oplysninger om for Ringkøbing Amts Vedkommende (Hardsyssels Årb. 1929), samt for Svendborg Amt (Fynsk Hjemstavn 1929) og Lolland-Falster (L.-F. Årb. XVIII).

Et sørgeligt Emne indenfor gammel dansk Folketro er *Hekseprocesserne*, som Lærer *H. K. Kristensen* har gjort til Genstand

for en samvittighedsfuld Undersøgelse for Vardes og de tre Herreders: V. og Ø. Hornes samt Skads Herreds Vedkommende. Kristensen har i Arkivet i Viborg fundet Oplysninger om henimod 60 Processer i nævnte Egn. De fleste af Processerne endte med brændt Udfald for »Heksene« (Fra Ribe Amt 1929—30).

C. *Klitgaard* har (Vendss. Arb. 1929) skrevet om *Folkekirurgi* i Vendsyssel, især om Gmd. Niels Thomsen i Starbæk, der kurede Benbrud m. v. Han ansøgte om Bevilling, men det blev af Sundhedskollegiet frarådet at give Thomsen Tilladelse til at praktisere. Det var i 1844. — Om den i sin Tid så kendte kloge Mand i Farsø, *Kren Spilmand*, har Dr. *Johannes V. Jensen* i det af *Jens Marinus Jensen* redigerede Juleskrift »Solhverv« (Woel) skrevet en på Barndomserindringer bygget Karakteristik af den meget søgte Mand. Johs. V. Jensens smukke Artikel er et ikke uvigtigt Bidrag til Forståelsen af Kren Spilmands Psyke.

Det må i høj Grad påskønnes, at *Evald Tang Kristensens* Bidrag til Galschiøts »Danmark i Tekst og Billeder« (1888) om den *jyske Hede* er blevet udgivet påny i Gravlunds »Bygd« og som selvstændig Bog på Woels Forlag 1930. Det er ikke uden Vemod, man læser E. T. Kristensens Forord til Nyudgaven, når man erindrer, at dette »Tilbageblik« er skrevet 30. Marts 1929, altså 9 Dage før hans Død — det sidste Vidnesbyrd om en utrættelig Ånd og Hånd. Tang Kristensens gamle Bog om Heden er skrevet såre fængslende, og Forfatterens førstehånds Kendskab til sit Emne bevirker, at hans Værk vil få Plads blandt vore klassiske Skildringer af den jyske Hedes Natur og Folkeliv. Afstanden i Tid 1888—1930 er langt mindre end Afstanden i den kulturelle Udvikling. Medens nu Hedeboerne ikke står tilbage for Øboerne i Teknik, Hygiejne m. v., levede de o. 1880 under Former, der ikke havde ændret sig synderlig gennem Århundreder.

Søren Alkærsig har (Ribe Arb. 1929, Vejle Arb. 1929) slået til Lyd for, at der mens Tid er, bør samles Stof hos de gamle *Hedeopdyrkere*, for at man kan få autentiske Oplysninger om det vældige Arbejde, der i de sidste Par Menneskealdrer er udført i Vest- og Midtjylland, især af Bønderfolk, for at kultivere en karrig, lynggroet Jord. Alkærsigs Opfordring er selvfølgelig fuldt berettiget, og en Frugt af den er de Bidrag om Hedernes Opdyrkningshistorie, der er fremkommet i Fra Ribe Amt 1930. — Omrent samtidig med Fremkomsten af Alkærsigs Opfordring udkom *Salomon J. Frifelts* omfangsrige Bog: *Gennem de jyske Udmarker* (Aschehoug. 1929. 464 S.) med Vignetter af *Vald. Henriksen* og med Forord af *Vilhelm Pinholt*. Frifelt skildrer i en Række »Kroniker« forskellige Hjem, mest i Hedeegne, han

har besøgt. I disse »Kroniker« fortælles om det Oprydningsarbejde, det kæmpemæssige Slid for Udkommet, der i det stille er udført af disse vort Lands måske bedste Sønner og Døtre. De fortjener i Sandhed en Plads i vor Litteratur, og de har fået den, både i Digternes Værker (Skjoldborg, Aakjær m. fl.) og i kulturhistoriske Arbejder. Når Frifelts Bog vil blive at se over de øvrige Værker af ikke digterisk Art om vore Hedeboender, er det ikke alene, fordi hans Bog er så diger, men også fordi han, der selv er Hedebonde og Digter, evner at skrive fængslende, oplysende og i en stærk personlig Stil, der ikke undlader at gøre et vist Indtryk, idet den påkalder vor Sympati og vækker vor Beundring for disse Udmarkens Folk. Det bør dog ikke forties, at man hist og her ærgrer sig noget over Frifelts Gravlundske Stil; den virker undertiden noget søgt — — — men ligemeget, overfor et Værk som dette, falder i Virkeligheden alle Indvendinger. Man takker for Bogen om Hedens Stridsmænd. Den varmer vore Hjerter og gør os stolte på Landsmandsskabets Vegne. Det siger sig selv, at »Gennem de jyske Udmarker« indeholder et godt kulturhistorisk Stof, og i Navnelisten over alle de Mænd og Kvinder, der indtil 1929 har modtaget »Foreningen af jyske Landboforeningers Sølvmedalje for Landboflid«, findes mange fortrinlige personalhistoriske Oplysninger.

Om den *danske Husmands Historie* fra Stavnsbåndets Løsning og til o. 1929, om Husmændenes Organisationer, Husmandsbrugets økonomiske og sociale Betydning m. v. har Forstander *Tormod Jørgensen*, Høng, i Tidsskrift for dansk Folkeoplysning 1929 offentliggjort et Par instruktive og i det hele fortræffelige Afhandlinger. Blot er hans Litteraturfortegnelse lovlig mager.

I »Den nye Litteratur« VII (1929), 37 ff. har *Anders Uhrskov* skrevet om den Række Levnedsskildringer, han udgiver under Fællestitlen »Liv og Levned«. Og i Bogen *Skæbner* (Aschehoug, 1929. 144 S. Ill.), der er tredje Bind af Skriftrækken, giver Uhrskov nu igen Prøver på, hvad jævne Mennesker på Land og i By, fra forskellige Erhverv, men uden særlig Skoleuddannelse, kan fortælle om deres Livs Oplevelser og Tilskikkelser. Der er ingen Tvivl om, at »Skæbner« er den bedste af de Bøger, Uhrskov hidtil har udsendt i »Liv og Levned«. Bogen indeholder Selvbioграфier af fire Mænd, der har det tilfælles, at de alle har følt Skæbnens hårde Hånd på deres Skuldre. To har oplevet en ren proletarisk Barndom, en er blevet Invalid, og en har været vanfør fra sin tidlige Barndom. Det er Folk, der alle har prøvet, hvad Modgang og Lidelse vil sige. Stærkest Indtryk gør Billedskærer *Lars Nielsens* Skildring, der indeholder gode Oplysninger

af kulturhistorisk Art, ikke mindst fra den nordlige Del af Horns Herred. »Skæbner« er forsynet med en Navneliste.

I den lille Bog: »Folkeminder fra Fjends Herred« (Skive 1929. 77 S. Ill.) har *Jakob Odgård* skildret en Række Områder fra Folkelivet i det gamle Fjends Herred, f. Eks. Klædedragt, Erhverv, Lovringsmarked, Bryllup, Barsel, Begravelser, Rakkere, Årets Fester m. v. Særlig kan fremhæves Odgårds Optegnelser om Hyrdernes Pinsefest i Fjends Herred og om Legestuerne, hvor Ungdommen samledes til Dans, Drik og anden Lystighed. Imellem Dansene blev der sunget Viser, hvoraf Odgård har optegnet nogle Stykker. Det var især ved Legestuer, at Almueviserne blev kendte og udbredte blandt Folk. Bogen mangler desværre ganske Registre.

Det er ikke så let at fremkomme med nyt Materiale om det gamle Bondeliv i Fjends Herred, idet denne Egn er gennemsoget grundigt af *Jeppé Aakjær*, hvis talrige kulturhistoriske Afhandlinger nu udkommer i en statelig seks Binds Udgave (Gyldendal). Men Aakjærs meget omfattende Bidrag til dansk Bondehistorie kan ikke nøjes med nogle Linjer her. Når om forhåbentligt kort Tid alle de bebudede seks Bøger er udkomne, vil der være god Anledning til i dette Tidsskrift at give en ordentlig Omtale af Aakjærs hele Indsats som Lokalhistoriker og Folkemindesamler.

I historiske Amtsårbøger og andre Steder er der fremkommet større og mindre Bidrag vedrørende forskellige Emner fra gammelt Folkeliv. Her skal kort meddeles, hvad disse spredt tilgængelige Arbejder drejer sig om.

Redaktør *Frederik Opffer* fortæller (Kbhns. Årb. 1929, 445 ff.) om *Handel og Vandel* i Køge o. 1850. På Krammarkederne indtog Rokedrejerne stor Plads. Det var jo, da man dyrkede Hør og holdt Får for Uldens Skyld. Opffer skildrer Markedsdagene, Tuskhandel pr. Skib og omtaler den vestindiske Rørsukker, der da dominerede på Markedet. — *Svineslagting* i en sydfynsk Gård o. 1860—65 er Emnet for fhv. Højskoleforstander *Povl Hansens* underholdende, detailrige Fremstilling i Svendborg Årb. 1927—28 (1929). *Mine Thomsen* afslutter i Vends. Årb. 1929 sine udførlige Erindringer fra *Nørre Tornby*. Hun beretter grundigt om gammeldags Bryllup; endvidere om Strandinger, Kartegilder, Fåreklipning, Bier, Hjemmefarvning, Knapstøber, Hør, Bisser m. v. — *N. Nielsen* offentliggør i Randers Årb. 1929 Erindringer fra 1864 i Dejret på Mols, medens *H. J. Hanelius* i sine *Minder fra Gjærn Vestermark* (Århus Årb. 1929) underholdende fortæller om Tørv, Pramfart på Gudenåen, Levevis, Mormoner, 1864, Fiskeri o. s. v. Hanelius' Minder begynder 1855. — Af

en hel anden Art Oplysning om gammelt Folkeliv end den, de ovennævnte Afhandlinger giver, er de Enkeltheder om Folkesynd og Folkesorg — som Feilberg kalder det — der meddeles af *S. P. Petersen* i hans Afhandling *Det offentlige Skrifte i Them Sogn* (Århus Årb. 1929), bygget på Kirkebogsstudier fra Tiden 1664—1764. Emnets Indhold kan selvsagt ikke give et umiddelbart lyst Billede af hine Tidens Bondeliv. — *Gammeldags Fiskeri* i Nissum Fjord er kyndig skildret — med mange sproglige Oplysninger — af *Jens M. Pedersen* i Danske Folkemaal 1929, 99 ff. — Undertegnede har i Fiskernes Lommebog 1930 [1929], 94 ff. meddelt en Række Eksempler fra den kulturhistoriske Litteratur om Sagn og Tro blandt Fiskere i forskellige Egne. — *Hørrens Behandling* er — på Lydskrift — med Interesse for Detaillerne godt fremstillet i Danske Folkemaal 1929, 148 ff. af *Gunnar Sørensen*, Grevinge, Ods Herred. — Særdeles underholdende er det at læse *M. H. Nielsens Fra den gamle Kniplestue* (Sdj. Mdskr.), hvor Forfatteren — ligervis som i E Bindstouw og En Kaargild — giver Nutidslæsere et skønt Indtryk af, hvad der taltes om i en Kniplestue i Tønderegnen. — Undertegnede har i Afhandlingerne om *Oster Jølby Sogn* (Morsø Årb. 1929) og *Lejrskov Sogn* (Ribe Årb. 1929) meddelt det foreliggende knappe Folkeminstof fra disse Sogne samt forskellige Oplysninger om Sognenes Historie. Det bør også nævnes, at der i Sdj. Mdskr. og Fynsk Hjemstavn er fremkommet adskillige mindre Bidrag af kulturhistorisk Art. Her skal blot nævnes, at i *H. C. Frydendahls* Tidsskrift findes Artikler om Grøfter og Gærder, Stævnepladsen i Ulbølle, Aahøjrup Bystævne, Aastrup Bylav, Gadelege i Ugerslev o. s. v.

H. Zangenberg har som sædvanlig Afhandlinger om forskellige Egenes *Byggeskik*; denne Gang instruktive, illustrerede Arbejder om bornholmske Gårde (Bornh. Saml. XIX) og om Vestfyns gamle Bøndergårde (Turistforeningens Årb. 1928).

Johannes Tholle vedbliver med uestandselig Flid at skrive — tit meget omfangsrige — Afhandlinger om *Havebrug*; i 1929 er det i Årbøger for Thisted Amt, Himmerland og Kjær Herred og Århus Stift han offentliggør sine indholdsrige Redegørelser for de pågældende Egenes Havebrug eller for Emner, der hører herhen. — En fortrinlig Fremstilling af *Havebrugets Historie på Mors* er givet af *Oscar Bang* i en illustreret Bog på 43 Sider. — *Havebrug ved Mølgård* i Ugilt Sogn af *Anton Jakobsen* (Vends. Årb. 1929) er et Supplement til Tholle. — *Albert Thomsens Kommarksbuskene ved Kolding* (Vejle Årb. 1929, 223 ff.) om Glarmester Th. Thomsen og hans gavnlige Træplantning, der blev

belønnet med Landhusholdningsselskabets Sølvbæger, bør nævnes her, ligesåvel som *Anna Pedersens Farmors Urtehøve* i Strøby, Stevns (Danske Folkemål 1929, 141 ff.) og *Axel Langes Fynske Plantenavne og Folkeminder om Planter* i Fynsk Hjemstavn 1929 ff.

Om *Nationaldragter* har *Elna Mygdal* skrevet kyndige Afhandlinger i Turistforeningens Arbog 1929 (Dragter i Nordvestfyn) og i Skivebogen 1929 (om Dragter i Himmerland).

Fædres Tale er Titlen på et Bidrag i Vends. Årb. 1929 af *N. P. Petersen*. Det bringer en hel Række stedlige Talemåder fra Vendsyssel, samt en Del almindelige i denne Landsdel brugte Talemåder (Ordsprog og Mundheld). En Indledning ledsager Fremlægningen af dette tankerige og morsomme Mindestof, og der er ingen Tvivl om, at det vilde være heldigt, om andre Amts-årbøger på lignende Måde offentliggjorde, hvad der er indsamlet fra de forskellige Amter af Ordsprog og Mundheld. — Under »Fædres Tale« kan vist også henregnes *Poul Lorenzens Arbejde: Jagten i dansk Folkeminde* (Bygd 1929 f., udk. i Bogform hos Woel 1930), hvori der på underholdende Måde er sammenstillet en stor Mængde Træk især fra dansk Folkemindelitteratur om Hjort og Hind, Ulv og Bjørn, Gøgen i dansk Folkeminde, Hugorm og Snog i dansk Folkeminde o. m. m. Efter hvert Afsnit følger en Litteraturfortegnelse. Det meget populære Arbejde skal nok finde sine Læsere. Det er fyldt med morsomme, spændende og undertiden usandsynlige Historier, ligesom det bringer ikke så lidt reelt kulturhistorisk Stof. At Værket ikke sådant kan kaldes udtømmende, har vel sin Årsag i, at det er fremkommet i et Tidsskrift, der er beregnet for de videste Kredse.

I »Bygd« har *Thorkild Gravlund* fortsat med at meddele i det væsentligste tidligere, forskellige Steder, offentliggjorte folkepsykologiske Arbejder om Reerso, Kristrup, sjællandsk-jydsk, sjællandsk-skånsk, Sagn på Bygdeskel, I Sydfyn, Hardboer, Bornholmere, Dan og Angel o. s. fr. Disse inciterende Afhandlinger er i 1930 udkommet i Bogform hos Woel under Titlen *Dansk Bygd* III (228 S. og 4 Tavler). — Fra anden Side er også fremkommet folkepsykologiske Bidrag. *Morten Korch* har i Turistforeningens Årb. 1929 skrevet om forskellige Områder af Fynboernes Karakter. — Dr. *Axel Dam* har i en eksempel- rig, nøgtern Fremstilling i Bornh. Saml. XIX meddelt »Træk af Bornholmer- nes Nationalkarakter«, ligesom undertegnede i en Afhandling om *Martin Andersen Nexø som Almuedigter* (Dansk Udsyn 1929) har skrevet om den Del af Nexø's Forfatterskab, der indeholder direkte kulturhistoriske-folkepsykologiske Oplysninger om den bornholmske Almue.

Fjerde og sidste Bind af *Ernst von der Reckes* store Udgiverværk: *Danmarks Fornviser* (Møller & Landschultz. 1929. 450 S.) udkom i 1929 omtrent samtidig med *H. Grüner Nielsens* Kommentarbånd til *Danske Skæmteviser* (Universitetsjubilæet), et ligeså nyttigt som lærd Arbejde. — Mindre Bidrag til Visedigtningens Historie m. v. er givet et Par Steder. Således har *J. Lund Madsen* (Randers Arb. 1929) afsuttet sin veldokumenterede Skildring af Skillingsvisedigteren *Ras Sams Krønike*. Lund Madsen meddeler ikke alene karakteristiske Prøver på Sams Produktion, men giver også Oplysninger om Mormonernes Fesenteren i Øst Djursland i 1870—80'erne. — I Sdj. Mdskr. er bl. a. udgivet et Par typiske Bondeviser fra en gammel Visebog, måske nedskrevet efter mundtlig Tradition, og »Rævevisen«, optr. 1885 i Sundeved (se Arne 56 B). — I Thisted Arb. 1929 er i en populær lille Opsats meddelt de vigtigste Enkeltheder vedrørende *Limgrs Vise* (DgF. Nr. 518).

Et Værk til stor Nytte for den internationale Folkemindeforskning er *Hans Ellekildes Nachschlageregister zur Henning Frederik Feilbergs ungedrucktem Wörterbuch über Volksglauben* (FFC Nr. 85. Helsinki 1929. 244 S.). Det er en stor Glæde at vide, at H. F. Feilbergs Levnedsløb og hans Betydning for Videnskaben nu er skildret på et Verdenssprog; men Hovedopgaven for Arkivar Ellekilde har dog været gennem sit Arbejde at give Forskere i fremmede Lande en Håndsrækning ved at meddele en Stikordsfortegnelse over Feilbergs utrykte Ordbog over Folketro, der findes i Dansk Folkemindesamling. Den utrykte Ordbog består af 60,448 Henvisningssedler samlede i 26 solide Blikkasser. Disse Sedler er ordnede efter samme System som Jysk Ordbog, og de indeholder ca. 250,000 forskellige Henvisninger, for største Delen til Værker, Feilberg selv ejede. Den prægtige Folketro-Ordbog, som Feilberg fremskaffede i Jysk Ordbog, såvel som i dens utrykte imponerende Tillæg, har den Fejl, at den ikke er til Stede i et Verdenssprog. Fremmede Forskere, der ikke kan dansk, kan derfor kun med stort Besvær læse de værdifulde Henvisninger, Feilberg har tilvejebragt. Nu har Ellekilde i sit Arbejde fundet noget af en Løsning på dette Spørgsmål, idet han dér meddeler en Stikordsfortegnelse på dansk og tysk over Opslagsordene i den utrykte Ordbog. Igennem denne Ordliste kan udenlandske Lærde nu se, hvad der findes Oplysninger om i Feilbergs Sedler i DFS, og i de allerfleste Tilfælde svarer Seddelsamlingens Stikord til den trykte Ordbogs Stikord. Ved Henvendelse til DFS kan dérfra fjerntboende så for et ringe Vederlag få afskrevet, hvad de ønsker af Henvisninger til et eller andet Emne og sam-

tidig kan de se, hvad der findes i Jysk Ordbog. Ellekilde har gjort den internationale Forskning en Tjeneste ved at offentliggøre en tysk Fortegnelse over Opslagsordene i Feilbergs Henvisningssedler, der er så uhyre rige på Oplysninger. Foruden Hovedlisten over Stikord, har Ellekilde meddelt en Liste over Egenavne i Feilbergs Seddelkasser, en Liste over Helgennavne, en Stikordsfortegnelse over folkloristiske Arbejder af Feilberg og en Fortegnelse over hans Håndskriftsamling i DFS; endvidere en Litteraturfortegnelse til Jysk Ordbog og en Fortegnelse over Danmarks Folkeminders Skrifter. Men det Afsnit i Bogen, der vil glæde mest, er Ellekildes fortrinlige Feilbergbiografi og Vurderingen af hans Forfatterskab.

Til *Evald Tang Kristensens* 86årige Fødselsdag udsendte *Cai M. Woel* en Biografi af den store Folkemindesamler med Undertitel »En Vandrør i Danmark« (Woel 1929. 93 S. III.). Woels Bog hviler overvejende på E. T. Kr.'s egne fire Bind »Minder og Oplevelser«, suppleret med Forfatterens personlige Indtryk af E. T. Kr. For uindviede vil Woels Bog være vel egnet til at give et Indtryk af E. T. Kr.'s vældige Livsgerning. Indholdet i Biografien er praktisk ordnet, og den efter Emner ordnede Bibliografi vil også være til Nytte, selvom den naturligvis ikke kan erstatte *Gunnar Knudsens* E. T. Kr.'s Bibliografi i »Troldeagn og dunkel Tale« 1917. — Ved Evald Tang Kristensens Død den 8. April 1929 blev der i Landets Presse skrevet talrige Nekrologer over ham, hvori der fra forskellig Hold blev ydet ham Tak for en Livsgerning, der aldrig vil kunne få noget Sidestykke her i Landet. Han fik et Eftermæle, som kun bliver de sjældne få, en Nations Ypperste, til Del.

Til Slut skal nævnes, at der i *Einar Ol. Sveinssons Verzeichnis isländischer Märchenvarianten*, med en indledende Undersøgelse, (FFC Nr. 83, 1929), og i *Martti Haavios Kettenmärchenstudien I* (FFC Nr. 88, 1929) findes en Mængde Oplysninger af Interesse for danske Læsere — og at det har behaget Forfatteren Hr. *Jørgen Bukdahl* i År igen at rette et ligeså voldsomt som dumt Angreb på dansk Folkemindeforskning (Dansk Udsyn 1929, 145). Da Hr. Bukdahl ikke synes at besidde nogen særlig Viden indenfor det folkloristiske Område, skal man af den Grund ikke gå videre i Rette med ham, men blot nøjes med at henvise interesserede til at læse hans Anmeldelse af *Jeppe Aakjers Fra min bitte Tid* (i Dansk Udsyn 1929, 134f.); thi i denne Anmeldelse vil de få et Indtryk af den berømte Kritikers kulturhistoriske Viden såvel som af hans Vilje til at anmelde uretfærdigt.

August F. Schmidt.

Hugo Matthiesen, Otto Smith og Victor Hermansen: Ribe Bys Historie. 1660—1730. (Nyt nord. Forlag.)

Bykulturens Indsats i Verdensudviklingen har været enorm. Hvad den aandeligt har betydet for det almenkulturelle Fremskridt lader sig overhovedet ikke udmaale, idet den Mentalitet, der er skabt indenfor Bygrænserne, har været af en ganske særlig frugtbar Art, der Gang paa Gang har indvarslet nye Kulturperioder. Den fulde Forstaaelse heraf synes først i det sidste Slægtled at være trængt ret igennem, men har til Gengæld rundt-om i Landene sat sig stærke Spor i Bystudier. Denne almindelige Interesse for Byernes og deres Funktioners Historie er i den allersidste Tid yderligere bleven skærpet ved at træde i Forbindelse med de moderne Bestræbelser for rationel Byplanlægning. Netop med Hensyn til Byernes mangehaande og indviklede Forhold har Bystudierne faaet en ikke ringe praktisk Betydning, fordi de — rigtigt anlagt — kan give Byplanlæggere, Byteknikere og Politikere de rigtige Anvisninger og Direktiver for den nutidige og fremtidige Behandling af Byerne, Regulering af deres Udvidelser, og Omlægning og Videreførelse af deres Funktioner af alle Slags.

Ogsaa her i Danmark er der en voksende Sans for Byernes Betydning indenfor vor almindelige Historie og ogsaa her er der i de senere Aar fremkommet adskillige byhistoriske Værker, omend af højst forskelligt Værd.

Det turde være en lønnende Opgave for »Fortid og Nutid« at tage hele denne, herhjemme ret nye historiske Virksomhed op til kritisk Revision, prøve og sammenligne de anvendte Metoder for byhistorisk Studium, klarlægge deres mere eller mindre frugtbare Egenskaber og Muligheder for at oplyse det, der er det egentlige i Byens og dens Borgeres Liv og Færden og danner Baggrunden for den særlige Bymentalitet.

Blandt de Bymonografier, der i den senere Tid har set Lyset, indtager *Ribe Bys Historie 1660—1730* en smuk Plads, men er noget for sig, fordi den kun behandler, omend i fyldig Form, et 70aarigt Udsnit af den gamle Ribe Bys Liv og Skæbne — en Fortsættelse af J. Kinch: *Ribe Bys Historie og Beskrivelse*. Den kan saaledes ikke følge de *lange* Linier, saaledes som en Skildring af Byens hele aarhundredgamle Historie havde kunnet gøre det. Dette medgivet, skal det siges, at der her er skænket os en Bog om en gammel, interessant dansk By, der livligt og dog sagligt beretter om alle de Funktioner, der tilsammen *var* Ribe i disse 70 Aar! Tilbagegangens Aar var det, og Bogen giver os et levende Indtryk af den Tragik, Byen dengang rum-

mede. Den gør det under Behandlingen af alle de væsentlige Sider af Byens og dens Borgeres Tilværelse, de politiske og kommunale Funktioner, de aandelige, knyttet til Kirke og Skole og — først og sidst — de økonomiske, ved indgaaende Skildringer af Handelens og Haandværkets Vilkaar og af Landbruget som det, man altid i sløje Tider faldt tilbage paa! Navnlig her — og ved Skildringen af Havnens og Sejladsens Forfald — røres ved Tilværelseskampens Nerve og man følger Tingenes tragiske Udvikling med den mest levende Deltagelse, forfærdet over en Nedgangsperiodes deprimerende Indvirkning paa Borgernes Sind og Væsen.

Og dog — midt i alt Forfald og Tilbagegang blev Ribe alligevel ved at være, hvad den havde været i sin Storhedstid: »Blomsternes og Lærdommens By!«

Ribe synes at have en usædvanlig rig og ogsaa menneskelig interessant *indre* Historie, og Kilderne til den synes at være bevarede i ualmindeligt Omfang. Er det ikke Hensigten at fortsætte med Tiderne efter 1730?

Vilh. Lorenzen.

AARSMØDE PAA BORNHOLM.

Den 30. Maj—1. Juni 1930.

Adskillige Gange har Bornholm været paa Tale som Mødested for Fællesforeningen. I Aar blev denne Plan til Virkelighed, idet Bornholmsk Samfund og Bornholms Museum stod sammen med Fællesforeningen som Indbydere. Ved Tilrettelæggelse af Mødet havde der som sædvanlig været et Samarbejde mellem Fællesforeningens Styrelse og en stedlig Komité, i hvilken Amtmand *Kofoed* og Adjunkt *Lind* var henholdsvis Formand og Sekretær, og Fællesforeningens Sekretær havde besøgt Øen for at planlægge dette i Enkelthederne. Enkelte af Mødets Deltagere var rejst til Bornholm et Par Dage i Forvejen, men Størsteparten ankom til Øen Fredag Morgen den 30. Juni og blev paa Dampskibsbroen budt velkommen af den stedlige Komité med Amtmanden i Spidsen. Efter at have drukket Morgenkaffe i Kvartererne, drog man ud paa en Rundtur med Rønneboere som elskværdige og kyndige Førere. Man studerede Byplanen, saa gamle Gader og Huse og Kirken og naaede saa langt mod Syd som til Kastellet, som aabnedes for Deltagerne af Oberst *Stürup*. Endelig vendte man gen-

nem Amtsgaardens smukke Have tilbage til Dams Hotel, hvor Repræsentantmødet begyndte Kl. 10½.

Deltagere i Repræsentantmødet var følgende: Direktør *Arthur Fang* (Københavns Amt), Kredslæge *Møller* (Holbæk Amt og Kalundborg Museum), Akademikasserer, cand. mag. *L. F. la Cour* (Sorø A.), Arkitekt *Tidemand Dal* (Præstø A. og Næstved Mus.), Amtsforvalter *Holck* (Loll.-Falst. og Maribo Stifts Mus.), Gdr. *Jens Iversen Jensen* og Forf. *Jens Madsen Møller*, Thise (Hjørring A.), Dr. phil. *Gudm. Schütte* (Skive), Bibliotekar *Haugsted* (Aarhus Stift), Lærer *Mortensen* (Vejle A.), Fabrikant *Kromann* (Ribe A.), Dr. phil. *Louis Bobé* (Pers. Samfund). — Museumsinsp. *Chr. Axel Jensen* (Nationalmus. og Københ.s Bymus.), Museumsinsp. *Galster* (Nationalmus.), Museumsinsp. *Jørgen Olrik* (Dansk Folkemus.), Museumsinsp. *Klem* (Kronborgmuseet), Arkivar *H. Hjorth Nielsen* (Post- og Telegrafmuseet), Adjunkt *Lind* (Bornholms Mus.), Museumsinsp. *Johs. Olsen* (Svendborg Mus.), Museumsinsp., cand. theol. *Chr. K. M. Petersen* (Fyens Stifts Museum), kgl. Bygningsinsp. *Norn* (Horsens Mus.); — Landsarkivar *Holger Hansen* (Landsarkivet for Sjælland m. m.), Kaptajn *Rockstroh* (Hærens Arkiv og Generalstaben), Arkivar *Ellekilde* (Dansk Folkemindesamling), cand. mag. *Gunnar Knudsen* (Stednavneudvalget) — Landsarkivar *Hornemann*, Professor, Dr. phil. *Knud Fabricius*, Dr. phil. *Marius Kristensen* og Adjunkt *R. L. Balslev*.

Amtmand *Kofoed*, som var forhindret i at være tilstede ved de efterfølgende Forhandlinger, bød Forsamlingen Velkommen til Bornholm med følgende Ord:

Hvis Historie er Tildragelserne selv, da har Bornholms Historie, lige fra hin Old, som den mægtigste af alle Jorddigtere, Moses, har sunget om i sin første Sang, og foreløbig lige frem til denne Stund, da De, mine Herrer, gjorde Landgang paa vor Ø. Hvis Historie er Fortælling om Tildragelse, da har vi ogsaa Mænd her paa Klippen. Og er det endelig Historikernes Sag at søge bag om Fortællingernes Mænd og mest mulig klare sig deres personlige Forudsætninger for at fortælle Tildragelserne, som de tildrog sig, da kan ogsaa vi følge med. Undersøg i de kommende Dage Sandheden af mine tredobbelte Ord! Velkommen til Bornholm, den urskabte, historiesvangre og spillevende Ø, det danske og smukke Land. Nyd Bornholm og lad os nyde ogsaa Dem.

Professor *Fabricius* takkede og udtalte: Bornholm er en gæk-kende Ø, der drager, men ofte synes vanskelig at naa. Dansk historisk Fællesforening er glad for, at det nu er lykkedes, og ser de kommende Dages Betydning ikke blot i det »historiske«, men ogsaa i dette at lære Landsmænd at kende.

Man gik derefter over til Repræsentantmødet, som varede et Par Timer og fortsattes i en Time den følgende Morgen. Referatet gives her samlet.

Formanden omtalte i sin *Beretning* den udsatte Prisopgave, som var offentliggjort i Efteraaret. Iøvrigt havde Bestyrelsen gennemlæst samtlige Amtsaarbøger og havde besluttet at tilkende en Artikel af Kommunalærer *Albert Thomsen* (Hvad Matrikelbøgerne fortæller) Præmie med følgende Begrundelse:

»I Overensstemmelse med den paa Repræsentantmødet i Efteraaret 1929 tagne Beslutning, at fremsætte en Præmie for den eller de Artikler i de historiske Aarbøger, der befandtes saa gode, at de fortjente at fremhæves, har Styrelsens Medlemmer gennemlæst, hvad der i Aaret 1929 er fremkommet, og er standset ved *Albert Thomsens* Artikel i Svendborg Amts Aarbog: »Hvad Matrikelbøgerne fortæller«. Den fremtræder som 10. Afsnit af »Af Avnslev og Bovense Sognes Historie«; de tidligere Afsnit handler om Oldtidsminder, Runestenen fra Avnslev, Svenskekrigen, Kirkerne i Sognene m. m. Forfatteren viser sig at have godt Kendskab til den trykte Literatur og Evne til at benytte Arkivernes Indhold; han skriver et godt Sprog og har en fortræffelig Hjælp i sit personlige Kendskab til Egnen. De samme gode Egenskaber træffes ogsaa i hans lille Artikel i Vejle Amts historiske Aarbog »Komarbuskene ved Kolding«. Artiklerne om Avnslev og Bovense Sogne vil, naar de engang afsluttes, danne en god Sognehistorie og kunne tjene som Mønster for andre Sognes Historiekrivere. Vi har derfor fundet den værdig til at belønnes med Fællesforeningens Præmie«.

Kassereren, Landsarkivar *Holger Hansen*, fremlagde dernæst *Regnskabet for 1929* samt Budget for det følgende Aar og udtalte, at det var nødvendigt at spare, efter at saa stor en Del af Foreningens Formue blev anvendt til Prisopgaven, og efter at man havde sat sig i en aarlig Udgift til Præmiering. Der kunde næppe blive Raad til at udvide Tidsskriftet ud over det fastsatte Ark-antal.

Formanden haabede, at man kunde faa Raad til bedre Papir.

Hjorth Nielsen udtalte sin Tilfredshed med, at man nu lod Regnskabet trykke. Ønskede ogsaa Revisorernes Bemærkninger aftrykt samt Sekretærens Kasse afskaffet, da det vanskeliggjorde Overskueligheden, og sluttede sig til Formandens Ønske om bedre Papir.

la Cour: Dog først ved Overgangen til nyt Bind.

Rockstroh manede ligeledes til Sparsommelighed. Havde fra første Færd næret Betænkelighed ved Prisopgaven, som han

mente laa uden for Foreningens Opgave, selv om det valgte Emne var interessant og alment. Han ønskede, at Styrelsen vilde optræde meget kritisk over for Besvarelserne af Prisopgaven og snarere udvide Aarbogspræmieringen.

Formanden: Prisopgavens Fremlæggelse er en afgjort Sag. Gentagelse vil vel af økonomiske Grunde være udelukket. De to Opgaver, Foreningen har taget op, hører netop sammen. Naturligvis vil Styrelsen anvende tilbørlig Kritik, men hvis en Besvarelse er tilfredsstillende, da vil der være gjort et saa stort Arbejde, at det maa belønnes ordentligt.

Regnskabet godkendtes.

Chr. Axel Jensen fremlagde Beretning om *Museumsforeningen*¹⁾.

Man gik dernæst over til *Valg af Styrelse*.

Formanden gjorde opmærksom paa, at den nye Ordning af Foreningen krævede en ny Sammensætning af Styrelsen og meddelte desuden sit eget Ønske om at trække sig tilbage: Jeg har nu været med i Foreningen siden 1909, først som Sekretær, siden som Formand, og mener ikke, at for lang Virksomhed er heldig, det kan da komme til at spærre for nyt Initiativ. Jeg maa tage Hensyn til Helbred og ønsker desuden at samle mig om bestemte Opgaver, dels gamle, dels nye, i de Aar, jeg har tilbage at arbejde i. Jeg har meget at takke Fællesforeningen for; skylder ogsaa Tak til mange, som her er tilstede. Jeg haaber, at Severinsens Planer om at trække sig tilbage kan omstødes og foreslaar iøvrigt som Formand i mit Sted Dr. Marius Kristensen.

Holger Hansen havde med Bekymring og Beklagelse hørt, at Prof. Fabricius vilde trække sig tilbage, vilde endnu engang bede Professoren ændre sin Beslutning; mente, at Professoren havde særlige Evner til at samle de forskelligartede Kræfter, som rummedes indenfor Foreningen. (Stærk Tilslutning fra Forsamlingen).

Formanden takkede, men fastholdt sit Ønske.

Severinsen udtalte, at han nu havde siddet i Styrelsen siden 1911, og at han ofte havde maattet være fraværende ved Møderne. Mente derfor, at han nu passende kunde holde op, men syntes, at Fabricius' Afgang paa dette Tidspunkt hverken var paakrævet eller ønskelig.

Marius Kristensen og *Rockstroh* opfordrede begge under stærk Tilslutning fra Forsamlingens Side *Formanden* til at blive.

Formanden fremhævede *Marius Kristensens* Stilling som fri og selvstændig Videnskabsmand samt den Betydning, han havde ved sine mange Forbindelser ud over Landet. Haabede, at *Severinsen* kunde overtales til at blive.

¹⁾ Beretningen findes trykt i nærværende Hefte S. 238 ff.

Diskussionen om denne Sag fortsattes den følgende Dag.

Haugsted: Ved Samraad og Samtale mellem Repræsentanterne har der vist sig stor Enighed om, at Fabricius er det bedste Enhedsmærke. Alle er enige om at opfordre Fabricius til at fortsætte. Oplæste følgende Udtalelse, som var forsynet med samtlige Repræsentanternes Underskrifter:

I taknemmelig Erkendelse af det udmærkede Arbejde, De i en lang Aarrække har gjort for Foreningen, og i sikker Forvisning om, at Arbejdet fra alle Sider vil blive gjort Dem let, opfordrer vi Dem paa det mest indtrængende til at fortsætte som Formand.

Under Tryk af den stærke Tilkendegivelse fra Forsamlingen erklærede *Formanden* sig villig til at blive i Styrelsen, dog uden at være Formand.

Marius Kristensen foreslog, at man valgte en yngre Mand ind i Styrelsen, men at Fabricius vedblev at være Formand.

Resultatet af Forhandlingerne blev, at *man genvalgte den siddende Styrelse, suppleret med Kredslæge Møller som Repræsentant for Museumsforeningen.*

Formanden oplyste, at der forelaa en Indbydelse til *Aarsmøde i 1932* fra Aarhus; Bestemmelse herom skulde dog først træffes ved Repræsentantmødet i København i 1931.

Under Punkt *Eventuelt* udtalte *Chr. Axel Jensen:* Det tidligere Udvalg ang. *Præstegaarde* var nedlagt, fordi man mente, at Myn-dighederne vilde virke. Nationalmuseet havde i 1924 ønsket en Oversigt over fredningsværdige Præstegaarde. Ministeriet udsendte Spørgeskemaer, og Museet udarbejdede paa Grundlag heraf en Oversigt, delt i Grupper efter Art og Værdi. Skemaerne er dog meget ufuldstændigt og uensartet affattet, saa det er vanskeligt paa dette Grundlag at gribe administrativt ind. Foreningen af 3. December 1892 har imidlertid taget fat paa en Opmaaling, men har forgæves søgt Statsstøtte dertil. Selvfølgelig kan der kun holdes paa enkelte gode Ting. Magister Hugo Matthiesen har lovet paa Grundlag af det indsamlede Materiale at skrive en Artikel til »Fortid og Nutid« om Præstegaarde, og Taleren vil henstille, at der i hvert Amt paa dette Grundlag haves Opmærksomheden henvendt paa Præstegaardene.

Tidemand Dal: Foreningen af 3. December bestaar ikke mere, men vil det ikke være gavnlig at sætte sig i Forbindelse med Akademisk Arkitektforening eller med de stedlige Arkitekter?

Severinsen: Ministeriet har anmodet mig om gennem Menighedsraadens Blad at advare mod Nedrivningen i Anledning af Jordreduktionen. Heller ikke landøkonomisk er det nogen Fordel at rive ned.

Formanden: Hvor skal Pengene komme fra?

Severinsen: Bygningerne maa falde, naar man ikke vil bevare Gaardene; men man skal blot ikke rive ned for senere maaske at blive nødt til at bygge op.

C. A. Jensen: Kølstrup Præstegaard reddedes ved Laan i Stiftsmidlerne, enkelte typiske maa kunne reddes.

Formanden: Bygningerne kan være saa ringe, at de hygiejniske Forhold er for daarlige; men i hvert Fald er det vigtigt at faa opmaalt.

Holck: Ofte sker disse Ødelæggelser i Dølgemaal, saa at man ikke kan naa at faa Fotografi eller Opmaaling. Der burde kræves Meddelelse til Nationalmuseet eller Bygningsinspektorerne.

Severinsen: Jordreduktionen er jo vidt fremskreden, saa Nedrivningstendensen er vel ogsaa langt fremme.

Holck foreslog en Henvendelse fra Fællesforeningen til Ministeriet, at man ikke burde nedrive, uden at der blev sørget for Fotografering og Opmaaling.

C. A. Jensen: Bestyrelsen kunde overveje en saadan Henvendelse.

Fang: I Roskilde har vi rettet en saadan Henvendelse til Byraadet med gunstigt Resultat.

Det overdroges Bestyrelsen at fremme en saadan Henvendelse.

Fredag den 30. Maj Kl. 2½ samledes Mødets Deltagere i *Bornholms Museum*. Her som ved de senere Sammenkomster deltog tillige adskillige Bornholmere.

Adjunkt *Lind* bød Velkommen og udtalte nogle Ord om Museets Opstaaen og nuværende Ordning.

Derefter talte Dr. phil. *J. Brøndsted* om *den bornholmske Arkæologi*.

Taleren paaviste, hvorledes Kulturstrømningerne i forhistorisk Tid især havde vist sig i Folks Forhold over for deres Døde. Paa Bornholm er der Paavirkninger at spore baade fra Nord og Syd. Tre Ting er særlig karakteristiske for Bornholm, nemlig Stenrøser, Brandpletter og Bautastene.

Dr. *Marius Kristensen* talte derefter om *de bornholmske Runestene*, som alle fandtes i Original eller Afstøbning paa Museet. Bornholm har forholdsvis mange Runestene, kun Randersegnen kan sidestilles hermed. Flere af Runestenen har Slægtskab med svenske Sten og viser, at Bornholm laa paa en vigtig Sejlroute. Taleren paapegede, hvorledes man ved at studere Stenenes Personnavne gennem Navneopkaldelsen kunde skelne hele Slægter

paa den Tid. Navneopkaldelsen bestod deri, at et Navneled var fælles for flere i Slægten.

Begge de to Foredrag var en Indledning til at bese Museet, det sidste dog tillige til de Runemindesmærker, som man vilde faa at se paa den følgende Dags Udflugt.

Efter at Museet var beset og efter en Middagspause samledes Deltagerne atter *Kl. 8 paa Dams Hotel*. Professor *Fabricius* indledede Mødet ved at mindes afdøde Professor *Bidstrup*, som altid havde været en trofast Deltager i Fællesforeningens Møder. Foreningens Styrelse havde vedtaget at lade lægge en Krans paa Prof. *Bidstrups* Grav. Formanden gav derefter Ordet til Aftenens to Talere: Docent, Dr. *von Sydow* om *svensk Hjemstavnforskning med særligt Henblik paa Skaane*, samt cand. polit. *Jørgen Pedersen* om *Instituttet for Økonomi og Historie*¹⁾.

Lørdag den 31. Maj forlod 3 store og 6 alm. Personbiler Rønne for at føre Repræsentanter og andre Deltagere rundt paa Øen, det blev en skøn og interessant Tur i dejligt Vejr. Ved *Nylars* standsede man, og Magister *C. A. Jensen* fortalte om Rundkirker i Almindelighed og denne i Særdeleshed, som er den bedst bevarede, medens Dr. *Marius Kristensen* havde Runestene at vise og forklare. Efter en solid *Frokost paa Hotel Jomfrubjerget i Almindingen* gjorde Toget Holdt ved *Aa Kirke*, som Magister *Jensen* gennemgik, medens Dr. *M. Kristensen* viste Runestene og den særlig ejendommelige Døbefont. Ved den ejendommelige Samling *Bautasten paa Hjortebakken* talte den lærde Husmand *Peder Thorsen* om *Bautasten* og fortalte Sagn, som knytter sig til Stenen »*Helligkvinde*« ved *Svaneke*. I *Svaneke* indtoges Eftermiddagskaffen, hvorefter man drog videre forbi *Helligkvinde* til *Østerlars*. Her spillede Pastor *Rohde* paa Orgelet, og man sang »*Dejlig er Jorden*«, hvorefter Præsten forklarede Kirkens Bygning, særlig dens Forhold til skaansk Kirkebygningsmaade.

Den følgende Del af Vejen op til *Hammeren* blev en stor Oplevelse for Deltagerne; her og senere paa *Hammershus* viste den særlige bornholmske Natur sig i al sin Skønhed og Ejendommelighed. Selv om det ikke er første Gang, man er paa Stedet, virker *Hammershus* mægtigt og imponerende, og gjorde det ikke mindre i den synkende Sols Belysning. Adjunkt *Lind* var her en udmærket Fører.

Endelig samledes man til en *Middag paa Hotel »Hammershus«*. Ved Bordet talte fhv. Rektor *Koefoed* for Fællesforeningen, me-

¹⁾ Redaktionen haaber senere at kunne meddele begge disse Foredrag in extenso.

dens Professor *Fabricius* takkede ved en Tale for Bornholm og Bornholmerne, særlig henvendt til den lokale Komité. En Række andre Taler fulgte, af Museumsinsp. *Olsen*, Svendborg, Dr. *Louis Bobé* og Kredslæge *Møller*, Kalundborg. Efter nogen Tids hyggeligt og fornøjeligt Samvær drog Selskabet tilbage til Rønne, men denne Gang i spredt Orden, da adskillige ønskede at dvæle endnu nogen Tid paa det skønne Sted.

Søndag den 1. Juni kort efter Middag drog Repræsentanterne og mange andre Interesserede af Sted med Tog fra Rønne til Almindingens Station. Herfra gik man til *Gamleborg*, hvor Museumsinsp. *C. A. Jensen* fortalte om det gamle Anlæg. Turen fortsattes til *Lilleborg*, hvor *C. A. Jensen*, for sidste Gang paa dette Møde, tog Ordet for at fortælle om Lilleborgs Anlæg og Historie. Efter et kortere Ophold paa det skønne og stille Sted gik man videre til »Skytternes Festplads«, hvor der imidlertid havde samlet sig en Del af Øens Beboere.

Det offentlige Møde begyndte med Sangen: »Bornholm, du prude Vikingmø«, hvorefter *Amtmanden* besteg Talerstolen for at byde Velkommen og give Ordet til Mødets første Taler, Professor *Fabricius*, som, efter at Forsamlingen havde sunget: »Det var en skøn Begejstrings Tid«, talte om *Madvig*.

Madvigs Hovedindsats som Politiker var hans Forslag om Slesvigs Deling, som blev offentliggjort i Historisk Tidsskrift 1883. Taleren vilde nu søge bag om Livserindringerne til Samtidens Breve og Aktstykker for at faa den rette Vurdering af ham og se, hvorfor han kom til kort i Gennemførelsen af sin Tanke.

Madvig fødtes i Svaneke i 1804. Under sin Opvækst lærte han Sans for Ro, Flid, Retskaffenhed og Orden; men aandelige Strømninger fandtes ikke, siger han. Heller ikke paa Latinskolen i Frederiksborg eller paa Universitetet fik han nogen aandelig Paavirkning; Videnskaben stod lavt, saa han maatte være sin egen Lærer. Hans tidlige Ansættelse ved Universitetet og hans tidlige Giftermaal virkede sammen med smaa Kaar til at spærre af, saaledes at han først sent kom i aandelig Vekselvirkning med europæiske Lærde, og dog blev han ved sin geniale kritiske Evne og Metode en af Danmarks betydeligste Videnskabsmænd.

Han blev aldrig studerekammerlærd, men fulgte med levende Interesse den aandelige Udvikling i vort Folk, ikke mindst det nationale Røre i 1840erne; men han nærede ingen Hadskhed mod Tyskerne, og stod kritisk overfor en selvovervurderende Nordiskhed.

Madvig kom i 1848 ind i Ministeriet og var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Han var en dygtig Fagminister, som paa Skolens Omraade gennemførte varige Reformere. Men hans originaleste Indsats er hans Forsøg paa at løse det slesvigske Spørgsmaal ved en Deling, en Tanke, som var langt forud for hans Tid; havde han oplevet Spørgsmaalets Løsning i vore Dage, var han blevet laurbærkronet som en af dem, der havde set det rigtige.

Tanken om Deling modte stærk Modstand hos Kongen og Folket; men tre Mænd var i Efteraaret 1848 klar over, at en Deling var det rigtige. Det var Andræ, »Fantasternes Digter, Hans Egede Schack og Madvig. I Efteraaret 1850 mente Madvig, at det psykologiske Ojeblik var inde, idet baade Tyskere og Danskere maatte anses for at være tilstrækkelig møre. Den 13. Oktober forelagde han i Statsraadet det Dokument, der først blev trykt i 1883. Hans Moti-

vering var et Krav om Respekt for Folketsindet, hvilket stiller ham paa Linie med alle moderne tænkende Mennesker. Uden at udtale Ordet Afstemning er Madvig faktisk ad indirekte Vej blevet Fader til Afstemningstanken.

Hvorfor kom han tilkort? Det kan ikke nægtes, at hans egen Personlighed i nogen Grad svigtede. Det havde været værdigere, om han straks var traadt ud af Regeringen og havde kæmpet for sin Idé. Det var mærkeligt, at han senere lod sig vælge til Præsident for Rigsraadet og i 1863 hyldede Novemberforfatningen. Han var en Mand, der nok manglede det aktive Mod, men ikke det passive; han kunde gaa paa Akkord med Hensyn til Gennemførelsen af sin Idé, men han blev selv sin Tanke tro. Som det er blevet sagt om en anden, kan det siges om Madvig:

Held den, der gaar mod Tidens Strøm,
til Tidens eget Gavn.
Den vaagner dog en Gang af Drem
og kranser Heltens Navn.

Efter Sangen »Staa fast, du lille Flok« afløste Dr. *Marius Kristensen* Professor Fabricius paa Talerstolen og supplerede Billedet af den store Bornholmer ved et Foredrag om Madvig som Videnskabsmand, Lærer og Menneske.

Man kunde ikke frakende Madvig praktisk Evne og en betydelig Energi. Men han led Livet igennem under forskellige Vanskeligheder, han maatte saaledes paatage sig forskellige Hverv, der fulgte med Embedet som Professor. Og dog fik Madvig Tid til at tage Del i Studenterlivet og var meget for sine Disciple, som han altid betragtede som sine Medstuderende. »Den eneste, vi kunde tale med, var Madvig«, har en af hans Elever sagt. Han havde en mærkelig Evne til at holde sig aaben for nye Strømninger; andre Fag end Sprogvidenskaben kastede han sig over, Matematik, Filosofi, især Religionsfilosofi; men han følte det Livet igennem, som om hans menneskelige Udvikling ikke havde kunnet følge Skridt med hans faglige. Hans Syn naaede sjældent saa vidt, som det kunde være naaet, særlig mærker man det ved hans Modstand mod Grundtvigs Tanke om »Skolen i Soer«.

Madvig begyndte Tekstkritiken i Behandlingen af gamle græske og latinske Manuskripter, i Kunsten at finde ud af, hvad der har staaet paa et »fordærvet« Sted, var han Mesteren blandt Europas Lærde. Ogsaa i Tænkningen over Sprogens Natur var han en Mester. Paa dette Omraade havde man haft stor Forvovlethed, Madvig vendte tilbage til Virkelighedens Grund, og han, Klassikeren, kunde godt gribe et Udtryk fra københavnsk Talesprog for at vise et Eksempel. Han er den første, der gør opmærksom paa, at Nutidssprogene i og for sig ikke er ringere end Oldtidssprogene. Det gælder blot om, at Sprogene kan udtrykke Tingene præcist.

Madvig stod i sin Alderdom som en udpræget stærk Personlighed, en Prydelse for dansk Aandsliv. Han var ikke fejlfri; det er for Resten meget sjældent, man finder den Slags Mennesker, og de skal være utroligt kedelige. Hans Landsmænd har al Grund til at se op til ham med Ærbødighed og Agtelse.

Amtmanden takkede de to Foredragsholdere og udtalte, at Madvig havde den gode Bornholmers bedste Egenskaber: Nøgternhed, Dagklarhed, i inderlig Sammenknytning med en bunden og stærk Varme.

Amtmanden gav dernæst Ordet til Mødets sidste Taler, Valgmenighedspræst *Andreas Hansen*, Rønne, som talte om *Vækkel-sesprædikanten Pastor Trandberg*.

Madvig og Trandberg var de store Modsætninger; Modsætninger, som vi ogsaa finder dem i den bornholmske Natur. Trandberg er Bondetype. Den bornholmske Bonde blev født til at være Herre i sit eget Hus og skal helst være overordnet. Han blev født i 1832 paa Brunsgaard i Nylars og gennemgik Ronne Latinskole og Københavns Universitet, til han i 1858 blev cand. theol. Samme Aar har han sit religiøse Gennembrud og blev en positiv Kristen. Søren Kierkegaard greb ham stærkt, især ved sine Angreb paa den offentlige Kristendom, men trods store Betænkeligheder gik Trandberg dog ind i Statskirken og virkede 2 Aar som Præst i Jylland. Han arbejdede med stor Nidkærlighed og skabte Liv og Røre. Men han var rastløs, ogsaa deri, at han bestandig maatte skifte Opholdssted. Han fattede en stor Plan om at rejse til Bornholm og ved en fri Missionsvirksomhed vække en Menighed der. Han fik Brug for sine store Evner som Vækkelsesprædikant; det meste af det folkelige og kristelige Aandsliv paa Bornholm har sin Rod i den Vækkelse, han skabte. Men Præsterne blev hans Modstandere, de lukkede Kirkerne for ham, og ved et stort Folkemøde paa Christianshøj forkyndte han sin Udtrædelse af Folkekirken. Han tog Bolig i Rønne, som en Overhyrde for sin Menighed, der paa sit Højdepunkt talte 1700 Medlemmer. Men det gik ikke. Trandberg var Vækker, ikke Organisator. Hans Svaghed var hans store Naivitet og hans manglende Menneskekundskab, han er i den Henseende den store Modsætning til Vilhelm Beck. Det kom til en Strid mellem ham og en af hans Prædikanter, Chr. Møller, som førte til en Sprængning af Menigheden. I de følgende Aar paavirkedes Trandberg stærkt af den grundtvigske Retning, blev Valgmenighedspræst og var med til at rejse Bornholms Højskole. Men heller ikke i dette kunde han finde Ro. Fra 1877 til 1882 var han fri Rejseprædikant, mest i Jylland, indtil han i 1882 rejste til Amerika, hvor han døde 1896. Ogsaa der var han Vækkelsesprædikant, uden blivende Sted, under en voldsom Højspænding.

Hans Liv var paa en Maade en Tragedie, rigt paa Lidelser og Sjælekampe; hans Svaghed ligger ikke blot i det, at han ikke forstod andre Mennesker, men ogsaa deri, at han ikke kendte sig selv. Men han var en Mand af Aand, han var under Kaldets Herlighed og Kaldets Rædsel, og han var det ærligt, derfor kunde Livets Gud altid bruge ham.

Sognepræst *P. Severinsen* sagde nogle Ord i Tilslutning til Foredraget og bragte Pastor Hansen Tilhørernes Tak. Saa lød Sangen »Lad Lykkens Ganger springe«, hvorefter Mødet sluttede med, at Amtmanden udbragte et »Danmark leve!«

Kl. c. 6 tog Repræsentanterne og andre Deltagere med Toget fra Christianshøj Station til Rønne og samledes atter Kl. c. 9 med deres bornholmske Værter til en Kop Afskedskaffe paa Dams Hotel, hvor *Bornholmerkoret* under Kantor *Johansens* Ledelse sang gamle bornholmske Viser. Kantoren, som selv har samlet og udsat Melodierne, fortalte om de gamle Viser. Efter endnu et Par hjertelige Afskedstaler drog Repræsentanterne, fulgt af den lokale Komité og Værterne til Københavnsdamperen, som Kl. 11 forlod Øen. — Kl. 7 næste Morgen naaedes København, hvorefter Deltagerne, som sammen havde tilbragt tre udbytterige og smukke Dage, atter spredtes udover Landet.

DANSK KULTURHISTORISK MUSEUMSFORENING.

Ekstraordinært Møde Lørdag 16. November 1929.

For at faa Virksomheden paabegyndt inden Stiftelsesaarets Udgang afholdtes dette Møde uden Tilslutning til Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøder. Kunstindustrimuseet havde velvilligst stillet sin Mødesal til Raadighed for Museumsforeningen.

I Mødet deltog Repræsentanter for Museerne i *Holbæk, Kalundborg, Stege, Maribo, Nykøbing F., Odense, Middelfart, Svendborg, Hjørring, Nykøbing M., Horsens, Varde og Herning* samt for *Nationalmuseets 1., 2., 3. og 4. Afd., Kunstindustrimuseet, Københavns Bymuseum, Medicinalhist. Museum, Tøjhusmuseet, Post- og Telegrafmuseet, Jernbanemuseet, Handels- og Søfartsmuseet paa Kronborg, ialt 24 Museer.*

Formanden, Kredslæge *Møller*, Kalundborg, bød Velkommen. Til Dirigent valgtes Amtsforvalter *Holck*, Maribo.

Som Introduktion til *Dagsordenens Punkt 1: Forhandling om faglig Assistance i Museumsarbejdet (Rejsekonserverator, Rejseinspektør)*, holdt Sekretæren, *C. A. Jensen*, Nationalmuseet, et lille Foredrag om Museernes interne Opgaver, hvorefter *Formanden* indledede Diskussionen om Konsulenter for Provinsmuseerne. De mindre Museer ledes af Mænd, som yder gratis Fritidsarbejde og er Autødidakter paa Museumsområdet. Derfor tiltrænges sagkyndig Hjælp, og de Museer, som ønsker det, bør kunne opnaa en saadan. Med egne Kræfter kan Provinsmuseerne ikke løse denne Opgave; deres økonomiske Basis er usikker og Stats-tilskuddet saa lille som muligt. Konsulenttanken kan muligvis realiseres ved Ansættelse af to uddannede Museumsmænd, den ene paa det forhistoriske, den anden paa det historiske Omraade, der i Sommermaanederne kan staa til Raadighed for Provinsmuseerne og i Vinterhalvaaret arbejde paa Nationalmuseet. Tidspunktet for en Henvendelse til Staten herom er heldig, da Nationalmuseet nu har faaet bevilget saa store Beløb til Nybygningen, at Provinsens beskedne Ønsker ikke kan overhøres. Før eller senere maa ogsaa Spørgsmaalet om Provinsmuseernes Statstilskud tages op, med fornyet Overvejelse af, hvorledes det skal fordeles og Tallet af nye Museer begrænses. Staten bør udrede Lønnen til Konsulenterne, men Museerne selv bør yde Bidrag til deres Rejseudgifter og Ophold. Indsamlingsarbejde og Ledelse bør Konsulenterne ikke overtage.

I Diskussionen deltog foruden Dirigenten *Petersen* (Odense), *Norn* (Horsens), *Friis* (Hjørring), *Støckel* og *Smith* (Tøjhusmu-

seet), *Hansen* (Herning), *Mackeprang* (Nationalmuseet) og *Formanden*. Ordskiftet kom i nogen Grad til at dreje sig om, hvorvidt Konsulenterne burde og kunde bistaa ved Udgravninger, som Nationalmuseet ikke kunde overkomme, hvilket hævdedes af Petersen, medens Friis udtalte sig derimod. Endvidere berørtes Spørgsmaalet om Vanskeligheden ved at bevare Kontinuiteten i Museumsarbejdet og at finde brugbare Efterfølgere. Hansen ønskede ikke, at Museerne skulde stole for meget paa Rejsekonsulenten, men hævdede Betydningen af at skaffe Museumslederne og Opsynsmændene gode økonomiske Vilkaar, og foreslog, at der ogsaa sørgedes for Tilskud til Studiekursus paa Nationalmuseet. Efter at Mackeprang havde givet sin Tilslutning til Tanken om, at Foreningen rettede en Henvendelse til Undervisningsministeriet, fremsatte Formanden følgende Forslag til *Resolution*, der vedtoges enstemmigt:

»Dansk historisk Museumsforening udtaler paa Mødet 16. November 1929, at Museumsarbejdet, særlig ude i Provinsen, ofte tiltrænger sagkyndig Bistand med Hensyn til Ordning, Konservering og andre tekniske museale Opgaver, og den bemyndiger Bestyrelsen til efter nærmere Forhandling med Nationalmuseets Direktør at henvende sig til Bevillingsmyndighederne om et Stats-tilskud, dels til Honorar for to Rejsekonservatorer, dels til Studiekursus paa Nationalmuseet for Museumsledere«.

Dagsorden Punkt 2. Sekretæren gav derefter Meddelelser om Foreningens Virksomhed. Straks efter det stiftende Møde 27. Maj havde Bestyrelsen under Formandens Ledelse konstitueret sig med Norn (Horsens) som Næstformand, C. A. Jensen (Nationalmuseet) som Sekretær og Uldall (Dansk Folkemuseum) som Kasserer. Der var straks givet Meddelelse til Pressen om Foreningens Stiftelse og senere udsendt Henvendelser til alle de til de tidligere Museumsforhandlinger indbudte Museer; Svarene herpaa indløb desværre kun langsomt, saa at det var vanskeligt at opgøre Foreningens Medlemstal. En af Bestyrelsen vedtagen Forretningsorden forelagdes og godkendtes foreløbig, dog saaledes, at dens Slutningsparagraf om Regnskabsvæsenet skulde udgaa og i ændret Form forelægges som Lovforslag ved næste Aarsmøde. I Tilslutning til denne Forhandling valgtes allerede nu *Hjorth-Nielsen* (Postmuseet) til *Revisor*.

Efter Forhandlingerne gav Mackeprang (Nationalmuseet) en af Lysbilleder støttet Oversigt over Nationalmuseets Nybygning og mindedes Provinsens stærke Støtte under Indsamlingsarbejdet. Endelig foreviste Uldall en Række af Folkemuseets kulturhistoriske Films, der vakte megen Interesse.

DANSK KULTURHISTORISK MUSEUMSFORENING.

Aarsmøde Torsdag 29, Maj 1930, Kl. 1.

Mødet afholdtes i Prinsens Palæ, hvor det kgl. nordiske Oldskriftselskab velvilligst havde tilladt Foreningen at benytte Mødesalen.

Ved Navneopraab konstateredes, at der var mødt en eller flere Repræsentanter for Museerne i *Helsingør, Kalundborg, Holbæk, Næstved, Vordingborg, Maribo, Odense, Middelfart, Svendborg, Aarhus, Horsens, Herning, Varde* og *Tønder* samt for *Nationalmuseet (3 Afdelinger), Kunstindustrimuseet, Københavns By-museum, Tøjhusmuseet* og *Post- og Telegrafmuseet, ialt 21 Museer.*

Formanden, Kredslæge *Møller, Kalundborg*, indledede. Til Dirigent valgtes Inspektør *Chr. M. K. Petersen, Odense.*

Dagsordenens Punkt 1, Foreningsmeddelelser. Formanden meddelte, at Bestyrelsen i Henhold til Foreningens Vedtagelse paa det ekstraordinære Møde i Novbr. havde indgivet et *Andragende til Undervisningsministeriet*, som efter den forudgaaende Forhandling med Nationalmuseets Direktør havde faaet følgende Ordlyd:

»Dansk kulturhistorisk Museumsforening tillader sig hermed at henvende sig til Undervisningsministeriet med Andragende om, at der paa det kommende Aars Finanslov maa blive optaget en fast aarlig Bevilling paa 6500 Kr. bestemt til Honorar og delvis Rejsegodtgørelse for en Museumskonsulent og til Studieophold i København for Provinsmuseumsledere.

Den i Fjor stiftede Dansk kulturhistorisk Museumsforening, der omfatter Museer af den paagældende Art baade i København og i Provinsen, har paa sit Medlemsmøde den 16. Novbr. 1929 særligt drøftet Spørgsmaalet om sagkyndig Bistand for Provinsmuseerne, der længe har været Genstand for Overvejelse indenfor snævrere Kredse. Det kan ikke være andet, end at alle Museumsinteresserede, der arbejder ude i Provinsen, ofte tiltrænger Hjælp paa en Række forskellige Omraader. Næsten overalt udføres Museumsarbejdet som Fritidssyssel, der dyrkes af ideelle Hensyn og uden Vederlag, og det er saare vanskeligt for Mænd, hvis meste Tid og Arbejdskraft er optaget af anden Virksomhed, at opfylde de Krav, de maa stille til sig selv. De Samlinger, der betros til deres Omsorg, spænder i Reglen over alle Tider, fra Stenalderen til Nutiden, og for blot at passe de daglige Forretninger fyldestgørende skal Museumsmanden ikke blot være for-

trolig med sin Egns og sin Bys Historie, men ogsaa have Kendskab til forhistorisk og historisk Arkæologi, Kunsthistorie, Stilarter, Folklore, Museumsteknik, Konserveringsteknik, Antikvitetspriser og Forfalskninger. Ogsaa de faa Museumslederes isolerede Stilling ude i Provinsen maa virke hæmmende. Det volder undertiden nu og vil i Fremtiden sikkert oftere volde Vanskelighed paa vedkommende Sted at finde en Museumsleder, der blot nogenlunde kan opfylde disse Krav. Foreningen underkender ikke den Hjælp og Vejledning, som paa en Række Punkter ydes af Nationalmuseet, særligt gennem Statens Tilsynshavende ved Provinsmuseerne, men disses Opgave er dog i første Række af anden Art, og den Tid, de har til deres Raadighed, er meget begrænset. Tiltrænger et Provinsmuseum videregaaende, langvarig Bistand til videnskabelig, kritisk Revision, til større Omordninger af Samlingerne, til Etiketering og trykte Vejledninger for Publikum, har Nationalmuseet ikke tilstrækkelig disponibel Arbejdskraft til at yde den Hjælp, som i stigende Grad tiltrænges, ikke mindst efterhaanden som Samlingerne vokser sig større og derved bliver vanskeligere at beherske. Baade for Museernes videnskabelige Værdi og for deres alment belærende, folkeoplysende Opgaver vil det utvivlsomt betyde et meget væsentligt Fremskridt, om de kunde paakalde faglig Bistand, og om Museumslederne selv kunde søge Erfaring og Belæring ved Studiekursus i København.

Hvad det første Punkt angaar, vilde dette efter Foreningens Opfattelse bedst kunde naas gennem to Museumskonsulenter, den ene med særlig Kendskab til forhistorisk Arkæologi, den anden til historisk Arkæologi og Folklore. Men da det for Tiden vistnok vil vise sig vanskeligt at faa begge Poster besatte, og da der ubetinget er mest Brug for Konsulentvirksomheden paa det sidstnævnte Omraade, skal Foreningen dog kun andrage om Oprettelsen af en enkelt Konsulentpost. I Sommerhalvaaret skulde Konsulenten staa til Raadighed for Provinsmuseerne, i Vinterhalvaaret kunde han yde Nationalmuseets danske Afdelinger praktisk og videnskabelig Assistance, da det næsten overalt er umuligt at arbejde i Provinsmuseerne om Vinteren, fordi deres Lokaler ikke er opvarmede. Ved en saadan Ordning vilde det sikkert blive muligt som Konsulent at anvende en yngre Mand af Faget, der gennem sin Virksomhed kunde vinde praktisk Erfaring og Belæring, og der kunde tillige derved tilvejebringes et yderligere Samarbejde mellem den videnskabelige Centralinstitution og Lokalmuseerne. Det vil ved denne Ordning ikke være nødvendigt at oprette et egentligt Embede, men Stillingen vilde

kunne være honorarlønnet med 4000 Kr. aarligt samt 1500 i Rejse- og Opholdsgodtgørelse. Naar denne sidste Sum sættes forholdsvis lavt, er det, fordi man forventer, at de Museer, som ønsker Konsulentens Bistand, af deres egne Midler vil betale hans Befordringsudlæg samt en passende Del af Rejsediæterne.

Angaaende det andet Punkt skal kun bemærkes, at de nævnte Studiekursus særligt skulde gælde Konserveringsarbejde, Registreringsarbejde og lignende praktisk Museumsvirksomhed og skulde medføre et dagligt Arbejde, væsentlig paa Nationalmuseet. Aarstilskudet hertil tænkes anslaaet til 1000 Kr., idet man ogsaa her forventer, at Bevillingen af Provinsmuseerne vil blive betragtet som en Hjælp til Selyhjælp. Man kan ikke med Rette forvente, at Museumsledere i Provinsen, der udfører deres Arbejde ganske vederlagsfrit, ofte endog med økonomiske Ofre og altid med et stort Offer af deres Fritid, selv skal kunne deltage i Udgifterne ved et saadant Studieophold. Der vil altid være et vist stadigt Arbejde, som de stedlige Museumsledere selv maa udføre, og af Hensyn til Museernes hele Fremtid er det af den allerstørste Betydning, at dette bliver gjort saa godt og saa rigtigt som muligt. Endelig skal det tilføjes, at de fleste Provinsmuseer arbejder med et saa ringe Budget, at de er ude af Stand til at løse disse Spørgsmaal ved egne Kræfter«.

Forhaabentlig vilde dette Andragende blive modtaget med Velvilje af Myndighederne. Nationalmuseets Direktør oplyste, at det havde faaet Anbefaling fra hans Side overfor Undervisningsministeriet.

Endvidere havde Bestyrelsen udarbejdet og omsendt til alle de Museer, som havde været indbudt til det stiftende Møde, Skemaer vedr. deres økonomiske Forhold, der nu vilde tjene som Grundlag for Forhandlingerne paa Dagsordenens Punkt 2.

Med enkelte, idag indmeldte, omfattede Foreningen nu 40 Museer, deraf 12 i København og 28 i Provinsen.

Punkt 2. Sekretæren gav en ret detailleret Oversigt over de Oplysninger om *Provinsmuseernes økonomiske Forhold* i Aaret 1928, som Svarene paa Spørgeskemaerne havde givet. I Overensstemmelse med Skemaernes Følgeskrivelse betragtedes Enkelthederne som fortrolige Meddelelser, og der skal derfor kun refereres visse Hovedtræk.

Ialt var indkommet 33 Besvarelser, praktisk set alle fra Provinsmuseer, for hvis Forhold Spørgeskemaets Rubriker jo ogsaa var beregnede, medens de ikke passede for de københavnske Centralmuseer. Stoffet var meget uensartet, og det vilde være umuligt at behandle det tilbunds i et enkelt Møde. Økonomisk

set kan Museerne udenfor København deles i tre Grupper, de ikke statsunderstøttede Smaamuseer, de statsunderstøttede Museer og endelig enkelte Museer, der af en eller anden Grund har haft stærkere Vækst, ved deres Beliggenhed i større Byer og ved at have Bolig paa et Slot. Saa godt som alle Provinsmuseerne er selvejende Institutioner; kun Stiftmuseet i Odense er helt bleven en kommunal Institution. Af de ikke statsunderstøttede tilhører enkelte Foreninger. Flertallet af Museerne ejer selv deres Bygninger, enkelte bor i Stat eller Kommune tilhørende Bygninger. En nøjagtig Statistik over Aarsindtægterne vanskeliggøres noget derved, at enkelte Museer har medregnet deres Kunstsamlinger. 10 statsunderstøttede Provinsmuseer har hvert haft Indtægter over 4000 Kr., Resten mellem 2000 og 1000. Det sidste Gennemsnitsbeløb gælder ogsaa de ikke understøttede, hvoraf to dog næsten ikke har haft Indtægter. Indtægtskilderne er Stattilskud (1928: 17 410 Kr.), Amttilskud, som bortset fra Sønderjylland, kun er smaa, Tilskud fra Købstadkommuner, hvis Størrelse viser stærke lokale Variationer, Tilskud fra Landkommuner (især paa mindre Øer), fra Banker og Sparekasser og fra Museumsforeninger; de sidstnævnte kan arbejdes op, men har ikke lang Levetid. Hertil kan komme Entré, Renter og Husleje. Paa Udgiftssiden er der Bygningsomkostninger, Afdrag, Reparationer, Husleje, Skatter, Assurance, Lønninger til Kustoden, der er stærkt varierende, og Rengøring. Af Museumsledere modtager kun tre virkelige Lønninger, nogle flere Honorarer, ligesom Udgifterne til Varme er paaafaldende smaa; endnu savner de fleste Provinsmuseer Centralvarme. Udgiftsposter er fremdeles Samlingernes Assurancepræmier, Indkøb, Konservering og Inventar. I det hele og store sætter Museerne Tæring efter Næring, men Undtagelse kan dog forekomme, særligt naar Museerne viser stort og friskt Initiativ. Helt udenfor Reglerne staar Maribomuseets nye Frilandsafdeling, som økonomisk set er baseret paa to rentefri Laan med femaarig Afdragstid. Alt i alt viser denne Oversigt, at Statstilskudet i høj Grad er en Hjælp til Selvhjælp.

I den følgende Diskussion deltog *Petersen* (Odense), *Tidemand-Dal* (Næstved), *Mackeprang* (Nationalmuseet), *Petersen* (Helsingør), *Olsen* (Svendborg), *Hansen* (Herning), *Toft* (Tønder), *Holck* (Maribo), *Jepsen* (Varde), *Thomsen* (Holbæk), *Haugsted* (Aarhus) og *Formanden*. Skemaernes Oplysninger kaster Strejflys over en stor Række Problemer ikke blot af økonomisk Art, og Forhandlingerne maatte derfor selvfølgelig blive meget spredte. De strejfede Spørgsmaal som de kommunale Tilskud fra Købstæder og i anden Række fra Landkommuner, om den indbyrdes

Sammenhæng mellem Kommunitilskud og Skoleklassebesøg, om Entréindtægter, Assurancevurderinger og Præmier, Gratisadgang og betalende Adgang. Paa Forhaand havde Sekretæren fremhævet, at det havde været umuligt med den korte Tidsfrist at bearbejde alle Skemaernes Oplysninger, særligt ikke at udarbejde en Statistik over Adgangstider, Entréafgifter og Kustodearbejdstider, der burde optages til Behandling paa et kommende Møde. Endvidere havde man paa enkelte Punkter forsømt at spørge eller formuleret Spørgsmaalene urigtigt, hvilket særlig gjaldt Museernes Pengekapitaler og Assurance-Vurderinger. Diskussionen koncentreredes efterhaanden om to Punkter, Ønskeligheden af at udfylde disse Mangler og benytte de indvundne Erfaringer ved Udsendelsen af et nyt Spørgeskema, og Spørgsmaalet om, i hvilken Udstrækning en Oversigt burde og kunde offentliggøres. Der faldt flere Udtalelser om, at man ikke burde nøjes med et enkelt Aar, men skulde tilstræbe en Gennemsnitsoversigt over f. Ex. 3 Aar, men fra anden Side fremhævedes Vanskelighederne ved at spørge for meget. Efter Dirigentens Forslag enedes man om at opfordre Bestyrelsen til »snarest belejligt at udsende et nyt Spørgeskema, der tog Hensyn til de indvundne Erfaringer«. Med Hensyn til Oplysningernes Offentliggørelse faldt Udtalelser baade for og imod, men man vedtog endelig, at Sekretærens Meddelelser ikke burde trykkes, men i forkortet Udgave maskinskrives og omsendes som fortrolig Meddelelse til de Museer, der nu er Medlemmer af Foreningen.

I naturlig Tilknytning til den indholdsrige Forhandling gik man strax over til *Dagsordenens Punkt 4*: Eventuelt. Allerede forud havde *Thomsen* (Holbæk) fremhævet Ønskeligheden af en Museumsstat. med Fortegnelse over Museernes Formænd og deres praktiske Ledere, og *Mackeprang* (Nationalmuseet) havde tilbudt at skaffe Foreningen Exemplarer af Skandinavisk Museumsforbunds i sin Tid udarbejdede Oversigter over danske Museer.

Særlig Interesse havde Spørgsmaalet om et nøjere Samarbejde mellem Museer og Skoler vakt. Det fremførtes med megen Kraft af *Lauritz Petersen* (Helsingør), en Række af Talerne oplyste om, hvad der allerede var gjort i denne Retning, og med en lille Ændring af Slutningsordene vedtoges følgende, af Overlærer Petersen foreslaaet Resolution:

»Det vedtages at arbejde for, at Museerne i højere Grad end hidtil kommer til at gøre Nytte som Undervisningsmiddel, dels ved, at der af Museerne gives speciel Vejledning for Lærere, dels ved Klassebesøg under Læreres Vejledning«.

Endelig behandlede *Dagsordenens Punkt 3*, *Forholdet mellem Købstadsmuseer og Landsbymuseer*.

Formanden oplyste, at et enkelt, i de seneste Aar stiftet Landsbymuseum havde ønsket Optagelse i Foreningen. Efter Lovene var der ingen Tvivl om, at det skulde optages, men i Bestyrelsen havde der været visse Betænkeligheder m. H. t. Konsekvenserne. Hidtil havde Foreningen foruden de københavnske Museer henvendt sig til Købstadsmuseer og hvad man kunde kalde Ømuseer, men der voksede op en Række Landsbymuseer, som kunde gøre deres store Nytte, men ogsaa frembød Farer for Museumsarbejdets Stabilitet og Sagernes Bevaring i det lange Løb. Bestyrelsen vilde ikke stille noget Forslag, men kun søge Spørgsmaalet belyst ved en forberedende Forhandling.

I Diskussionen deltog *Holck* (Maribo), *Norn* (Horsens), *Petersen* (Odense), *Uldall* (Folkemuseet), *Slomann* (Kunstindustrimuseet), *Mackeprang* (Nationalmuseet), *Hansen* (Herning), *Hjorth-Nielsen* (Postmuseet), *Sekretæren* og *Formanden*. Stemningen var i overvejende Grad for, at man skulde stille sig velvilligt over for de nye Museer og hellere vejlede dem end jage dem bort. *Petersen* (Odense) mindede om, at Stiftsmuseerne engang havde dannet en Forening for at hævde deres Privilegier, *Uldall* fremhævede, at man burde tilstræbe at formulere visse Betingelser for de mindste Museers Optagelse i Foreningen, ikke mindst af Hensyn til Museumsgenstandenes Bevaring; *Sekretæren* og andre tilraadede at fremskaffe en Oversigt over de mange, ganske utilstrækkeligt kendte nye Museer, idet man iøvrigt mente, at Foreningens Kontingent vilde regulere Tilgangen. Bestyrelsen be myndigedes til at iværksætte en nøjere Undersøgelse og eventuelt stille Forslag paa næste Aarsmøde.

Dagsordenens Punkt 5. Den foreslaaede Tilføjelse til Lovenes § 5 vedtoges: »Foreningens Regnskabsaar er Kalenderaaret. Det af Kassereren for hvert Aar inden næstkommende Aars 1. Marts aflagte Regnskab revideres af en paa hvert andet Aarsmøde valgt Revisor og forelægges med dennes Bemærkninger paa Foreningens følgende Aarsmøde til dennes Afgørelse«.

Den paa Novembermødet valgte *Revisor*, *Hjorth-Nielsen* (Postmuseet) genvalgtes.

Efter Mødets Afslutning samledes de af Deltagerne, der havde Lyst og Tid dertil, til et beskedent Fællesmaaltid, og 11 Museumsrepræsentanter afrejste om Aftenen til Bornholm for at deltage i Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde.

IN MEMORIAM.

GENERALLØJTNANT TUXEN.

3. Marts 1853 — 6. Januar 1929.

I Generalløjtnant *August Tuxen*, som døde d. 6. Jan. 1929, har Dansk Historisk Fællesforening mistet en af sine gode Venner og trofaste Støtter. Ved Siden af Opfyldelsen af sine militære Pligter fandt Tuxen hele Livet igennem Tid til at pleje den historiske Interesse, som var grundlagt ved Barndomsindtrykkene paa Als, hvor han som 11aarig Dreng havde oplevet Krigen 1864, og allerede som ung Kaptajn i Helsingør begyndte han de historiske Studier, som han med stadig videre Horisont og dybere Indtrængen fortsatte gennem et halvhundrede Aar til sin Død. Selv om denne Virksomhed, der væsentlig faldt paa Militær- og Personalhistoriens Omraade, ligger i Periferien af vor Forenings Virkeomraade, blev August Tuxen dog faa Aar efter Fællesforeningens Stiftelse en ivrig og kærkommen Gæst i samme, hvor han mødte som Repræsentant for Generalstaben. Dette var med god Grund. Ikke blot forstod Tuxen at tilføre Drøftelserne paa Repræsentantmøderne et Fond af nyttig Viden og selvstændige Synspunkter, der krydrede ved hans bekendte ætsende Vid, saa at hans Indlæg er blevet uforglemmelige for Deltagerne. Men fik man gennem denne alvorligere Del af Virksomheden navnlig Indtrykket af en Mand med megen common sense og med Evne til at skære igennem al dunkel Tale, saa havde Generalløjtnant Tuxen ogsaa et andet Ansigt, som han viste i den selskabelige Del af Møderne, hvor hans spirituelle og vel turnerede Taler, der ligesom Diskussionsindlæggene tilsattes med en passende Portion attisk Salt, var sikre Træffere, der altid i Eksplønsionsøjeblikket fremkaldte en Storm af Latter og Bifald, ogsaa hos dem, der følte sig ramte. Generalløjtnant Aug. Tuxen har paa forskellige Omraader ydet saa meget til vor Forening, der med Højagtelse og Kærlighed saa hen til sit ældste Medlem, at Mindet om ham vil blive bevaret her i Taknemlighed.

Knud Fabricius.

MATTHIAS BIDSTRUP.

25. Marts 1852—25. Januar 1929.

Arkitekt, Professor Matthias Bidstrup stod i første Række mellem de historisk interesserede Bornholmere. Hans Kærlighed til Hjemstavnsøens Fortidsminder voksede med Aarene. Uddannet som Tømrer og derefter som Arkitekt under Herholdt, i en Skole, som ingenlunde var ømskindet overfor Fortidens Bygningskunst, forstod han trods sin sunde Konservatisme at følge med i Tidens Udvikling og blev Bygningsarkæolog med aabent Blik for de bornholmske Kirkers interessante Detailler; han deltog ivrigt i Diskussionen om deres Alder, som han bedømte nøgternt og uden Tilbøjelighed til at gøre Bygningerne for gamle. Skønt han en Aarrække var stærkt optaget af praktiske Arbejder, deltog han i Stiftelsen af Bornholms Museum i Rønne 1893 og var fra 1907 dets virksomme Formand, ligesom hans Samarbejde med Nationalmuseet fortsattes til det sidste.

D. H. F., af hvis Museumsudvalg han var Medlem, mindes ham særligt som trofast og interesseret Deltager i næsten alle vore Møder og Diskussioner fra det konstituerende Møde i 1909 til Repræsentantmødet i 1927.

Chr. Axel Jensen.

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING
REGNSKAB FOR 1929.

Indtægt.

Kassebeholdning Januar 1929	7232,91
Kontingenter: A. Foreninger	906,67
B. Byraad	380,00
C. Institutioner	400,00
Statstilskud	840,00
Refunderet af Dansk Folkemuseum	113,50
Renter	230,38
Hagerups Boghandels Afregning	128,71
Gave	6,00
Summa Kr.....	<u>10238,17</u>

Udgift.

Sekretærens Honorar	300,00
Nielsen & Lydiches Bogtrykkeri	2279,03
F. Hendriksens Reproduktionsanstalt	227,00
Forfatterhonorarer	832,50
Ekspedition af »Fortid og Nutid«	202,28
Repræsentantmøde	325,00
Bestyrelsens Bejseudgifter	47,40
Gebyrer	4,04
Beholdning Januar 1930	6020,92
Summa Kr.....	<u>10238,17</u>

Sekretærens Kasse.

Indtægt.

Beholdning Januar 1929	101,64
Indtægt ved Salg af Tidsskriftet	320,01
Rente af Postkonto	70
Summa Kr.....	<u>422,35</u>

Udgift.

Honorar for Mødeberetning	60,00
Forskellige Kontorudgifter	73,34
Beholdning Januar 1930	289,01
Summa Kr.....	<u>422,35</u>

Holger Hansen.

OM INSTITUTET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI.

Foredrag ved Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde i Rønne, 29. Maj 1930

Den historiske Forskning har til Opgave at udrede, hvad der er passeret i Fortiden. Det lyder simpelt, men er dog en overordentlig vanskelig Opgave. Vi ved alle, hvilke uhyre Vanskeligheder der kan være forbundet med i en Retssag at opklare blot nogenlunde nøjagtigt, hvad der er passeret, selv i den aller-nærmeste Fortid. En Række Personer maa afhøres; deres altid modstridende Vidnesbyrd maa underkastes en kritisk Prøvelse. Dokumenter maa fremdrages og fortolkes o. s. v. Og dog er en saadan Retssag en forholdsvis begrænset og simpel Affære. Langt værre stiller det sig, naar det drejer sig om større Omraader, f. Eks. en Nation, en Klasses Historie eller naar det gælder at udforske de Momenter, der har fremkaldt en vis Situation.

Man kan nu som Regel heller ikke nøjes med at fastslaa de enkelte »Kendsgerninger«. I mange Tilfælde har disse ingen Mening, uden naar de ses som Led i en Helhed. Det gælder da om at finde Historiens »røde Traad«, idet den enkelte Kendsgerning kun derved faar Erkendelsesværdi.

Undertiden er de Begreber, man arbejder med, temmelig vage og uklare, utilstrækkeligt definerede. Stiller man sig f. Eks. det Spørgsmaal, hvorledes Arbejdslønnen har udviklet sig i en vis Periode, et Spørgsmaal, der dog synes ret simpelt, saa finder man, at der har været mange forskellige Lønsatser, og man kommer i Tvivl om, hvorvidt der i det hele er nogen Mening i at tale om Arbejdsløn i al Almindelighed. Eller man spørger om Hoveriets Betydning og Omfang i det 18de Aarhundrede; atter finder man, at det har vekslet overordentligt selv inden for snævre lokale Omraader.

Med Henblik paa ældre og nyere Tider kan man sige, at den historiske Forskning befinder sig mellem Skylla og Kharybdis. For den ældre Tid stiller det sig saaledes, at Kilderne er overordentlig sparsomme. Af de faa Vidnesbyrd, man har, maa man ved Anvendelse af den største Skarpsindighed og paa Grundlag af usikre Hypoteser opbygge sig et Billede af Virkeligheden. For den nyere Tids Historie har man den omvendte Vanskelighed. Her er Kildestoffet saa overvældende, at man i Virkeligheden vil være i Stand til at skaffe rigelig Dokumentation for en Række forskellige og hinanden modstridende Opfattelser. Har man alt-saa for den ældre Tids Vedkommende lykkelig undgaaet de usikre Hypotesers Skylla, falder man med Hensyn til den nyere Tids Historie let i Gabet paa Materialets kaotiske Mangfoldigheds Kharybdis.

I det sidste Tilfælde søger man under Tiden at klare sig ved Hjælp af Statistik. Statistiken er Læren om, hvorledes man kan opnaa gyldig Erkendelse ved Hjælp af Talmateriale. Den er en overordentlig vigtig Hjælpevidenskab for Socialvidenskaberne, men dens Anvendelse kræver jo i hvert Fald, at man kan skaffe sig et Talmateriale, og dette er ingenlunde Tilfældet paa alle Omraader.

Hvad enten man nu kan give de Fænomener, man har med at gøre, talmæssigt Udtryk eller ej, saa kræver den moderne Historieforskning altid Indsamling af et uhyre Materiale. Holder man sig til forholdsvis faa Eksempler, løber man for let Risikoen for, at det Udsnit af Virkeligheden, man har faaet fat paa, ikke er typisk, og at andre Forskere let finder et lignende Antal Eksempler, der viser det modsatte.

Under disse Omstændigheder vil det let forstaas, at den enkelte Forsker paa en Mængde Omraader er ilde stedt. Det overstiger saavel hans Kræfter som hans Pengemidler at samle det uhyre Materiale, som skal til, for at han kan faa Overblik over Situationen.

Det er denne Omstændighed, der har bevirket, at man rundt om i Landene er begyndt at organisere Historieforskningen i

Instituter, der tager et eller andet større Omraade op til Behandling ved Hjælp af Samarbejde mellem en Række Forskere.

Det var denne Tankegang i Forbindelse med Erkendelsen af, at de forskellige Omraader inden for Samfundslivet er saaledes indbyrdes afhængige, at der udkræves en mangeartet Viden for at udrede de filtrede Traade, der laa til Grund for, at Universitetslærerne i Historie og Nationaløkonomi i Fællesskab oprettede »Institutet for Historie og Samfundsøkonomi« i 1927. Det hedder saaledes i en Redegørelse angaaende Institutets Tilblivelse:

»Der har under Overvejelserne været Enighed om Ønskeligheden af at tilvejebringe et Institut til Fremme af et organiseret Studium af de sidste Aartiers økonomiske sociale og politiske Historie, idet man har været af den Opfattelse, at de Emner og det Stof, der foreligger til disse Tidens Historie, er af et saadant Omfang, at en Bearbejdelse deraf er uoverkommelig for Enkeltmand.«

Senere hedder det i samme Redegørelse, at man indenfor Institutets Medarbejderstab og i dets Bestyrelse tænker sig et Samarbejde mellem Nationaløkonomer og Historikere, idet man erkender, at det Stof, som skal behandles, kræver en saa alsidig Indsigt som muligt.

Institutet er altsaa bygget paa to Hovedtanker: 1) den organiserede Indsamling og Bearbejdelse af Kildemateriale, 2) Samarbejdet mellem Nationaløkonomer og Historikere.

De Opgaver, Institutet ved dets Stiftelse tog op, var følgende: 1) En Undersøgelse af Forholdet mellem Arbejdere og Arbejdsgivere i Tiden efter Næringsfrihedens Gennemførelse og indtil vore Dage. 2) En Undersøgelse af Vareprisernes og Arbejdslønnens Bevægelse i Danmark i samme Periode.

Den første Opgave skulde foregaa under Ledelse af cand. mag. Povl Engelstoft, idet dog Magister Hans Jensen skulde behandle den agrariske Side af Spørgsmaalet. Den anden Opgave blev det betroet mig at søge udført. Endelig overdrog Rigsdagen i Anledning af den nær forestaaende Hundredaarsdag for Indførelsen af de raadgivende Provinsialstænder Institutet at lade udarbejde en Redegørelse for denne Institutions Forhistorie og den Betyd-

ning. Stænderforsamlingerne havde for den sociale og politiske Udvikling herhjemme. Udførelsen af denne Opgave overdroges til Magister Hans Jensen.

Som en fjerde Opgave paatog Institutet sig endvidere at udgive et Kvartalsskrift, hvis Formaal skulde være at bringe regelmæssige Oversigter over de økonomiske Forhold her og i Udlandet samt om de udenrigspolitiske Begivenheder af væsentlig Betydning, ikke mindst at holde Befolkningen à jour med Folkeforbundets Virksomhed.

Man kan vel nok sige, at Institutet ved sin Stiftelse var tungt belastet med Opgaver. Vor Tids store Dygtighed til at skrive Programmer fornægtede sig ikke ved denne Lejlighed, og der er vel heller ingen Tvivl om, at vi, der skulde udføre Programmet i Praksis, ikke var fri for at vakle en Smule i Knæene af Byrdens Tyngde — det gælder i hvert Fald undertegnede.

Det er derfor ret spændende at se, hvorledes den senere Udvikling kom til at svare til Programmet. Hvis der her skulde være en kendelig Forskel, er det jo ikke andet, end hvad man er vant til fra saa mange andre Omraader.

Det første, man maatte foretage sig, var naturligvis Indsamling af Materiale. Under Arbejdet hermed kom man til at virkeliggøre et af Institutets Programpunkter, som jeg ikke hidtil har nævnt, nemlig Anvendelse af Studenter og unge Kandidater som Medarbejdere ved Institutet, og samtidig kom man ind paa at optage en ny og selvstændig Opgave. En af de Kilder, som frembyder sig ved Udforskningen af den nyere Tids Socialhistorie, maa nødvendigvis blive Aviserne. At benytte denne Kilde er imidlertid — som adskillige af Dem antagelig har erfaret — forbundet med det allerstørste Besvær paa Grund af Mangel paa Register over Avisernes Indhold. Man tvinges i Virkeligheden i mange Tilfælde til at gennemblade Aviserne fra den ene Ende til den anden for at blive klar over, hvad de indeholder.

Den Tanke frembød sig da ganske naturligt, om man ikke kunde gøre de paagældende Blade interesseret i en almindelig Registrering, saaledes at man kunde formaa dem til at yde Bi-

drag til en saadan. Man vilde derved have slaæet to Fluor med eet Smæk, idet man samtidig med, at man samlede Materiale ind til de Opgaver, Institutet i Øjeblikket beskæftigede sig med, vilde have banet Vejen for Udforskningen af den moderne Tids Historie i al Almindelighed, og dette ikke alene paa det sociale Omraade, men paa alle de Omraader, som en Avis beskæftiger sig med.

Det lykkedes virkelig at faa de 3 Hovedstadsblade: »Berlingske Tidende«, »Politiken« og »Social-Demokraten« til at yde Bidrag til den nævnte Registrering, saaledes at de rundt regnet yder Halvdelen af de Omkostninger, der er ved Registreringen.

Det lykkedes altsaa her at sætte et Arbejde i Gang, som ikke alene bistaar Institutet i dets egen Virksomhed, men som er af den største Betydning for alle Historikere, der beskæftiger sig med den moderne Tid. Til Gennemgangen af Bladene med denne Registrering for Øje benyttes 3 Studenter, der gennemsnitlig arbejder hver 2 Timer om Dagen. Registreringen foretages i noget forskelligt Omfang for de tre forskellige Blade; for »Politiken«s Vedkommende medtages praktisk talt alle Emner af nogen Betydning; for »Berlingske Tidende«s Vedkommende medtages noget mindre, og af »Social-Demokraten« registreres kun det socialhistoriske Stof. Det er derfor ogsaa klart, at der er betydelig Forskel paa den Hastighed, hvormed Registreringen foregaar. Af »Politiken« er registreret Aargangene 1884—92, af »Berlingske Tidende« 1865—75 og af »Social-Demokraten« er registreret 1871—1918, og man vil naa til Ende med Arbejdet i indeværende Aar. Ialt er der udarbejdet ca. 80,000 Stamkort. Disse er kopieret i nogle faa Eksemplarer, og det er Hensigten at sælge et Eksemplar til hver af de store Biblioteker, som ogsaa besidder en Avissamling. Kortene ordnes dels i Saggrupper, dels efter Stikord; endvidere er der gjort et betydeligt Arbejde paa ved Hjælp af »Politiken«s Honorarprotokoller at erstatte Pseudonymer med det virkelige Forfatternavn. Dette vil naturligvis være af særlig Interesse for Literaturhistorikere. Jeg skal senere give et Eksempel paa, hvorledes man kan benytte det Register, der saaledes er tilvejebragt.

Foruden det Materiale, der saaledes ved Institutets Virksomhed er gjort tilgængeligt, er der med Henblik paa den nævnte Opgave angaaende Arbejdere og Arbejdsgivere paa Grundlag af Fagforeningsarkiver, Fagtidsskrifter og Festskrifter udarbejdet et Kartotek over samtlige Fagforeninger og deres vigtigste Data; dette er tilgængeligt i Institutet og giver hurtig og udtømmende Besked om alle herhenhørende Spørgsmaal. Dernæst er der ved Hjælp af unge Kandidater eller Studerende ved Gennemgang af Blade, Tidsskrifter, Rigsdagstidende o. s. v. udarbejdet et overordentligt stort Arkiv af Sedler med karakteristiske Citater eller andre Oplysninger vedrørende Arbejdsspørgsmaal.

Dette Materiale vil naturligvis først og fremmest blive benyttet ved Udarbejdelsen af de nævnte Monografier, men det er rimeligt, at det — naar Tid dertil haves — vil blive systematiseret paa en saadan Maade, at det ogsaa vil kunne benyttes af andre end den, der har forestaaet, eller de, der har deltaget i Indsamlingen deraf.

Med Henblik paa Stænderforsamlingens Historie er der ogsaa gjort et betydeligt forberedende Arbejde, som vil komme andre Forskere til Gode, der beskæftiger sig med denne Tidsperiode; der er saaledes udarbejdet et Register over Stænderprotokoller og Stændertidender af samme Art, som foreligger for den senere Rigsdagstidende. Dertil kommer, at den Gennemgang af andet Arkivstof vedrørende Stænderforsamlingerne gennem det Værk, der udarbejdes, vil komme Forskningen til Gode.

Man maa i det hele have Lov til at vente, at en fyldig Belysning af de Emner og Idéretninger, som kom til Udtryk paa Stænderforsamlingernes Forhandlinger, vil betyde et væsentligt Bidrag til Forstaaelse af den paagældende Tids sociale og økonomiske Forhold og af den efterfølgende politiske Udvikling.

Forinden jeg gaar videre i Omtalen af, hvilket Materiale der er indsamlet af Institutet, skal jeg lige nævne, hvad jeg selv anser for et værdifuldt Biprodukt af Institutets øvrige Virksomhed. Institutets Formand, Dr. Munch, udkastede engang den Tanke, om det ikke skulde være muligt at samle en Kreds af interesse-

rede Personer til Drøftelse af bestemte Emner i Lighed med, hvad der finder Sted i visse udenlandske Instituter.

Foranlediget herved besluttede to af Institutets Medarbejdere, cand. mag. Engelstoft og Magister Hans Jensen, at forsøge blandt de statsvidenskabelige og historiske Studerende og yngre Kandidater at oprette en Studiekreds, der skulde hente sine Emner fra den Periode, som Institutet for Tiden behandler. Man vilde derved tjene det dobbelte Formaal at faa indsamlet et betydeligt Materiale og træne de unge Mennesker til selvstændigt Arbejde. Dette Forsøg viste sig at være vellykket. De unge Mennesker viste nemlig en overordentlig Arbejdsenergi.

Arbejdsmetoden er den, at en enkelt af Kredsens Medlemmer udarbejder en Afhandling om et opgivet Emne; denne mangfoldiggøres derefter og sendes rundt til Kredsens Deltagere, hvorefter der et Par Dage senere holdes et Møde, hvor Afhandlingen stilles til Diskussion. De Afhandlinger, der paa denne Maade er udarbejdet, har vist sig at være saa gode, at de er fundet værdige til Udgivelse, og en Samling paa omkring 10 af dem vil blive offentliggjorte til Efteraaret.

Ogsaa den Opgave, som jeg har arbejdet paa, har givet Anledning til Indsamlingen af et overordentligt stort Kildemateriale, som forhaabentlig kan komme andre Forskere tilgode. Det drejer sig, som nævnt, om Varepriserne og Arbejdslønnens Historie siden Midten af forrige Aarhundrede.

En Del af det Arbejde, som her er gjort, bestaar i en Bearbejdelse af forholdsvis let tilgængeligt Materiale. I denne Kategori falder først og fremmest en Bearbejdelse af det Prismateriale, som findes i den af Mæglerkorporationen i Henhold til en Forordning af 1808 udgivne ugentlige Liste over Engrospriserne paa en Række Varer. Dette Materiale er uddraget af Listerne og bearbejdet paa forskellig Vis og gjort tilgængeligt i Institutets Arkiv; saaledes at der derigennem foreligger en bekvem Oversigt over Prisbevægelsen fra 1855 til 1913.

Dette Materiale er endvidere suppleret og kontrolleret ved en Gennemgang af Den grønlandske Handels Regnskabsbilag i samme Periode. Det drejer sig her om Indkøb af Varer til Kolo-

niernes Forsyning, og man vil forstaa, at der her er Tale om et meget stort Udvalg af Varer.

Af større Betydning er formentlig det Arbejde, Institutet har gjort for at belyse Detailpriserne og Huslejens Udvikling i denne Periode. Det Materiale, der i denne Henseende er indsamlet, er af temmelig original Art. I mine Bestræbelser for at skaffe Detailprismaterialet gjorde jeg først et Forsøg med at avertere i Bladene efter Kontrabøger eller stærkt specificerede Husholdningsregnskaber. Paa denne Vis kom vi ogsaa i Besiddelse af et vist Materiale, som dog var meget spredt og uensartet.

Imidlertid gjorde jeg den Opdagelse, at der rundt om ved Jurisdiktionerne fandtes en Del gamle Butiksjournaler, Kladder og Hovedbøger, som hidrørte fra Konkursboer.

Ved nærmere Efterforskning lykkedes det mig at opspore, at der ved Skifteretten i Aarhus, Odense og Varde fandtes et meget righoldigt Arkiv af saadant Materiale. Et enkelt Sted var det stuvet sammen i en fugtig Kælder, hvor det blev gravet frem af en Skov af Mug; et andet Sted fandtes det hulter til bulter paa et meget tørt Loft, saaledes at Fremdragelsen af hver Protokol frembragte en Sky af Støv, men frem i Lyset kom det, hvorefter det blev transporteret til København.

Ved Hjælp af dette Materiale er det lykkedes at give et ret tilforladeligt Billede af Butikspriserne paa henimod 30 af de vigtigste Varer i Perioden 1855—1913. I Institutets Arkiv henligger nu en Dyrge af Lister, hvorpaa Priserne med 1 Maanedes Mellemrum er uddraget af disse Bøger, og som maaske af andre kan benyttes til et mere detailleret Studium end det, hvortil vi foreløbig har anvendt det.

For Huslejens Vedkommende er Situationen den, at der foreligger officiel Huslejestatistik for København med 5 Aars Mellemrum fra 1880. Forud for den Tid fandtes intet. Det viste sig imidlertid, at der i nogle københavnske Blade fandtes et betydeligt Antal Huslejeannoncer med opgivet Husleje. Vi besluttede da paa Grundlag af en Gennemgang af Annoncespalterne i »Adresseavisen« at lave en Huslejestatistik for Tiden fra 1855—1880. Ved Gennemgang af de sidste Par Maaneder forud for hver Flyttedag

kunde man opnaa 40 til 80 Lejeangivelser for hver Lejlighedstype, og dette har vist sig tilstrækkeligt til paa ret tilforladelig Maade at beskrive Huslejens Niveau og Bevægelser i det paagældende Tidsrum.

Den næste Opgave var at opnaa en klarere Forestilling om Arbejdslønnens Bevægelse, end de hidtidige Undersøgelser har givet. Vi henvendte os i denne Anledning til et stort Antal ældre Virksomheder med Anmodning om Udlaan af eventuelt Arkivmateriale til Belysning af Arbejdslønnen.

Paa denne Maade kom vi i Besiddelse af Lønningsbøger fra nogle faa gamle Firmaer, mens andre selv uddrog de paagældende Oplysninger af deres Bøger og sendte os.

Det Materiale, vi paa denne Maade fik, var dog for lille til i sig selv at gælde for typisk. Dets Betydning kunde ganske vist i nogen Grad kontrolleres ved andre foreliggende Lønoplysninger, som f. Eks. den med visse Mellemrum foretagne officielle eller halvofficielle Lønstatistik, men det var dog i høj Grad ønskeligt at supplere Materialet yderligere.

Et Forsøg viste nu, at der i »Socialisten« og »Social-Demokraten« i Forbindelse med deres Behandling af aktuelle Arbejderspørgsmaal fandtes en Mængde spredte Løngivelser. Ved Hjælp af det af Institutet udarbejdede Avisregister har vi saa gennemgaaet de Notitser og Artikler, som behandler Arbejds løn og Striker, idet Lønoplysninger fandtes under begge Grupper.

Paa denne Maade har vi faaet et overordentligt stort og vanskeligt øverskueligt Materiale frem, omfattende dels Talangivelser for Løn og Arbejdstid, dels en Række Bemærkninger angaaende Arbejdsforholdene, som giver et overordentlig levende Indtryk af Arbejdsvilkaarene, og hvad Arbejderne og deres Førere selv tænkte om disse; undertiden ogsaa ved Polemik med andre Blade eller Klasser, hvad disse mente om Forholdene. Ogsaa om Arbejdsløsheden i ældre Tid har vi paa samme Maade indsamlet Materiale.

Dette Materiale er naturligvis vanskeligt at systematisere, men meget kan der gøres i saa Henseende, derom vil den Bog om Arbejds lønnen i Danmark fra ca. 1850 til 1913, som udkommer

til Efteraaret, bære Vidne. Foruden det Stof, som vil være at finde deri, og som altsaa bliver overordentligt let tilgængeligt, vil der imidlertid i Institutets Arkiv findes det hele brogede Stof, som er uddraget af Bladet, og dette vil utvivlsomt være af ikke ringe Værdi ved en bredere Beskrivelse af de sociale Forhold i den paagældende Periode.

Tilbage staar endnu at omtale den Afdeling af Institutet, som beskæftiger sig med Udgivelsen af Tidsskriftet. Det Tidsskrift, vi udgiver, er af en ret enestaaende Karakter; de Artikler, det indeholder, bliver nemlig som Regel til efter en omfattende Stofindsamling, hvori flere Personer deltager. For at tilvejebringe dette Stof er det nødvendigt at følge nøje med i, hvad der passerer rundt om i Verden paa de paagældende Omraader, og en Mængde dansk og udenlandsk Tidsskriftlitteratur maatte derfor gennemgaaes. For at det paa denne Maade indsamlede Materiale kunde nyttiggøres for en større Kreds, besluttede man at lave et Register over samtlige de Tidsskrifter indenfor de paagældende Omraader, som findes i københavnske Biblioteker. Der skrives et Kort for hver Artikel, indeholdende Tidsskriftets Navn og Dato, Artiklens Titel, Sidetal samt et kort Resumé af Indholdet. Disse Kort ordnes derefter i et Kartotek efter sagligt Indhold. Kortene mangfoldiggøres og gives i Abonnement hovedsagelig til Biblioteker.

Ogsaa dette Kartotek maa antages at blive af ikke ringe Betydning, navnlig for den fremtidige Historieforskning, idet man derigennem let vil kunne orientere sig i den paagældende Tids Literatur paa et forholdsvis stort Omraade.

Selve Tidsskriftet behandler naturligvis i Hovedsagen rent aktuelle Spørgsmaal, men hvert Hefte indeholder en udenrigspolitisk Kronik, der ligeledes vil være et godt Middel til at orientere sig i den paagældende Side af Historien.

Jeg har nu givet en Oversigt over den Side af Institutets Virksomhed, som bestaar i Stofindsamling. Paa dette Omraade tør det nok siges, at der er gjort en betydelig Indsats. Hvorledes

har nu Institutet udnyttet det saaledes indsamlede Stof? Ja, her er Resultatet maaske knap saa straalende. Noget er der dog i denne Henseende udrettet.

Inden dette Aars Udgang vil der saaledes — foruden den tidligere nævnte Samling social-historiske Afhandlinger — komme til at foreligge en Monografi af cand. mag. Povl Engelstoft og cand. mag. Georg Nørregaard over Arbejderorganisationens Oprindelse. Den af mig udarbejdede Monografi over Arbejdslønnen i Danmark fra ca. 1850 til 1913 vil udkomme i Oktober, og af Stænderhistorien vil 1ste Bind blive færdig til Trykning i indeværende Aar. Det siger imidlertid sig selv, at det indsamlede Stof vil kunne danne Basis for langt videregaaende Arbejder end dem, der saaledes er under Arbejde. Principet er at gøre Stoffet tilgængeligt for Forskningen, og det er jo mere end sandsynligt, at Folk udenfor Institutets nuværende Medarbejderkreds vil kunne faa Øje paa andre interessante Momenter deri end dem, vi har hæftet os ved. Vi betragter stadigt det indsamlede Erfaringsmateriale som mere betydningsfuldt end vore egne Kommentarer dertil.

Jeg kommer dernæst til det andet Punkt paa Institutets Program, nemlig Samarbejdet mellem Nationaløkonomer og Historikere. At give konkrete Eksempler paa dette Samarbejde er ikke muligt. Naturligvis betyder det daglige Samvær med dets Udveksling af Synspunkter en Værdi for os alle. Jeg skal nu ikke udtale mig om, hvilken Betydning mine Kolleger tillægger denne Side af Sagen, men kun gøre den Bemærkning, at jeg for mit Vedkommende har lært overmaade meget deraf.

For Nationaløkonomer tror jeg, at Omgang med Historikere og Arbejde med historisk Materiale er af den allerstørste Betydning. Jeg kan fuldt slutte mig til, hvad en norsk Kollega, Dr. Keilhau, der selv i de senere Aar har beskæftiget sig med historisk Forskning, sagde derom: »Enhver Nationaløkonom«, sagde han, »bør i en vis Periode beskæftige sig med Historie, og han vil faa et andet Syn paa mange Ting«.

Den nationaløkonomiske Videnskab beskæftiger sig med at ud-

forske, hvorledes Mennesker reagerer økonomisk. Man kan i denne Henseende fastslaa visse Tendenser af mere eller mindre omfattende Almengyldighed. Paa Grundlag heraf vil man kunne systematisere et vist Sæt af Kræfter, som altid er i Virksomhed, og beregne deres Virkninger under Forudsætning af, at ingen nye Momenter kommer til.

De politiske og retlige Forhold samt de ideelle Strømninger, som i det levende Samfund er i fortsat Veksling, griber imidlertid ind og forstyrrer vore Cirkler, og kun Beskæftigelsen med det historiske Erfaringsmateriale kan holde os i den fornødne Kontakt med Virkeligheden, saaledes at vore almindelige Teorier kan gøres frugtbringende. Jeg anser derfor Opfyldelsen af denne Side af Institutets Program for værende af stor Betydning for Nationaløkonomerne. Men ogsaa for Historikerne skulde jeg mene, at de Synspunkter, vi møder med, vil kunne bidrage til at lette Fortolkningen af det uhyre brogede Materiale, som Samfundslivet i dets mange forskellige Former frembyder.

Naar jeg nu til Slutning skal søge en samlet Bedømmelse af Institutets Betydning for Historieforskningen, saa vil jeg sige, at det er min faste Overbevisning, at en Institution som denne har en overmaade betydningsfuld Opgave at løse. I lang Tid har Naturvidenskaberne haft deres Instituter, der virkede som Central for det paagældende Forskningsarbejde. Her samlede man Stof, her udførte man Eksperimenter, her udvekslede man Synspunkter.

Med Hensyn til Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, da staar det jo først ved Begyndelsen af sin Virksomhed. Det maa nærmest betragtes som en Prøvetid, vi har gennemlevet, men af hvad jeg her har meddelt, vil De forstaa, at Begyndelsen ikke er helt daarlig. Institutet har i ikke ringe Grad virket som en saadan Central. Foruden 4 faste Medarbejdere har 10—15 studerende eller unge Kandidater været mere eller mindre fast knyttet til Institutet. De har bistaaet ved Stofindsamlingen eller deltaget i Studiekrelsene og deltaget i de Fællesmøder af samtlige Medarbejdere, som Institutet med Mellemrum holder. De trænes der-

igennem op til at systematisk Forskning, og det kan næppe undgaa at sætte sig et vist Spor i deres fremtidige Livsgerning. Men der er Grund til at tro, at mere kan opnaas, hvis Institutet opretholdes i Fremtiden, Stofindsamlingerne vil vokse. Samarbejdet vil udvikles og der er Haab om, at Institutet efterhaanden i højere og højere Grad vil komme til at indtage en Plads som Central for den rene Forskning inden for de Omraader, som falder ind under dets Virksomhed.

Jørgen Pedersen.

OVERSIGT OVER PERSONHISTORISK LITTERATUR I 1929.

MEMOIRER.

Enken efter den i 1920 afdøde produktive Historiker, Dr. *Alexander Thorsøe* har udgivet dennes *Erindringer* (Aschehoug), til hvilke Professor Knud Fabricius har knyttet et Forord. Thorsøe hørte vel ikke til »de store«, men gennem et langt og arbejdsomt Liv har han frembragt historiske Arbejder, der har betydet en Del i oplysende historisk Retning. Hans noget tørre og lidt ensformige Fortællemaade præger ogsaa *Erindringerne*, der giver et godt Billede af den stille, beskedne Mand, som T. var. Store Begivenheder beretter han ikke om, men Bogen rummer ganske gode Karakteristiker som f. Eks. af Filosofen Hans Brøchner, der behandles ret indgaaende, Martensen-Larsen o. fl. af hans Ungdoms Universitetslærere. Ogsaa om T.'s Forhold til Andræ, Geheimelegationsraad Vedel, Prins Hans o. fl. fortæller Bogen.

Den gamle socialdemokratiske Politiker *A. C. Meyer* har i *En Agitators Erindringer* (Woel) fortalt let og fornøjeligt om sit brogede Liv fra Fødselen og til et Par Aar efter Aarhundredskiftet, om Læreaarene paa Symaskinefabrikken, om sit journalistiske Arbejde og om sin politiske Virksomhed. Sang og Musik har spillet en stor Rolle i hans Liv, og man faar af Bogen det Indtryk, at han er gaaet gennem Livet med Sang paa Læben.

Bogen indeholder værdifulde Bidrag til det københavnske Socialdemokratis og dets Føreres Historie.

Jeppes Aakjær naaede førend sin Død at faa udgivet 2. og 3. Bind af sine Erindringer. De to Bind bærer Titlerne *Drengaar og Knøseaar. Kilderne springer og Bækken gaar* samt *Før det Dages. Minder fra Halvfemsene* (Gyldendal). Førstnævnte Bind omhandler Tiden fra Forf.s 13. til 22. Aar. Den gamle Sandhed bekræfter sig, at man altid naar højest i Skildringen af Barndomshjemmet og Barndomsaarene. Aakjær fortæller her om Lærer i Fly Niels Jakobsen, der fik betydelig Indflydelse paa ham, om Højskoleophold og Seminarietid, om de politisk bevægede Dage i Provisoricaarene og endelig om hans Arrestation efter Foredraget i Julen 1886. Tredie Bind omhandler Tiden som Friskolelærer i Elbæk og senere Lærervirksomhed, dels paa Hjørlande Højskole og dels i København. Særlig hefter man sig ved Forf.s Skildring af Soldaterlivet, som han maler i mørke Farver. Synderlig velegnet til at være Soldat har han nu neppe været, og der er sikkert ikke Tvivl om, at dette har sin Skyld i Misfornøjelsen med Tjenesten. Begge Bøgerne er, som Jeppes Aakjærs øvrige Forfatterskab, let læselige og fængslende, men ikke altid, paa Grund af meget haarde og i mange Tilfælde langt fra uheldede Domme over Personer af anden Tankegang og Livsopfattelse, lige tiltalende. Hverken 2. eller 3. Bind naar det første om Barndomstiden. — Visedigteren, Akademikeren og Bogtrykkeren *Axel Henriques* fortæller i *SOUNDNE DAGE* (Gyldendal) meget morsomt, i en Fortællekunst, der staar paa Højde med hans Versekunst, om en Del af sit Liv, om Barndomshjemmet, om Barndommens og Ungdommens København, Studenterlivet og Bogtrykkervirksomheden. Ind imellem giver han gode Bidrag til Portrætter af Mænd som Georg Brandes, N. Neergaard, Oscar Siesbye o. fl., alt fortalt paa en causerende og fornøjelig Maade. »Kaleidoskopiske Minder fra et langt Liv« kalder Forf. sin Bog og karakteriserer den hermed træffende.

Holger Begtrup's Levned fortalt af ham selv. I. *Slægt, Barndom og Ungdom. II. Askov og Frederiksborg.* (Gad). Den kendte Højskolemand har i Anledning af sit 70. Aar, som han siger i Forordet til 1. Bind, villet give et Billede af sin personlige Udvikling under Vekselvirkning med de Mennesker og de Sider af det aandelige Liv, som har haft kendeligst Indflydelse paa hans Sjæl i Aarenes Løb, og dette Formaal maa siges at være naaet. Gennem en meget smuk og varmhjertet Skildring af sin fædrene og mødrene Slægt, af Barndomshjemmet, af Skoleaarene i Birkerød, hvor Johan Mantzius fik stor Indflydelse paa ham, og i Me-

tropolitanskolen, samt Studenteraarene naar han frem til Opholdet paa Askov, hvor han traf sin senere Hustru. Bøgerne indeholder adskilligt, der vil have Interesse for en kommende Skilddrer af den danske Højskole, men ogsaa paa anden Vis har de to Bøger Interesse, nemlig gennem Omtalen af Personer som C. Hostrup, Chr. Berg, Højskoleforstander Schröder m. fl. I 2. Bind føres Fortællingen om Begtrup's Højskolevirksomhed videre gennem Askovtiden fra 1882 til 1895 og om Oprettelsen af og Virksomheden paa Frederiksborg Højskole. Ogsaa her findes gode Karakteristiker, bl. a. af Nutzhorn og Jakob Knudsen. — Den kendte Maler og Haandværkerlærer *Jens Møller Jensen* har i *Minder og Maal. 1869—1929* (Trykt som Manuskript) ved sin 60 Aars Fødselsdag set tilbage over sit Liv og set frem mod de endnu ikke naaede Maal. Han bruger stærke, men varme Ord, naar han taler om disse, som han stærkt fremholder for Læseren. Han er en Mand, der har følt og stadig føler Arbejdet som den største og varigste Lykke, et Menneske kan besidde, og som i Arbejdet har naaet meget. Han taler til Læseren med den modne og kloge Mands Autoritet. Han tror paa den Ungdom, der vokser op, og taler alvorlige, begejstrede og begejstrende Ord til den, om hvad der kan naas, naar Arbejdet bæres oppe af ærlig Stræben. Han slutter Bogen med disse Ord: Gør du din Arbejdsindsats. Dagen før der er Bud efter den, kommer Dagen, da der er Bud efter dig. Det er en ikke blot i det ydre Udstyr, men ogsaa i sit Indhold værdifuld og særpræget Bog. Skade kun, at den er trykt som Manuskript! Den har Bud til mange og burde have stor Udbredelse. — *H. J. Nielsen-Klodskov, Kærehave. Oplevelser. V.* (Hagerup) slutter sig til de foregaaende fire Bind, men er af en hel anden Art end disse, idet Forf. her omtaler og skarpt kritiserer Ledelsen af Kærehave Husmandsskole efter dens Overgang til Kærehave Skolekreds. Det lille Hefte er præget af Bitterhed. Personhistorie er Bogen egentlig ikke.

Afdøde Oberst *C. H. Rørdam* udgav før sin Død 1916 fire Bind Erindringer, og hans Datter har nu som femte Bind udgivet *Hof-dage hos Christian IX. Svundne Dage. V.* (Hagerup). Det er Dagbogsoptegnelser fra Aarene 1895—98, i hvilke Aar Forf. forrettede Adjutanttjeneste hos Kongen. En Beskæring havde været tilraadelig, idet mangt og meget af det her offentliggjorte er ganske overflødigt og ikke værd at ofre Tryk paa, men i alt dette er der dog hist og her gode Bidrag til Belysning af Kongen og Livet i dennes Kreds. — Overpostinspektør *Jacob Andersen*, der tidligere har udgivet to Bind Erindringer, har fortsat disse med et tredje *Omkring Genforeningen* (Schultz), hvori han fortæller

sine Minder fra de bevægede Aar omkring 1920. Bogen er noget bredere fortalt end de to forrige og ikke saa livlig som disse. De mange og lange Citater af Breve og Aviser virker noget for trættende. Bedst er Bogen, hvor Forf. selv fortæller. Hans, ofte bedske, Vid, der ytrede sig saa stærkt i de to første Bind, savnes heller ikke her, navnlig naar han kritiserer de Fejlgreb, der efter hans Mening er gjort ved Overtagelsen af det genvundne Land, navnlig Ophævelsen af det sønderjydske Ministerium. Bogen er et godt Bidrag til Overtagelsens Historie.

Fhv. Folketingsmand, Læge *Holger Rørdam* lægger i *En lang Omvej* (Schæffer, Kolding) sit brogede Liv frem for Læseverdenen i en meget fornøjelig Bog. Han begynder med Barneaarene i Præstegaarden i Sattrup i Sønderjylland og fortæller om Skolegangen i Roskilde og Odense, om Orlogstjeneste, Lægevirksomhed paa Lolland, politisk Virksomhed som Folketingsmand 1915—1918, om Ophold i Frankrig under Verdenskrigen, om Lægevirksomhed paa Udvandrer-skibe, indtil han — efter en lang Omvej — atter vender tilbage til Fødeegnen, hvor han nedsætter sig som praktiserende Læge i Hjordkær. Bogen er vel ikke betydelig og giver ikke større Bidrag til de enkelte Personers Karakteristik, men frisk og fornøjelig skreven, som den er, bærer den Vidnesbyrd om, at Forf. ikke paa den lange Omvej har tilsat sit gode, sunde Humør, og man befinder sig vel i hans Selskab.

I *Fra Gammel Mønt til den store Verden* (Jespersen & Pio) fortæller Fru *Charlotte Wiehe-Berény* om Tiden indtil Verdenskrigens Udbrud 1914, om Barndomsaarene og Forældrene, om Elevaarene paa den kgl. Balletskole, om Ægteskabet med Vilhelm Wiehe og senere med hendes anden Mand, Ungareren Berény, og om Kunstnerlivet herhjemme og ude i den store Verden. Der berettes livligt, ofte med gode Karakteriseringer af de nævnte, om de mange Personer, Forf. har mødt, Drachmann, Georg Brandes, Sarah Bernhard o. fl. a.

Den kendte Forsikringsmand *W. Witzke* har i en lille, meget nydeligt udstyret Bog *Forsikringsmand i 50 Aar. En Selvbiografi* givet en Udsigt over sit Liv som Forretningsmand. Bogen er et godt lille Bidrag til dansk Forsikringsvirksomheds Historie gennem det sidst forløbne halve Aarhundrede, men i mindre Grad en Selvbiografi, og man faar ikke gennem den noget egentligt personligt Indtryk af Forf.. — *Carl E. Simonsen, Af min egen Roman*. III. (Woel). Det er ikke en sammenhængende Levnedsbeskrivelse, Forf. giver, kun løse Billeder, Oplevelser og Erindringer, fortalt paa en fornøjelig, sommetider springsk Maade, langt fra kedelig, men uden egentlig Plan eller Maal. — *Astrid*

Stampe Feddersen, Minder. (Schönberg). Bogens betydeligste Afsnit fortæller om Forf.s Deltagelse i Kvindesagen, men dennes Historie er jo tidligere fortalt i Fru Gyrithe Lemches Bog »Dansk Kvindesamfund's Arbejde gennem 40 Aar«, og Fru Stampe Feddersens Bog giver intet særligt nyt. Om den øvrige Del af Bogen er ikke stort at sige. S. 19 udtaler hun, at hendes Hjerne er et »Pulterkammer«, og det samme gælder egentlig de første Kapitler af Bogen, om Barndom, Bedsteforældre og Moder. Noget egentligt Billede af det Milieu, hun er opvokset i, faar Læseren ikke, og de mange Smaatræk er nedskrevne ganske uden Plan eller Forsøg paa at knytte dem sammen til et Hele. — Enkefru *Charlotte Paulsen, f. Trampe*, har i *Virkelighedsbilleder fra 80erne og 90erne* (Athene) fortalt Barndomsminder fra sine Forældres Hjem (Toldkasserer Carl Trampe, død 1914) i Randers, Nykøbing Falster, Nakskov og Aarhus, om Herregaardsliv paa Tirsbæk og Rosenvold, om Hofballer i København, om sit kortvarige Ægteskab med Toldassistent August Paulsen, død 1905, og endelig om sit Liv efter hans Død. Bogen, der er ret livligt skrevet, er præget af Kultur, men uden større Betydning, hverken i Skildringer af Oplevelser eller Personer, K. G. Brøndsted, Herm. Bang, den Emil Poulsenske Familie, Palle Rosenkrantz m. fl.

SAMLINGER OG BIOGRAFIER.

Dansk farmaceutisk Stat. 1929. Udgivet af Dansk Farmaceutforening. Udarbejdet af *Aage Schæffer*. 5. Udgave. Det er Udgiveren af De danske Apotekers Historie, cand. pharm. Schæffer, der har paataget sig dette møjsommelige Arbejde, og Resultatet er blevet noget ud over det almindelige. Bogen bringer først en Fortegnelse over alle Apoteker i Danmark og paa Island, baade de eksisterende og de nedlagte, deres Oprettelsesdato og alle Indehavere gennem Tiderne. Dernæst følger Fortegnelser over samtlige Kandidater i Aarene 1850—1928, over samtlige farmaceutiske Eksaminater i samme Tidsrum og endelig Oplysninger om Myndigheder, Foreninger, Museer, Pengeinstituter, Legater og Stipendier. Bogen er ved denne Rigdom af Stof en meget værdifuld Haandbog ikke blot for Farmaceuter, men ogsaa for andre. For det store historiske og personhistoriske Materiales Paalidelighed borger Udarbejderens ansete Navn. — *Kongeriget Danmarks praktiserende Sagførere*. Udarbejdet af Sagfører *Volmer Lind*. (Berlingske Tidende). Naar Udgiveren i Forordet betegner Bogen som det første personhistoriske Værk om danske Sagførere, er dette kun delvist korrekt, idet Sagførere med latinsk juridisk

Eksamen jo er optagne i de ret talrige juridiske Stater. Dette er vel ogsaa Grunden til, at en Bog som den foreliggende først nu ser Lyset, medens et tilsvarende Værk som »Den danske Lægestand« allerede i adskillige Aar har foreligget i 10. Udgave, men Lægerne er da heller ikke i Besiddelse af Stater, der svarer til de juridiske. Den foreliggende Bog, der er smukt udstyret med godt udførte Billeder, bringer de biograferedes korte Data, meddelte af dem selv, og neppe korrigerede eller supplerede af Udgiveren. De tilfredsstiller vel de Fordringer, man kan stille til Viden om nulevende Personer, men vil neppe i alle Tilfælde m. H. t. Korrekthed kunne tilfredsstille kommende Tidens Personhistorikere. — *Dansk Grossererstat*. Udgivet af Dansk Personalhistorisk Bureau. 1929. 2. Udgave. Bogen bringer kortfattede Oplysninger om ca. 1150 Personer, Oplysninger, der, hvad personlige Forhold angaar, er om muligt endnu mere kortfattede end sædvanligt i lignende Værker. Derimod synes Oplysningerne om Uddannelse, Etablering, Tillidshverv o. l. gode og fyldige. — Pastor *Severinsen* har i »Aarbog for historisk Samfund for Odense og Assens Amter« skrevet om «Jens Beldenaks Præster og Reformationen» og herigennem givet gode Bidrag til Præsterækkerne i Odense før Reformationen. Kilden til de meddelte Oplysninger er nogle gamle Regnskabsbøger, der hidrører fra Skriveren paa Bispegaarden i Odense. Det er et ret enestaaende Bidrag til dansk Præstehistorie. — *Harald Nielsen, Mænd og deres Gerning*. (Aschehoug). Det er fire Afhandlinger om tre Politikere, D. G. Monrad, Chr. Berg og I. B. S. Estrup, samt en Industridrivende, Alexander Foss, som Forf. her har samlet. Afhandlingerne stammer fra Tiden 1911—25. Bedst og smukkest er Afhandlingen om Foss, hvem Forf. aabenbart har haft størst Sympati for. De tre øvrige Afhandlinger vil, selv om Læseren paa mange Punkter maa være uenig med Forf., have Værdi som et ærligt Forsøg paa en uhildet Bedømmelse af de tre Mænd. — *Gennem de jydskes Udmærker. En Bog om Mandsvilje og Kvindemod af Salomon Frifelt*. Udg. af Foreningen af jydsk Landboforeninger. (Aschehoug). Paa Bogens halvfemtehundrede Sider fortælles om Skæbner og Skikkelser fra Jyllands Hedeegne, om Smaakaarsfolk, der gennem et trælsomt Slid paa mager Jord naaede frem til at bygge Hjem paa opdyrkede Jorder, hvor forhen Lyngen groede og Sumpen bredte sig. Det er Beretninger om Folk, der gennem Arbejde naaede frem til den Anerkendelse, som Tildelingen af »Foreningen af jydsk Landboforeningers Sølvmedaille for veldrevne og lønnende Husmandsbrug« er, og de vidner højt om, hvad der kan naas, naar Mandsvilje og Kvindemod staar fremmest i Arbejdet.

Bogen er godt skrevet, og den har sin store Mission. — *Grundtvigske Hjem i det 19. Aarhundrede. En Samling Livsbilleder.* Udg. af *Holger Begtrup.* (Gad). Det er, som angivet i Titlen, et Samlingsbind, indeholdende i alt otte hinanden uafhængige Billeder. De behandlede otte grundtvigske Hjem er: Rigsdagsmand, Gaardejer Jens Jensens i Trunderup, Lærer Jørgen Fogs i Ankelbo, Valgmenighedspræsten Vilhelm Mallings, Skibsreder Skifter Andersens, Lærer P. Pedersens i Vedsted, Farver C. T. Eriksens i Aarhus og Silkeborg, Brygger Jens Westbergs i København og Lærerinde Anna Gads. Skildringen af Jørgen Fogs Hjem er bygget over en Selvbiografi, medens de øvrige skyldes paarørende og Venner. Bedst er Skildringen af Pastor Vilh. Malling. — *Liv og Levned.* Udg. af *Anders Uhrskov.* III. (Aschehoug). Uhrskov bringer i dette tredje Bind Erindringer af fire nordsjællandske Smaamænd, Musiker Peder Olsen, Fisker Chr. Jul. Jensen, Parcellist Jens Chr. Andersen og Billedskærer Lars Nielsen. Der berettes naturligvis ikke om store Begivenheder, men Erindringerne er ikke uden Værdi som Bidrag til sjællandsk Almuelev i Tiden fra 1852, da Peder Olsen fødtes, og til op omkring Aarhundredskiftet. Bogen slutter sig godt til de to tidligere udgivne Bind. — I »Fra Himmerland og Kjær Herred« skriver Lærer *M. Møller* i Løgsted om *Degne i Kornum og Løgsted.* Den ældst kendte Fællesdegn kan tidsfæstes til o. 1723, men det er kun lidt, Forf. ved at fortælle om de ældste. Den mest interessante Skikkelse er den ensomme Særling Johannes Scharling, der fra 1837 til 51 var Lærer i Løgsted. — *Ejnar Poulsen* skriver i »Skivebogen« *Lidt Degnehistorie fra Oddense-Otting,* i væsentlig Grad, ligesom den førnævnte Afhandling, bygget paa Kirke- og Skiftebøger.

BIOGRAFIER AF ENKELTE PERSONER.

Frantz Dahl, Frederik VI. og Anders Sandøe Ørsted i 1826. (Gyldendal). Det er det i 1826 af Kongen trufne, man føler sig fristet til at sige brutale, Indgreb, hvorved Ørsted blev tvungen til at vælge mellem at opgive Generalprokurørembedet eller sin Forfattervirksomhed, efter at han havde udgivet sit kendte Skrift om Præsteløftet. Forf. optrykker denne Afhandling og dokumenterer Indgrebet gennem Sagens Akter, der viser, at det sikkert var Ørsteds Modstander, Kancellipræsident Kaas, der stod bag ved Kongens Handling. Bogen er et værdifuldt Bidrag til vor største Jurists Historie. — *Henri Nathansen, Georg Brandes.* (Nyt Nordisk). Et Portræt kalder Forf. sin Bog og siger i Forordet: Jeg vil søge at oprisde et Billede af hans Væsen, hvori baade Lys og Skygge samler sig i et Brændpunkt, der fastholder de evig skif-

tende Træk af et Ansigt. Han har villet søge at skildre Mennesket Georg B., men ikke filsigtet nogen litterær eller litteraturhistorisk Afhandling over hans Værker. Det er lykkedes Forf. at naa sit Maal, saa at det Billede, han gennem sin Skildring faar frem, træder smukt og levende frem for Læseren. Om enkelte Ting, saaledes Omtalen af Broderen, Edvard Brandes, der karakteriseres unødigt haardt, kan man være uenig med Forf..

J. V. Christensen, Den første Bonde i Kongens Raad. (Ringsted Folketidendes Bogtrykkeri). Ole Hansen, der i 1901 indtraadte i Ministeriet Deuntzer som Landbrugsminister, fik kun skrevet et Par Sider af sine Erindringer samt Forordet hertil. Redaktør Christensen fortæller i den lille Bog om O. H.s Deltagelse i det offentlige Liv, om hans Virksomhed, først indenfor Sogneraadet, hvis Holdning overfor »Mundkurv-Cirkulæret« bragte de fem af Raadets Medlemmer i Arrest, fra hvilket Ophold Bogen bringer O. H.s Dagbog, derefter om den politiske Virksomhed, der førte til Ministertaburetten og Direktørstolen i Nationalbanken, om Albertikatastrofen, der for en Tid slog O. H. helt ud af det politiske Liv, og endelig om Oprejsningen, der førte til Landstingets Formandsæde. Bogen er godt fortalt, baaret af en varm Sympati for den jævne, bramfri, dygtige danske Bonde. — *Johannes Lehmann, Niels Neergaard. En dansk Politiker.* (Jespersen & Pio). Indholdet staar ikke helt paa Højde med Bogens smukke Udstyr, idet den ikke giver nogen fuldgyldig Bedømmelse af N. N. hverken som Politiker, Historiker eller Menneske. Lange, ofte alt for lange Citater af Taler, trætter Læseren, og Sproget er ofte mindre heldigt. Det bedste i Bogen er en Oversigt over N.s politiske Virksomhed. — *Robert Wiinblad, Redaktør E. Wiinblad. Træk af hans Liv.* (Gyldendal). Social-Demokratens tidligere Redaktør fyldte i Forsommeren 1929 70 Aar, og hans Søn har i den Anledning udgivet nærværende Skrift, der paa mange Maader giver et godt Billede af den gamle Politiker. Naturligvis har Forf. vanskeligt ved at se kritisk paa Emnet, og dette er tilmed behandlet i lovlig høj Grad journalistisk, men han har samlet en Mængde spredte Træk, saavel af Manden som af Tiden, der tjener til begges Belysning og vil være af Værdi for en mere kritisk Biograf. — *Rasmus Nielsen, Landstingsmand Niels Rasmussen.* (Fyns Boghandel, Odense). Bonden Niels Rasmussen, Gaardejer i Lisbjerg ved Aarhus, var Landstingsmand 1863—82. Forf. fortæller om hans Liv og Virksomhed og faar omkring sit egentlige Emne Lejlighed til at bringe adskilligt frem til Belysning af Forholdene paa Aarhus- og Randersegnen, om Præster og om Højskoleforhold, navnlig naturligvis Testrup. Bogen er let læst og ingenlunde uden Værdi som Oplysningsstof. — *Frode Aagaard,*

C. Berg. En dansk Politikers Levnetsløb. (Gyldendal). Bogen, der er udgivet i Anledning af Bergs 100 Aars Fødselsdag, skildrer i højere Grad Politikerens end Mennesket. Til Fremstillingen er i særlig Grad benyttet de trykte Kilder som Avisartikler og Rigsdagstidende, men ogsaa Bergs efterladte Optegnelser er anvendt. Billedet af Berg er godt tegnet, og Fremstillingen er sympatisk. Alt i alt er Bogen et godt og let tilgængeligt Bidrag til vor politiske Historie i Provisorieaarene.

Hundredeaaret for C. F. Tietgens Fødsel har fremkaldt ikke mindre end fire biografiske Værker om den store Handelsfyrste. Bøgerne er følgende: *Marius Vibæk, Den unge Tietgen* (Schönberg), *Johannes Lehmann, C. F. Tietgen, Hans Liv og Virke* (Jespersen & Pio), *Jacob Marstrand, C. F. Tietgen* (Gyldendal) og *Jul. Schovelin, Tidens Hjul og Tietgen* (Gyldendal). Vibæks Bog, der betegnes som første Del, slutter med Aaret 1857, det Aar, da Schovelins Skildring tager fat, medens de to andre Bøger behandler hans Liv fra Fødsel til Død. I Vibæks Bog mærker man Købmandslæreren, der først og fremmest lægger Vægten paa det købmandsmæssige og søger at give Billedet i erhvervshistorisk Belysning. Schovelin skildrer Tietgen som den store Organisator og belyser ham alsidigt i Forholdet til de store Foretagender, som han dels startede, dels reorganiserede, Privatbanken, Store Nordiske, Det forenede, for blot at nævne nogle. Lehmanns og Marstrands Bøger er noget mere anlagt for det store Publikum og vil for dette være ulige interessantere Læsning end de to første. Lehmanns Skildring er noget bred i Fremstillingen, men ingenlunde trættende. Mest sympatisk er Marstrands, der kommer Mennesket Tietgen paa nærmere Hold, baaret, som Skildringen er, af stærk Samfølelse paa det religiøse Omraade, men alligevel ret uhildet. Hver for sig har de fire Bøger deres Berettigelse, og det er meget interessant at se den samme betydelige Person belyst fra saa mange forskellige Sider. — *Laura Glückstadt, Emil Glückstadt. En Redegørelse.* (Koppel). Emil Glückstadts Enke har i denne Bog søgt at rense sin Mands Minde. Hun gør Rede for Glückstadts Virksomhed i Tiden indtil Sammenbruddet 1922 og bygger sin Fremstilling af dette paa Forhørene og Domsforhandlingerne, paa Bankkomitéens Betænkning af 1924 o. a. m., men gør særlig Brug af det Defensorat, som Overretssagfører C. F. Brorson havde udarbejdet. Bogen, der retter et stærkt Angreb paa den daværende Rigsadvokat og paa Undersøgelingsmyndighederne, er en trofast Hustrus velmente Forsøg paa at rense sin Mands Minde og fortjener alene af den Grund Sympati. Noget andet er, at Forsøget neppe vil lykkes. —

Vilhelm Madsen, Adam Oehlenschläger. Nordens Digterkonge.

(Athene). I den foreliggende Bog har Forf. taget sig for at søge »tegnet et sandt og levende Billede« af O., idet han reducerer Kr. Arentzens Jubilæumsbog 1879 til at være forældet og fuld af doktrinære Fordomme, og Vilh. Andersens store Værk om Digteren faar en næsten endnu haardere Medfart, idet det betegnes som ikke værende nogen Biografi og hverken litteraturhistorisk eller æstetisk-kritisk. Det maa da antages, at Forf. i sin Bog har søgt at skabe et Værk, der ikke lider af disse Mangler. Dette er ikke lykkedes ham, men Bogen er, selv om den ikke naar det høje Maal, langt fra uden Værdi, og han opnaar gennem den biografiske Skildring at tegne et, sikkert i det væsentlige, godt Billede af O., et Billede, der sikkert hos mange Læsere vil vække den Interesse, som Forf. mener savnes. Om denne Mangel paa Interesse er saa stor, som han mener, kan der tvistes om. — *Frithiof Brandt, Den unge Søren Kierkegaard.* (Levin & Munksgaard). »En Række nye Bidrag« kalder Forf. denne meget interessante Forøgelse af den store Litteratur om Søren K., og Forfatterens Syn paa den store Filosof er ikke mindre nyt. Dette vil forstaaes alene deraf, at Forf. skildrer Kierkegaard som selskabelig anlagt og langt fra at være den menneskesky Æneboer, saaledes som den almindelige Opfattelse er. Bogen vil sikkert blive stærkt omdebatteret, og det er vist meget tvivlsomt, om Forf.s Syn paa K. i nogen højere Grad vil ændre det hidtil anlagte. — *Tom Kristensen, Sophus Claussen.* (Gyldendal). I den lille Bog, kun 28 Sider, behandler Forf. sit Æmne uden at naa at give et udtømmende Billede af S. C.s ejendommelige og særprægede Forfatterskab. Flere træffende Bemærkninger, der vil have Værdi for kommende Biografer af S. C., faar han dog Lejlighed til at gøre. — I »Svendborg Amt« har *Ejnar Skovrup* skrevet om Forfatteren *Peder R. Møller, 1848—1926*, idet han, uden at inklade sig paa nogen litterær Bedømmelse af hans Værker, behandler hans Betydning for Hjemegnen, som Deltager i Højskolelivet, som Leder af Sangforening og fortæller om Kredsen om Møller. Den lille Afhandling er ikke uden Værdi som Bidrag til Kendskabet til Peder R. Møller og hans Slægtled af Bondeforfattere. — *Cai M. Woel, Evald Tang Kristensen, En Vandrer i Danmark.* (Woel). En lille Bog, der i væsentlig Grad er bygget paa Evald Tang Kristensens Erindringer samt Forf.s egne Indtryk af den gamle Folkemindesamler, hvem Forf. er en stor Beundrer af. I Forordet siger Forf., at Bogen mere maa anses for at være en Oversigt end en egentlig Bog om E. T. K., om hvem det udtømmende Arbejde endnu savnes. Den i Bogen givne Bibliografi er værdifuld.

Jens Pedersen, Maleren P. A. Schou. (Levin & Munksgaard). Det er Maleren Wilhelm Neiiendam, der har besørget Udgivelsen

af denne Bog, til hvilken Manuskriptet har henligget siden Forf.s Død 1921, og Udg. har forsynet Bogen med et Forord. Bogen er en Livsskildring af den særprægede Kunstner og virker som en smuk og god Indledning til hans Kunst. En kortfattet Karakteristik af denne giver Bogen, men ikke nogen kritisk Vurdering. — *Helga Stemann, f. Meldahl, F. Meldahl og hans Venner*. III. 1858—1874. (Hagerup). Det foreliggende Bind er ulige interessanter end de to tidligere udkomne, alene af den Grund, at det omhandler Meldahls betydningsfuldste Manddomsgerning, Perioden, da han skabte en stor Del af sine bedste Værker, og hans Virksomhed indenfor Akademiet, hvor hans Evner som Administrator ret kom til Udfoldelse. Ligesom i de to første Bind bygger Forf. paa Breve og efterladte Optegnelser og indlader sig heller ikke her paa nogen kritisk Vurdering af M.. Denne er ikke givet endnu fra kyndig og autoritativ Side, men naar denne en Gang skal fældes, vil der i Fru Stemanns Bøger foreligge et fortrinligt Materiale til dette Brug, og i denne Belysning maa Bøgenes Betydning ses. — *Laurits Tuxen. 63 Gengivelser med en biografisk Indledning af V. Jastrau*. (Gad). Jastraus Indledning omfatter kun en enkelt Side og tilsigter ikke andet og mere end at give nogle af de vigtigste Data i Tuxens Liv. — I »Skivebogen« fortæller *A. D. Dalsgård* dels Overleveringer, dels personlige Minder om Maleren *Chr. Dalsgaard*, de første fra dennes Barndomshjem paa Krabbesholm, de sidste fra hans Alderdom i Sorø. — *Edv. Lehmann, Grundtvig*. (Jespersen & Pio). Bogen, der er et smukt Vidnesbyrd om sin Forf.s udmærkede Fortællekunst, betyder en smuk Forøgelse af den i Forvejen meget store Litteratur om Grundtvig. Bogen egner sig, uden at være egentlig populær, udmærket godt til Læsning for Menigmand. — *Villads Christensen, Vilhelm Beck og hans Værk*. (Lohse). Bogen, der er udgivet i Anledning af Becks 100 Aars Fødselsdag i 1928, er ikke alene et godt Bidrag til Indre Missions Historie, men samtidig et betydeligt biografisk Arbejde om Indre Missions Fører gennem mange Aar. Forf. følger Beck fra Vuggen til Graven, skildrer hans personlige Udvikling, Vækkelsen i 1859 og det betydningsfulde Venskab med Johs. Clausen, Stiftelsen af Kirkelig Forening for Indre Mission og endelig Retningens stærke Vækst. Gennem den jævnt fremadskridende Skildring, den gode Opbygning af Bogen uden Sidespring, faar Læseren et godt og klart Billede af B.s frodige, stærke Personlighed. Bogen er meget let læst. — *Johan Malmstrøm, Olfert Ricard, Minder og Oplevelser*. (Frimodt). Forf. har gennem mere end tyve Aar gjort Optegnelser om Ricard, stenograferet mange af hans Taler og samlet mange af hans Artikler, og paa dette Grundlag er den foreliggende Bog

skrevet. Bogen bringer en stenografisk Gengivelse af R.s Tale paa hans 50 Aars Fødselsdag, en Tale, som R. selv betegnede som sit Levnedsløb, og der er i det hele taget saa meget Stof af R. selv i Bogen, at denne mere er af Ricard end om ham. Bogen er et meget smukt Minde om R., Ungdomsføreren, Forfatteren, Mennesket, men den er ikke, hvilket heller ikke er tilsigtet, Bogen om Ricard. — *Sigurd Madsen, Mads Samuel Jørgensen. Et Levnedsbillede fra K. F. U. M.s Ungdomstid.* (De unges Forlag). Jørgensen, der døde 1901, kun 26 Aar gammel, var sit sidste Aar Sekretær for K. F. U. M.. Det korte Tidsrum, det blev ham forundt at virke i, har naturligvis ikke sat stærke, blivende Spor, og den lille Bog er da ogsaa nærmest tænkt som et Mindeskrift for J., bygget paa Breve fra denne, Meddelelser fra nærstaaende og Forf.s egne Erindringer. Bogen er kønt fortalt, men i ingen Henseende af Betydning udover det, at den skildrer et godt Menneske. — *Villads Christensen, Pastor Jeansson.* (Menighedens Mænd. IV). (Lohse). Pastor Christensen, der efterhaanden har udgivet adskillige Biografier af Kirkens Mænd, saaledes den lige omtalte Bog om Vilh. Beck, har i denne lille Bog fortalt om Johan Philip Jeansson, 1835—78, først Præst i Græsted, derefter Rejsepræst for Indre Mission, saa Præst i Vendsyssel og tilsidst i Førslev. Jeansson stod Beck meget nær og deltog i dennes Arbejde. Bogen er ikke alene en Biografi af J., men, og det betyder maaske mere, ogsaa et godt Bidrag til Indre Missions Historie. Noget af det værdifuldeste, Bogen indeholder, er saaledes Indledningskapitlet »Indgang«, der i Korthed giver en Udsigt over de forskellige Vækkelser i 50—60erne. — *Eduard Nielsen, Vejen,* har i *Mindeblade om Pastor J. Richter* samlet nogle Minder om den ogsaa indenfor Dansk historisk Fællesforening kendte og meget afholdte gamle Præst. Det er dels et Ud klip af »Aarhus Amtstidende«, hvor R.s Svoger, cand. polit. Viggo Schjørring, har fortalt om R., dels en Nekrolog af Poul Bjerger i »Folkebladet« og endelig Uddrag af Taler ved Jordefærden og Afsløringen af en Mindesten over R.. Et kønt lille Blad i Mindekransen over den gamle Præst, fordringsløst og uden at tilsigte mere. — I »Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift« har *Carl Westergaard* skrevet en ret udførlig Biografi om *Stiftsprovst Ole Andersen Secher*, f. 1775, var fra 1798 til sin Død 1820 Sognepræst til Søften og Folby, hvor han, ikke mindst paa Skolevæsenets Omraade, gjorde sig meget fortjent. Forf. har til Udarbejdelsen benyttet S.s egne Optegnelser, der dels er trykt i V. A. Sechers Meddelelser om Slægten Secher, dels i en bevaret Embedsbog. — I samme Aar bog skriver *Hans Kau* om *Peder Borgsmed*. *Den første evangeliske*

Prædikant i Horsens. Forf. beskæftiger sig navnlig med B.s omfattende Forfattervirksomhed. Til Udarbejdelsen har han bl. a. benyttet Afhandlingen i Danske Magazin I. 157 f., til hvilken han knytter en værdifuld Kritik og bringer gode Supplementer. — Kredslæge *Peter Trautner* har i »Fynsk Hjemstavn« skrevet om Præsten *Peder Jakob Jørgensen Aaby* i Særslev, væsentligst kun et Referat af den nu kun meget lidt kendte »literis mando« fra 1859 og det i Vedel Simonsens nu ogsaa kun lidet kendte Bøger om Rugaard og Elvedgaard. Aaby var født 1716 og fra 1743 til 1804 Sognepræst i Særslev. Han var, hvilket tilfulde fremgaar af Skildringen, med et meget mildt Ord en besynderlig Præst. —

Poul Hansen er i 2. Del af *Højskoleforstander Ernst Trier* (August Bang) naaet frem til Tiden o. 1864, altsaa kun seks Aar videre frem end i første Del. Skal Resten af Triers Liv behandles i samme Tempo, bliver der aabenbart Stof til adskillige Bind endnu. Der er endnu 29 Aar af hans Liv at behandle, og disse er neppe mindre indholdsrige end de første 27. Ogsaa til 2. Del har Forf. haft et meget righoldigt Brevstof at øse af, og de mange Citater af Brevene giver et fortrinligt Indblik i Triers aandelige Liv uden at virke trættende. Ikke mindst interessant er Afsnittet om Triers Oplevelser som Feltdegn i 64. 2. Del har ikke skuffet de Forventninger, der vakttes ved 1. Del. — I »Aarbog for Historisk Samfund for Sorø Amt« har Kommunelærer *Niels Steinfeldt* under Titlen *Brudt Ægteskabslofte* fortalt om Degnen *Peder Fischer Bruun* i Sørbymagle, der 1764, efter at være dømt fra Ære og Embede, flygtede fra Hjemmet.

F. Ahlefeldt Laurvig, Generalen. III. *Privatmanden.* (Tryde). I dette Bind behandles Generalens daglige Liv paa Tranevær og i Slesvig; der fortælles om hans Jægerinteresser, om Teaterlidenskaben og endelig om hans to ulykkelige Ægteskaber og om Datteren Elise. Den mest interessante Oplysning, som Bogen bringer, er maaske Paavisningen af, at Christian VIII ikke, som tidligere paastaet, var Fader til Elises Barn, men at Paterniteten kan tillægges en Løjtnant Gerstenberg. Bindet staar i det hele paa Højde med de tidligere udkomne. Det er ikke, som ventet, lykkedes Forf. at bringe Skildringen af Generalens bevægede Liv til Ende med dette Bind, og der kan saaledes ventes endnu et, der tillige vil bringe et Navneregister til det store og monumentale Værk. — I »Fra Holbæk Amt« fortæller Pastor *G. Tram* under Titlen *Et Blad af Ubby Præstegaards Saga* om Sejrherren fra Fredericia, General *F. R. H. Bülow*s Ophold i Ubby fra 1813 til 1827. Bülow ægtede førstnævnte Aar en Datter af Ubbypræsten *Henriette Bertine Dame*, og Parret fik under Opholdet i Ubby fire Børn døbt der. Paa en

nu forsvunden Rude i Præstegaarden fandtes denne Indskrift »Quell' amour dans tes bras. F. R. Bülow«. — *Otto L. Sørensen* fortæller i »Skivebogen« om Generalmajor *Chr. Fursmann*, der var født i Skive 1660. F., der havde tjent sig op i de danske Hjælpetropper, der 1692 sendtes til Ungarn, kommanderede 1711 foran Wismar et Regiment jyske Dragoner og udmærkede sig her under en Overrumpling. Han døde allerede Aaret efter og blev begravet i Vejle Kirke. Fremstillingen er bygget paa trykte Kilder.

I samme Aarbog beretter *Jens Clausen* om *En skrap Foged*, nemlig Carl Tobias Horn, der 1839 blev Byfoged i Skive og Herredsfoged i Salling. Han beklædte Embederne til 1846, da han fortrak til Svendborg, efter at have gjort sig grundig forhad i den vestjyske By.

Otto Lawaetz 1829—16. Oktober—1929. Hans Liv og Ger- ning tilligemed Blade af Slægten Lawaetz's Historie. (Det grafiske Institut). Det er en Biografi af den kendte Landmand og Mejerimand til Refsnæsgaard og Kalundborg Lade- gaard O. L., udsendt i Anledning af hans 100 Aars Fødselsdag og samlet af Sønnen, Dr. theol. *H. Lawaetz*, men Bogen er des- uden en Familiehistorie og bringer genealogiske Tabeller over Slægten. Denne nedstammer fra Proviantkommisær i Rendsborg. Justitsraad Heinrich Frantz L., død 1762. Bogens første 48 Sider bringer udførlige og godt fortalte Biografier af Slægtens mere fremtrædende Mænd, deriblandt af den kendte Finansmand, Kon- ferensraad Joh. Dan. L., død 1825 i Altona. Dernæst følger Bio- grafien af Otto L., baaret af varme, kærlige Følelser og gørende Rede for hans Betydning for dansk Landbrug, og endelig bringer Bogen de nævnte gode Oversigtstavler over Slægten. Der er gode Portrætter, men Navneregister til Biografierne savnes.

»Vejle Amts Aarbøger« bringer kortfattede, men varmtføjte Mindeord om *Evald Tang Kristensen* og Friskolelærer *Poul Lind- holm*, Aagaard.

Kaptajn *H. E. E. Koch* har i »Aarbøger udgivne af Histo- risk Samfund for Aarhus Stift« skrevet om *Peter Heinrich Wilckens*, f. 1780 i Kiel, død 1867 i Trige. W. havde tjent under Napoleon, deltaget, som der staar paa hans Gravsten paa Trige Kirkegaard, i 15 Felttog og 7 Slag, og var i Tjeningen avanceret til Kaptajn i den franske Hær, ligesom han paa Valpladsen var blevet dekoreret med Æreslegionen. 1859 modtog han St. Helena Medaillen. Indtil de sidste Aar, da der forskaffedes ham nogen Understøttelse, tjente han Føden som Arbejdsmand hos Bønderne og ved at besøge Byerinder for Beboerne. Trods de ringe Kaar.

han levede i, optraadte han altid med Værdighed, blandet med Sagtmodighed.

GENEALOGIER.

Edv. Mackeprang og Emil Mackeprang, Stamtavle over den danske Familie Mackeprang indtil Slutningen af Aaret 1929. Slægtens første Mand i Danmark var Bartskeer i Rødby Jørgen Johan M. (ca. 1670—1718), der formenes at stamme fra Femern. Arbejdet opfylder alle berettigede Fordringer, kun savnes et Navneregister meget. — *Bjarne Teilmann, Stamtavle over Slægten Teilman(n) i Danmark og Norge.* Arbejdet er bygget over den i 1844 udgivne »Stamtavle over Familien Teilmann«, der jo unægtelig nu efter snart hundrede Aars Forløb trængte til en Afløser. Som Slægtens Stamfader angives en Christen Teglmester (Teglmænd) o. Begyndelsen af det 17. Aarh. i Ribe, men Genealogiens ældste Led er noget tynde, idet der mangler mindst et, maaske to, mellem Stamfaderen og de to o. 1640 fødte Brødre, fra hvilke Slægten stammer. Arbejdet, der er nydeligt udført i typografisk Henseende og smukt udstyret med Portræter, Vaaben- og andre Billeder, lider af de sædvanlige Mangler, der præger de fleste Amatørarbejder, Mangel paa Stedfæstelser, og er derfor ret værdiløst for Faggenealoger. — *Postmester von Eyben* har ved Udgivelsen af *Stamtavle over Slægten Stockfleth, som agnatisk nedstammer fra Eggert Stockfleth*, afhjulpet et Savn, idet en Stamtavle over denne Slægt længe har været tiltrængt. Familiens Medlemmer, saavel af de adlede som af de i borgerlig Stand levende Grene, har ofte spillet en fremtrædende Rolle saavel i Danmark som i Norge. Forf. har bestræbt sig for at frembringe et fyldestgørende Arbejde, og det er lykkedes ret vel. Ganske vist er der ikke faa Huller, som det maa haabes, at Tiden efterhaanden vil kunne udfylde, men hvad der er tilvejebragt, er godt og solidt underbygget, og Formen for Arbejdet opfylder de genealogiske Fordringer. Dog mangler en Indholdsfortegnelse beklageligvis. — *S. Otto Brenner, Slægten Laub. Lielæge Dr. med. Hieronymus Laubs Forfædre og Efterkommere.* Slægten, der føres tilbage til Gæstgiver Hans Laub i Augsburg, død 1557, indkom hertil Landet med Hieronymus L., der bosatte sig her 1711, blev kgl. Livmedikus og Stamfader til den danske Slægt, der har fostret mange gode Mænd. Bogen er smukt udstyret og i det hele et godt Arbejde. — *C. Krarup, Stamtavle over Familien Hald.* (Haase). Det er Hundrups Stamtavle fra 1875, der danner Grundlaget for dette Arbejde, der er ført op til Nutiden. Det er en ren Genealogi, idet der kun hist og her er gjort Tilløb til at

give fyldigere biografiske Oplysninger. I langt de fleste Tilfælde savnes Stedbestemmelser. Der er et godt Register. — *Stamregister over Familien Helms*. Fjerde Udgave ved Adjunkt *Hans Jørgen Helms*. Første Udg. udkom allerede 1858, anden og tredje hhv. 1892 og 1911. Nærværende Udg. er ikke blot foranlediget af Trangen indenfor Familien til en Stamtavle, der er ført op til Nutiden, men ogsaa af Ønsket om paa denne Maade at mindes 350 Aaret for Stamfaderens Fødsel. Der er sat et betydeligt Arbejde ind paa Udredelsen af den hidtil ukendte svenske Gren af Familien, der nedstammer fra den ældste af Stamfaderens seks Sønnesønner, Adam Helms, død 1714 som Købmand i Visby, og dette Arbejde er lykkedes. Et tilsvarende Arbejde paa Opklaringen af en tysk Gren er derimod ikke lykkedes, men der er herved tilvejebragt et saa stort Materiale, at det synes sandsynligt, at videre Forskninger vil kunne føre til Maalet. Stamtavlen medtager udgiftede Kvinders Børn, der dog, genealogisk set, ikke hører til Familien. Desværre mangler Arbejdet Stedbestemmelser. Der er seks Oversigtstavler og et Register, desværre kun over indgiftede. — *Slægten Fasting i Danmark*. Ved Assistent *S. O. Fasting*. Forf., der tidligere har udgivet »Læge Frans Casper Djørrups Slægt« og »Slægten Wilhjem«, er kendt som en forsøgt Genealog, og det foreliggende Arbejde bærer Vidnesbyrd om hans Evner til at udarbejde et fyldestgørende genealogisk Arbejde. Hver enkelt Dato er belagt med Stedbestemmelse, der er et udmærket Navneregister og en Redegørelse for Personer af Navnet, der ikke kan tilknyttes Familien. Desværre har Forf. p. Gr. af en tiltagende Øjensvaghed maattet lade Arbejdet med en Udredning af Familien i Norge ligge, til Trods for at han ligger inde med et meget betydeligt Materiale hertil. — *Helga Elfrida Henriksen. Stamtable over Slægten Morell i Danmark* omhandler Slægten efter den i Languedoc fødte Huguenot Jean Morell, der indvandrede o. 1704 og blev Vintapper i København. Der er sat et godt Arbejde ind paa Bogen, og Stamtavlen synes at være komplet. En Fejl eller Mangel er det, at der ikke er gjort Rede for Personer af Navnet Morell, der ikke har kunnet knyttes til Slægten. Saaledes vil man forgæves søge den mest kendte Bærer af Navnet, Madam Gjelstrup, der som Cathrine Amalie Morell debuterede paa den danske Skueplads 1793 og kom til at høre til dennes bedste Kræfter. — *Slægten Johansen fra Tandslæt. Bidrag til en Slægtshistorie* ved *Harald Fuglsang*. (Niels P. Thomsens Bogtrykkeri, Holstebro), omhandler en Bondeslægt, der kan føres tilbage til den første Halvdel af det 18. Aarh.. Tre ret store Skifteuddrag, der har større Interesse for Slægten end for Offentlig-

heden, optager megen Plads i den lille Bog. Der er lagt et godt Arbejde i Udredningen, og Bogen er et godt Bevis paa, hvad der kan naas selv i Arbejdet med en saa lidet fremtrædende Slægt. — *Danske Slægter Fabricius. V. Slægten Fabricius fra Middelfart. VI. Hofjuvelerslægten Fabritius.* (Gad). Den sidstnævnte af de to Slægter er ulige interessantere end den første, og der synes, efter den ret omfattende Kildefortegnelse at domme, at være ofret meget Arbejde paa Stamtavlen, der gør et vederhæftigt og udtømmende Indtryk. Alligevel opfordrer et nøjere Gennemsyn til Kritik. Hvorfor sige, at Slægten stammer fra Slingerup, naar Stamfaderen var Smed i København? Hvorfor kalde Slægten Hofjuvelerslægten, naar den kun tæller tre Hofjuvelerer, men fem Guldsmede? En konsekvent Benyttelse af Kirkebøgernes vekslende Stavemaader af Navnet har frembragt en næsten haabløs Forvirring. Og, hvad der er det værste, Bogen er vrimglende fuld af Trykfejl og Inkonsekvenser. Thingvald i St. for Thingvold, Fallo i St. for Follo, Forsejling i St. for Forsegling, Kapulation i St. for Kopulation o. s. fr. Det er Synd, at et saa haabløst Sju-skeri skal skæmme et iøvrigt pænt Arbejde. — I »Vejle Amts Aarbøger« har Stiftsprovst *P. Barsøe* meddelt *Blade af en gammel Lærerslægts Historie*, der, hvad det genealogiske angaar, slutter sig til den i 1900 af Frk. Cathrine Petersen udgivne »Nogle Meddelelser om Lærerslægterne Rafn, Smith og Barsøe«, fra hvilken man genkendende hilser forskellige Fejl. Det foreliggende Arbejde tilsigter neppe andet end at fortælle lidt om Forf.s Forfædre og er meget fordringsløst, ligesom det intet nyt bringer. — *Anders Colding's Slægt fra Skræve* foreligger i 3. Udg. ved Sognepræst *Johannes Wolf*, der har indskrænket sig til at føre Linierne ned til Nutiden, men ikke i større Grad har forsøgt at supplere de ældre Udgavers ofte noget mangelfulde Angivelser. Ogsaa her savnes Stedangivelser. — *Minder om gamle Hjem og Slægter i Ods Herred.* Udgivet af *Lars Andersen*. (Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, Kolding). Det er et genealogisk Arbejde om Bondeslægter, men ind i Fortællingen er spredt mange gode og oplysende Træk af Folkelivet i Ods Herred. De genealogiske Data er tilvejebragt ved Arkivundersøgelser, og Resultaterne, der er naaede ad denne Vej, er fuldstændige og tilfredsstillende. — *Danmarks Adels Aarboeg* for 1929 bringer fuldstændige Stamtavler over Slægterne *Abildgaard, Ahlefeldt, Danneskiold-Samsøe, Falkenskiold, Rømeling, Schulin, Stiernholm, Wonsfleth* og *Zeuthen*. Stamtavlerne er udarbejdede af Dr. Louis Bobé og i enhver Henseende mønstergyldige. Navnlig Familien Ahlefeldt er et imponerende Arbejde.

H. Hjorth-Nielsen.

August F. Schmidt: Morsingboer i gamle Dage (En kulturhistorisk-folkloristisk Skildring). H. Hansens Boghandel, Nykøbing Mors, 1930. En Øs Befolkning faar næsten altid sit Særpræg, større eller mindre i Forhold til, hvor isoleret den ligger. Dette gælder ogsaa Mors, der ganske vist ikke har langt hverken til Salling, Thy eller Hanherred, men dog saa langt, at baade Morsingboerne selv og udenøs Folk anerkender dette Særprægs Existens.

Om Mors foreligger i Forvejen en temmelig rig Literatur (se Schmidt's Indledning). Det værdifuldeste ældre Arbejde er utvivlsomt Provst Caspar Schades »Beskrivelse over Øen Mors« fra 1811, et for sin Tid meget fremragende Arbejde. Fra de senere Aar stammer en Mængde (kultur-)historiske Arbejder, væsentlig skrevet af Morsingboer og offentliggjort i Aarbøgerne for Mors og i de lokale Blade, især »Morsø Folkeblad«. Væsentlig paa Grundlag af dette Materiale samt forskellige Optegnelser fra Dansk Folkemindesamling har August F. Schmidt nu udgivet 1. Bind af »Morsingboer i gamle Dage«. Forf. har haft den gode Idé at anmode Landbrugshistorikeren Henrik Larsen om som Indledning at skrive »Morsøs Landbohistorie«, der ogsaa fremdrager adskiltigt nyt Stof. Schmidt behandler selv den kulturhistoriske Del af Opgaven, dog findes hist og her visse folkloristiske Træk behandlet. Folkloren vil ellers væsentlig findes i den endnu ikke udkomne anden Del.

Inden for de af Forf. afstukne Rammer behandles mange lokale Ejendommeligheder. Mange Træk, f. Ex. indenfor Byggeskikken, synes at pege helt tilbage mod Jernalderen, og visse Skikke, som den, at man holder »Nytaarsløjer«, med alt hvad dertil hører, ogsaa i Høst, synes at være specielle for Øen. »Fastelavnsbaaden«, der køres gennem Nykøbing Bys Gader, fuld af Søfolk, der successive raaber Hurra for alle Byens mere prominente Borgere og Institutioner og samtidig inkasserer Penge til den lokale »Bombøbøsse«, en Forestilling, som undertegnede har bivaanet saa sent som 1920, er ogsaa et lokalt Fænomen.

De mange Indvendinger, der kunde rettes mod Forfatterens egen Fremstillingsform, opvejes for en stor Del derved, at meget i Bogen, ganske naturligt ifølge dens Anlæg, er Citater.

Et mægtigt Materiale, flittigt indsamlet fra mange Hold, har Forf. søgt at sammenstille, og derfor kan Bogen anbefales ikke blot til alle Morsingboer, men til enhver, der har Interesse for gammel dansk Bondekultur. Det meget fyldigt illustrerede Værk er viet Evald Tang Kristensens Minde.

Niels Haislund.

REGISTRATUR OVER KIRKEREGNSKABER FRA FYENS STIFT OG ALS.

Ved Holger Hansen.

Als horte en Tid for største Delens Vedkommende til Fyens Stift, en Tid dannede det sammen med Lero et særligt Stift; Øen er derfor taget med her.

Med Hensyn til Navnenes Stavemaade er fulgt 4de Udg. af Traps Danmark.

Aarslev, Vindinge H.

1552—56 se Bjærge H.

1599—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Aastrup, Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Aasum, Aasum H.

1664—72 Regnskab (RA).

1721—33 Kopiregnskab (RA) Pk.

1721—33 Regnskab (RA) 1 Bd.

Kirken blev 1734 ^{31/5} overdraget til Lektor ved Odense Gymnasium Hans Kisbye efter Rentekammerskr. 1733 ^{12/7}.

1671 Jordebog (RA).

Agedrup, Bjærge H.

1576—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskaber (RA).

1671 Jordebog (RA).

Allerup, Aasum H.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskaber (RA).

1671 Jordebog (RA).

Allese, Lunde H.

1664—95 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

1721—64 Regnskab (RA) 1 Bd.

1721—64 Kopiregnskab (RA).

Allested, Lunde H.

1663—74 Regnskaber (RA).

1671 Jordebog (RA).

Als Kirker.

1616—55 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

For: Asserballe, Hagenbjærg, Hørup, Ketting, Lysabild, Notmark,

Oksbøl, Svenstrup, Tandslet, Tontoft (Nordborg) og Ulkebøl

(samt for Bregninge, Rise, Tranderup og Ærøskøbing paa Ærø).

1708—41, 1741—76 (sammen med Ærø), 1776—95 (LA) Regnskaber 3 Pkr.

Asperup, Vends H.

1643—56, 1662—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA, Assens Provstis Rgsk.).

Assens, Baag H.

1608—65, 1677—1838 Regnskabsbog (LA) 6 Bd.

1649—52, 1655—56, 1783—84, 1800—01, 1803—04, 1807—10,

1812—13, 1819—49 Regnskaber (LA) 1 Pk.

1675—77, 1693—1794, 1811—62, 1864—83 Regnskaber (LA, Stiftsovrigheden) 14 Pkr.

1812—66 Regnskabsbilag (LA) 1 Pk.

Assens Provsti.

Se de enkelte Kirker i Baag og Vends Herreder.

1671 Jordebog (RA).

Asserballe, Als.

1547—74, 1581—1729 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1616—1795 se Als Kirker.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Avernakø, Sallinge H.

1662—87 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Avnslev, Vindinge H.

1552—56 se Bjærge H.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1671 Jordebog (RA).

Balslev, Vends H.

1664—65 Regnskab (RA. Assens Provstis Rgsk.).

Bederslev, Skam H.

1577—1696 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Bellinge, Odense H.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

1721—64 Regnskab (RA) 1 Bd.

1721—64 Kopiregnskab (RA).

Birkinge (Birkende), Bjærge H.

1552—56 se Bjærge H.

1664—65 Regnskab (RA).

Bjærge Herred.

1552—56 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Indeholder foruden Regnskab for Kirkerne i Bjærge H. tillige
 Regnskab for Kirkerne i Vindinge H. og paa Hindsholm, in-
 clusive Nyborg og Kerteminde.

Bogense, Skovby H.

1586—1812, 1830—49 Regnskabsbog (LA. Købstadreg.) 6 Bd.

1664—71 Regnskab (RA).

1719, 1726—33, 1744, 1787—1875 Regnskab (LA. Købstadreg.)
2 Pkr.

1704—94, 1810—84 Regnskab (LA. Stiftsovrighed) 8 Pkr.

Bovense, Vindinge H.

1552—56 se Bjærge Herred.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Bregninge, Ærø.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

1741—1822 Regnskabsbog (LA. Ærø Kirkeinsp.).

1801 Regnskab (LA. Ærø Kirkeinsp.).

Broby se Næsbyhoved-B., Nørre-B. og Sønder-B.

Brudager, Gudme H.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Brylle, Odense H.

1664—71 Regnskab (RA).

Brændekilde, Odense H.

1580—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

1721—64 Regnskabsbog (RA) 1 Bd.

1721—64 Kopiregnskab (RA).

Brænderup, Vends H.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeregsk.).

Dalbby, Bjærg H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Dalum, Odense H.

1721—64 Regnskab (RA).

1721—64 Kopiregnskab (RA).

Davinge (Davinde), Aasum H.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Drejø, Sunds H.

1581—1675 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1662—74 Regnskab (RA).

Dreslette, Baag H.

1643—73 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeregsk.).

Drigstrup, Bjærg H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Ejby, Vends H.

1665—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Ejlby, Skovby H.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Ellested, Vindinge H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1577—1663 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1671 Jordebog (RA).

Ellinge, Vindinge H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1608—64 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1671 Jordebog (RA).

Espe, Sallinge H.

1637—51 Regnskabsbog (LA. Grevskabet Brahesminde) 1 Bd.

Faaborg, Sallinge H.

1811—44 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.) 1 Bd.

1814—85 Regnskab (LA. Stiftsøvrigheden) 9 Pkr.

Fangel, Odense H.

1581—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Fjellested, Vends H.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

- Flemløse, Baag H.
 1575—1663 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkegsk.).
- Fløstrup (Flødstrup), Vindinge H.
 1552—56 se Bjærg Herred.
 1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1671 Jordebog (RA).
- Frayde, Aasum H.
 1664—72 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
- Frørup, Vindinge H.
 1552—56 se Bjærg Herred.
 1671 Jordebog (RA).
- Gamborg, Vends H.
 1643—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkegsk.).
- Gelsted, Vends H.
 1662—71 Regnskabsbog (LA. Erholm).
 1664—71 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkegsk.).
- Gestelev, Sallinge H.
 1570—1662 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1663—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
- Grindløse, Skam H.
 1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—72 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
- Gudme, Gudme H.
 1662—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
- Guldbjærg, Skovby H.
 1578—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—71 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Haarslev, Skovby H.

- 1577—1663 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—71 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Hagenbjerg, Als.

- 1616—1795 se Als Kirker.
 1663—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
 1730—41 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Harendrup, Vends H.

- 1643—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Heden, Sallinge H.

- 1663—87 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1663—73 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Hellerup, Vindinge H.

- 1552—56 se Bjerge Herred.
 1578—1657, 1664—73 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.
 1671 Jordebog (RA).

Hjadstrup, Lunde H.

- 1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—71 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Hillerslev, Sallinge H.

- 1663—72 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Hindsholms Kirker.

- 1552—56 Regnskab (LA) 1 Bd.
 Indeholder Regnskab for Kirkerne baade paa Hindsholm, i Vindinge og Bjerge H.

Holevad, Baag H.

- 1643—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Hostrup (Haastrup), Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Hundstrup (fra Slutningen af 18. Aarh. kaldet Krogsbølle), Skam H.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Hunstrup, Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Højby, Aasum H.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Hørup, Als.

1616—1795 se Als Kirker.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Ingslev (Indslev), Vends Herred.

1662—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeergsk.).

Jorløse, Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Kavslunde, Vends H.

1643—74, 1662—85 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeergsk.).

Kerte, Baag H.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeergsk.).

Kertem inde, Bjærge H.

1552—56 se Bjærge Herred.

1664—72 Regnskab (RA).

1704—93, 1811—83 Regnskab (LA) 11 Pkr.

Ketting, Als.

1616—55, 1708—95 se Als Kirker.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Kirkeby, Sunds H.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

1662—78 Regnskabsbog (LA. Egeskov Arkiv) 1 Bd.

Klinte, Skam H.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Krogshølle se Hundstrup, Skam H.

Kullerup, Vindinge H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1671 Jordebog (RA).

Kærum, Baag H.

1643—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Kølstrup, Bjærg H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1546—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Kong, Baag H.

1643—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Landet, Taasinge, Sunds H.

1672—74 Regnskab (RA).

Langaa, Gudme H.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Langeland.

1617—18, 1641—42, 1647—49 Regnskab over Kirkernes Formue
paa Langeland (RA. Tranekær Len).

Lumbj, Lunde H.

1577—1685 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Lunde, Lunde H.

1577—1696 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Lunde, Sunds H.

1662—78 Regnskabsbog (LA. Egeskov Arkiv) 1 Bd.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Lysabild, Als.

1616—1795 se Als Kirker.

1587—1691 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Lyø, Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Marslev, Bjærg H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1664—65 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Marstal, Ærø.

1742—1822 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.).

1742—54, 1801 Regnskab (LA. Kirkeinsp.) 2 Pkr.

Mesinge, Bjærg H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Middelfart, Vends H.

- 1642—1829 Regnskabsbog (LA. Købstadreg.) 5 Bd.
 1664—73 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).
 1700—94, 1811—71 Regnskab (LA. Stiftsovrighed) 9 Pkr.
 1815—73 Regnskab (LA. Købstadreg.) 1 Pk.
 1820—73 Diverse Regnskabssager (Bilag og Ekstrakter) (LA. Købstadreg.) 1 Pk.

Munketo, Bjærg H.

- 1552—56 se Bjærg Herred.
 1664—72 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Norup, Lunde H.

- 1578—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—71 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Notmark, Als.

- 1616—1795 se Als Kirker.
 1663—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Nyborg, Vindinge H.

- 1552—56 se Bjærg Herred.
 1654—1708, 1746—1858 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.) 7 Bd.
 1665—1702, 1711—44, 1748—62, 1788—1800 Regnskab (LA. Kirkeinsp.) 6 Pkr.
 1679—1709 Restancebog (LA. Kirkeinsp.) 1 Bd.
 1800—1811 Bilag til Regnskab (LA. Kirkeinsp.) 2 Pkr.
 1809—83 Regnskab (LA. Stiftsovrighed) 15 Pkr.
 1842—63 Indtægtsbog (LA. Kirkeinsp.) 1 Bd.
 1831—64 Kassebog (LA. Kirkeinsp.) 1 Bd.
 1842—63 Udgiftsbog (LA. Kirkeinsp.) 1 Bd.
 1771—1861 Stolestadebog (LA. Kirkeinsp.) 1 Bd.

Næsbyhoved-Brøby, Odense H.

- 1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Nørre-Aaby, Vends H.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Nørre-Brøby, Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Nørre-Højrup, Skam H.

1664—96 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Nørre-Lyndelse, Aasum H.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Nørre-Næraa, Skam H.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Nørre-Sandager, Skovby H.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Odense, Odense H.

1812—78 Regnskab for alle 3 Kirker (LA. Stiftsovrighed 15 Pkr.

Odense St. Knuds Kirke, Odense H.

1569—1722, 1671—81, 1681—1706, 1813—44 Regnskabsbog (LA)
4 Bd.

1604—35, 1638—44, 1666—78, 1680—94, 1700—70, 1776—81,
1788—98, 1800—45 Regnskab (LA) 16 Pkr.

Odense St. Hans Kirke, Odense H.

1616—18, 1635—39 Bygningsregnskab (til Dels Bilag og Anteg-
nelser) (RA. Odensegaards Len).

1694—1822 Regnskabsbog (LA) 4 Bd.

1704—94, 1811—80 Regnskab (LA. Stiftsovrighed) 12 Pkr.

1804—12, 1831—99 Regnskab (LA) 3 Pkr.

Odense Vor Frue Kirke, Odense H.

1664—1844 Regnskabsbog (LA) 8 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

1694—95, 1840—46 Regnskab (LA) 2 Pkr.

1705—73, 1784—96 (1784—85 kun Bilag), 1811—79 Regnskab
(LA. Stiftsovrighed) 16 Pkr.

Oksbøl, Als.

1616—1795 se Als Kirker.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Ollerup, Sunds H.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Ore (Oure), Gudme H.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Orte, Baag H.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkergsk.).

1721—64 Regnskab (RA).

1721—64 Kopiregnskab (RA).

Otterup, Lunde H.

1577—1685 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Paarup, Odense H.

1679—1704 Regnskabsbog (LA. Graabrodre Hosp. Arkiv) 2 Bd.

Revninge, Bjærg H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Revs-Vindinge (Refsvindinge), Vindinge H.

1552—56 se Bjærg Herred.

- 1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1671 Jordebog (RA).
 Ringe, Gudme H.
 1662—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
 Rise, Ærø.
 1663—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
 1691—1741, 1744—1822 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.) 2 Bd.
 1801 Regnskab (LA. Kirkeinsp.).
 Rolsted, Aasum H.
 1664—72 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
 Rorslev, Vends H.
 1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeergsk.).
 1643—57, 1662—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 Rudkøbing, Langeland.
 1587—98, 1682—90, 1694—1845 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.)
 6 Bd.
 1692—1712, 1720—30, 1774—1843 Regnskab (LA. Kirkeinsp.)
 6 Pkr.
 1677—83, 1695, 1698, 1720, 1753—76 Bilag til Regnskab (LA.
 Kirkeinsp.) 1 Pk.
 1700—94, 1810—71 Regnskab (LA. Stiftsovrighed).
 Rynkeby, Bjærg H.
 1552—56 se Bjærg Herred.
 1664—72 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
 Ryslinge, Gudme H.
 1574—1674 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1662—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
 Rytterdistrikt, Det fynske.
 1718—21 Kirkeregnskab for 10 Kongens Kirker (RA).

1721—50 Kassebog for det fynske Rytterdistrikts Kirker (Generalbalance) (RA) 1 Bd.

1751—64 Generalbilage (RA) 1 Pk.

Anm. Heri findes Synsforretninger for de 9 Kirker og 20 Skoler, Kontrakter med Haandværkere m. m.

Rønninge, Aasum H.

1611—49, 1652—64 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Rørup, Vends H.

1664—71 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Sandager, Baag H.

1643—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Sanderum, Odense H.

1642—57, 1660—62 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

1721—64 Regnskab (RA).

1721—64 Kopiregnskab (RA).

Seden, Aasum H.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Skamby, Skam H.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Skeby, Lunde H.

1578—1685 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Skellerup, Vindinge H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1671 Jordebog (RA).

Skovby, Skovby H.

1577—1615, 1617—64 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Skydebjærg, Baag H.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

1721—64 Regnskab (RA).

1721—64 Kopiregnskab (RA).

Stenløse, Odense H.

1574—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Stenstrup, Sunds H.

1662—78 Regnskabsbog (LA. Egeskov Arkiv) 1 Bd.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Strynø, Sunds H.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Stubberup, Bjærg H.

1552—56 se Bjærg Herred.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Svanninge, Sallinge H.

1671—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Svendborg Vor Frue Kirke, Sunds H.

1569—1788, 1798—1866 Regnskabsbog (LA. Købstadreg.) 4 Bd.

1701—90, 1810—83 Regnskab (LA. Stiftsovrighed) 10 Pkr.

1839—41, 1844, 1870—71, 1873—75, 1877—78, 1881—86 Regnskab (LA) 1 Pk.

Svendborg St. Nicolai Kirke, Sunds H.

1569—1879 Regnskabsbog (LA. Købstadreg.) 6 Bd.

1701—96, 1810—83 Regnskab (LA. Stiftøvrighed) 10 Pkr.
 1814—18, 1821, 1823—31 Regnskab (LA. Købstadreg.) 1 Pk.

Svendborg Klosterkirke, Sunds H.

1729—32, 1807—18, 1822, 1824—28 Regnskab (LA. Købstadreg.) 1 Pk.

1749—53, 1810—31 Regnskab (LA. Stiftøvrighed) 1 Pk.

1785—1831 Regnskabsbog (LA. Købstadreg.) 1 Bd.

Svenstrup, Als.

1616—1795 se Als Kirker.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Særslev, Skovby H.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Søby, Baag H.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Søby, Ærø.

1741—1822 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.).

1801 Regnskab (LA. Kirkeinsp.).

Søllested, Baag H.

1643—74, 1662—94 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Søllinge, Vindinge H.

1552—56 se Bjærge Herred.

1578—1657, 1659—73 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1671 Jordebog (RA).

Sønder-Brøby, Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Sønderby, Baag H.

1664—67 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Sønder-Højrup, Vindinge H.

1552—56 se Bjærge Herred.

1614—95 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

Sønder-Næraa, Aasum H.

- 1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—72 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Sønderse, Skovby H.

- 1597—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1664—71 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Tandslet, Als.

- 1616—1795 se Als Kirker.
 1691—1731 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.
 1663—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Tangerup (Tanderup), Baag H.

- 1664—72 Regnskab (RA).

Tommerup, Odense H.

- 1664—71 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Tranderup, Æro.

- 1663—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
 1691—1741 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.).
 1741—1816 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.).
 1801 Regnskab (LA. Kirkeinsp.).

Trøstrup-Korup, Odense H.

- 1664—72 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).
 1813—39 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

Tontoft (kaldes senere Nordborg), Als.

- 1616—1795 se Als Kirker.
 1663—74 Regnskab (RA).
 1671 Jordebog (RA).

Turup, Baag H.

- 1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

U b b e r u d, Odense H.

1567—1663 Regnskabsbog (LA).

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

U d b y, Vends H.

1664—71 Regnskab RA. Assens Provstis Kirkegsk.).

U g g e r s l e v, Skam H.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

U l b ø l l e, Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

U l k e b ø l, Als.

1616—1795 se Als Kirker.

1632—35, 1645, 1655—87, 1697—98, 1702—13 Regnskabsbog
(LA) 1 Bd.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

U l l e r s l e v, Vindinge H.

1552—56 se Bjærge Herred.

1577—1664 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1671 Jordebog (RA).

V a n t i n g e, Sallinge H.

1662—78 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

V e d t o f t e, Baag H.

1643—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkegsk.).

V e j l b y, Vends H.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Vejlev, Sallinge H.

1571—91, 1601—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Vejstrup, Gudme H.

1632—63 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Verninge, Odense H.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Vester-Aaby, Sallinge H.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Vester-Hæsinge, Sallinge H.

1617—73 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Vester-Skerninge, Sallinge H.

1662—80 Regnskabsbog (LA. Egeskovs Arkiv).

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Veflinge se Vævlinge.

Viby, Bjærge H.

1664—72 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Vigslev (Vigerslev), Skovby H.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Vindinge, Vindinge H.

1552—56 se Bjærge Herred.

1664—94, 1672—95 Regnskabsbog (LA) 2 Bd.

1671 Jordebog (RA).

Vindinge Herred.

1552—56 se Bjærg Herred.

Vissenbjerg, Odense H.

1721—64 Regnskab (RA).

1721—64 Kopiregnskab (RA).

1764—72 Regnskab (RA).

1822—37 Regnskab (RA) 2 Pkr.

Vævlunge, Skovby H.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Ærø Kirkeinspektion.

1616—55 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

For Bregninge, Rise, Tranderup og Ærøskøbing foruden en
Del Kirker paa Als.

1754—1800, 1805—40 Regnskab (LA) 14 Pkr.

For samtlige Kirker paa Ærø.

1713—92 Regnskab (LA) 3 Pkr.

For samtlige Kirker paa Ærø (1741—76 tillige for Als).

Ærøskøbing, Ærø.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

1742—1822 Regnskabsbog (LA. Kirkeinsp.).

1753—54, 1802—12 Regnskab (LA. Kirkeinsp.).

Øxendrup, Gudme H.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Ørsted, Baag H.

1662—74 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1664—72 Regnskab (RA. Assens Provstis Kirkeresk.).

Øster-Hæsinge, Sallinge H.

1599—1674, 1699—1715 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1663—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Øster-Skerninge, Sunds H.

1574—1661 Regnskabsbog (LA) 1 Bd.

1662—74 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).

Østrup, Lunde H.

1664—71 Regnskab (RA).

1671 Jordebog (RA).
